

Grzegorz Sosna

Katalog świątyń i duchowieństwa prawosławnej diecezji warszawsko-bielskiej

Elpis 2/3, 7-431

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. GRZEGORZ SOSNA

**KATALOG ŚWIĄTYŃ
I DUCHOWIEŃSTWA
PRAWOSŁAWNEJ DIECEZJI
WARSZAWSKO-BIELSKIEJ**

Św. Iliob Poczajowski – Patron Diecezji Warszawsko-Bielskiej

*Św. Męczennik Grzegorz Archimandryta (Peradze)
(13.09.1899, Bakurciche, Gruzja - +06.12.1942, Obóz Koncentracyjny Oświęcim)*

Jego Eminencja, Wielce Błogosławiony **SAWA**,
Prawosławny Metropolita Warszawski i Calej Polski.

Jego Ekscelencja, Najprzewielebniejszy **MIRON**,
Biskup Hajnowski, Prawosławny Ordynariusz Wojska Polskiego.

Jego Ekszelencja, Najprzewielebniejszy **GRZEGORZ**, Biskup Bielski

Patron diecezji warszawsko-bielskiej Św. Hiob Poczajowski

Decyzją Jego Eminencji Metropolity Sawy patronem archidiecezji metropolitalnej ustanowiony został święty z Poczajowa, który w ciągu dziejów był związany z Kościołem Prawosławnym w Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Ławra Poczajowska (obecnie na terenie Republiki Ukrainńskiej) to sanktuarium Matki Bożej. W ciągu dziejów dwukrotnie Matka Boża uświęciła je Swymi Objawieniami. Pierwszy raz w 1340 r., kiedy Matka Boża została ujrzana w słupie ognistym i wycisnęła na skale ślad swojej stopy, z którego wytrysnął źródło czystej wody. Znajduje się on w odległości kilku kilometrów od monasteru na terenie *Bożoj Hori* (obecnie rezerwat przyrody). Niestety, śladu stopy Bogurodzicy już nie ma, gdyż zniszczyła go barbarzyńska ręka. Po raz drugi w 1675 r., podczas najazdu Turków „Matka Boża objawiła Swoje wstawiennictwo”. W monasterze znajduje się cudowna ikona Matki Bożej.

Górka Poczajowska to miejsce uświęcone modlitwą gorliwego czciela Matki Bożej, żarliwego ascety i niezłomnego obrońcy wiary prawosławnej Św. Hioba. Jego *święte relikwie* są złożone w szklanym relikwiarzu w dolnej cerkwi monasteru. W dniu 28 sierpnia (Zaśnięcie Bogurodzicy) i 10 września (Św. Hioba) do Poczajowa przybywają tłumy pielgrzymów, by uroczystie czcić Matkę Bożą i Św. Hioba.

Święty Hiob urodził się około 1551 r. w granicach Rusi Halickiej. Świeckie imię miał Iwan Żalizo. Życie mnisze rozpoczął w monasterze na Pokuciu, przyjmując imię Hiob. Konstanty Ostrogski powierzył mu zorganizowanie monasteru Świętego Krzyża w Dubnie. W Poczajowie Św. Hiob znalazł się około 1604 r. i na prośbę braci zakonnej objął stanowisko ihumena. W miejscu objawienia się Matki Bożej zbudował sobór pod wezwaniem Świętej Trójcy. Obecnie na tym miejscu wznosi się cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, a na Górze zbudowano studnię.

Po śmierci kolatorki monasteru, Anny Hojskiej, dobra monasterskie przeszły w ręce jej wnuka, luteranina Jędrzeja Firleja, który niesamowicie ograbił monaster wraz z cudowną ikoną. Dużo wysiłków włożył Św. Hiob, by utrzymać własność monasterską, szukając sprawiedliwości przed

Trybunałem Koronnym w Lublinie. W życiu monastycznym zapisał się Św. Hiob jako promotor drukarstwa i oświaty, a zarazem gorliwy obrońca wiary prawosławnej i nieustępliwy krzewiciel wartości duchowych. Jednocześnie wyróżniał się nadzwyczajną cierpliwością, łagodnością i dobrocią, nieustannie powtarzając modlitwę *Panie Jezusie Chrystusie, Synu Boży, bądź Miłościwy mnie grzesznemu*. Zasnął Święty w Panu 28 października 1651 r., przeżywszy 100 lat.

W latach 1721-1831 Ławra Poczajowska znalazła się we władaniu unitów, ale pomimo tego kult Św. Hioba był kontynuowany. Niezliczone łaski, jakich doznawali pielgrzymi odwiedzający Ławrę Poczajowską, umacniały dalej Lud Boży w trwaniu i przyzwyciężeniu wszelkich trudności. Jego święte relikwie przetrwały burze dziejowe, których los nie szczydził Kościołowi Prawosławnemu.

W okresie międzywojennym wielkim czcicielem Św. Hioba był Metropolita Warszawski Dionizy, jednocześnie sprawujący godność Archimadryty Ławry Poczajowskiej. Mimo, że po II wojnie światowej Poczajów pozostał poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, kult Św. Hioba wśród wiernych Prawosławia w Polsce jest bardzo rozpowszechniony, czego dowodem są liczne pielgrzymki organizowane do monasteru.

Dzieje Kościoła Prawosławnego na terenie diecezji warszawsko-bielskiej

Kościół Prawosławny w Polsce posiada wielowiekową historię. Jego początki sięgają okresu kształtowania się państwa polskiego. Opanowanie przez Państwo Wielkomorawskie ziem plemiennych Wiślan, spowodowało chrystianizację Małopolski już w końcu IX wieku przez uczniów Świętych Cyryla i Metodego. Obrządek metodiański był więc szeroko rozpowszechniony na ziemiach polskich na długo przed przyjęciem chrześcijaństwa przez Mieszka I w 966 roku.

Obrządek słowiański zagościł w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu przed oficjalnym przyjęciem chrześcijaństwa zachodniego. Za panowania Mieszka III (wierny obrządku słowiańskiego) doszło do tzw. *buntu pogan*. Sam Mieszko III musiał uciekać do Płocka, ludzie z Wiel-

kopolski chronili się na Mazowszu. Gall Anonim „nazywa Mazowszan” *falsi christianae*” – *falszywymi chrześcijanami*. Kronikarz stosuje określenie *prawdziwi chrześcijanie* do łacinników w odróżnieniu do *falszywych chrześcijan*, wiernych obrządku słowiańskiego. W 1047 r. podczas bitwy z Kazimierzem ginie Mieszko III (Ostrów Mazowiecki), oskarżany w historii o *bunt pogański*.

Sytuacja wewnętrzna kraju i względy polityczne sprawiły, że obrządek wschodni zmuszony był początkowo podzielić się miejscem z wyznaniem zachodnim, by następnie całkowicie odstąpić mu panowanie w Polsce. Kościół w Polsce ostatecznie się zlatynizował, lecz mocno zakorzeniony na terenach polskich obrządek wschodni pozostawił swoje ślady. Spadkobiercą tradycji metodiańskiej w Polsce stał się Kościół Prawosławny. Przyjął on liturgię w zrozumiałym wówczas języku cerkiewnosłowiańskim, obrzędowość i wartości wschodniego chrześcijaństwa, upowszechnianego wśród Słowian przez Świętych Cyryla i Metodego.

Przyjęcie chrztu przez Ruś w 988 r. spowodowało chrystianizację ziem wschodnich. Znajdując się pod władzą książąt kijowskich, a następnie halickich, ziemie te stwarzały wszelkie pomyślne warunki dla rozwoju Prawosławia. Po włączeniu zaś tych ziem do powstałego w XV wieku państwa Polsko-Litewskiego, sytuacja Kościoła Prawosławnego na tych ziemiach radykalnie się zmieniła. Wielkie wstrząsy przeżywało tu Prawosławie zwłaszcza po wprowadzeniu i rozpowszechnieniu unii w XVI-XVIII wiekach.

Po utworzeniu w 1815 r. Królestwa Polskiego większa część ziem Chełmsko-Podlaskich weszła w jego skład. Na ziemiach tych przy Prawosławiu wytrwały jedynie klasztory w Drohiczynie i Jabłecznej, a na Podlasiu – w Bielsku i Zabłudowie – pozostałe zaś pochłonęły unia i katolicyzm.

W połowie XVIII wieku przybywają do Polski greccy kupcy, przyczyniając się do odrodzenia Prawosławia. Powstają cerkwie w Warszawie, Lublinie, Radomiu, Piotrkowie, Kaliszu, Opatowie i innych miastach. Do 1825 r. w Warszawie były ponadto cerkwie wojskowe: w Zamku, Szpitalu Ujazdowskim, Cytadeli i koszarach. Zależały one od władz słucko - litewskich lub bukowińskich, podlegających patriarsze konstantynopolitańskiemu.

Decyzją cesarską z 24.02/8.03.1825 r. duchowieństwo wyznania grecko-rosyjskiego w Królestwie Polskim oddano pod zwierzchnictwo Św. Synodu i pod władzę biskupa mińskiego. Postanowieniem Synodu 3)

15.11.1827 r. cerkwie i klasztory Prawosławne w Królestwie Polskim włączono do prawosławnej diecezji wołyńskiej. 30.11.1834 r. zostaje erygowana katedra biskupia w Warszawie i jednocześnie utworzony wikariat biskupa żytomiersko-wołyńskiego jako Warszawski Prawosławny Zarząd Duchowny. Pierwszym biskupem został archimandryta z Poczajowa, Antoni (Rafalski). Powstają cerkwie przy twierdzach Warszawy, Modlina i Zamościa, a w Warszawie na Woli urządzono cmentarz prawosławny.

Działalność wikariatu zakończyła się z otwarciem 17.09.1839 r. Seminarium Duchownego. Dnia 5/17.10.1840 r. wikariat przekształcono w diecezję, Zarząd Duchowny Prawosławny w Konsystorz Diecezjalny, a biskupa mianowano Arcybiskupem Warszawsko-Nowogeorgiewskim (Modlińskim).

W 1843 r. było już 18 świątyń i kilkanaście tysięcy wiernych. W tym roku nastąpiło połączenie diecezji warszawskiej i wołyńskiej w jedną. Do Prawosławia przyłączone zostały też parafie starobrzędowców. Powstały nowe Prawosławne parafie, praktycznie na całym obszarze diecezji warszawskiej. W 1875 r. nastąpiło przyjęcie duchowieństwa i wiernych byłej chełmskiej diecezji grekokatolickiej do diecezji warszawskiej, tworząc diecezję warszawsko-chełmską. Powrót unitów do Kościoła Prawosławnego wielokrotnie pomnożył ilość wiernych, duchowieństwa i parafian. Wschodnie tereny Królestwa Polskiego podzielono na dwanaście dekanatów: biłgorajski, włodawski, tomaszowski, sokołowski, biański, radzyński, krasnostawski, zamojski, chełmski, augustowski, hrubieszowski i konstantynowski, natomiast w guberniach zachodnich Królestwa istniały cztery dekanaty, obejmujące pięćdziesiąt trzy parafie.

W 1898 r. diecezja chełmsko-warszawska liczyła ogółem 331 parafii i była podzielona na 25 dekanatów. W 1905 r. decyzją Synodu Kościoła Rosyjskiego nastąpił podział diecezji chełmsko-warszawskiej na dwie diecezje: chełmsko-lubelską z siedzibą w Chełmie z 283 parafiami i warszawsko-nadwiślańską z 51 parafiami. Ta ostatnia w 1912 r. otrzymała sufragana, biskupa nowogeorgijewskiego.

Kościół Prawosławny na ziemiach Polskich po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w roku 1918, stanowił integralną część Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. I wojna światowa kończy okres organizacyjnych i kanonicznych struktur polskiego prawosławia w ramach Kościoła

Rosyjskiego. Po wojnie stopniowo kształtuje się odmienny status kanoniczny diecezji warszawskiej, w wyniku czego otrzymuje ona rangę archidiecezji powstającego autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce, a jej ordynariusze są jednocześnie zwierzchnikami Polskiego Kościoła Prawosławnego.

W granicach odrodzonego państwa polskiego w 1918 r. znalazły się duże obszary ziem białoruskich i ukraińskich, na których mieszkało około 5 milionów prawosławnych. Utworzono 5 diecezji: warszawsko-chełmską, wołyńską, grodzieńską, wileńską i poleską. Działały dwa seminaria, w Wilnie i Krzemieńcu, z 500 studentami, Wydział Teologii Prawosławnej w Warszawie ze 150 studentami, 1624 parafii i 16 klasztorów.

Patriarcha Moskiewski i Wszechrosyjski Tichon nadał Kościołowi Prawosławnemu w Polsce status Autonomicznego Kościoła Prawosławnego i mianował byłego arcybiskupa Mińskiego i Turowskiego Jerzego (Jaroszewskiego) w 1921 r. ordynariuszem archidiecezji Warszawskiej i Egzarchą – Metropolitą Kościoła Prawosławnego w Polsce. Po jego śmierci w 1923 r. stanowisko to objął arcybiskup Wołyński Dionizy (Waledyński) z tytułem arcybiskupa Warszawskiego i Wołyńskiego – Metropolity Kościoła Prawosławnego w Polsce. Po zabiegach władz państwowych, patriarcha Konstantynopola Grzegorz VII nadał 13 listopada 1924 r. autokefalię Kościołowi Prawosławnemu w Polsce.

Niestety, w okresie międzywojennym Polski Kościół Prawosławny, w tym diecezja warszawska, przeżywała szczególnie ciężkie chwile. W przededniu II wojny światowej zamknięto lub zburzono ok. 200 świątyń prawosławnych na Chełmszczyźnie i Lubelszczyźnie (1938 r.), przeprowadzono akcję „rewindykacji dusz”, przygotowano nawet plany totalnej likwidacji Prawosławia. Zostało zlikwidowanych ogółem 451 cerkwi i kaplic prawosławnych w międzywojennej Polsce.

W okresie okupacji niemieckiej utworzono na terenie Generalnej Guberni 3 diecezje prawosławne: warszawską, chełmską i krakowską. Natomiast pozostałe, wołyńska, grodzieńska, wileńska i poleska, znalazły się w Związku Radzieckim.

W ciągu wieków inne koleje losu przechodził Kościół Prawosławny na Białostocczyźnie, który miał tutaj wielowiekową tradycję. Początki chrześcijaństwa na Białostocczyźnie wiążą się ściśle z Kościołem Prawosławnym, który pojawił się na terenie Podlasia już w XI wieku, kiedy

tereny między Bugiem i Narwią znalazły się w granicach księstw ruskich. Prawosławie od czasów chrystianizacji tych terenów stało się integralnym elementem mieszkającej tu ludności. Pierwsze świątynie były budowane z drewna, dlatego też nie pozostały po nich żadne zauważalne ślady, natomiast pozostały ślady w zróżnicowaniu narodowościowym i religijno-wyznaniowym ludności Podlasia, które utrzymywało się przez kilka stuleci i pozostaje do dnia dzisiejszego.

Historia przyniosła Kościołowi Prawosławnemu wiele cierpień i upokorzeń. Dzieje Białostoczczyzny wykazują, że pomimo dążeń do likwidacji Prawosławia przetrwało ono do dnia dzisiejszego, a nowe, wciąż powstające cerkwie, świadczą o ogromnym przywiązaniu ludności Białostoczczyzny do wiary Prawosławnej.

Literatura:

Verdmon, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*. Warszawa 1902; E. Sakowicz, *Kościół Prawosławny w epoce Sejmu Wielkiego 1788-1792*. Warszawa 1935; A. A-ij, *Mitropolit Georgij*. Warszawa 1933; R. Kozłowski, Učreźdenie Varšavskoj pravoslavnoj eparchii i ee pervyj episkop. *Cer. Vest.* 1963 nr 2 s. 13-14, nr 3 s. 15-24; R. Kozłowski, Warszawska diecezja prawosławna. *Wiad. PAKP* 1971 [nr 2] s. 23-37; J. Godlewska, Centralne władze wyznania prawosławnego [w:] *Archiwum Główne Akt Dawnych. Przewodnik po zespole. T. II. Epoka porobiorowa*. Warszawa 1998 s. 205-214.

Historia diecezji warszawsko-bielskiej

Po II wojnie światowej Kościół Prawosławny wskutek strat wojennych i zmiany granicy wschodniej, utracił prawie 90% swojego przedwojennego posiadania. Po odejściu ziem wschodnich II Rzeczypospolitej, dawna diecezja warszawska skupiała niewiele parafii na wschód od Warszawy. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej dekanat bielski został włączony do diecezji warszawskiej. Być może to było zwiastunem nowych wyzwań dla prawosławia. Działania wojenne zniweczyły strukturę administracji kościelnej. Rozpoczyna się organizacja Kościoła Prawosławnego w nowych warunkach ustrojowych i terytorialnych. Przesunięcie granic wschodnich i migracje ludności oraz przesiedlenia personalne spowodowały, iż Kościół Prawosławny stanął przed ogromnymi trudnościami. Sytuację pogarszała sprawa autokefalii, czyli kanonicznego ustanowienia niezależnego, Polskiego Prawosławia.

Po zakończeniu walk z okupantem hitlerowskim, województwo białostockie znalazło się na krótki okres pod zarządem arcybiskupa Mińskiego. Pod naciskiem władz państwowych ustąpił ze stanowiska metropolita Dionizy. Do życia zostało powołane 26 kwietnia 1948 r. Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Rozpoczęto normalizację stosunków wewnętrznych oraz doprowadzenie do kanonicznego uporządkowania spraw związanych z *autokefalią*.

Aktem z 22 czerwca 1948 r. Prawosławny Kościół Rosyjski wyraził zgodę na autokefalię Polskiego Kościoła Prawosławnego. W ten sposób ostatecznie została zakończona sprawa kanonicznego usamodzielnienia się Kościoła Prawosławnego w Polsce.

Polski Kościół Prawosławny obejmował w 1949 roku 121 czynnych parafii i został podzielony na 3 diecezje: warszawską, białostocko-gdańską i łódzko-wrocławską. Zastępcą metropolity Warszawskiego został arcybiskup Białostocki, który równocześnie był ordynariuszem diecezji warszawskiej. Na prośbę Soboru Biskupów Polskiego Kościoła Prawosławnego skierowany został do Polski przez Kościół Rosyjski arcybiskup Lwowa i Tarnopola Makary (Oksijuk), który przybył do Polski w 1951 r. i został wybrany Metropolitą Warszawskim i Całej Polski.

Uchwałą z 1951 r. Sobór Biskupów podzielił Warszawską Metropolię Prawosławną na diecezje:

1. Diecezja Warszawsko-Bielska w granicach: a) woj. warszawskiego – 8 parafii, b) woj. lubelskie – 9 parafii i klasztor męski Jabłeczna oraz c) powiat Bielsk Podlaski woj. białostockiego (z wyjątkiem 3 parafii: Puchły, Ryboły i Trześcianka) – 42 parafie i klasztor żeński w Grabarce.
 2. Diecezja Białostocko-Gdańska
 3. Diecezja Łódzko-Poznańska
 4. Diecezja Wrocławsko-Szczecińska
- Sobór Biskupów w dniu 30 kwietnia 1958 r. zdecydował o przyłączeniu z diecezji Białostocko-Gdańskiej do diecezji Warszawsko-Bielskiej trzech parafii (Puchły, Ryboły i Trześcianka).
Decyzją Soboru Biskupów z 1983 r. postanowiono erygować diecezję Przemysko-Nowosądecką, a w roku 1989 diecezję Lubelsko-Chełmską.

Obecnie diecezja Warszawsko-Bielska, skupiona w 6 dekanatach, obejmuje 66 parafii i 1 klasztor żeński oraz 3 Domy Opieki, a mianowicie:

1. Dekanat Warszawski – 6 parafii i 1 dom opieki
2. Dekanat Bielsk Podlaski – 15 parafii
3. Dekanat Hajnowski – 13 parafii i 1 dom opieki
4. Dekanat Kleszczelowski – 11 parafii
5. Dekanat Narewski – 6 parafii i 1 dom opieki
6. Dekanat Siemiatycki – 14 parafii, 1 klasztor żeński oraz dom opieki

Ordynariusze diecezji:

Jerzy (Jaroszewski) metrop. (16.IX.1921 - + 8.II.1923), **Dionizy** (Waledyński) metrop. (8.II.1923 -17.IV.1947), **Tymoteusz** (Szretter) (17.IX.1947 - 7.VIII.1951), **Makary** (Oksijuk) metrop. (7.VII.1951 - 8.XII.1959), **Tymoteusz** (Szretter) metrop. (5.V.1961 - + 20.V.1962), **Jerzy** (Korenistow) (24.V.1962 - 25.V.1965), **Stefan** (Rudyk) metrop. (25.05.1962 - +26.03.1969), **Jerzy** (Korenistow) (26.III.1969 - 1.III.1970), **Bazyli** (Doroszkiwicz) metrop. (24.I.1970 - + 20.I.1998), **Sawa** (Hrycuniak) metrop. (31.V.1998 -)

W diecezji działają komisje:

Gospodarczo-Finansowa – Przewodniczący Ks. Mitrat Mikołaj Kiełbaszewski,
Kontroli Świec – Przewodniczący Ks. prot. Mikołaj Mielniczuk,
Komisja Weryfikacyjna – Przewodniczący Ks. prot. Jerzy Tofiluk,
Komisja Kwalifikacyjna dyrygentów i psalmistów – Przewodniczący dr Włodzimierz Wołosiuk.

Działają cztery Dekanalne Instytuty Kultury Prawosławnej powołane do życia dekretemi Jego Eminencji, Wielce Błogosławionego Sawy, Prawosławnego Meropolicy Warszawskiego i całej Polski z dnia 1.VII.1999 roku:

1. Hajnówka – Kierownik Ks. prot. Sławomir Chwojko – inauguracja działalności – 16.VII.1999
2. Bielsk Podlaski – Kierownik Ks. Mitrat Jerzy Tokarewski – inauguracja – 16.VII.1999
3. Siemiatycze – Kierownik Ks. prot. Andrzej Jakimiuk – inauguracja – 16.VII.1999
4. Krzywiec – Ks. mgr Aleksy Kulik – inauguracja – 21.VII.2000

Działają następujące szkoły:

1. Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie – patrz s. 28
2. Katedra Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku – patrz s. 32
3. Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie – patrz s. 32
4. Szkoła Psalmistów w Hajnówce – patrz s. 196
5. Szkoła Ikonograficzna w Bielsku Podlaskim – patrz s. 91

Działają kapelani Drużyn Harcerskich i Zuchowych:

- Hufiec nadbużański – Ks. diakon Tomasz Cyrkun,
- Hufce w gminie Drohiczyn i Grodzisk – Ks. Jan Gacuta,
- Hufiec gminy Narew – Ks. Paweł Sterlingow,
- Hufiec gminy Kleszczele – Ks. Paweł Nikitiuk,
- Hufiec powiatu hajnowskiego – Ks. Marek Jakimiuk.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA w WARSZAWIE

00-246 Warszawa

ul. Miodowa 21 C

tel. (0-22) 831-95-97 fax (0-22) 635-95-44

Chrześcijańska Akademia Teologiczna jest państwową, ekumeniczną wyższą szkołą teologiczną. Uczelnia kształci studentów w zakresie nauk teologicznych i pedagogicznych, przygotowując pracowników duchownych i świeckich dla Kościołów chrześcijańskich w Polsce, a także dla administracji państwowej i samorządowej oraz innych instytucji, w szczególności oświatowych i opiekuńczych. ChAT prowadzi również działalność naukowo-badawczą oraz przygotowuje kandydatów do tego typu pracy. Akademia jest jedyną w Europie uczelnią teologiczną, która skupia studentów z wielu różnych Kościołów. Ekumeniczny charakter ChAT decyduje o tym, że uczelnia realizuje swoje zadania w oparciu o zasadę równouprawnienia, poszanowania wartości duchowych wszystkich wyznań, kultur i tradycji oraz w poczuciu odpowiedzialności chrześcijańskiej i obywatelskiej.

Akademia jest kontynuatorką Wydziału Teologii Ewangelickiej i Studium Teologii Prawosławnej, utworzonych po I wojnie światowej w Uniwersytecie Warszawskim.

W okresie międzywojennym w latach 1925-1939 działało Studium Teologii Prawosławnej przy Uniwersytecie Warszawskim. Zapisło one chlubną kartę w historii Kościoła Prawosławnego, a absolwenci piastowali wysokie stanowiska kościelne w kraju i zagranicą. Wyższe studia teologiczne ukończyło 318 studentów, studium dostarczyło Kościołowi Prawosławnemu wykształconych kadr duchowieństwa i świeckich działaczy.

Wybuch II wojny światowej unieruchomił wszystkie uczelnie i na długi okres sparaliżował proces studiów. Studium Teologii Prawosławnej nie otrzymało zezwolenia na wznowienie działalności po roku 1945, natomiast Wydział Teologii Ewangelickiej został wyodrębniony z Uniwersytetu Warszawskiego w 1954 r. i przekształcony – przy współudziale Kościołów Starokatolickich – w Chrześcijańską Akademię Teologiczną.

Władze Kościoła Prawosławnego do 1951 roku wielokrotnie wysuwały postulat pod adresem władz państwowych i uniwersyteckich o restytuowanie Studium dla przyszłych duchownych, jednak nie doczekały się żadnej odpowiedzi. Próbą rozwiązania tego problemu było uruchomienie Prawosławnego Seminarium Duchownego w 1951 r., które nie miało uprawnień szkoły wyższej, lecz było prywatnym zakładem kształcącym. Natomiast możliwość reaktywowania Studium – w zmodyfikowanym kształcie – zaistniała w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej.

Uchwałą Prezydium Rządu z 26.10.1954 r. powołano Ch.A.T., która mieściła się w budynkach Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Chylicach koło Warszawy. Początkowo studia odbywały się w dwu sekcjach, teologii ewangelickiej i teologii starokatolickiej, a od 1 grudnia 1957 r. również teologii prawosławnej, która znalazła siedzibę w gmachu Seminarium Prawosławnego przy ul. Paryskiej 27. Tutaj odbywały się wykłady i znajdowały się mieszkania dla studentów. Po wybudowaniu nowego gmachu na posesji Kościoła Lutherańskiego, przy ul. Miodowej 21C, od roku 1968 wykłady odbywają się w nowym budynku uczelni.

Pierwszym kierownikiem Sekcji Teologii Prawosławnej był Metropolita Makary (Oksijuk).

W latach 1958-1964 uruchomiono przy sekcji prawosławnej Studium Przygotowawcze dla duchownych, którzy w charakterze wolnych słuchaczy mogli pogłębiać kwalifikacje teologiczne. Prorektorem Akademii 21 marca 1967 r. mianowany został duchowny prawosławny ks. Jerzy Klinger. Od roku 1968 istnieją studia zaoczne, które umożliwiają uzyskanie tytułu magistra teologii prawosławnej. Od 1973 r. funkcjonuje dwuletni kurs szkolenia duchownych prawosławnych.

Ch.A.T. jest uczelnią o charakterze ekumenicznym, międzywyznaniową. Przejawia się to w płaszczyźnie naukowej, dydaktycznej i wychowawczej. Studenci wszystkich sekcji uczęszczają na wspólne wykłady, natomiast przedmioty dotyczące charakteru konfesyjnego prowadzone są oddzielnie dla poszczególnych sekcji. Liczba studentów w 1976-77 r. wynosiła 122 osób w tym na sekcji ewangelickiej – 74, prawosławnej – 34 i starokatolickiej – 14. Na studium zaocznym 37 słuchaczy.

W latach 80-tych prorektorem Akademii był arcybiskup Sawa (Hrycuniak), obecny metropolita Warszawski i całej Polski, później zaś prof. Marian Bendza.

W wyniku przemian ustrojowych po roku 1989, uczelnia teologiczna mogła również poszerzyć zakres autonomii i samodzielności.

W roku akademickim 1991-92 rozpoczął działalność Ekumeniczny Instytut Pedagogiczno-Katechetyczny, polegający na przygotowywaniu katechetów. W czerwcu 1995 roku pierwsi absolwenci tego Instytutu uzyskali dyplomy magistra teologii w zakresie pedagogiki religijnej.

Po kilku latach doświadczeń wyłoniła się konieczność restrukturyzacji Instytutu poprzez przekształcenie go w Ekumeniczny Instytut Pedagogiczny. Polegała ona na uruchomieniu trzyletnich licencjackich Wyższych Studiów Zawodowych w zakresie dwóch specjalności: pedagogika szkolna i korekcyjna oraz praca socjalna. Absolwenci będą mogli kontynuować naukę na uzupełniających dwuletnich studiach magisterskich.

W 1996 r. na rektora Akademii został powołany długoletni wykładowca arcybiskup Jeremiasz (Anchimiuk), ordynariusz diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej.

W roku akademickim 1998-99 liczba studiujących w Ch.A.T. wynosi 873 osoby, w tym na studiach dziennych 398, na studiach zaocznych 402, na studiach doktoranckich 73 osoby; w porównaniu z rokiem akademickim 1989-90 oznacza to pięciokrotny wzrost liczby studentów. Kobiety stanowią około 50% ogółu studentów.

Ekumeniczny charakter Ch.A.T. znajduje odzwierciedlenie w strukturze studentów pod względem wyznaniowym. W roku akademickim 1998-99 uczelnia kształci na studiach dziennych magisterskich 53 studentów prawosławnych, 17 starokatolików oraz 80 ewangelików.

Akademia zatrudnia 76 nauczycieli akademickich, w tym 9 profesorów zwyczajnych, 10 profesorów ze stopniem naukowym doktora habilitowanego, 16 adiunktów ze stopniem naukowym doktora, 11 wykładowców i starszych wykładowców oraz 30 asystentów. W porównaniu z rokiem akademickim 1989/90 liczba nauczycieli akademickich wzrosła dwa i pół razy.

Obecnie Sekcja Prawosławna ChAT posiada sześć następujących katedr:

1. *Katedra Pisma Świętego Starego Testamentu* – p. o. kierownik arcybiskup prof. dr hab. Jeremiasz (Anchimiuk).
2. *Katedra Pisma Świętego Nowego Testamentu* – kierownik abp prof. dr hab. Jeremiasz (Anchimiuk).
3. *Katedra Prawosławnej Teologii Dogmatycznej i Moralnej* – kierownik metropolita prof. dr hab. Sawa (Hrycuniak).

4. *Katedra Historii Kościoła Powszechnego i Autokefalicznych Kościołów Prawosławnych* – ks. prof. dr hab. Marian Bendza.
5. *Katedra Patrologii* – p.o. metropolita prof. dr hab. Sawa (Hrycuniak)
6. *Katedra Prawosławnej Teologii Praktycznej* – kierownik ks. prof. dr hab. Rościsław Kozłowski.

Na Sekcji Prawosławnej pracuje obecnie 17 pracowników naukowo-dydaktycznych. W systemie dziennym Teologię studiują 53 osoby prawosławne, w zaocznym – 115 osób, natomiast na kierunku pedagogicznym o specjalności praca socjalna oraz pedagogika szkolna i korekcyjna – w systemie dziennym 25 osób, w zaocznym – 11 studentów prawosławnych.

Rektor: Ks. Arcybiskup prof. dr hab. Jeremiasz (Anchimiuk)

**Rektorzy
Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej
w Warszawie**

ks. prof. Wiktor Niemczyk, luteranin (1954-1965),
ks. prof. Waldemar Gastpary, luteranin (1965-1981),
ks. prof. Jan Bogusław Niemczyk, luteranin (1981-1987),
ks. prof. Jerzy Gryniakow, luteranin (1987-1990),
biskup prof. Wiktor Wysoczański, starokatolik (1990-1996),
arcybiskup prof. Jeremiasz Jan Anchimiuk, prawosławny (1996 -)

Literatura:

Zakończenie roku na sekcji prawosławnej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. *Cer. Věst.* 1961 nr 7 s. 9-11; W. Niemczyk, Dziesięć lat istnienia [ChAT oraz wykaz prac magisterskich]. *Rocz. Teolog.* 1965 t. 7 s. 7-110; W. Gastpary, J. Klinger, Z działalności Chrześcijańskiej Akademii w Warszawie z siedzibą w Chylicach za rok akademicki 1966/67. *Rocz. Teolog.* 1968 z. 1 s. 264-282; W. Gastpary, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w drugim dziesięcioleciu swego istnienia 1964-1974. *Rocz. Teolog.* 1974 z. 1/2 s. 127-166; - Dwadzieścia pięć lat ChAT w Warszawie 1954-1979. *Rocz. Teolog.* 1979 z. 2 s. 3-72; J. Narzyński, Bibliografia publikacji pracowników ChAT w Warszawie za lata 1954-1974. *Rocz. Teolog.* 1974 z. 1/2 s. 183-255; M. Sudenis, 20-lecie Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. *Rodzina* 1974 nr 49 s. 8-9; (rs): Jubileusz Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. *Życie i Myśl* 1975 nr 1 s. 108-110; K. Urban, Z historii działalności Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. *Życie Szkoły Wyższej* 1981 nr 12 s. 21-35; A. Grześkowiak, Chrześcijańska Akademia Teologiczna

w Warszawie - uczelnią ekumeniczną. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 1984 nr 2 s. 29-37; Z. Łyko, Wykaz publikacji nauczycieli akademickich ChAT w latach 1979-1989. *Rocz. Teolog.* 1989 z. 1/2 s. 83-92; J. Gryniakow, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w latach 1984-1989. *Rocz. Teolog.* 1989 z. 1/2 s. 5-16; J. Machaj, Informacje o działalności ChAT w latach 1990-1994. *Rocz. Teolog.* 1995 z. 1 s. 313-329;

KATEDRA TEOLOGII PRAWOSŁAWNEJ UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

15-420 Białystok
ul. Św. Mikołaja 5
tel. (0-85) 744-36-46

Katedra Teologii Prawosławnej została powołana Uchwałą Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 14 października 1998 roku i uroczyste otwarta 5 marca 1999 roku. Katedra zatrudnia 5 pracowników naukowych (Ks. Metropolita prof. dr hab. Sawa, Ks. prof. dr hab. Marian, Ks. dr Jerzy Tofiluk, Ks. dr Henryk Paprocki, Ks. mgr Doroteusz Sawicki). W roku akademickim 1999/2000 Katedra prowadziła kurs teologiczno-duszpasterski, który ukończyły 154 osoby. W roku akademickim 2000/2001 rozpoczęło działalność studium podyplomowe, w zajęciach którego uczestniczy 34 studentów. Katedra organizuje corocznie międzynarodowe sesje naukowe oraz wydaje czasopismo teologiczne „Elpis”.

Kierownik Katedry: Ks. Metropolita prof. dr hab. Sawa (Hrycuniak)

PRAWOSŁAWNE SEMINARIUM DUCHOWNE

03-945 Warszawa
ul. Paryska 27
tel. (022) 617-83-48, (022) 616-03-71

W okresie międzywojennym istniały szkoły teologiczne, które przygotowywały kandydatów do stanu duchownego. Mimo niezbyt sprzyjających warunków, dość prężnie działało Studium Teologii Prawosławnej

Budynek Prawosławnego Seminarium Duchownego

na Uniwersytecie Warszawskim w Warszawie, istniało Liceum Teologiczne, Seminarium Duchowne w Wilnie i Krzemieńcu oraz szkoła dla psalmistów przy klasztorze w Jabłecznej.

Wybuch wojny unieruchomił wszystkie te instytucje. Władze niemieckie zezwoliły jedynie na działalność dwóch seminariów duchownych w Warszawie (1942-44) oraz w Chełmie (1943-44).

Wkrótce po zakończeniu działań wojennych, już w listopadzie 1945 r., władze duchowne wystosowały „Memorandum” do władz państwowych o wznowienie działalności Studium. Jednak ta prośba, jak i wiele następnym kierowanych do różnych ministerstw i samego premiera, nie zostały uwzględnione przez ówczesne władze. W tej sytuacji Metropolita Dionizy powołał „Prywatne Studium Teologii Prawosławnej przy Katedrze Metropolitalnej w Warszawie”. Studium to praktycznie nigdy nie zaistniało w związku z osadzeniem metropolity Dionizego w areszcie domowym (25.02.1948), a następnie odsunięciem od zarządzania Kościołem (17.04.1948) i internowaniem.

Brak pozytywnej odpowiedzi na starania metropolity Dionizego o utworzenie szkoły teologicznej kontynuował arcybiskup Tymoteusz. Poczynił on starania o otwarcie Prawosławnego Liceum Teologicznego w Warszawie. Ostatecznie starania te zakończyły się sukcesem. Została przyznana subwencja na remont budynku przy ul. Paryskiej 27, z przeznaczeniem na szkołę i internat.

Otwarcie Prawosławnego Liceum Teologicznego nastąpiło 20 marca 1951 r. z trzyletnim programem nauczania. We wrześniu tegoż roku dekretem Metropolity Makarego, Liceum zostało przekształcone w Seminarium Duchowne z nauką przedłużoną do czterech lat oraz zmodyfikowano program nauczania. Równocześnie przystąpiono do poprawy warunków socjalno-bytowych i lokalowych. W roku 1956 dla potrzeb internatu nadbudowano piętro mieszkalne. Od 1958 r. zorganizowano naukę na poziomie Liceum Ogólnokształcącego, by alumni mogli uzupełnić świeckie wykształcenie średnie. Uczniowie Seminarium podejmują naukę w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących nr 5, aby następnie móc podjąć studia w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej na Sekcji Prawosławnej, która została utworzona 1957 r. i mieściła się w gmachu Seminarium.

W roku 1960 opracowano nowy statut szkoły i opracowano regulamin Internatu Metropolitalnego. Pod koniec lat 60-tych rozpoczęto starania o uruchomienie filii Liceum Ogólnokształcącego przy Seminarium, co zostało zakończone powodzeniem w roku 1970.

Z początkiem nowego roku szkolnego 1970-71 decyzją metropolity Bazylego wydłużono czas nauki w Seminarium do lat 6-ciu. W 1974 r. klasy teologiczne Seminarium (V i VI) przeniesiono do klasztoru męskiego Św. Onufrego w Jabłecznej i utworzono filię Prawosławnego Seminarium Duchownego. Po roku te klasy przekształcono w Wyższe Prawosławne Seminarium Duchowne. Kierownikiem zostaje namiestnik klasztoru archimandryta Sawa (Hrycuniak). W roku 1991 władze szkolne podejmują decyzję o likwidacji filii Liceum Ogólnokształcącego przy Prawosławnym Seminarium Duchownym w Warszawie. W związku z tą decyzją do Seminarium zaczęto przyjmować kandydatów posiadających świadectwo dojrzałości.

Wyższe Seminarium Duchowne przetrwało do roku szkolnego 1992/3 i zostało ponownie przeniesiono do Warszawy. W wyniku reorganizacji

skrócono cykl nauczania do trzech lat. W 1992 r. Sobór Biskupów podjął decyzję o likwidacji Wyższego Seminarium Duchownego w Warszawie z siedzibą w Jabłecznej. Tego roku w maju Prawosławne Seminarium Duchowne odnotowało 40-lecie swego istnienia.

W maju 1998 r. Seminarium otrzymało prawo nadawania tytułu licencjata teologii prawosławnej.

W latach 1951-1998 Seminarium ukończyło ponad 430 absolwentów, z których 2/3 przyjęło święcenia kapłańskie. Na dzień 31.12.1998 r. w Prawosławnym Seminarium Duchownym w Warszawie pracuje 19 wykładowców. W roku szkolnym 1998/99 w Seminarium kształciło się 43 alumnów.

Rektor: ks. prot. dr Jerzy Tofiluk

Zastępca rektora: ks. ihum. mgr Warsonfiusz (Doroszkiewicz)

Rektorzy

Wyższego Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z siedzibą w Jabłecznej

ks. archim. dr Sawa (Hrycuniak) (1974-1981)

ks. mgr Jan Sezonow (1979-1984)

ks. mgr Bazyli Roszczenko (1984-1992)

biskup Abel (Popławski) (1989-1990)

o. ihumen mgr Warsonofiusz (Doroszkiewicz) (1990-1991)

biskup Abel (Popławski) (1991-1992)

Rektorzy

Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie

ks. mgr Aleksander Kalinowicz (1951)

ks. dr Serafin Żeleźniakowicz (1951-1970)

ks. mgr Wiaczesław Rafalski (1970-1974)

ks. dr Rościsław Kozłowski (1974-1977)

ks. mgr Jan Sezonow (1977-1987)

ks. dr Jerzy Tofiluk (1987 -)

Cerkiew Ofiarowania Najświętszej Marii Panny w Prawosławnym Seminarium Duchownym

Kaplica w Warszawskim Seminarium, służy seminarzystom jako miejsce porannych i wieczornych modlitw, a w niedziele i święta sprawowana jest tu święta Eucharystia.

W 1935 r. metropolita Dionizy konsekrując tę świątynię wypowiedział prorocze słowa, że *ta cerkiew stanie się dziwną Winnicą Pańską, gdzie młodzież będzie poznawała piękno nabożeństwa prawosławnego*. Kaplica spełnia też szerszą rolę, gdyż w każdą niedzielę oprócz seminarzystów bywa tu kilkanaście osób, najczęściej mieszkańców Saskiej Kępy.

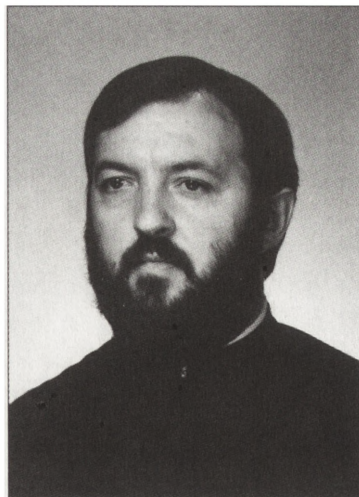
Literatura:

M. Hrycuniak, R. Kozłowski, Zjazd absolwentów Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie. *Cer. Vest.* 1965 nr 2 s. 14-19; Seminarium w klasztorze Św. Onufrego w Jabłecznej. *Wiad. PAKP* 1975 nr 1/2 s. 132-136; WaAn, Wyższe Seminarium Prawosławne w klasztorze Św. Onufrego w Jabłecznej. *Wiad. PAKP* 1976 nr 1/2 s. 185-186, il.; R. Kozłowski, Srebrny jubileusz Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie (1951-1976). *Wiad. PAKP* 1976 nr 3/4 s. 80-101; J. Kasprzycki, Prawosławie na Saskiej Kępie. *Życie Warszawy* 1986 nr 56 s. 14, il.; K. Urban, Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie (przyczynek do historii jego utworzenia). *Wiad. PAKP* 1991 nr 2 s. 26-36; A. Kuźma, Święto w Prawosławnym Wyższym Seminarium Duchownym. *Wiad. PAKP* 1998 nr 6/110/ s. 7, il.

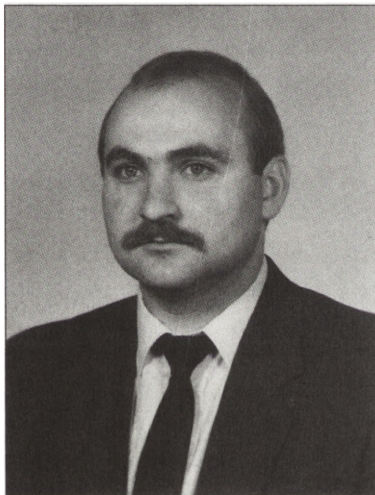
Nauczyciele Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie

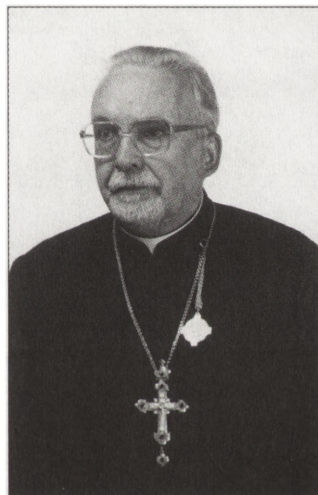
Ks. dr Jerzy Tofiluk, rektor

*Ks. Ihumen mgr Warsonowiusz
(Doroszkiewicz), prorektor*

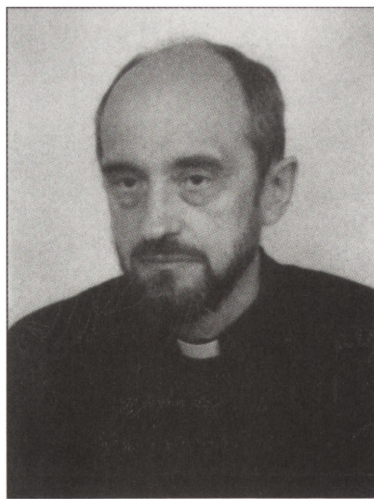
Prof. dr hab. Antoni Mironowicz

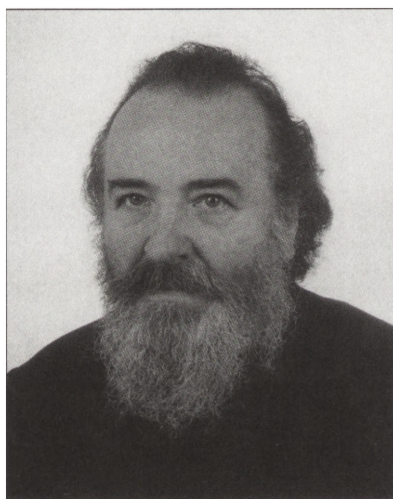
Ks. Prof. dr hab. Rościsław Kozłowski

Ks. Prot. Prof. dr hab. Marian Bendza

Ks. dr Henryk Paprocki

*Ks. Protodiakon
mgr Włodzimierz Trusiewicz*

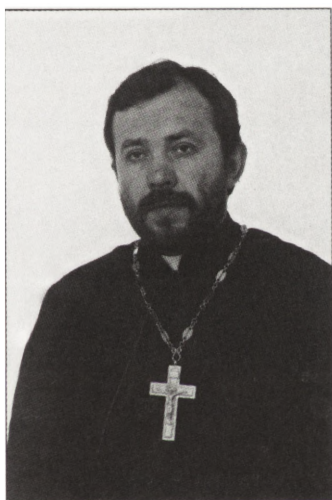
Ks. Prot. mgr Aleksy Andrejuk

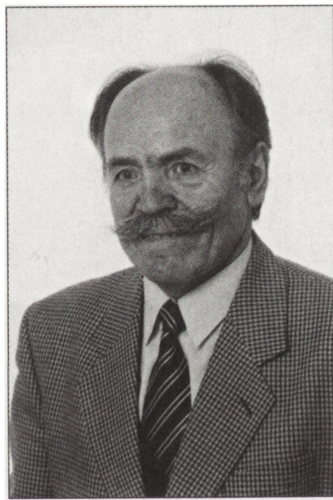
mgr Mikołaj Kozłowski

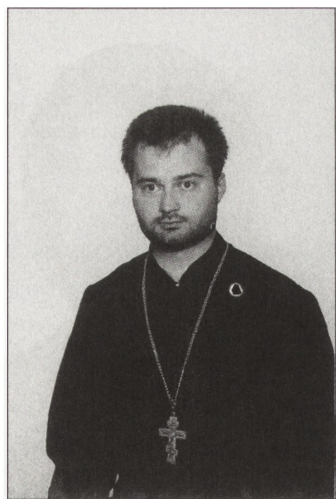
dr Włodzimierz Wołosiuk

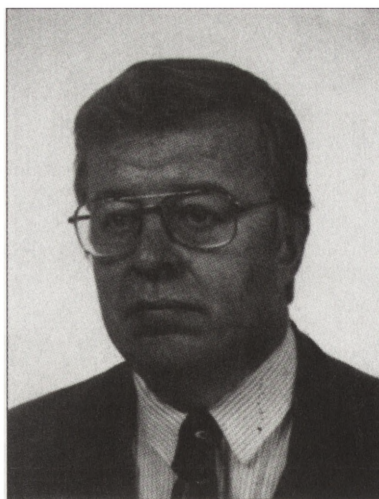
Ks. Prot. mgr Anatol Szymaniuk

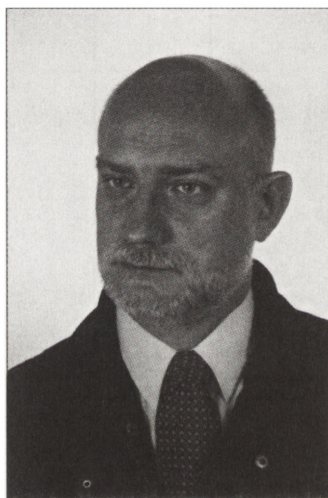
dr Jan Zieniuk

ks. mgr Adam Misijuk

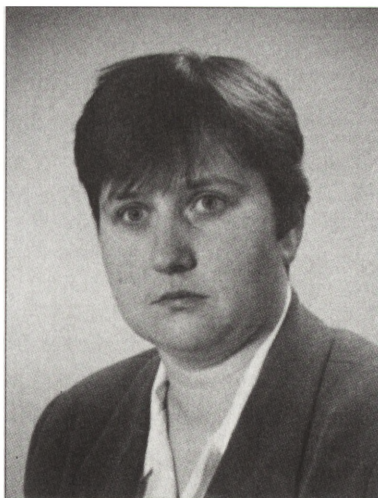
dr Olgierd Benedyktowicz

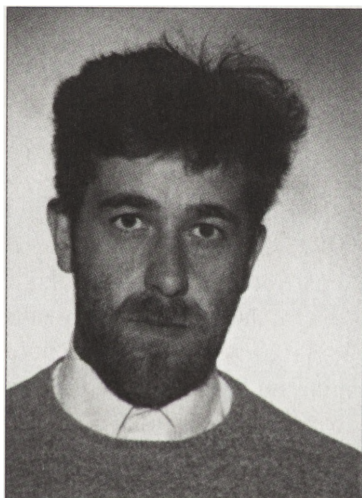
dr Włodzimierz Platąjs

dr Nadzieja Myszko

mgr Ludmila Andrejuk

mgr Andrzej Kuzma

PRAWOSŁAWNY ORDYNARIAT WOJSKA POLSKIEGO

03-402 Warszawa

Al. Solidarności 52

tel. (0-22) 68-73-744, tel/fax (0-22) 68-73-745

Pierwszą historyczną wzmiankę na temat instytucji kapelanów znajdujemy w ustawie sejmu piotrkowskiego z około 1602 r., która wspomina o duszpasterstwie wojskowym. Następnym etapem było w XVII w. ustanowienie instytucji hetmańskiej, kiedy to hetmani przyjęli z rąk króla władzę nad wojskiem. Wówczas hetman Jan Tarnowski wydaje przepisy, w których jest mowa o duszpasterstwie wojskowym. Powstają pierwsze etaty. Każda chorągiew konna i piesza ma swojego kapelana. Następnie na podstawie Komisji Sejmowej z 1690 r. ustanowiono stałych kapelanów dla wojska i z tych czasów mamy pierwszą wzmiankę o kapelanach prawosławnych (jeden kapelan prawosławny). Po upadku powstania styczniowego znika w Wojsku Polskim służba kapelańska. Natomiast kapelani prawosławni pozostawali w Armii Rosyjskiej do października 1917 roku.

Po I wojnie światowej i utworzeniu Państwa Polskiego w 1918 r. powołany został Urząd Naczelnego Kapelaństwa, a 5 lutego 1919 r. utworzono Rzymskokatolickie Biskupstwo Polowe. W tymże roku pojawia się także kapelaństwo prawosławne i innych wyznań.

Prawosławne duszpasterstwo wojskowe uważane było za integralną część armii II Rzeczypospolitej. Zapewniało nie tylko opiekę duchową i religijną, ale było także ważnym elementem pracy wychowawczej, kształtowało postawy patriotyczne i obywatelskie żołnierzy.

Duszpasterstwo prawosławne kontynuowało swą pracę w okresie II wojny światowej. Na jego czele stał biskup polowy gen. Sawa Sowietow, który wraz z armią gen. Andersa przeszedł jej cały szlak bojowy. Biskup Sawa miał do pomocy biskupa pomocniczego Mateusza Siemaszko i 12 kapelanów.

W okresie Polski Ludowej nie uzyskano zgody na wznowienie prawosławnej działalności duszpasterskiej w Wojsku Polskim. Działało tylko duszpasterstwo rzymskokatolickie. Dopiero ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Prawosławnego z lipca 1991 r. pozwoliła na wznowienie

Prawosławnego Duszpasterstwa Wojskowego. Na mocy tej ustawy z 30 grudnia 1993 r. powołany został Prawosławny Ordynariat WP, na czele którego stanął arcybiskup Sawa (Hrycuniak) w stopniu generała brygady, obecny Metropolita. Dnia 15 sierpnia 1998 r. obowiązki Prawosławnego Ordynariusza Wojska Polskiego przejął biskup Miron (Chodakowski), generał brygady.

Literatura:

Duszpasterstwo wojskowe wyznań niekatolickich w II Rzeczypospolitej Polskiej. *Wojskowy Przegląd Historyczny* 1993 nr 4, przedruk: *Polski Żołnierz Prawosławny* 1995 nr 2, 3; Prawosławny Ordynariat rozpoczął pracę. *Polski Żołnierz Prawosławny* 1994 nr 1 s. 4-7; Sawa abp, Kapelani w Wojsku Polskim. Ref. *Polski Żołnierz Prawosławny* 1995 nr 1 s. 12-14; Nazwiska żołnierzy wyznania prawosławnego, których groby znajdują się na cmentarzu Monte Cassino. *Polski Żołnierz Prawosławny* 1995 nr 2 s. 13-14; J. Charkiewicz, Duchowieństwo prawosławne w dorewolucyjnej Armii Rosyjskiej. *Polski Żołnierz Prawosławny* 1997 nr 4 s. 17-18; *Arcybiskup General Brygady Sawa (Jerzy Sowietow)*. Oprac. K. Filipow i A. Suchctiz. Białystok 1998; Nominacja generalska dla J.E. Biskupa Mirona. *Polski Żołnierz Prawosławny* 1998 nr 4 s. 3.

BRACTWO MŁODZIEŻY PRAWOSŁAWNEJ

W latach 70-tych z inicjatywy asystenta Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie Jana Anchimiuka, obecnego arcybiskupa wrocławsko-szczecińskiego Jeremiasza, rozpoczęto organizować grupy młodzieży zainteresowanej ożywieniem życia cerkiewnego. Początkowo miejscem spotkań były pomieszczenia Seminarium Duchownego przy ul. Paryskiej 27 w Warszawie. Później zostały podjęte próby nawiązania przez młodzież warszawską kontaktów z młodzieżą innych parafii, jak w Białymstoku, Hajnówce, Drohiczynie.

W 1980 r. utworzono koło naukowe studentów sekcji prawosławnej w Ch.A.T. Ówczesny metropolita Bazyli (Doroszkievicz) pobłogosławił studenckie projekty i powołał do życia Koło Teologów Prawosławnych Sekcji Prawosławnej Ch.A.T. w Warszawie. Opiekę powierzono Biskupowi Sawie (Hrycuniakowi), obecnemu Metropolicie. W tym samym roku w maju odbyła się Pielgrzymka Młodzieży Prawosławnej na Św. Górę Grabarkę, w której uczestniczyło 70 osób.

W 1982 r. został przyjęty statut Bractwa Młodzieży Prawosławnej, który Sobór Biskupów PAKP zaakceptował. Celem bractwa miała być *pomoc w kształtowaniu świadomości prawosławnego chrześcijanina, naśladowcy Jezusa Chrystusa, godnego spadkobiercy tradycji Kościoła Prawosławnego*. Do najważniejszej działalności zaliczono: 1) *popularyzację idei Koła wśród księży i młodzieży*, 2) *pomoc ośrodkom w ich pracy*, 3) *organizację centralnych akcji pielgrzymek na Św. Górę Grabarkę, obozy letnie, kontakty zagraniczne*.

W 1983 r. Koło Teologów Prawosławnych zostaje przyjęte do grona członków *Syndesmosu* – Światowego Bractwa Młodzieży Prawosławnej. W 1987 r. została powołana Rada Diecezjalna Młodzieży Diecezji warszawsko-bielskiej. Bractwo na szczeblu centralnym rozpoczęło wydawanie pisma, początkowo *Biuletynu Informacyjnego (List Informacyjny)*, później *Wiadomości Bractwa*. Natomiast bractwa diecezjalne również rozpoczęły rozpowszechniać słowo drukowane. W 1987 r. Bractwo diecezji warszawsko-bielskiej zaadoptowało dom parafialny na Św. Górze Grabarce na Dom Młodego Pielgrzyma.

Z chwilą uchwalenia przez Sejm *Ustawy o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* z 4 lipca 1991 r., Bractwo Młodzieży Prawosławnej uzyskało status osoby prawnej Kościoła.

W latach 1992-94 zainicjowane zostały nowe kierunki aktywności Bractwa: działalność sportowa, program ekologiczny, współpraca z licznymi instytucjami i organizacjami krajowymi oraz zagranicznymi. Odrodziły się dzięki młodym ludziom pielgrzymki do świętych miejsc Prawosławia w kraju i zagranicą. Za patrona Bractwa obrano Św. Męcz. Młodzieńca Gabriela.

W 1994 został oddany Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Bractwa w Białowieży. Ważne znaczenie dla Cerkwi ma pomoc młodzieży przy budowie świątyń, domów parafialnych, prace porządkowe na cmentarzach. Bezcenną pomocą w życiu społecznym, jest organizowanie pomocy charytatywnej osobom potrzebującym. Nieodzowną zasługą bractwa jest również, że czynnie uczestniczy we wszystkich odcinkach życia cerkiewnego i religijnego, i aktywizuje środowiska parafialne.

Literatura:

Statut Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce. Białystok 1992; J. Charkiewicz, *Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce. Statystyczno-historyczny zarys działalności organizacji w latach 1980-1994.* Białystok 1995; G. Sosna, *Bibliografia chrześcijaństwa wschodniego. Druki polskojęzyczne okresu współczesnego. Suplement III.*, „*Biuletyn Informacyjny KTP 1983-1992*”, „*List Informacyjny 1984*”, „*Biuletyn Informacyjny 1987*”, „*List Informacyjny 1988-1995*”, „*Biuletyn Informacyjny 1990-1995*”, „*Wiadomości Bractwa 1992-1995*”, „*Ikos 1994-1995*”. Ryboły 1996; G. Sosna, *Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie. Część alfabetyczna. Suplement III.* Ryboły 1999.

DEKANAT WARSZAWSKI

Niektórzy historycy uważają, że najstarsza świątynia prawosławna w Warszawie powstała w XVI wieku. W historycznych granicach Polski zamieszkiwała ludność prawosławna. Uważają, że na rogu ulicy Świętojerskiej i Ciasnej na Nowym Mieście w Warszawie istniał monaster pw. Św. Jerzego-Jura (stąd nazwa ulicy). Ihumenem – przeorem – tego klasztoru w końcu XVI w. był archimandryta Jan Lewicki.

Cerkiew prawosławna istniała w XVII w. przy rezydencji (cerkiew poselska) rosyjskim. Warto odnotować, że kapelanami rosyjskiego poselstwa w Warszawie byli duchowni z bielskiego monasteru, i tak w 1761 r. – hieronim Piotr Artowski, a w 1768 ihumen Gabriel.

Przed I wojną światową w Warszawie było około 30 świątyń prawosławnych. Oto niektóre z nich: najstarszą świątynią prawosławną była cerkiew pw. Świętej Trójcy, niedaleko zamku królewskiego przy ulicy Podwale 5. Założycielami jej byli greccy. W czasie Powstania Warszawskiego (1944), została zburzona i przestała istnieć.

Cerkiew Zaśnięcia Bogurodzicy wybudowano około 1783 r. Po 1918 r. świątynia przeszła w posiadanie Kurii rzymskokatolickiej. Sobór katedralny Świętej Trójcy przy ulicy Długiej (kupiony od Ojców Pijarów) róg Miodowej. Tutaj była rezydencja arcybiskupów warszawskich. W 1918 r. wraz z budynkiem i wystrojem wewnętrznym przeszła w posiadanie Kościoła rzymskokatolickiego.

W pałacu Staszica przy ulicy Nowy Świat 72, cerkiew pw. Św. Tatiany Rzymianki. Obecnie nad pałacem zachowała się kopuła.

Cerkiew Św. Michała w Alejach Ujazdowskich została zburzona. Następną świątynią był sobór Św. Aleksandra Newskiego (1894) na Placu Saskim. Rozbiórka nastąpiła w 1927 r. Cenny zabytek sakralny architektonicznej sztuki neobizantyńskiej przestał istnieć.

Cerkiew pw. Matki Bożej „Wszystkich Strapionych Radość” w więzieniu na Mokotowie.

Cerkiew dla żołnierzy wyznania prawosławnego na Pradze przy ulicy Ratuszowej.

Cerkiew Św. Mikołaja na Pradze przy ulicy Cyryla i Metodego, w gmachu Państwowego Internatu dla studentów Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego.

Cerkiew pw. Trzech Hierarchów przy ulicy Kopernika 13, przeznaczona dla uczniów Liceum Teologicznego, mieszkających w znajdującym się obok gmachu Internatu Metropolitalnego.

Cerkiew pw. Matki Bożej „Wszystkich Strapionych Radość” w domu Metropolii.

Literatura:

A. Grigorović, Drevnejšij chram v Varšave [sv. Jurija]. *Cer. Vest.* 1954 nr 10 s. 20-22; P. Paszkiewicz, Sobór na placu Saskim – karta z historii politycznej Warszawy. *Kronika Warszawy* 1984 nr 4 s. 115-122, il.; J. Kasprzycki, Warszawskie pożegnania. Świątynia przy Czerniakowskiej (dawna cerkiew). *Życie Warszawy* 1985 nr 298/9 s. 12, il.; M. Lenczewski, Prawosławne świątynie Warszawy niegdysiejszych prawosławnych Domów Bożych. *Tygodnik Polski-Tygodnik Podlaski* 1986 nr 12, 1987 nr 1, 2, 4; A. Fijałkowski, Kościół Garnizonowy. *Przewodnik Katolicki* 1991 nr 6 s. 14-15; M. Mieleczarska: Świątynie prawosławne ongi i dziś. *Gazeta Woli i Bemowa* 1997 nr 2(67); Rep. D. Oksytiuk, O warszawskich cerkwiach. *Tamże* nr 10(75), 17(82).

Dekanat Warszawski

Parafie

1. Warszawa Praga – *Św. Marii Magdaleny*
2. Warszawa Wola – *Św. Jana Klimaka*
3. Płock – *Przemienienia Pańskiego*
4. Stanisławowo – *Św. Męczennicy Aleksandry*
5. Wołomin – *Św. Apostołów Piotra i Pawła*

WARSZAWA Praga
Katedra Metropolitalna
Sobór Św. Marii Magdaleny
03-402 Warszawa
Al. Solidarności 52
tel. (0-22) 619-84-67

Centralną i główną świątynią Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w latach międzywojennych, jak również i dzisiaj, jest katedra metropolitalna *Św. Marii Magdaleny*.

Initjatorem budowy świątyni był książę W. Berg, według projektu inż. Policyna i architekta Syczewa. Wybrane miejsce pod budowę nie było przypadkowe, ponieważ Praga, a szczególnie sąsiedztwo dworca Kolei Warszawsko-Petersburskiej, stało się w połowie XIX w. centrum dynamicznie rozwijającej się dzielnicy, zamieszkiwanej wówczas licznie przez prawosławną ludność, głównie urzędników, wojskowych, pracowników kolei, kupców i rzemieślników.

Budowę świątyni rozpoczęto w 1867 r., ukończono zaś w końcu 1868 roku. Uroczyste poświęcenie cerkwi miało miejsce 29 czerwca 1869 r. Patronką świątyni została *Św. Maria Magdalena*. Do końca XIX w., cerkiew przyozdabiano i uzupełniano elementy wnętrza, ołtarze i polichromię. W 1890 r. po prawej stronie umieszczono ikonę Matki Bożej Poczajowskiej. Po lewej stronie znajduje się boczny ołtarz Św. Hioba Poczajowskiego, poświęcony w 1892 r.

W roku 1915 wyposażenie świątyni, w tym ikony, utensylia, szaty liturgiczne wywieziono w głąb Rosji, skąd już nigdy nie powróciły.

W odrodzonym państwie polskim – począwszy od roku 1921 – świątynia ta, stała się Katedrą Metropolitalną. Wszystkie ważniejsze wydarzenia w życiu Kościoła związane są z tą świątynią. Przyjmowała ona dostojnych gości z całego świata, tu odbywają się *chirotonie* biskupów Kościoła Prawosławnego w Polsce.

Świątynia przetrwała wojenne zawieruchy, aczkolwiek nie bez uszczerbku. Jesienią 1944 r. podczas Powstania Warszawskiego, po kolejnym ostrzeliwaniu Pragi przez Niemców, uszkodzono główną kopułę wzniesając pożar. Po doraźnych naprawach w 1945 r., zasadniczy remont

dokonano w latach 1952-1953, a następnie w końcu lat 60-tych. Kolejny remont zewnętrzny przeprowadzono w 1986 r.

W 1999 r. przy katedrze powstało Bractwo Cerkiewne Św. Grzegorza Peradze.

Cerkiew *Męki Pańskiej (Strastiej Chrystowych)*.

W 1928 r. w podziemiach soboru *Św. Marii Magdaleny* urządzono cerkiew. W 1995 r. rozpoczęto gruntowny remont. Polichromię ścian wykonano według projektu Lidii i Sotyrysa Pantopulos. W prawej bocznej nawie umieszczono fragmenty mozaik pozostałych ze zburzonego soboru *Św. Aleksandra Newskiego* (1926). Cerkiew po zakończeniu remontu została poświęcona przez Metropolitę Sawę 15.08.1998 r.

Święta parafialne:

Św. Marii Magdaleny – 22 lipca

Grunta cerkiewne:

Pow. – 1223 m kw. Warszawa, Al. Solidarności 52

Cmentarz:

Warszawa ul. Wolska 138/140 – wspólny z parafią na Woli

Miejscowości należące do parafii:

Ulice lewobrzeżnej Warszawy poczynając od Piaseczna – Puławska numery nieparzyste i dalej Al. Niepodległości, Chałubińskiego, Al. Jana Pawła II, Ks. J. Popiełuszki, Słowackiego, Marymoncką, Pułkową do końca; ulice znajdujące się w obrębie tych granic do rzeki Wisły oraz cała prawobrzeżna Warszawa i jej okolice usytuowane na wschód.

Katechizacja:

Punkt katechetyczny przy parafii, Warszawa Al. Solidarności 52; Nabożeństwa coniedzielne dla dzieci i młodzieży, szkoła niedzielna. Katecheci: Ks. dr Henryk Paprocki, Dorota Balicka, Irena Sawczuk.

Duszpasterstwo akademickie:

Ks. dr Jerzy Tofiluk.

Metropolitarny Sobór Katedralny Św. Marii Magdaleny w Warszawie

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jan Sezonow, Ks. prot. Doroteusz Sawicki, Ks. Mirosław Lewczak (29.06.1998 -), Ks. protodiak. Włodzimierz Trusiewicz (19.02.1966 -), dyryg. Ks. protodiak. Sergiusz Bowtruczuk (26.02.1998 -), II dyryg. Halina Domańczuk, psal. Igor Paluchowicz (24.10.1980 -), nadetatowy Ks. prot. Henryk Paprocki (14.06.1981 -).

Duchowieństwo:

Ks. Mikołaj Juchnowski (1869-1876), Ks. Platon Bieniewoleński (1877), Ks. Apolinariusz Kowalnicki (1878-1914), Ks. Terencjusz Teodorowicz (1921 - +25.09.1939), Ks. Jan Kowalenko (1940 - +19.04.1950), Ks. Włodzimierz Wieżański (1949 - + 20.02.1970), Ks. Wiaczesław Rafalski (20.08.1970 - +17.09.1974), Ks. Atanazy Semieniuk (16.02.1975 - +22.08.1996), Ks. Jan Sezonow (1.10.1996 -)

Dom Metropolitalny

03-402 Warszawa

Al. Solidarności 52

Dom Metropolitalny mieści się w kompleksie zabudowań Warszawskiej Metropolii Prawosławnej, której najstarszą część stanowi pierwotna plebania parafii *Św. Marii Magdaleny*, wybudowana w 1871 roku. Zasadnicza rozbudowa nastąpiła w okresie międzywojennym. W latach siedemdziesiątych XX wieku dobudowano jeszcze jedno skrzydło. Po II wojnie światowej jeden z budynków (były akademik dla studentów Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego) został skonfiskowany przez władze państwowe.

W zabudowaniach Warszawskiej Metropolii Prawosławnej mieszczą się główne instytucje Kościoła Prawosławnego: Kancelarie Metropolity Warszawskiego i Całej Polski, Diecezji Warszawsko-Bielskiej, Świętego Soboru Biskupów, Prawosławnego Ordynariatu Wojska Polskiego, Parafii Katedralnej pw. *Św. Marii Magdaleny*, Parafii Wojskowej pw. *Św. Mikołaja*, Wydawnictwa Kościoła i Komisji Metropolitalnych.

Kaplica Metropolitalna **Św. Archaniola Michała**

03-402 Warszawa
Al. Solidarności 52

W kompleksie zabudowań Warszawskiej Metropolii Prawosławnej znajduje się kaplica pw. Św. Archaniola Michała, która powstała z błogosławieństwa Metropolity Sawy. Jej konsekracja miała miejsce 30 stycznia 1999 roku. W kaplicy są codziennie rano i wieczorem odprawiane nabożeństwa, w których uczestniczą mnisi i mniszki, pracujący w Domu Metropolitalnym. Kaplica dostępna jest dla wszystkich wiernych.

Święto patronalne:

Św. Archaniola Michała – 8 listopada

Kapelan:

Ks. Ihumen Andrzej Borkowski

Literatura:

Rospisanie pravoslavnych prichodov v Varšave i na eja predmest' i Prage. *Ch-VEV* 1891 nr 10; Odezwa Św. Soboru Biskupów (w związku z 100-leciem cerkwi katedralnej w Warszawie i jej remontu). *Cer. Vest.* 1969 nr 12 s. 9; M. Lenczewski, W cieniu Katedry Metropolitalnej. *Wiad. PAKP* 1973 nr 1 s. 13-19, il; Remont katedry Św. Marii Magdaleny w Warszawie. *Wiad. PAKP* 1986 nr 3/4 s. 111-112; P. Paszkiewicz, Cerkiew Św. Marii Magdaleny na Pradze. *Kronika Warszawy* 1989 nr 2 s. 113-127, il.

WARSZAWA Wola

Parafia Św. Jana Klimaka

01-126 Warszawa
ul. Wolska 138/140
tel. (0-22) 36-68-16

Dzieje parafii Św. Jana Klimaka na warszawskiej Woli są nierozdzielnie związane z zabytkowym cmentarzem. Decyzję o jego założeniu podjęto w 1834 roku, a uroczyscie został poświęcony w 1841 wraz z cerkwią Matki Bożej Włodzimierskiej (dawny kościół Św. Stanisława).

W Warszawie na Woli znajduje się cerkiew prawosławna *Św. Jana Klimaka* z dolną cerkwią *Bł. Hieronima Strydońskiego i Św. Proroka Eliasza*. Fundatorem cerkwi był biskup warszawski Hieronim (Ekzemplarski). Miała stać się mauzoleum jego syna Jana, artysty malarza.

Dnia 15 października 1905 r. Arcybiskup Hieronim dokonał konsekracji świątyni, a wkrótce, 2 listopada, spoczął w Panu i został pochowany pod ołtarzem w dolnej cerkwi. Cerkiew została wzniesiona z osobistych środków arcybiskupa Hieronima. Autorem projektu, wzorowanego na twerskich i rostowskich cerkwiach z XVI-XVII stulecia, był W. N. Pokrowski. Zbudowana na planie podłużnego krzyża, wyposażona została w rzeźbiony dębowy ikonostas – dzieło kijowskiego artysty Muraszki. Ornamenty wokół kopuły zostały wykonane w staroruskim stylu.

W świątyni znajdują się szczególnie czczone ikony *Matki Bożej Kazańskiej*, *Św. Mikołaja* oraz zabytkowy obraz Boga Ojca. Artystycznie wykonane rzeźbione ramy z ikonami świętych stwarzają harmonijną całość. W 1923 r. w dolnej cerkwi pochowany został także Metropolita Jerzy (Jaroszewski).

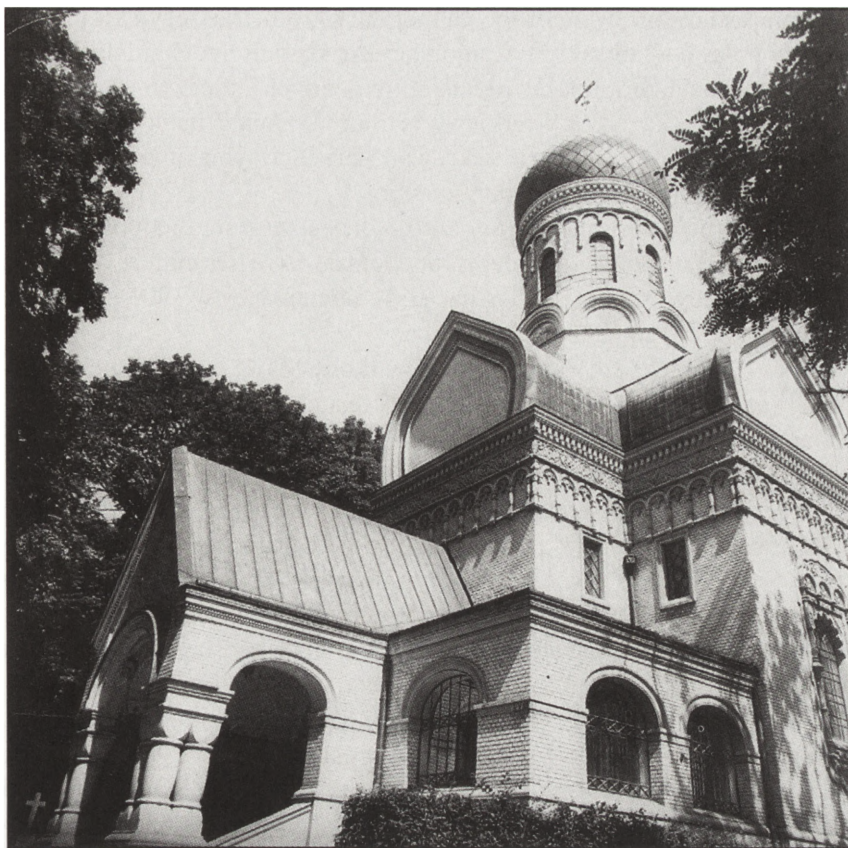
Podczas I wojny światowej Kościół prawosławny poniósł znaczne straty materialne. Niemal wszystkie cerkwie i kaplice w Warszawie zostały przejęte, wraz z wyposażeniem, przez duchowieństwo rzymskokatolickie. Cerkiew na Woli udało się zachować. W latach 30. władze miasta projektowały likwidację cmentarza, szczęśliwie projekt ten nie został zrealizowany.

Sama cerkiew ocalała w czasie Powstania Warszawskiego. Na miejscowym cmentarzu rozstrzelano 60 osób i spalono zwłoki 1500 mieszkańców Woli. Hitlerowcy wymordowali dzieci i personel prawosławnego sierocińca (około 100 osób).

Po wojnie dolna cerkiew została wzbogacona o freski autorstwa Jerzego Nowosielskiego. W latach 70-tych cerkiew górna została odremontowana, a dolna poszerzona. Ściany zostały ozdobione freskami według projektu Adama Stalony-Dobrzańskiego.

W latach 1978-1982 wybudowano nową plebanię, która została zlokalizowana opodal cerkwi, w sąsiedztwie cmentarza. Poprzednia została wyburzona w związku z przebudową arterii komunikacyjnej.

Działający od lat punkt katechetyczny przerodził się w szkołę niedzielną. Podczas zajęć młodzież i ich rodzice mają spotkanie w rodzaju *agapy*. Przy

Cerkiew Św. Jana Klimaka w Warszawie

parafii działa Bractwo Młodzieży Prawosławnej wydające pismo *Artos*. Co miesiąc organizowane są spotkania z seniorami parafii. Wolska parafia znana jest też z wysokiego poziomu śpiewu cerkiewnego.

Cmentarz Prawosławny na Woli

W 1835 r. centralne władze państwowe wydały zarządzenie o utworzeniu w Warszawie oddzielnego cmentarza prawosławnego o pow. 9 dzieściń 1400 sążni. W cztery lata później prace wstępne na cmentarzu zakończono i 1839 r. przekazano władzom duchownym. Wcześniej jednak

zostali pochowani, w zbiorowych mogiłach, żołnierze rosyjskiej armii, którzy polegli w roku 1831. Znajdujący się kościół Św. Stanisława, poważnie uszkodzony w czasie działań wojennych i nieczynny od kilku lat, został przekazany na cerkiew cmentarna. Dnia 2 listopada 1841 r. cerkiew na Woli została konsekrowana przez arcybiskupa Antoniego pw. Ikony Matki Bożej Włodzimierskiej.

W sierpniu 1857 r. nabyto około 8 desięcin gruntu na poszerzenie cmentarza. W roku 1903 arcybiskup warszawski Hieronim z własnych funduszy nabył działkę przylegającą do cmentarza, by w 1905 r. wznieść na niej cerkiew pw. Św. Jana Klimaka.

W 1919 r. władze miejskie cerkiew Ikony Matki Bożej Włodzimierskiej przekazały duchowieństwu rzymskokatolickiemu, a po jej przebudowie, świątynia otrzymała wezwanie Św. Wawrzyńca (zajmując część pierwszej kwatery cmentarza).

W 1928 r. rozpoczęto budowę betonowego ogrodzenia cmentarza. Dochowało się około stu pomników na pojedynczych i rodzinnych grobach (z XIX i XX w.), wyróżniających się walorami artystycznymi i oryginalnością. Cmentarz jest otoczony historycznym wałem.

Na wolskim cmentarzu pochowani zostali przedstawiciele różnych narodów. Obok grobów Rosjan, Białorusinów, Ukraińców, znajdują się tutaj mogiły bułgarskie, serbskie, gruzińskie, cygańskie, ormiańskie, tatarskie i polskie. Spoczywają tutaj prawosławni, katolicy i staroobrzędowcy. Wśród nagrobków można znaleźć wiele upamiętniających ludzi zasłużonych dla życia kulturalnego Warszawy. Znaleźli tu miejsce wiecznego spoczynku żołnierze armii radzieckiej i ukraińskiej oraz budowniczowie Pałacu Kultury. W pobliżu cerkwi znajdują się groby warszawskich metropolitów oraz wielu wybitnych duchownych Warszawy i z różnych miast całego kraju. Wśród grobów można znaleźć nazwiska profesorów Uniwersytetu Warszawskiego. Tutaj też zostali pochowani znakomici dyrygenci i śpiewacy a także działacze kościelni, pisarze i poeci różnych epok. Są też groby wybitnych artystów i śpiewaków scen warszawskich.

Wolska nekropolia stanowi ważne świadectwo historycznej obecności Prawosławia w Warszawie i jest jednym z najciekawszych cmentarzy w stolicy ze względu na zabytkowy charakter znacznej jego części, jak również zróżnicowanie pochowanych tu zmarłych pod względem wyznaniowym i etnicznym.

Świąta parafialne:

Św. *Jana Klimaka* – Pierwsza Niedziela po Wielkanocy

Św. *Hieronima* – 15 czerwca

Miejscowości stanowiące parafię:

Tereny zachodnie lewobrzeżnej Warszawy wzdłuż ulic od Piaseczna ulicami: Puławska numery parzyste, Al. Niepodległości, Chałubińskiego, Al. Jana Pawła II, Ks. Popiełuszki, Słowackiego, Marymoncka, Pułkowa do końca, dalej drogą E 77 Gdańsk-Olsztyn oraz okolice Warszawy usytuowane na zachód od stolicy.

Grunta parafialne:

Posesja cerkiewna i cmentarz 15,1038 ha

Katechizacja:

Szkoła niedzielna przy parafii; katecheci: Anita Sacharczuk, Jerzy Ostapczuk, Bogdan Kuźmiuk, Jerzy Pawluczuk, Sławomir Makal

Duszpasterstwo akademickie:

dr Wsiewołod Konach

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat Anatol Szydłowski, wik. Ks. prot. Mikołaj Lenczewski, wik. Ks. Adam Misijuk, protodiak. Marek Zyc-Zyckowski, dyryg. suspendowany Ks. Jerzy Szurbak, psal. Bogdan Kuźmiuk, nadetatowy Ks. mitrat Mikołaj Lenczewski (senior)

Duchowieństwo parafialne w przeszłości:

Ks. Jan Kowalenko (?), Ks. archim. Teofan (Protasiewicz) (- +1944), Ks. Aleksander Czubuk Podolski (1945-1948), Ks. Aleksander Surwiłło (1948-1955), Ks. Jerzy Klinger (1955-1960), Ks. Aleksy Znosko (1960-1973), Ks. Anatol Szydłowski (1973 -).

Literatura:

A. Grigorović, K 50-letiju kladbiščenskoj cerkvi v Varšave na Vole. *Cer. Vest.* 1955 nr 9-10 s. 42-44, il.; Konsekracja świątyni prawosławnej Św. Jana Klimaka na Woli w Warsza-

wie. *Wiad. PAKP* 1979 nr 4 s. 60-64, il.; H. Faryna, P. Paszkiewicz, Cmentarz prawosławny na Woli i jego historia. *Kronika Warszawy* 1983 nr 1 s. 83-92; M. Sendulski: Warszawski cmentarz prawosławny na Woli. *Tygodnik Podlaski* 1988 nr 11(44) s. 1, 8-9; Wspólne nabożeństwo parafii prawosławnej Św. Jana Klimaka i katolickiej Św. Wawrzyńca. *Tygodnik Podlaski* 1988 nr 3(36) s. 6; P. Paszkiewicz, M. Sandowicz, *Wolski cmentarz prawosławny w Warszawie. Przewodnik*. Warszawa 1991.

PŁOCK

Parafia Przemienienia Pańskiego

09-400 Płock

ul. Kościuszki 18

tel. (0-24) 262-56-39

Początki parafii prawosławnej datuje się na rok 1815. Pierwsza świątynia pełniąca rolę kaplicy zlokalizowana była w koszarach wojskowych. Z biegiem lat liczba prawosławnych wzrosła do około tysiąca osób i kaplica nie była w stanie pomieścić modlących się. W latach 1865-1867 na Placu Floriańskim (obecnie Plac Obrońców Warszawy) wzniesiono monumentalny, murowany sobór pw. *Przemienienia Pańskiego*. Była to świątynia trzynawowa, zbudowana na planie krzyża, posiadała w osi głównej smukłą wieżę od frontu oraz niską, zwieńczoną kopułą w części centralnej, a ponadto sześć mniejszych wieżyczek. Kopuły wszystkich wież były bogato złocone. Jej pierwowzór stanowiła moskiewska cerkiew pw. Św. Klemensa, wzniesiona około 1770 r. Dnia 18 września 1867 r. sobór w Płocku został uroczystie konsekrowany. Po kilku latach okazało się, iż cerkiew jest zbyt mała. W maju 1893 r. rozpoczęto przebudowę zachowując jednak formę budowli i 15 października 1895 poświęcono. Wyposażono w utensylia liturgiczne, większość ikon sprowadzono z Petersburga. Na szczególną uwagę zasługiwały ikony przypisywane autorstwu Wiktora Wasniecowa. Sobór *Przemienienia Pańskiego* pozostawał w rękach Kościoła prawosławnego do 1927 r. W latach 1927-1929 służył jako kościół garnizonowy, a w 1929 r. został rozebrany.

Obecnie cerkiew mieści się w domu parafialnym przy ul. Kościuszki 18.

Cerkiew
*Przemienienia
Pańskiego* w Płocku

Obiekty sakralne:

Główna świątynia pw. *Przemienienia Pańskiego*, rok budowy: cerkiew domowa z 1937 r. Obiekt murowany. Kaplica: *Św. Archaniola Michała*, wolno stojąca.

Domy parafialne:

Dom przy ul. Kościuszki 18, murowany, 2 kondygnacje.

Dom przy ul. Norbetańska 25, murowany, 2 kondygnacje, ilość mieszkań 3.
Rok budowy 1938.

Grunta parafialne:

Budynki parafii ul. Kościuszki 18 – pow. 1194 m kw. Działka przy ul. Jachowicza 19 o pow. 1010 m. kw.

Cmentarz:

ul. Norbetańska 25 – pow. 1, 4457 ha., założony w XIX w.

Święta parafialne:

Przemienienia Pańskiego – 6 sierpnia

Duchowieństwo parafialne:

Ks. Włodzimierz Stadnikow (29.05.1857-1887), Ks. wik. Włodzimierz Gołynec (1887-1889), Ks. Jerzy Liwotow (27.08.1887-1904), Ks. wik. Michał Rodkiewicz (1889-1890), Ks. wik. Michał Ławrowski (17.03.1890-1904), Ks. Eudokim Belanowski (1.01.1904-1906), Ks. wik. Konstanty Władimirow (1904-1908), Ks. Jan Rajewicz (16.04.1906-1911), Ks. wik. Aleksander Jaroszewicz (15.08.1908-1914), Ks. Aleksander Kiedrowski (1911-1923), Ks. wik. Hilarion Jaremski (1.12.1914-1924), Ks. Aleksander Sobbotin (1923-1929), Ks. Roman Kostanowicz (1929-1933), Ks. Wiktor Karwowski (1933 - +12.08.1939), Ks. hierom. Teodor Chraszczewski (1939-1945), Ks. Walenty Kraśnikow (22.12.1945-1966), Ks. Józef Łysynkiewicz (1966-1972), Ks. Paweł Kononiuk (1972-1977), Ks. Wiktor Jacewicz (1977 - 10.02.1993), Ks. Eliasz Tarasewicz (7.04.1993 -).

STANISŁAWOWO

Parafia Św. Męczennicy Aleksandry

05-180 Pomiechówek

tel. (0-22) 785-40-62

Przy szosie biegnącej z Modlina w kierunku Nasielska zlokalizowana jest we wsi Stanisławowo cerkiew prawosławna. Sama miejscowość nosi nazwę od imienia księcia Stanisława Mazowieckiego, który władał ziemią w okolicy dzisiejszego Modlina, w ujściu rzeki Narwi wpadającej do Wisły. Za czasów cesarza Mikołaja I (1796-1855) sprowadzono z Krymu chłopów

Cerkiew Św. Męczennicy Aleksandry w Stanisławowie

do rozbudowy obiektów wojskowych, którzy z kolei zasiedlili wsie Aleksandrowskaja Kolonia, Stanisławowo, Kosewko, Szczypiorno, Carski Jar, Boża Wola, Zakroczym, Piechoługi, Nowy Dwór. W kolonii Aleksandrowskaja w latach 1844-1845 r. wzniesiono piękną cerkiew. Podczas I wojny światowej została mocno uszkodzona i w 1930 r. na podstawie decyzji władz państwowych została rozebrana. Liczna gromada prawosławnych nie zważając na trudności i stosunek władz, podjęła się budowy cerkwi według projektu Bogdana Lewandowskiego, którą ukończono w 1938 r. Wyposażenie wykorzystano z rozebranej cerkwi. Tuż przed wybuchem II wojny światowej, nieliczna już część kolonistów i ich potomków, opuściła te tereny, by szukać schronienia i bezpieczeństwa w kraju rodzinnym. W 1939 r. walki w Modlinie były długotrwałe i krwawe. Od ataków niemieckich ucierpiało nie tylko twierdza i jej obrońcy, lecz okoliczne wsie, w tym Stanisławowo i jego cerkiewka. Obsługę duszpasterską roztoczyło duchowieństwo z warszawskiej parafii. Z biegiem lat ludność prawosławna asymilowała się i obecnie liczy kilkanaście rodzin. W 1992 r. w cerkwi rozpoczęto ge-

neralny remont. Dobudowano narteks, wewnątrz świątyni położono nowe tynki. Odrestaurowano zabytkowe ikony, pochodzące z nieistniejącej cerkwi w Modlinie, pozłożono rajskie drzwi w ikonostasie. Podczas remontu natrafiono w schowku na ikony pochodzące z XIX w., które były zapewne darem wysoko postawionych osób odwiedzających twierdzę w Modlinie.

Święto parafialne:

Św. Męczennicy Aleksandry – 6 maja

Duchowieństwo parafialne:

Ks. I. Bogdanowicz (?), Ks. Wsiewołod Łopuchowicz (?), Ks. Bazyli Tor-ski (1907), Ks. Teofan Ułowicz (1908-1910), Ks. Bazyli Bajkow (1910-1913), Ks. Mikołaj Karpowicz (1913), Ks. Jan Sajczuk (1933-1937), Ks. Teofan Rokicki (1944), Ks. Włodzimierz Kuprianowicz (19.09.1958 -), Ks. Borys Dykaniec (1964), Ks. Mikołaj Lenczewski (?), Ks. Rościsław Kozłowski (1970-1977), Ks. Anatol Kościuczuk (1976-2.09.1991), Ks. ihum. Warsonofiusz Doroszkiewicz (1992-13.02.1998), Ks. wik. Damiano Monierosso (1992), Ks. wik. Mirosław Czurak (1995 - 13.02.1998 prob. - 05.1999), Ks. Mirosław Świdorski (05.1999-).

Prawosławny Dom Opieki

Betania

Stanisławowo 20

05-180 Pomiechówek

tel. (0-22) 785-46-62

W kwietniu 1979 r. z błogosławieństwa ś. p. Metropolity Bazylego rozpoczęto budowę Prawosławnego Domu Opieki w Stanisławowie, gm. Pomiechówek, woj. warszawskie, któremu nadano nazwę *Betania*. Budowę ośrodka i jego wyposażenie sfinansowano ze środków Światowej Rady Kościołów z siedzibą w Genewie i Prawosławnego Kościoła w Polsce. Prawosławny Dom Opieki przy parafii Św. Aleksandry w Stanisławowie został powołany do samodzielnego funkcjonowania dnia 1.06.1991 r.

Wybudowany dom jest przewidziany jako miejsce stałego pobytu dla emerytowanych księży prawosławnych i ich rodzin, a także dla innych

Pensjonariusze
i pracownicy
Domu Opieki
„Betania”

starych i samotnych osób. Posiada status ośrodka wyznaniowego dla osób wyznania Prawosławnego, a w miarę wolnych miejsc także dla potrzebujących z innych wyznań.

Stanowisko kierownika pełni p. Walentyna Kościuczuk, a bezpośredni nadzór nad Domem sprawuje Metropolita Sawa za pośrednictwem swego pełnomocnika Ks. prot. mgr Mikołaja Leszczyńskiego.

Opiekę duchową sprawuje:

Ks. mgr Mirosław Świdorski

WOŁOMIN

Parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła

05-200 Wołomin

ul. Fieldorfa 12

tel. (0-22) 787-53-51

Według danych źródłowych parafia istnieje od 1930 r. Świątynia mieściła się na parterze drewnianego domu państwa A. M. Michalczyków, przy ul. Tramwajowej 5. Poświęcenie domu modlitwy odbyło się 29 czerwca 1930 r. Po pięciu latach, 7 kwietnia 1935 r., przystąpiono do

Cerkiew pw. *Św. Apostołów Piotra i Pawła* w Wołominie

poświęcenia fundamentu pod dom cerkiewny przy ul. Kanałowej, a w dniu patronów parafii, 29 czerwca 1938 r., konsekrowano cerkiew w domu parafialnym.

Po II wojnie światowej w domu parafialnym zamieszkała rodzina katolicka, i dopiero w 1963 roku udało się ją wykwaterować. W tym okresie parafia była obsługiwana przez duchowieństwo soboru Św. Marii Magdaleny z Warszawy. Z przedwojennej wspólnoty liczącej ponad 100 osób, pozostała niewielka grupa wiernych i nabożeństwa odbywają się raz w miesiącu, w każdą pierwszą niedzielę.

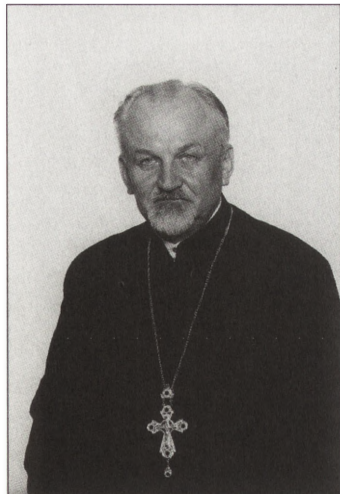
Święto parafialne:

Św. Apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca wg nowego stylu

Duchowieństwo parafialne:

Ks. Borys Sobolewski (1930 - 1938), Ks. Mikołaj Smolski (1938 - 1957), Ks. Antoni Tatiewski (1957 - 1958), Ks. Włodzimierz Kuprianowicz (1958 -)

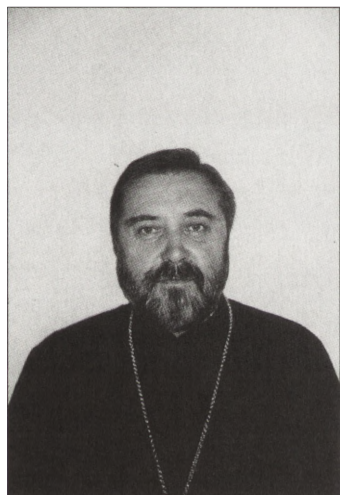
Duchowieństwo dekanatu warszawskiego

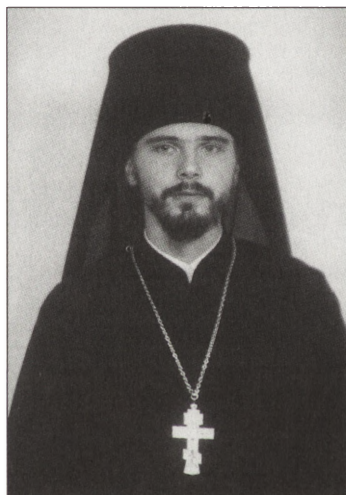
*Ks. Mitrat mgr Anatol Szydłowski,
dziekan dekanatu warszawskiego,
proboszcz parafii św. Jana Klimaka
w Warszawie
ur. 13.XI.1938, święcenia 6.XII.1962*

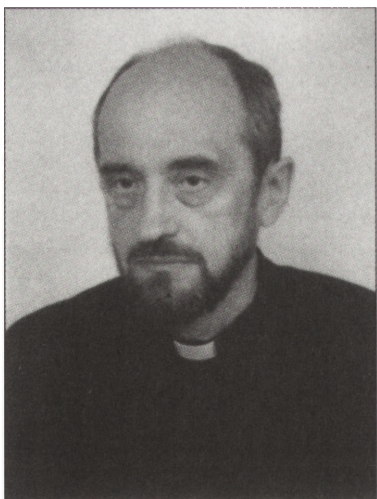
*Ks. Mitrat mgr Jan Sezonow,
proboszcz Katedry św. Marii Magdaleny
w Warszawie
ur. 18.XI.1935, święcenia 15.II.1959*

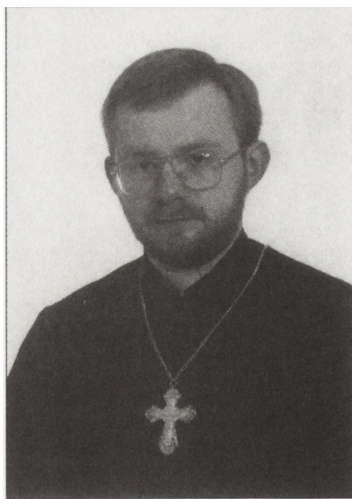
*Ks. prot. mgr Jerzy Doroszkiewicz,
sekretarz Kancelarii Metropolitalnej
w Warszawie
ur. 1.XI.1948, święcenia 21.IX.1968*

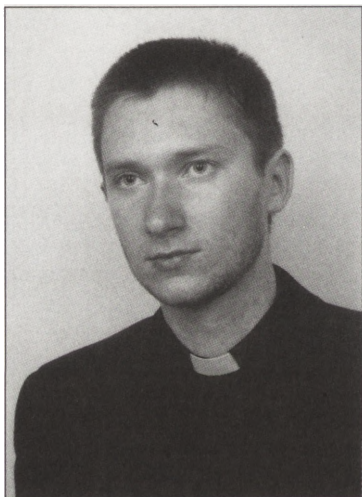
*Ks. Ihumen mgr Andrzej (Borkowski),
kapelan kaplicy św. Archaniola Michała
w Warszawie
ur. 6.X.1974, święcenia 12.IX.1998*

*Ks. prot. dr Henryk Paprocki,
Rzecznik Prasowy
Kancelarii Metropolitalnej
ur. 10.XII.1946, święcenia 14.VI.1981*

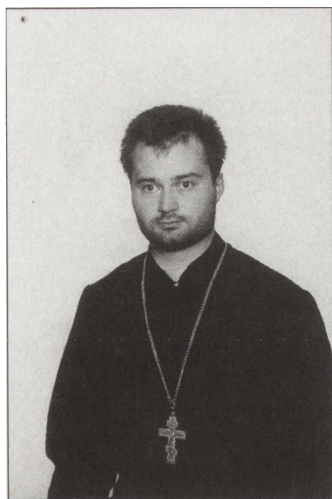
*Ks. prot. mgr Doroteusz Sawicki,
wikariusz Katedry Św. Marii Magdaleny
w Warszawie
ur. 5.XII.1969, święcenia 16.VIII.1995*

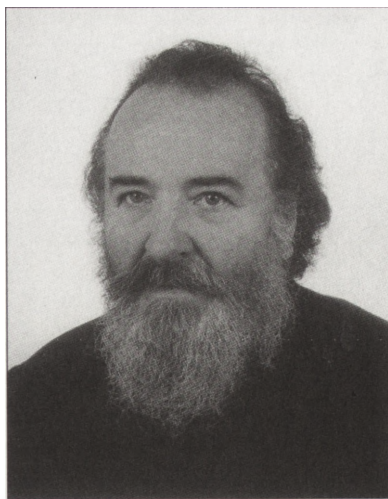
*Ks. mgr Mirosław Lewczuk,
wikariusz Katedry Św. Marii Magdaleny
w Warszawie
ur. 18.IV.1974, święcenia 8.VI.1998*

*Ks. prot. mgr Mikołaj Lenczewski,
wikariusz parafii Św. Jana Klimaka
w Warszawie
ur. 15.X.1940, święcenia 23.VI.1975*

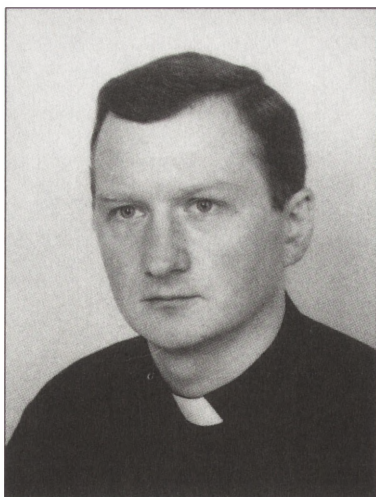
*Ks. mgr Adam Misijuk,
wikariusz parafii Św. Jana Klimaka
w Warszawie
ur. 24.V.1973, święcenia 22.V.1998*

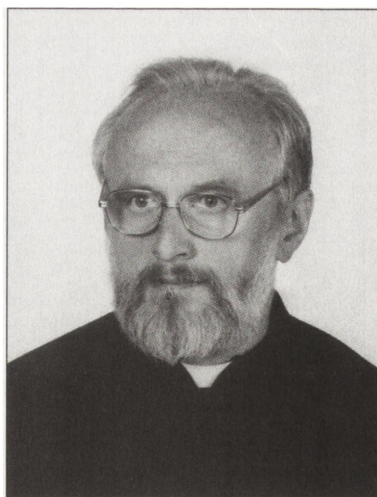
*Ks. protodiakon mgr Włodzimierz
Trusiewicz, protodiakon Katedry
Św. Marii Magdaleny w Warszawie
ur. 16.IV.1941, święcenia 19.XII.1965*

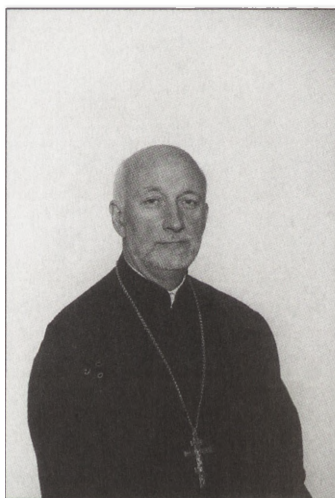
*Ks. Rasoforny diakon mgr Aleksander (Miszczuk),
diakon Katedry Św. Marii Magdaleny w Warszawie,
Referent Kancelarii Metropolitalnej,
kierownik Biblioteki Kancelarii Metropolitalnej w Warszawie
ur. 18.II.1962, święcenia 12.IX.1998*

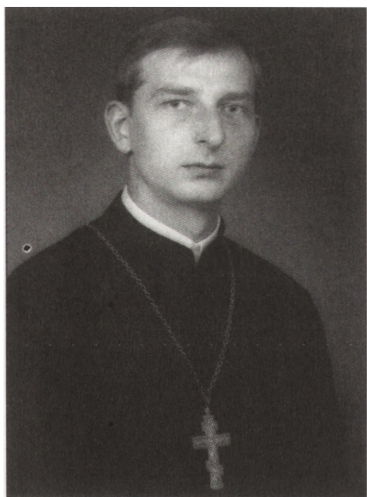
*Ks. protodiakon Sergiusz Bowtruczuk,
Psalmista Katedry Św. Marii Magdaleny
w Warszawie
ur. 8.X.1965, święcenia 9.III.1997*

*Ks. protodiakon Marek Zyc-Zyckowski,
parafia Św. Jana Klimaka
w Warszawie
ur. 10.III.1950, święcenia 12.IX.1976*

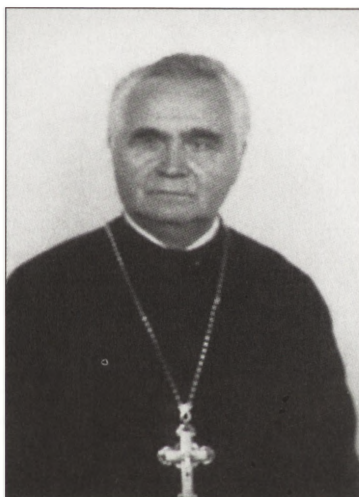
*Suspen. Ks. mgr Jerzy Szurbak,
dyrygent parafii Św. Jana Klimaka
w Warszawie
ur. 16.IX.1943, święcenia 14.IX.1969*

*Ks. mgr Eliaz Tarasiewicz,
proboszcz parafii
Przemienienia Pańskiego w Płocku
ur. 27.XII.1967, święcenia 4.IV.1993*

*Ks. mgr Mirosław Świderski,
proboszcz parafii Św. Aleksandry
w Stanisławowie
ur. 1.XII.1972, święcenia 14.III.1999*

*Ks. prot. Włodzimierz Kuprianowicz,
proboszcz Śww. Apostołów Piotra i Pawła
w Wołominie
ur. 1.VIII.1934, święcenia 2.IX.1958*

DEKANAT BIELSKI

Istnienie dekanatu bielskiego zostało odnotowane już w czasach średniowiecza. W 1507 r. starszy *protopop* czyli dziekan, prosił podstarostę bielskiego o przeniesienie cerkwi Narodzenia Najświętszej Marii Panny z zamku na inne godne miejsce.

W następnych wiekach, przy zorganizowanej strukturze parafialnej, Bielsk posiadał kilka cerkwi oraz monaster, nie wliczając gęstej sieci parafialnej otaczającej miasto. W źródłach pisanych i drukowanych znajdujemy, że siedziba dziekana nie była stała, gdyż funkcję tę sprawowali proboszczowie cerkwi bielskich: *Preczystińskiej, Bogojawleńskiej, Woskresieńskiej i Michajłowskiej*, jak również duchowni z wiejskich parafii. W 1727 r. dekanat skupiał 27 parafii.

Z chwilą wydania przez sejm postanowienia o utworzeniu *Najwyższego Konsystorza Greko-Nieunickiego* w 1791 r. pojawiła się propozycja, by Bielsk był miejscem siedziby metropolity. Przygotowania do kolejnego rozbioru Polski nie rokowały nadziei na realizację postanowień sejmowych. W okresie unii dekanat bielski był bardzo rozległy i w chwili przyłączenia parafii do prawosławia nosił nazwę bielsko-drohiczyńskiego.

Decyzją Litewskiego Duchownego Konsystorza z dnia 2.09.1840 r. został podzielony na bielski i drohiczyński. Ten podział pozostał faktycznie do wybuchu I wojny światowej. Po wojnie w miejsce dekanatu drohiczyńskiego powstał siemiatycki, natomiast dekanat bielski pozostał nadal. Dekanat skupia 16 parafii:

1. Augustowo – *Św. Apostoła Jana Teologa*
2. Bielsk Podlaski – *Św. Archaniaoła Michała*
Bielsk Podlaski – Szkoła Ikonograficzna
3. Bielsk Podlaski – *Narodzenia Najświętszej Marii Panny*
4. Bielsk Podlaski – *Opieki Matki Bożej*
5. Bielsk Podlaski – *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*
6. Bielsk Podlaski – *Zmartwychwstania Pańskiego*
7. Boćki – *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*
8. Malesze – *Św. Apostołów Piotra i Pawła*
9. Orla – *Św. Apostoła Jana Teologa*
10. Pasyнки – *Narodzenia Św. Jana Chrzciciela*

11. Ploski – *Przemienienia Pańskiego*
12. Podbiele – *Św. Eliasza*
13. Rajsk – *Św. Apostołów Piotra i Pawła*
14. Ryboły – *Św. Kosmy i Damiana*
15. Sasiny – *Św. Anny*
16. Szczyty – *Ścięcia Głowy Św. Jana Chrzciciela*

AUGUSTOWO

Parafia Św. Apostoła Jana Teologa

17-100 Bielsk Podlaski

tel. (0-85) 731-10-79

W życiu religijnym mieszkańców wybitną rolę odgrywał bielski monaster Św. Mikołaja. Wizyta z 1784 r. podaje, że wieś należała do parafii Św. Michała z 33 domami i 89 osobami, i do parafii Narodzenia Matki Bożej – 17 domów i 94 osoby. W 1779 r. Augustowo liczyło 106 zasiedlonych domów. Natomiast na terenie wsi Augustowo i Stryki duchowni jak i parafie bielskie, monaster Św. Mikołaja *Ojców Dyzunitów*, obok cerkwi unickich i kościoła karmelickiego, posiadały grunta cerkiewne, i to w znacznej ilości.

Pierwsza wzmianka o cerkwi w Augustowie odnotowana jest w 1816 r. Zbudowana została na cmentarzu, o czym informował ihumen bielskiego monasteru, o. Jonasz w raporcie do Mińskiego biskupa Anatola. W 1839 r. Augustowo należy do parafii Św. Michała w Bielsku. Przeniesiona cerkiew (trapeznaja) z refektarza bielskiego monasteru pw. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, dnia 26.09.1878 r. poświęcona pw. Św. Ap. Jana Teologa i była filialną cerkwią bielskiego soboru Świętej Trójcy od 1866 r. Wyposażenie w większości pochodzi z cerkwi monasterskiej i sobornej (obecnie kościół). Świątynia w Augustowie jest materialną i duchową spadkobierczynią cerkwi i monasteru Św. Mikołaja. W okresie międzywojennym należała do parafii bielskiej Narodzenia Najświętszej Marii Panny i była obsługiwana przez wikariuszy. Po II wojnie światowej przez stałych duchownych, a Ks. Aleksander Tokarewski pierwszy zamieszkał w nowo wybudowanej plebanii, na ofiarowanych gruntach we wsi Augustowo. Praktycznie było to zapoczątkowanie samodzielnej placówki. Mieszkańcy wsi

Cerkiew
*Św. Apostoła
Jana Teologa*
w Augustowie

bardzo energicznie włączyli się w zabezpieczenie nowej parafii, która prawnie otrzymała dekret erekcyjny w 1982 r. W 1980 r. nieznani sprawcy obrabowali cerkiew, zabierając 11 ikon. W latach 1983-86 wzniesiono nową plebanię, zaś później budynki gospodarcze. Z okazji jubileuszu 1000-lecia chrztu Rusi wzniesiono krzyż na cmentarzu. W następnych latach świątynię odnowiono, ikonostas pozłożono, a księgi liturgiczne poddano renowacji.

Cerkiew cmentarna *Św. Onufrego* w Strykach

Założenie wsi odnosi się do XV w. Tradycja ludowa mówi o istnieniu dużego grodu lub osady w uroczysku *Srebrna Huorka*. Przy drodze

o nazwie *Mohilniucha* znajduje się nasyp (kurhan) na skraju lasu, z południowej strony wsi. Dziś można zauważyć kilka kamieni z wrytymi krzyżami, co świadczy o istnieniu tam cmentarza.

Wizyta z 1784 r. podaje, że część wsi należała do bielskiej parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny (29 domów i 169 osób) i parafii Troickiej (26 domów i 99 osób). Lustracja z 1779 r. informuje, że ta wieś ma osiadłych chałup 57, a według pomiaru posiada 43 włók oraz bednarskie i popowskie. W 1790 wieś liczyła już 67 domów. W dokumencie z 1816 r. jest wzmianka o cerkiewce pw. Św. Onufrego w Strykach na cmentarzu. Po 1839 r. wieś wraz z cerkwią cmentarną wchodzi w skład parafii Św. Michała w Bielsku. W 1913 r. zbudowano drewnianą kapliczkę Św. Jana na początku wsi. Po I wojnie światowej wieś Stryki wchodzi w skład parafii Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Bielsku Podlaskim. Natomiast z chwilą przebywania stałego duchownego w Augustowie, Stryki były również przez niego obsługiwane i w 1982 r. weszły w skład nowopowstałej parafii.

Kaplica cmentarna Św. Męczennika Pantelejmona w uroczysku Borowiska

Ludowy przekaz głosi, że pierwsza cerkiew miała istnieć już od wieków na starym cmentarzu w uroczysku *Borowiska*. Z samego cmentarza korzystano prawie do końca XIX w. W latach 1991-1992 została tu zbudowana kaplica, murowana, otynkowana i kryta blachą.

Święta parafialne:

Św. *Apostoła Jana Teologa* – 21 maja i 9 października

Św. *Męczennika Pantelejmona* – 9 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Wieś Augustowo z kolonią i wieś Stryki.

Cmentarze:

W Augustowie – pow. 0,21 ha

W Strykach – pow. 0,73 ha

Na Borowiskach – pow. 0,66 ha

Grunta parafialne:

Parafia posiada ziemi uprawnej – pow. 4,22 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Augustowie; Katecheta Ks. Eugeniusz Chodakowski, mgr Marta Romańczuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Eugeniusz Chodakowski, psal. Marek Ostaszewicz

Duchowieństwo:

Na stałe obsługę duszpasterską sprawowali: Ks. Łukasz Plutowicz (1941-1946), Ks. Stefan Iwankiewicz (1.08.1946-1.03.1948), Ks. Mikołaj Niesłuchowski (1.04.1948-1.04.1950), Ks. Aleksander Tokarewski (25.09.1952-8.08.1962), Ks. Mikołaj Gołowczyński (7.11.1962-30.09.1982), Ks. Eugeniusz Chodakowski (30.09.1982 -).

Literatura:

Raport z 1816 r. *Archeograf. sbor. dok.* t. 11 nr 604 s. 275-279; Wyświęcenie cerkwi w Augustowie, 1878 r. *LEV* 1878 s. 333; Wyświęcenie cerkwi po remoncie w Strykach, 1895 r. *LEV* 1895 s. 370; R. Sikorski, *Łyki i kołtuny. Pamiętnik mieszcznina podlaskiego 1790-1816*. Oprac. K. Bartoszewicz. Kraków [b.r.w.] ss. 135; M. Hajduk, *Auhustova. Krajaznaučy slounik. Niva* 1976 nr 20(1055) s. 1,4,il.; *Kradzież ikon w Strykach* (1975), w Augustowie (1980). G. Sosna, *Bibliografia ...cz. alfabetyczna*, Białystok 1984 s. 103; Erygowanie parafii 1982 r. *Cer. Vest.* 1983 nr 4/6 s. 98; Skradzione ikony wróciły do kaplicy (w Strykach). *Gaz. Wspól.* 1984 nr 82 s. 4; B. Rudkovskij, *Topografija učastka zemli, ogrady i cerkvi v sele Augustove k/Bel'ska ...* 1984 g. *mnps*; Poświęcenie domu parafialnego. *Tyg. Podl.* 1986 nr 51-2 s. 5; *Cer. Vest.* 1986 nr 7/12 s. 101-102; (Stryki). Miejscowości, które omijamy. Zakopane na Podlasiu. *Gaz. Wspól.* 1987 nr 176 s. 6; (Święto parafialne „Pokrówka” w Strykach). *Tyg. Podl.* 1988 nr 11(44) s. 10; M. Sacharevič, *Vandrouki pa rodnaj zjamli. Jahuštova. Stryki. Niva* 1989 nr 3(1705), nr 5(1707); [B. Rudkovskij], *Uročišća „Baraviska”*. *Niva* 1989 nr 24(1726) s. 7,il., mapa, projekt; B. Rudkovskij, *Topografija cerkvi sela Stryki*, 1989, *mnps*; M. Sacharewicz, [Poświęcenie cerkwi w ur. Borowisko]. *Przeg. Prawosł.* 1991 nr 11(89) s. 4-5,il.; M.S., G.S., Stryki. *Przeg. Prawosł.* 1992 nr 1(79) s. 22-23, il.; M. Sacharevič, *Auhustowo. Czasopis* 1992 nr 2/3 s. 14-15, 22, il.; - Strykouskija krajavidy. *Czasopis* 1992 nr 4(16) s. 8-11, il.; G. Sosna, *Augustowo. Wiad. PAKP* 1992 nr 2 s. 36-42; - *Cerkiew cmentarna w Strykach. Wiad. PAKP* 1992 nr 4 s. 45-48;

BIELSK PODLASKI

Były monaster i cerkiew *Św. Mikołaja* w Bielsku Podlaskim

Monaster *Św. Mikołaja* był jednym z najstarszych ośrodków prawosławnych na terenie Bielska. Wskazuje na to jego lokalizacja w pobliżu Góry Zamkowej i Starego Miasta. Według niektórych historyków, jego fundatorką była księżna Helena, i data powstania określana jest na koniec XV w. Z 1527 r. pochodzi pierwsza wzmianka o istnieniu monasteru bielskiego, Cyrylu, który uczestniczył w nabożeństwie w Jabłecznej. Dodatkowo cerkiew *Św. Mikołaja* spełniała funkcję świątyni parafialnej i utrzymywała duchownego. Rejestr pomiarowy włócznej z 1563 r. informuje, że cerkiew *Św. Mikołaja* znajdowała się przy *ulicy Wielkiej idąc od Rynku ku Zamkowi*. Cerkiew posiadała ... *tu plac na którym cerkiew ś. Mikołaj przeciw stajniom Kro. J. Mści którego placu prętów wolnych 4 oraz 5 placów w mieście ...* Przywilej króla Zygmunta Augusta z 16 grudnia 1560 r. uposaża cerkiew w 2 włóki gruntu we wsi *Młodzianowo i jedną w Widowie*. W II poł. XVI w. przy monasterze został założony szpital i szkoła parafialna. Znaczenie monasteru wzrosło po przyjęciu unii przez klasztor w Supraślu. 14 marca 1633 r. król potwierdził przynależność monasteru do Cerkwi Dyzunickiej. Trwały spory między mnichami i duchowieństwem unickim o prawa społeczności prawosławnej.

Po zajęciu przez unitów cerkwi *Bogojawleńskiej* w Bielsku, aktem królewskim z 30 marca 1639 r. bractwo zostało zachowane, a działalność jego skupiła się przy monasterze. Przywilej Jana Kazimierza z 15 marca 1653 r. reaktywował bractwo cerkiewne przy cerkwi *Św. Mikołaja*. Prawa i przywileje zostały poszerzone przez Michała Korybuta Wiśniowieckiego w 1673 r., co dawało możliwość ludności prawosławnej Bielska swobodnego odprawiania nabożeństw, urządzania procesji oraz wolny dostęp do urzędów miejskich, szpital dla ubogich oraz szkołę. Były podejmowane próby odebrania monasteru. Mnisi składali interwencję u królów polskich w latach 1633, 1636, 1644, 1673, 1681 i 1699. W 1676 r. cerkiew klasztorna została zniszczona przez pożar i była odbudowywana przez kilka lat. Członkowie bractwa byli inicjatorami budowy cerkwi po pożarze i wspierali materialnie odbudowę. W 1700 r. przywileje dla bractwa potwierdził August II Sas, z prawem założenia szpitala i szkoły. Prowadzona na wysokim poziomie szkoła przyciągała rzesze dzieci nie tylko prawo-

sławnych, co powodowało zatargi z duchownymi unickimi. W 1759 r. uzyskano błogosławieństwo na budowę cerkwi *trapeznoj* (refektarza), a w 1797 r. wzniesiono nową dzwonnice. Wieloletnia walka mnichów o prawosławny charakter monasteru i zubożenie wyznawców spowodowało w II poł. XVIII w. trudną sytuację materialną. Pod koniec XVIII w. podjęto wysiłki odremontowania i przebudowy cerkwi *Mikołajewskiej*, którą poświęcono 1806 r. Według opisu parafii monasterskiej z 1808 r., liczba wyznawców wynosiła 748 osób zamieszkałych w Bielsku i sześciu wsiach miejskich. Przekształcenie monasteru bielskiego w parafię nastąpiło w 1825 r. W 1843 r. cerkiew *Mikołajewską* podniesiono do rangi *soboru*, i w 1863 r. do parafii należało 1171 osób. Decyzją władz duchownych, *soborną* cerkwią miasta Bielska zostaje świątynia pw. *Świętej Trójcy*, zaadoptowana z kościoła karmelitów, natomiast dotychczasowa cerkiew Św. Mikołaja zostaje filią *przysoborową*. W latach 70-tych XIX w. mieszkańcy wsi Augustowa zakupili refektarz na urządzenie cerkwi w swojej miejscowości. W II Rzeczypospolitej cerkiew *Świętej Trójcy* została rewindykowana, a dawna cerkiew monasterska Św. Mikołaja stała się w 1924 r. nieetatową filią parafii Narodzenia Matki Bożej w Bielsku Podlaskim. W latach 1930-31 przeprowadzono jej kapitalny remont. Przy cerkwi Św. Mikołaja w 1938 r. było skupionych 1516 osób. Podczas II wojny światowej, 23 czerwca 1941 r., w czasie bombardowania miasta, cerkiew doszczętnie spłonęła. Po pożarze cerkiew nie została odbudowana. Po II wojnie światowej, w zmienionej sytuacji politycznej, teren pocerkiewny zajęły władze państwowe. W latach 60-tych władze szkolne otrzymały plac pocerkiewny i została tu wzniesiona szkoła podstawowa i Liceum Ogólnokształcące z białoruskim językiem nauczania.

Dla upamiętnienia miejsca, uświęconego modlitwą mnichów i pochówkami wyznawców prawosławia, Rada Bractwa Młodzieży Prawosławnej diecezji Warszawsko-Bielskiej pod przewodnictwem Doroteusza Fionika w 1993 r., otrzymała błogosławieństwo Metropolity Bazylego na wybudowanie kaplicy. W 1998 r. wzniesiona została stylowa kaplica na wzór dawnej dzwonnicy przy cerkwi i konsekrowana pw. Św. Mikołaja.

Kaplica Św. Jana Chrzciciela na Górze Zamkowej

Dnia 29 sierpnia 1865 r. została konsekrowana kaplica, która prawdopodobnie została wzniesiona opodal byłego miejsca cerkwi Narodzenia

Najświętszej Marii Panny. Kaplicę zbudowano w kształcie czworokąta z czterema kolumnami na węglach z czworokątną kopułą. Zbudowane schody prowadziły na Górę do kaplicy. Podnóże góry zostało zagospodarowane, utworzono alejki i zasadzono drzewka. Kaplica należała do soboru Świętej Trójcy. W latach 30-tych XX w. została rozebrana.

Literatura:

LEV 1869 s. 44-46; 1877 s. 294; *Akty izdavaemye Vilenskoju kommissieju Wysočajše učreźdennoju dlja razbora drevniich aktov*, t. 33. Vil'na 1908; P. Orlovskij, *Materiale dla istorii byvsęgo v predelach Pol'sći blagočestivago Bel'skogo Nikolaevskago monastyrja (1765-1767)*. *Ch-VEV* 1891 s. 142-144; N. Pen'kevič, *Bel'skij Sv.-Nikolaevskij monastyr*. *LEV* 1899; Odb. Vil'na 1899 ss. 34; *Voskr. Čt.* 1925 s. 8, 12; Sabba (Palmowski) ihumen (monasteru końca XVIII w.). *Dwutygodnik Prawosławny* 1939 nr 5 s. 6; A. Chilimoniuk, *Kult Św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim. Po 50 latach przerwy*. *Tyg. Podl.* 1991 nr 5 s. 6; M. Sacharewicz, *Dać świadectwo historii. [Upamiętnienie miejsca cerkwi Św. Mikołaja]*. *Tyg. Podl.* 1994 nr 4/5 s. 6; - *Czasopis* 1993 nr 10 s. 12-14, 1994 nr 3 s. 21-22;

BIELSK PODLASKI

Parafia Narodzenia Najświętszej Marii Panny

17-100 Bielsk Podlaski

ul. Jagiellońska 6

tel./fax (0-85) 730-21-86

Powstanie cerkwi Narodzenia Najświętszej Marii Panny (*Preczystej*) w Bielsku Podlaskim można odnieść do początku istnienia grodu. W XI-XII w. w Rusi Kijowskiej szeroko rozpowszechniony był kult Matki Bożej. Powstawały cerkwie i monastery pw. *Preczystej*, m.in. w Mielniku, Drohiczynie i w innych grodach. W czasie najazdu tatarskiego w 1240 r. pierwsza cerkiew bielska, stojąca w obrębie grodu, została prawdopodobnie zniszczona. Przed 1289 r. książę Włodzimierski Wołodimir Wasilkowicz dla odbudowanej już cerkwi przekazał swój dar w postaci ksiąg i ikon, a latopisiec Halicko-Wołyński odnotował: *postroił cerkov ikonami i knjami*. Następna wzmianka o cerkwi *Preczyskiej* pochodzi z II poł. XV w., gdy Michał Semenowicz książę horodeński, bielski, kobryński wraz z żoną księżną Wassą fundował

cerkiew zamkową. Opis cerkwi z 1637 r. *Roždestva Presviatej Vladyczyci ... fundovanoj nekhdy kniazem Michailom Semenowiczem ... i kniahineju Vassoju iako napis opevaet na tablice za obrazami trema namiestnymi ukraszonymi zlotom ...* Nowa fundacja świątyni miała miejsce przed 1484 r., gdyż tego roku księżna Wassa zmarła. Ciało fundatorki z wielką czcią zostało pogrzebane pod prezbiterium zamkowej cerkwi. Na prośbę duchownego, O. Charłamija, przeniesiono cerkiew z zamku na ulicę Staromiejską. W 1506 r. król Aleksander Jagiellończyk wystosował list do wójta Bielska, w którym czytamy: *tuju cerkow Matki Bożioj Roždestwa jej s toho zamku pierieniest' na mesto hodnoje s nadanija kniahini Wassy Michajłowej babki naszoje sozdana jest' hdie i tielo położeno pod Bohorodiceju, kotoroje s Bohomoliem pierieniesti.* Decyzja królewska z 1506 r. o przeniesieniu cerkwi została wykonana dopiero w 1562 r. Po śmierci męża króla Aleksandra, Bielsk otrzymała księżna Helena. Według tradycji królowa Helena była fundatorką ikony Bogurodzicy *Hodegetrii*, która wstawiała się licznymi cudami. W cerkwi znajdowały się również dwa krzyże *oltarzowe*, jeden z częścią relikwii Krzyża Pańskiego, drugi – z relikwiami Św. Męcz. Justyna i Św. Męcz. Andrzeja z Krety.

Po przeniesieniu cerkiew straciła godność sobornej świątyni. Za panowania Zygmunta I cerkiew *Preczystieńska* posiadała 4 włóki gruntu we wsi Augustowo, a Zygmunt August w 1560 r. dodatkowo nadał jej jeszcze 2 włókami we wsi Stryki. Parafia posiadała ogółem 50,3 przętów placów siedliskowych i ogrodowych w mieście. Po unii brzeskiej cerkiew przeszła we władanie unitów. *Wizyta* sporządzona w 1637 r. stwierdza: *cerkiew opadłaja*, wymaga kapitalnego remontu. Ojciec Teodor Jakubowicz miał cerkiew *restawrowati hodnie* na co parafia zgromadziła czterdzieści trzy sztuki drzewa. W 1637 r. do parafii należały wsie Szastały, Stryki, Jagusztowo (Augustowo), 14 domów Grabowiec, Orzechowice (Orzechowice), Ploski, Deniski, pół siela *Woskresieńskich* Hołody oraz 76 domów w mieście Bielsku. W II poł. XVII w. z powodu wojen i epidemii, cerkiew nie była remontowana, o czym świadczy *wizyta* z 1727 r. ... *cerkiew drewniana struktury wielkiej lat już podeszła pod Dachem gętowym już przeciekających z kopułą iedną y z krzyżem żelaznym. Cmętarz niecały oparkaniony, ale dwu części. Dzwonica osobno od cerkwi na kolumnach tarciami obita ieszcze niewkoło ...*

Parafię stanowiły w Bielsku ul. Poświętna, uliczka Kościelna, wsie Ploski, Grabowiec, Orzechowicze, połowa Hołodów, Studziwody, Deniski. Do parafii należy dwie włóki we wsi Stryki. Cerkiew w owym czasie prowadziła szpital (przytułek) dla ludzi ubogich. W II poł. XVIII w. cerkiew remontowano, o czym świadczy wizyta z 1774 r. ... *cerkiew drewniana brusowana gętami kryta, kopuła po szodku ... Podłogę tarciczną okien w ołów wprawnych dziesięć ...* Do parafii należały: 43 osoby z Bielska, wieś Hołody – 91 osoby, Augustów – 88, Orzechowicze – 40, Ploski – 274, Deniski – 227, Grabowiec 188, Szastały – 62, Stryki – 110, Studziwody – 59, razem 1019 osób. Kolejna wizyta z 1784 r. odnotowała, że *plac na którym plebania zbudowana zaczyna się od ulicy a kończy się po rzekę oraz morg gruntu na podzamczu oraz plac przeciw plebanii ma zagonów sześć*. Parafię stanowiło 21 domów w mieście, Hołody – 17 domów, Orzechowicze – 11, Szastały – 24, Grabowiec – 31, Stryki – 29, Augustow – 17, Studziwody – 10, Ploski – 62, Deniski – 43, razem 265 domów. W 1790 r. w cerkwi dobudowano boczny ołtarz pw. Św. Anny. Przez cały okres unicki w cerkwi *Preczystińskiej* był zachowany ikonostas. W 1839 r. następuje powrót unitów do Kościoła Prawosławnego. Liczba parafian w 1843 r. wynosiła 1393. Ziemi cerkiewnej było 42 dziesięcin w Strykach i 12 dziesięcin w okolicy miasta. Według *Knigi Ispovednoj Rospisi Bel'skoj Prećistenskoj Cerkwi* z 1851 r. liczba parafian wynosiła 1439 osób zamieszkałych 179 domach w następujących miejscowościach: Bielsk 52 domy, Augustowo – 19, Stryki – 23, Szastały 16, Grabowiec – 41, Orzechowicze – 18 i Studziwody – 10 domów. W II poł. XIX w. stan cerkwi wskazywał na przeprowadzenie kapitalnego remontu zewnętrznego, jak i wewnętrznego. W listopadzie 1875 r. poświęcono nowy ikonostas. W latach 1876–1883 obok cerkwi zostały wzniesione nowe domy parafialne oraz budynki gospodarcze. W roku 1883 na terenie parafii powstały szkoły *gramoty* w Grabowcu, Orzechowiczach oraz w następnym roku w Strykach. Liczba parafian wzrosła i w 1891 r. wynosiła 1640 osób, a w roku 1893 już 1775 osób, zamieszkałych oprócz miasta we wsiach Stryki, Orzechowicze, Studziwody i Grabowiec z liczbą 422 osób. Ziemi cerkiewnej 53 dziesięcin 1856 sążni.

Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 1900 osób. Oprócz parafialnej cerkwi, cmentarna kaplica pw. Św. Onufrego znajdowała się w Strykach. Na terenie parafii znajdowały się 4 szkoły *gramoty* z 131

uczniami, 2 cerkiewno-parafialne szkoły z 90 uczniami. oraz *gorodskoje ucyliście, prychoodskoje ucyliście, ženskij pansion i 2 narodnoje ucylišća*. Ziemi cerkiewnej 56 desięcin 1148 sążni Znajdowała się ona w siedmiu miejscach.

Cerkiew *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* w Bielsku Podlaskim

Po I wojnie światowej sytuacja w życiu parafialnym uległa zmianie. Cerkiew Narodzenia Marii Panny otrzymała status parafii etatowej i zostały dołączone do niej cerkwie w Maleszach, Rajsku, częściowo Pasynki oraz cerkwie Św. Mikołaja w Bielsku i Augustowie. Po rewindykacji soboru Świętej Trójcy w Bielsku, parafian przyłączono do parafii Narodzenia. Ziemi cerkiewnej otrzymano 36,8637 ha od Wojewody Białostockiego dn. 25.03.1927 r. nr L.K. W. 844/3. Pola orne przydzielone z ziemi cerkwi Św. Mikołaja 30,7012 ha, a sianokos 6,1625 ha – z cerkwi Narodzenia. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1934 r. parafia posiadała gruntów w Bielsku 6,691 ha, w Strykach 6,1625 ha i w Widowie 24,0102 ha. Reszta zabrana została przez Urząd Wojewódzki w Białymstoku i prze-

kazana pod Zarząd Dyrekcji Lasów Państwowych w Siedlcach. Na terenie miasta zostały zabrane place, o które toczył procesy sądowe mecenas Daniea Łukaszuk, późniejszy opiekun (*starosta*) cerkwi.

W przededniu wybuchu wojny 1939 r. zakończono budowę ogrodzenia cerkiewnego. Wojna niemiecko-radziecka 1941 r. zniszczyła doszczętnie cerkiew Św. Mikołaja. Ziemia cerkiewna została w całości zabrana pod lotnisko. Parafianie wsi Augustowo i Widowo zostali dołączeni do parafii Narodzenia. Podczas okupacji niemieckiej zdjęto pięć dzwonów cerkiewnych, które szczęśliwie powróciły w lipcu 1944 r. Po wojnie w Bielsku Podlaskim przy cerkwi Narodzenia Najświętszej Marii Panny usytuował się Zarząd Diecezjalny pod przewodnictwem pełnomocnika arcybiskupa Mińskiego i całej Białorusi. Po 1945 r. przy cerkwi zamieszkiwali dziekani jurysdykcji biskupa diecezji Białostocko-Bielskiej, a od 1948, cerkiew Narodzenia Bogurodzicy stała się centrum życia diecezjalnego i była podporządkowana bezpośrednio Konsystorzowi Duchownemu w Warszawie. Owe zarządzenie zostało odwołane dopiero w 1951 r. Według *Klirowoj Wiedomosti* z 1946 r. liczba parafian wynosiła: Bielsk Podlaski – 217 osób, Biała – 57, Grabowiec – 490, Stryki – 382, Orzechowicze – 410, Studziwody – 150, Kotły – 502, Orlanka – 22, Augustowo – 780, Widowo – 530 i Hryniewicze – 113, razem 3653 osób.

W 1968 r. przystąpiono do kapitalnego remontu cerkwi. Przy okazji wymieniono stylową barokową wieżyczkę na niezbyt okazałą kopułkę. W celu opłacenia remontu sprzedano część ziemi cerkiewnej. W 1971 r. na zlecenie Konserwatora Wojewódzkiego przeprowadzono restaurację ikony Matki Bożej *Hodegetrii* cennego zabytku świątyni bielskiej. W 1978 r. otrzymano zezwolenie na budowę domu parafialnego z salą katechetyczną, później wzniesiono drugi dom dla duchowieństwa. W 1986 r. powstał chór dziecięco-młodzieżowy, urządzano spotkania z młodzieżą, organizowano pielgrzymki. Liczba wiernych skupionych przy cerkwi Narodzenia stale wzrastała i w końcu 1993 r. decyzją Metropolity Bazylego przystąpiono do organizacji nowej parafii we wschodniej części miasta. Na ten cel sprzedano część ziemi cerkiewnej, kupując plac pod budowę cerkwi przy szosie narewskiej. W 1998 r. decyzją Soboru Biskupów przy cerkwi Narodzenia zamieszkał wikariusz diecezji warszawsko-bielskiej, biskup Grzegorz, który został jej proboszczem.

Cerkiew cmentarna *Ikony Matki Bożej Kspirowskiej* w Widowie

Wieś Widowo jest nierozzerwalnie związana z Bielskiem. W XVI w. otrzymała status przedmieścia, i jeszcze do 1915 r. mieszkańcy wsi oficjalnie byli nazywani mieszczanami. Na przestrzeni dziejów wieś kilkakrotnie zmieniała przynależność parafialną. Przed unią brzeską ich świątynią była cerkiew św. Mikołaja, a unia podzieliła wyznawców ze wsi Widowo między parafię Św. Michała i Św. Mikołaja. Ten podział trwał do roku 1866, kiedy to zostali przyłączeni do soboru Świętej Trójcy. Po roku 1921 zostali przyłączeni do parafii Narodzenia, w której pozostają do dziś.

W 1995 r. podjęto decyzję wzniesienia cerkwi na istniejącym tu cmentarzu grzebalnym. Obiekt zaprojektował Zachariusz Szachowicz i 4 lipca 1996 r. położono kamień węgielny, a 6 maja 2000 r. cerkiew poświęcono.

Święta parafialne:

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 21 września

Miejscowości stanowiące parafię:

Bielsk Podlaski ul. Jagiellońska, Kazanowskiego, Kazimierzowska, część Mickiewicza, Ogrodowa, część Widowskiej i ulice od centrum miasta na zachód oraz wsie Grabowiec, Orzechowicze i Studziwody.

Grunta parafialne:

Bielsk Podlaski przy ul. Chmielnej o pow. 1,528 ha, ul. Mleczna – 0,1041 ha oraz działki 0,835 ha i 0,699 ha;

Ul. Jagiellońska – cerkiew 0,1601 ha, siedziba 0,4909 ha

Cmentarze:

W Bielsku wspólny dla wszystkich parafii.

Widowo – pow. 1,5 ha

Katechizacja:

Zespół Szkół Ekonomicznych: Katecheta: Ks. diak. mgr Aleksy Kuryłowicz;

Szkoła Podstawowa Nr 4: Katecheci: Ks. diak. Andrzej Martyniuk, mgr Helena Godun, mgr Ireneusz Ławreszuk, mgr Anna Barszczewska

Szkoła Podstawowa Nr 5: Katecheta: Irena Czyżewska

Przedszkole Samorządowe Nr 7: Katecheta: Nina Dmitruk
Przedszkole Samorządowe Nr 9: Katecheta: Irena Korowaj

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Jego Ekscelencja, Najprzewielebniejszy GRZEGORZ, biskup bielski, p.o. prob. Ks. prot. Andrzej Filimoniuk, Ks. prot. mgr Jerzy Bogacewicz, Ks. mgr Piotr Snarski, Ks. diak. psal. Andrzej Martyniuk, Ks. diak. mgr Aleksy Kuryłowicz

Duchowieństwo:

Ks. Joakim (1563), Ks. Jan Orestowicz (1637), Ks. Teodor Jakubowicz (1637), Ks. Gabriel Kosowicz (1712-), Ks. Bazyli Mielezkiewicz (1735, 1774), Ks. Leon Snitka (1780), Ks. Jan Giżewski (1789, 1793), Ks. Antoni Giżewski (1814, 1839), Ks. wik. Władysław Czapkowski (-1825), Ks. Mikołaj Giżewski (15.04.1837-1874), Ks. Aleksander Bułygin (5.07.1874 - +26.04.1894), Ks. Aleksander Spaski (4.05.1894-+30.12.1914), Ks. Grzegorz Skorkowski (2.03.1915 -+4.06.1915), Ks. Waczesław Saballa-nowicz (1918-18.06.1922), Ks. Bazyli Kostycewicz (1922- dziekan - +8.12.1930), Ks. hierom. wik. Alipiusz Fiedoruk (21.03.1923-8.03.19926), Ks. wik. Włodzimierz Garustowicz (2.10.1925-1.02.1926), Ks. wik. Łukasz Plutowicz (18.12.1925-1946), Ks. Szymon Cybruk (10.12.1930-1.05.1939), Ks. Mikołaj Żukow (1.05.1939 - dziekan -14.07.1944), Ks. prefekt Konstanty Bajko (1944-1946), Ks. Andrzej Turowski (11.1944-1.01.1945), Ks. Mikołaj Wincukiewicz (12.1944-20.02.1946), Ks.wik. Bazyli Iwasienko (- 05.1946), Ks. Anatol Mackiewicz (16.01.1946-7.06.1946), Ks. wik. Łukasz Kuryłowicz (7.06.1946-21.08.1946), Ks. Anatol Kiryk (7.06.1946-7.06.1952), Ks. wik. Stefan Iwankiewicz (1.08.1946-1.03.1948), Ks. wik. Mikołaj Niesłuchowski (1.04.1948-1.04.1950), Ks. wik. Włodzimierz Cechan (31.08.1949-14.04.1950), Ks. Mikołaj Krukowski (7.06.1952- dziekan -17.03.1966), Ks. wik. Aleksander Tokarewski (25.09.1952-8.08.1962), Ks. wik. Konstanty Bajko (10.09.1963-9.10.1963), Ks. wik. Grzegorz Mazuruk (11.11.1963-17.03.1966), Ks. Eugeniusz Naumow (17.03.1966-28.12.1966), Ks. Włodzimierz Bliźniuk (1966-30.04.1998), Ks. wik. Mikołaj Gołowczyński (30.09.1982 - + 23.12.1991), Ks. wik. Jan Bar-szczewski (19.03.1992-11.03.1998), Ks. wik. Andrzej Filimoniuk (23.03.1987-11.03.1998 p.o. prob. -), Ks. wik. Piotr Snarski (11.03.1998 -),

biskup Grzegorz (Charkiewicz) (1.05.1998 prob. -), Ks. wik. Jerzy Bogaciewicz (2000 -).

Literatura:

Revizja roku 1637 otpravovanaja [Prečistenskoj cerkvi]. *Archeografičeskij sbornik dokumentov*, Vil'na 1867 s. 280; Wizyta 1727 r. *AP Lublin sygn. 780 k. 394-5*; *LEV* 1870 s. 64; 1875 s. 434; 1879 s. 387; 1880 s. 415; 1884 s. 409; 1887 s. 256, 328; 1890 s. 3, 390; 1891 s. 134; 1894 s. 377; 1897 s. 218; 1899 s. 152; *GEV* 1912 s. 80; 1914 s. 4, 35; 1915 s. 26; Očevidec, Toržestvo v Bel'ske Podljaśskom. *Voskr. Čt.* 1928 nr 47 s. 718-719; L. Timinskij, Končina mitroformogo protojereja V.A. Kostyceviča. *Voskr. Čt.* 1931 nr 10 s. 92; M. Litvinčuk, Chram Rozdestva Presvjatoj Bogorodicy v Bel'ske. *Cer. Vest.* 1969 nr 7 s. 18-19; - Den' Roždestva Bogorodicy. *Cer. Vest.* 1978 nr 12 s. 52; A. Miranović, Kaštouny dar. *Niva* 1982 nr 30, 3, foto; D. Stankiewicz, Bielska ikona Bogurodzicy. *Nad Buhom i Narvoju* 1994 nr 5 s. 20-22, il.; A. Łabanow, Cerkiew zamkowa. *Gaz. Współ. Weekend* 1996 nr 12 s. 1-2, il.; D. Fionik, W Widowie dzień radosny. *Przeg. Prawosl.* 1997 nr 1(139) s. 10, il.

BIELSK PODLASKI

Parafia Św. Archaniola Michała

17-100 Bielsk Podlaski

ul. Mickiewicza 36

tel. (0-85) 730-68-30; 730-35-47

fax (0-85) 730-54-24

Cerkiew powstała z inicjatywy księcia Michała Semenowicza i księżny Wassy w II poł. XV w. Zbudowano ją przy ulicy *Wielkiej*. Ze względu na pamięć fundatora nadano jej imię *Archaniola Michała*. Cerkiew była położona nieopodal zamku i pełniła funkcję świątyni rycerskiej. Pierwsza udokumentowana informacja pochodzi z 1563 r. Jak wynika z akt pomiaru włóczego, duchownym był Ks. Gleb. Przy cerkwi istniał szpital. Cerkiew w 1582 i 1586 posiadała 3 włóki w Augustowie, fundowane przez królową Annę Jagiellonkę, 2 włóki w Strykach oraz 4 włóki we wsi Hredelach na szpital. Z czasem powstała wioska cerkiewna *Szpitala*.

W II poł. XVI w. cerkiew *Michajłowska* przejęła od cerkwi *Preczytienskiej* funkcję świątyni *sobornej* na trzy stulecia. Po pożarze miasta w 1591 r. cerkiew prawdopodobnie została przebudowana, przy

czym ołtarz główny został poświęcony *Bogojawleniju* (Objawieniu Pańskiemu-Epifanii), a dwa boczne Św. Archaniołowi Michałowi i Św. Apostołom Piotrowi i Pawłowi. Przy cerkwi istniało bractwo *Bogajawieńskie* (1594 r.). Statut bractwa pobłogosławił patriarcha Konstantynopola Jeremiasz. Bractwo prowadziło szkołę oraz szpital-przytułek, założony w 1582 r. Pięciosobowa delegacja z bractwa brała udział w antyunijnym soborze w Brześciu i zdecydowanie wypowiedziała się przeciw unii. Konflikt o cerkiew *Bogojawieńską* między unitami a bractwem prawosławnym trwał do 1645 r., i zakończyła się odebraniem cerkwi przez unitów. *Wizyta* cerkwi z 1728 r. podaje jej opis: *Cerkiew Nowa buduje się Machina wielka de Nowara dice z kaplicami z zakrystiami z ołtarzem przydzielonym z dwoma salkami z czoła ... Carskie Drzwi podpozłoto oprawne ... Dzwonica osobno wiązane pod Dachem ... Cmętarz słabo ogrodzony ... Do parafii należą: W Mieście Bielsku Sylwester, Nikifor Piotrowicz, Stefan Borowski, Bazyli Kosowicz, Józef Minkiewicz, 7 ludzi popółstwo ... znajduje w Miescie oprócz Ulicy poświętney y wieś Szpiczki, wieś Parcewo ... Wizyta generalna cerkwi z 1784 r. pod tytułem Św. Michała Archanioła podaje: ... cerkiew drewniana brupowana gętami kryta, kopuł bla-chą białą w wierzchu pobitych z gąłkami miedzianemi z krzyżami żelaznymi, posadzka ceglana, Dach i sufit iakokolwiek dobry maiące ... Do parafii należały: miasto Bielsk 9 domów, Szpiczki – 28, Widowo – 28, Augustowo – 33, razem 98 domów zamieszkałych przez 418 osób. Według *Księgi Metryk* z 1756 r. wymienione są *mogilki Spiczkowe, Widowskie, Pilikowskie*. W 1774 r. po zawaleniu się cerkwi Świętej Trójcy, wyposażenie jej zostało przekazane cerkwi Św. Michała. Lustracja miasta z 1779 roku wymienia cerkiew *soborną* Św. Michała, plebanię i 3 budynki. W 1789 r. rozpoczęto budowę nowej cerkwi. ... *Cerkiew drewniana w Figurę osmiokątu na podmurku kamiennym i ceglanym z drzewa brusowego wybudowano dachówką kryta ...* Zbudowana została z dochodów Regacyjnej ziemi, przekazanej na 3 lata do wynajmu przez wieś Szpiczki oraz z ofiar parafian. Oddzielnie wystawiono murowaną dzwonnice. Na schematycznym planie sobornej cerkwi z przynależącymi budynkami, ogrodem, opracowanym tuż po roku 1800, obok cerkwi sobornej usytuowany jest szpital Św. Michała. W cerkwi znajdowała się czczona ikona Bogurodzicy, zdobiona dwiema srebrnymi koronami. Przy ikonie znajdowały się drogocenne wota, co świadczy o jej szczególnym miejscu*

wym kulcie. W 1814 r. parafia liczyła 664 wiernych zamieszkałych w 158 domach, a mianowicie: Bielsk – 8 domów, Augustowo – 17, Widowo – 73, Szpiczki – 46, Piliki – 14. W roku 1829 – 725 osób zamieszkiwało w 187 domach.

W 1839 r. parafia powróciła do Kościoła Prawosławnego. Liczba parafian w 1846 r. wynosiła 1058 osób. Według *Klirowoj Vedomosti*

Cerkiew Św. Archaniola Michała w Bielsku Podlaskim

z 1851 r. w skład parafii wchodziły miejscowości: Bielsk, w tym dworzan 8 osób i 75 mieszczan oraz wsie: Widowo – 252 osoby, Spiczki – 236, Augustowo – 40, Stryjki – 43, Piliki – 159, Proniewicze – 163 i okolice Skrzyпки – 11 osób. Razem 987 osób zamieszkałych w 124 domach.

Jednocześnie rozpoczęły się prace remontowe w cerkwi (1845 r.), dobudowano boczne ołtarze (1863r.), na potrzeby odprawiania rannych Świętych Liturgii. W prace te zaangażowane było bractwo parafialne oraz powołany do życia komitet parafialny. Bractwo i komitet kontynuowały bezpośrednio chlubne tradycje bractwa *Bogojawleńskiego*. Władze dice-

zjalne w 1873 r. zatwierdziły statut *bogodelni* przy parafii. W 1875 r. poświęcono nowy okazały trzyczędowy ikonostas. Obrazy i wyposażenie cerkwi wyróżniały się bogatym złoceniem, a miejscowy rzeźbiarz i złotnik, mieszczanin m. Bielska Dominik Kosakowski, był reklamowany na łamach organu diecezjalnego. Liczba parafian w 1878 r. wynosiła 1296 osób. Według *Klirowych Vedomosti* liczba wyznawców stale wzrastała, i tak: 1881 – 173 domów i 1351 osób, 1886 – 179 i 1391, 1892 – 195 i 1516, 1896 – 213 i 1628, 1901 – 231 i 1769, 1907 – 218 i 1744, 1913 – 369 i 1681. Ziemi cerkiewnej 101,69 dziesięcin, ale jej część została zabrana pod kolej żelazną.

Przy parafii działał prężny chór, powstały pierwsze szkoły cerkiewno-parafialne i szkoły *gramoty*: w Pilikach, Proniewiczach, Spiczkach i Szasałach. W 1880 otwarto punkt wyrobu świec cerkiewnych przez miejscowego psalmistę Jakuba Szczedrowa. Cmentarz grzebalny prowadzony dla chrześcijan wyznania prawosławnego, katolickiego i luterańskiego, o długości 420 sążni, został w 1888 r. ogrodzony. Cerkiew Świętej Trójcy, wysiłkiem czterech parafii miasta Bielska, została przeniesiona w 1851 r., a w 1891 r. wyremontowana. W roku 1913-15 dobudowano dzwonicę nad narteksem cerkwi, a starą murowaną rozebrano w latach 50-tych. Dziś w tym miejscu zlokalizowano stylowy kiosk z literaturą religijną.

Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 1660 osób, zamieszkałych w Bielsku, Spiczkach, Szasałach, Proniewiczach, Pilikach, Bolestach i Skrzypkach. Na terenie parafii znajdowały się dwie szkoły cerkiewno-parafialne z 71 uczniami oraz 2 szkoły *gramoty* z 37 uczniami, a także cerkiew Św. Mikołaja.

Wybuch I wojny światowej spowodował wielkie zmiany w życiu politycznym i religijnym. Ewakuująca się w głąb Rosji ludność, powracała w rodzinne strony w latach 1918-1920. Sytuacja zmieniła się diametralnie, gdyż większość parafii została zlikwidowana. Cerkiew Św. *Michała* otrzymała status parafii etatowej z przyłączeniem cerkwi w Boćkach i Podbielu. Władze państwowe przejęły 2/3 gruntów oraz budynek szpitala-przytułku wraz z placem, a parafii pozostało 36 ha.

Druga wojna światowa przyniosła kolejne straty. W 1940 r. cała ziemia parafialna została zabrana pod lotnisko.

Po wojnie przystąpiono do rozebrania dzwonnicy, która mocno ucierpiała, i naprawienia ogrodzenia cerkiewnego. W latach 50-tych z inicjatywy Ks. prob. Aleksego Znosko w Bielsku nastąpiło rozgraniczenie miasta według przynależności parafialnej. Kolejny proboszcz wznowił odprawianie porannych nabożeństw dla młodzieży w bocznym prezbiterium Św. Stefana. W domu parafialnym rozpoczęto prowadzenie katechizacji dzieci i młodzieży.

Nową kartę w dziejach parafii otworzyła nominacja na proboszcza, 12 lipca 1979 r., utalentowanego kapłana Ks. Leoncjusza Tofiluka. Już w następnym roku przystąpiono do budowy okazałego, wielofunkcyjnego domu parafialnego z baptysterium pw. Św. Jana Chrzciciela według projektu Aleksandra Grygorowicza. Oddanie do użytku w 1984 r. nowej plebanii umożliwiło szeroko zakrojoną działalność parafialną. Kontynuowano zapoczątkowane już wcześniej niedzielne spotkania parafian, poświęcone tematyce biblijnej i tradycji cerkiewnej, a także nauczanie religii dla młodzieży szkół podstawowych i średnich. Rozpoczęły swoją działalność koła parafialne: ikonograficzne, biblijne i języka cerkiewnosłowiańskiego. Uczestniczyła w nich zarówno młodzież jak i dorośli. Młodzież czynnie uczestniczyła też w wypieku prosof, podczas którego czytane były książki o treści religijnej. W parafii powstał chór dziecięco-młodzieżowy.

Część dzieci systematycznie uczestniczy w zajęciach parafialnej szkoły niedzielnej.

Także począwszy od lat 80-tych w parafii działa ogólnodostępna biblioteka, licząca ponad 2 tysiące tomów literatury teologicznej, historycznej, pięknej i innej. Parafia posiada archiwum, które w latach 1992-93 zostało gruntownie uporządkowane i zinventaryzowane.

Ważnym elementem w edukacji religijnej najmłodszych parafian jest wydawanie od 1986 r. „Łampady”. Czasopismo redagowane jest w głównej mierze przez młodzież parafialną. Niejednokrotnie parafia była gospodarzem spotkań Koła Teologów Prawosławnych (sympozja teologiczne) i Bractwa Młodzieży Prawosławnej (spotkania, zjazdy dekanalne, Walne Zgromadzenia). W roku 1984 nawiązano bratnie kontakty z parafią w Nurmes (Finlandia). Porozumienie zaowocowało ożywioną współpracą międzyparafialną.

W latach 1987-1989 dokonano rozbudowy cerkwi parafialnej. Nowo-wybudowana część ołtarzowa według projektu Aleksandra Grygorowicza, harmonicznie zamknęła kompozycję bryły budowli cerkwi. Trzy nowe prezbiteria zostały poświęcone ku czci Św. Archanioła Michała, Męczennika Stefana i Św. Mikołaja Cudotwórcy. To ostatnie wezwanie było związane z monasterem i cerkwią, która spłonęła w czasie II wojny światowej. Z błogosławieństwa Metropolity Bazylego w 1991 r. rozpoczęto uroczyste świętowanie 8 maja Św. Mikołaja w parafii *Św. Michała*. Na stałe zapoczątkowano również odprawianie nabożeństw w cerkwi Świętej Trójcy na cmentarzu.

W latach 1992-1994 dokonano prawnego unormowania kwestii własności gruntów parafialnych cerkwi Św. Michała oraz gruntów po cerkwi Św. Mikołaja, których parafia miejscowa została sukcesorem. Jednocześnie uprawomocniono kwestie własnościowe pozostałych nieruchomości, w tym cmentarzy. W roku 1995 rozpoczęto przygotowania do budowy cerkwi na terenie parafii w zachodniej części miasta. Parafia zakupiła plac pod budowę o pow. 1,0138 ha przy ul. Władysława Reymonta. Wykonano projekt koncepcyjny cerkwi pw. Św. Atanazego Brzeskiego i szkoły ikonograficznej. W 1995 r. uzyskano decyzję zatwierdzającą warunki zabudowy zespołu sakralnego wraz z infrastrukturą, a w 1997 r. poświęcono plac pod budowę cerkwi.

Decyzją Metropolity Sawy w 1998 r. z terenu parafii Św. Michała, wydzielona została nowa parafia pw. Opieki Matki Bożej, która objęła zachodnią część miasta za torami kolejowymi. Przejęła ona również plac pod budowę, cmentarz grzebalny z cerkwią Świętej Trójcy, która tymczasowo stała się cerkwią parafialną.

Bractwo *Objawienia Pańskiego* przy obecnej parafii *Św. Archanioła Michała* w Bielsku Podlaskim

Bractwo przy cerkwi *Objawienia*, powstało jako jedno z pierwszych na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Bielskie bractwo powstało przy cerkwi *sobornej* i przyjęło jej wezwanie. Dnia 29 czerwca 1594 r. otrzymało od władzyki włodzimiersko-brzeskiego Hipacego Pocięja specjalny przywilej. Dawał on mieszczanom zgodę na założenie organizacji religijnej, a błogosłowieństwo otrzymano od Patriarchy Jeremiasza II. Przy bractwie istniała szkoła, szpital i przytułek dla chorych i ubogich.

Incjatorami założenia bractwa byli przedstawiciele cechu kuśnierskiego. Przywilej Hipacego Pocięja z 1594 r. przekazał bractwu zarząd nad cerkwią *soborną* w Bielsku. Do obowiązków członków należało składanie ofiar na cerkiew bracką i szpital, wnoszenie ustalonej kwoty pieniężnej do kasy brackiej, pomoc ubogim, opieka nad wdowami i sierotami, a po śmierci członka bractwa, uczestnictwo w nabożeństwach, zebraniach, pogrzebach i innych uroczystościach. Członkami bractwa zostawały osoby, które uznały status bractwa i złożyły przysięgę. Szczególną działalność bractwo roztoczyło nad szkołami. Szkoła bracka w Bielsku nauczała dobrze opanowania czytania Pisma Świętego, poznania teologii, nauki śpiewu cerkiewnego, języka cerkiewnosłowiańskiego, łaciny i greki. Przedstawiciele bractwa uczestniczyli w pracach Soboru Prawosławnego w Brześciu. W 1596 r. wypowiedzieli zdecydowany sprzeciw synodowi unickiemu. Przyjęcie unii przez hierarchów oraz prounicka polityka Zygmunta III spowodowały przechodzenie duchownych prawosławnych pod jurysdykcję władcy unickich. Walka o cerkiew trwała do 1639 r., odwołując się z petycjami do króla. Dnia 30 czerwca 1639 r. król potwierdził osobnym przywilejem prawa unitów do cerkwi i wyraził zgodę na budowę nowej dzwonnicy. Członkowie bractwa skupili się wokół monasteru Prawosławnego Św. Mikołaja. Bractwo czyniło starania o odzyskanie cerkwi, lecz dekret Władysława IV z dnia 9 października 1644 r. zabraniał wszelkich zebrań ludziom *wiary greckiej* przeciwko władcy unickim. Dekret królewski doprowadził do podziału bractwa, część uznała zwierzchnictwo biskupa unickiego, zaś pozostali skupili się przy monasterze, dając podstawę do powiększenia nowej organizacji brackiej przy cerkwi Św. Mikołaja.

Szkoła Ikonograficzna w Bielsku Podlaskim

ul. Żwirki i Wigury 26
17-100 Bielsk Podlaski
tel./fax (0-85) 730-82-82

Od 17 maja 1991 r. przy parafii Św. Michała funkcjonuje Szkoła Ikonograficzna. Początki szkoły sięgają 1983 r., kiedy to na Świętej Górze Grabarce został zorganizowany pierwszy obóz ikonograficzny. Inicjatorem przeprowadzenia obozu i organizatorem następnych, aż do 1990 r., był Ks. Leoncjusz Tofiluk. Natomiast sztuki pisania ikon uczyli różni

mistrzowie ikonografii. Finałem każdego obozu było poświęcenie kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu ikon wykonanych przez uczestników obozu. Spośród 120 uczestników wszystkich obozów dla wielu młodych ludzi, poznana sztuka ikonografii stała się nieodłącznym zajęciem w ich życiu.

W marcu 1995 r. Szkoła Ikonograficzna została wpisana do ewidencji szkół niepublicznych pod nazwą *Policealne Studium Ikonograficzne*. Od burmistrza miasta otrzymała budynek przy ul. Żwirki i Wigury 26, i 2 października 1995 r. nastąpiła uroczysta inauguracja roku szkolnego. Nauka w szkole trwa cztery lata, a absolwenci uzyskują tytuł technika plastyka.

Kierownik szkoły: Ks. mitrat Leoncjusz Tofiluk

Kaplica *Św. Mikołaja Cudotwórcy* przy ul. Zamkowej

Na przełomie XV i XVI w. powstał monaster *Św. Mikołaja*. W 1825 r. został zamieniony na parafię, a ostatnia cerkiew pod tym wezwaniem przetrwała do 1941 r., kiedy to spłonęła. Terenu po dawnym monasterze i cerkwi nie odzyskano i po wojnie przejęły go władze państwowe. Początkowo urządzono tu park, a w latach 60-tych wzniesiono tu amfiteatr, Liceum Białoruskie i Szkołę Podstawową. W 1993 r. z inicjatywy Doroteusza Fionika z Bractwa Młodzieży Prawosławnej postanowiono wznieść kaplicę-pomnik. Autor projektu Zachariusz Szachowicz nawiązał do spalonej dzwonnicy w 1941 r. W 1996 r. na działce obok szkoły białoruskiej, dawnym placu pomonasterskim, przystąpiono do budowy kaplicy. Gustownie wykonana, dn. 22 maja 1998 r. została poświęcona przez biskupa bielskiego Grzegorza.

Święta parafialne:

Św. Archaniola Michała – 8/21 listopada

Św. Mikołaja Cudotwórcy – 8/22 maja

Cmentarze:

Wieś Spiczki – 0,9500 ha

Wieś Proniwicze – 0,4600 ha

Wieś Szastały – 0,2100 ha oraz nabyte w 1996 r. – 0,4000 ha

Grunta parafialne:

Cmentarz cerkwi Św. Michała, ul. Mickiewicza 34 – 0,1177 ha
Posesja parafialna, ul. Mickiewicza 36 – 0,3002 ha
Grunta rolne, odzyskane jako ekwiwalent – 4,9350 ha
Plac przy ul. Zamkowej – kaplica Św. Mikołaja – 0,0256 ha

Miejscowości stanowiące parafię:

Bielsk Podlaski, ulice: Ciołkowskiego, 11 Listopada, Kilińskiego, Kluka, Kolejowa, Kościuszki, Kowalska, Mickiewicza, Narutowicza, Obwodowa, Piłsudskiego, Poniatowskiego, Poświętna, Rejonowa, Sienkiewicza, 3 Maja, Zachodnia, Zamkowa, Żeromskiego oraz wsie Piliki, Proniewicze, Spiczki i Szastały, a także PGR Dobromil i Leśniczówka Piliki.

Katechizacja:

I Liceum Ogólnokształcące im. T. Kościuszki; Katecheta: Ks. mgr Teodor Wieremiejuk;

II Liceum Ogólnokształcące z białoruskim językiem nauczania; Katecheci: Ks. mgr Piotr Snarski, mgr Ewa Trofimiuk

Szkoła Podstawowa Nr 1; Katecheci: Ks. mgr Andrzej Busłowski, Weronika Nazaruk

Szkoła Podstawowa Nr 3; Katecheci: Ks. diak. Piotr Juszkiewicz, mgr Barbara Antoniuk, mgr Edyta Trofimiuk, Jarosław Leoniuk

Szkoła Podstawowa Nr 6 Specjalna; Katecheta: Ks. mgr Andrzej Nielepiński

Przedszkole Samorządowe Nr 3; Katecheta: mgr Lidia Artymowicz

Przedszkole Samorządowe Nr 5; Katecheta: Weronika Nazaruk

Przedszkole Samorządowe Nr 8; Katecheta: mgr Barbara Antoniuk

Duchowieństwo parafialne:

Ks. prob., mitrat Leoncjusz Tofiluk, Ks. I, prot. Eugeniusz Nielepiński, Ks. II, prot. Teodor Wieremiejuk, psal. Irena Korowaj

Duchowieństwo:

Ks. Teodor Jakubowicz dziekan bielski (1634), Ks. Sylwester Sieckiewicz (1728), Ks. Jan Markiewicz (+21.02.1754), Ks. Teodor Czudowski dziekan bielski (1750), Ks. Mikołaj Odelski (1755, 1763), Ks. Bazyli Pietrykowski (1773), Ks. Piotr Korytyński (1774), Ks. Kornel Skabała-

nowicz (1814), Ks. Stefan Bielawski (1819 - duchownik dekanatu bielskiego (1842-1871) - 1859 st. sp. - +15.06.1871r.), Ks. Wincenty Krenewicz (09.1859-09.1860), Ks. Grzegorz Pieńkiewicz (18.09.1860-21.07.1869), Ks. Augustyn Taranowicz (14.08.1869 - dziekan bielski (25.07.1886-17.03.1888) - 23.04.1902), Ks. Andrzej Jaruszewicz (24.05.1902-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* Ks. Aleksy Winogradow (1918-06.1992), Ks. Paweł Fiedorowicz (04.1922-06.1922), Ks. Lew Tymiński (18.07.1922 - +25.12.1937), Ks. wik. Nikita Tomczuk (24.06.1925-5.04.1926), Ks. wik. Konstanty Rzecki (1936-6.04.1938), Ks. Bazyli Gurynieczuk (6.04.1938-1939), Ks. Dymitr Stempkowski (12.04.1940-1.04.1950 wik. - 16.04.1952), Ks. Mikołaj Niestuchowski (1.04.1950-11.10.1952), Ks. Anatol Kulczycki (16.09.1952-1.09.1954), Ks. Bazyli Siemientowski (08.1954 - +15.06.1955), Ks. Anatol Mackiewicz (8.07.1955-20.07.1955), Ks. Aleksy Znosko (30.09.1955-11.02.1957), Ks. Anatol Mackiewicz (12.02.1957-1979 st.sp.), Ks. wik. Włodzimierz Kuprianowicz (30.08.1977-7.10.1977), Ks. wik. Pantelejmon Patejczuk (31.12.1977- 18.03.1991), Ks. Leoncjusz Tofiluk (3.07.1979 -), Ks. wik. Eugeniusz Nielepiński (1.09.1984-), Ks. wik. Andrzej Nielepiński (27.06.1993-11.03.1998), Ks. Teodor Wieremiejuk (18.03.1991 -).

Literatura:

LEV 1868 s. 7, 707; 1870 s. 18, 64, 242; 1875 s. 413; 1876 s. 305; 1881 s. 320, 328; 1883 s. 13; 1883 s. 13; 1884 s. 374; 1886 s. 348; 1887 s. 66; 1888 s. 383; 1889 s. 260; 1891 s. 134, 387, 399; 1894 s. 234; 1897 s. 55; 1899 s. 105, 152; Ob'jawlenije [o bogadel'ni pri Michajlowskoj cerkwi]. *LEV* 1875 nr 1 s. 7; Kratkija swedenija o bogodel'njach pri cerkvach Litovskoj eparchii. *LEV* 1875 s. 234; [A. Taranović], Ustrojstwo i osvjaščenie ikonostasa. *LEV* 1875 s. 412-413; Ob'jawlenije ot svečnogo zawoda v Bel'ske pri Michajlowskoj cerkwi psalomšćika Śćedrova. *LEV* 1882 s. 81-82; Svečnoj zavod pri Bel'skoj Michajlowskoj cerkwi. *LEV* 1884 s. 81-82; *GEV* 1912 s. 80; 1913 s. 77; 1914 s. 3; D. Dovgiallo, Stranička iz istorii pravoslavnago Bogojavlenskago Bratstva v gor. Bel'ske (1633-1636). *GEV* 1909 nr 48, 50; Odb.: Grodno 1909 ss. 14; *Voskr. Čt.* 1925 s. 8,12; V. Garustović, Passii v cerkvach gor. Bel'ska. *Cer. Vest.* 1967 nr 5 s. 8-9; 50-letije svjaščenstva prot. Anatolija Mackeviča. *Cer. Vest.* 1972 nr 3/4 s. 26-27; Proniewiczze, Piliki [w:] *Atlas Białostoczczyzny* Warszawa 1980 t. 1, nr 84, 87 s. 55-56; Dom parafialny przy cerkwi Św. Michała oddany do użytku. *List Informacyjny* 1984, 1, 2; E. Mironowicz, Ikony z Bielska. *Tyg. Podl.* 1985 nr 37 s. 9; Biblioteka parafialna przy cerkwi Św. Michała. *Tyg. Podl.* 1986 nr 16 s. 10; Wyświęcenie cerkwi Św. Michała po jej rozbudowie. *Lampada* 1989 nr 11 s. 8-9, 11, il; Obóz ikonograficzny w parafii Św. Michała.

Łampada 1989 nr 7 s. 16; T.W., Czasopismo dla prawosławnych dzieci „*Łampada*”. *Słowo Powszechne* 1989 nr 82 s. 5; A. Mironowicz, *Bractwo Objawienia Pańskiego w Bielsku Podlaskim*. Bielsk Podlaski 1994; K.S. Pacewicz, Szkoła mistrzów od ikon. *Kur. Por.* 3.02.1992 r. nr 27 s. 5, il.; M. Masalski, *Obozy ikonograficzne w Bielsku Podlaskim. Monografia*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Pedagogika i Psychologia, Białystok 1992 *mnps*; (ar), Parafianie w komputerze. *Przeg. Prawosl.* 1992 nr 12 s. 26; W. Skrodzki, Szkoła ikonopisania w Bielsku Podlaskim. *Życie Warszawy* 27.05.1992 nr 124 s. 9; K.S. Pacewicz, Szkoła mistrzów ikon. *Kur. Por.* 3.02.1992 nr 27 s. 5; L. Tofiluk, Filozofia ikony. *Przeg. Tyg.* 1992 nr 15 s. 16; J. Niczyporowicz, Kraina proroków. [Reportaż o szkole ikonopisców]. *Gaz. Wyborcza* 1992 nr 218 s. 12-13; - *Gaz. Współ.* 1992 nr 192 s. 6-7; L. Tofiluk, Ikona to teologia. *Rzeczpospolita* 1994 nr 194 s. 4; M. Nietupska, Miejsce ikony. *Gaz. Współ.* 1994 nr 140 s. 13; B. Niedźwiedzki, W Bielskim Studium Ikonograficznym. *Nad Buhom i Narvoju* 1995 nr 6 s. 11, 14; A. Śpiewak, Szkoła pisania ikon. *Sycyna* 1995 nr 5 s. 14-15; Cerkiew Św. Michała i Baptysterium Św. Jana Chrzyciciela w Bielsku Podlaskim [w:] J. Uścińowicz, *Symbol ...* Białystok 1997 s. 347-360, il., plan; J. Niczyporowicz, Pisarze ikon. *Rzeczpospolita* 7-8.06.1997 r. nr 131; J. Kalina, Pisarze ikon. *Czasopis* 1997 nr 9 s. 24-25; Z. Krzywicki, Ikonopisanie. *Gaz. Tyg.* 18.02.1997 r. nr 2 s. 1, 5; T. Wierniejuk, Studium Ikonograficzne w Bielsku Podlaskim. *Cer. Vest.* 1998 nr 3 s. 20-24, il.; [Helena Godun] H.G., Cud Św. Mikołaja nad Białką. *Nad Buhom i Narvoju* 1998, III-IV, 27; A. Owerczuk, Rozbudowa cerkwi Św. Michała w Bielsku Podlaskim - współczesna ingerencja w zabytkową strukturę obiektu [w:] *Budownictwo Sakralne '98*. II konferencja naukowo-techniczna 7-8 maja 1998 r., Białystok 1998 s. 221-224.

BIELSK PODLASKI

Parafia Opieki Matki Bożej

17-100 Bielsk Podlaski

ul. Reymonta 6

tel. (0-85) 730-51-27

Cerkiew *Świętej Trójcy* powstała na peryferiach miasta w poł. XVI w. Świątynię usytuowano w zbiegu ulic Litewskiej i Wypustowej (dziś Mickiewicza i Widowska). Królowa Bona, będąca inicjatorką pomiaru włócznej, erygowała dla osadników cerkiew poświęconą Trójcy Świętej. Zygmunt August aktem z 16 grudnia 1560 r. potwierdził erekcję cerkwi, nadając jej dwie włóki ziemi w Młodzianowie (Strykach). Przy cerkwi istniał szpital dla ludzi ubogich z nadaniem 3 włók ziemi położonej w obrębie wsi Widowo (Stanisławowo) oraz 3 włóki ziemi dla duchowieństwa (nadane przez Zygmunta Augusta). Po unii brzeskiej – cerkiew przecho-

dzi we władanie unitów. W 1624 r. proboszczem i zarazem dziekanem Bielskim był Ks. Stefan Michajłowicz. *Wizyta* cerkwi z 1727 r. tak opisuje: *cerkiew wyniosła spora drewniana, zbyt stara ... cmentarz ma słabo ogrodzony ... Dach na niej gontowy dziurawy przecinający z kopułą iedną z krzyżem żelaznym z gałką ...* Odnotowano, że *po śmierci Oycy Bazylego Markiewicza od sześciu lat wakuie ...* Do parafii należały: wieś Proniewicze, Woronie *a w mieście Bielsku chałup trzy.* Dach na cerkwi przeciekał, szyby w oknach potłuczone, podłoga przegniła oraz mała liczba parafian. *Rewizja miasta z 1779 r. odnotowała ... cerkiew Św. Trójcy stała i przez starość wyróciła się ...* Kolejna *wizyta z 1784 r. informuje, że parafię stanowi: 6 domów miasta Bielsk, wieś Proniewicze – 25 domów, Stryki – 26 domów i Wronie – 1 dom, razem 58 domów, i zostały przyłączone do cerkwi Św. Michała.* Rekonstrukcję cerkwi Świętej Trójcy rozpoczęto po 1789 r. Parafia przestała istnieć 24 sierpnia 1834 r. ze względu na bardzo zły stan cerkwi oraz znikoma liczbę wiernych, 1828 r. – 276 osób. W 1851 r. cerkiew przeniesiono na cmentarz miejski. Na miejscu, gdzie stała świątynia w 1866 r. wzniesiono obelisk z krzyżem, który w 1994 r. został odnowiony.

W roku 1863 zamknięto kościół pokarmelicki, który w 1866 r. został zaadaptowany na cerkiew pw. Świętej Trójcy. Utworzona parafia była kontynuatorką, zlikwidowanej cerkwi Świętej Trójcy, a sama świątynia otrzymała status *soboru*, przy którym zbudowano kapliczkę pw. Św. Michała. Do cerkwi należała kaplica pw. Ścięcia Głowy Jana Chrzciciela, wzniesiona w latach 1865-66 na Górze Zamkowej, a rozebranej w okresie międzywojennym. Dotychczasowa monasterska cerkiew Św. Mikołaja, jako filialna, weszła w skład nowej parafii. W 1878 r. cerkiew w Augustowie, pw. Św. Jana Teologa, również dołączono do soboru. W 1886 r. parafia liczyła 1656 wiernych z czego 403 osób zamieszkiwało w Bielsku, pozostali we wsiach Augustowo, Widowo i Szewele. Na początku XX w. zarejestrowano parafian 2021. Szkolnej młodzieży 150 uczniów w trzech cerkiewno-parafialnych szkołach, 15 uczniów w szkole *gramoty* i 131 uczniów i w trzech klasach Miejskiej Szkoły Ministerstwa Oświaty. Ziemi cerkiewnej 113 dziesięcin Po I wojnie światowej w 1922 r. cerkiew rewindykowano, a parafia została zlikwidowana, a wiernych dołączono do parafii etatowej Narodzenia w Bielsku Podlaskim. Szaty oraz naczynia liturgiczne trafiły do cerkwi Św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim i do

wsi Augustowo. Ikonostas znajduje się obecnie w cerkwi w Drohiczynie. Sama zaś cerkiew cmentarna pw. Świętej Trójcy, jest kontynuatorką świątyni pod tym samym wezwaniem. W 1976 r. została okradziona, i to nie pierwszy raz. Cerkiew, jak i sam cmentarz, pozostawały w zarządzaniu parafii Św. Michała. Decyzją Metropolity Sawy z 1998 r. cerkiew pełni rolę świątyni parafialnej nowoutworzonej parafii Opieki Matki Bożej w Bielsku Podlaskim.

Rozwój miasta zdecydował o organizowaniu życia religijnego przy nowych obiektach sakralnych. Mieszkańcy z zachodniej części miasta byli szczególnie oddaleni od macierzystej cerkwi. Zgodnie z projektem zbudowania cerkwi, zakupiono 2 działki od władz miejskich o pow. 4376 m kw. Później parafia dokupiła działkę budowlaną o pow. 5762 m kw. na potrzebę zlokalizowania nowej cerkwi.

Parafia powstała na podstawie decyzji Metropolity Sawy z dn. 10 marca 1998 r. Została wydzielona z terenu parafii Św. Archanioła Michała, w zachodniej części miasta zwanej „za torami kolejowymi”. Świątynią parafialną została cerkiew cmentarna pw. Świętej Trójcy, która jest kontynuatorką parafii pod tym wezwaniem od XVI wieku. Zlokalizowana była u zbiegu obecnych ulic Mickiewicza i Widowskiej, a w 1851 r. przeniesiona na obecny cmentarz miejski. W latach 1866-1921 w Bielsku istniała *soborna* parafia Świętej Trójcy.

Z chwilą powołania obecnej parafii, cerkiew cmentarna Świętej Trójcy pełni rolę świątyni parafialnej do chwili wzniesienia nowej przy ul. Reymonta 6. W 1998 r. odnowiona przez pomalowanie wewnątrz i zewnątrz. Po poświęceniu placu i postawieniu krzyża w dniu 17 listopada 1996 r., trwają prace przygotowawcze do budowy domu parafialnego i cerkwi. W parafii został zorganizowany chór dziecięco-młodzieżowy.

Święta parafialne:

Świętej Trójcy – Drugi Dzień Świętej Trójcy
Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Ulice położone za torami kolejowymi wzdłuż rzek Lubka i Biała w Bielsku Podlaskim: Asnyka, Baczyńskiego, Bema, Bohaterów Września, Brańska, Długosza, Dubiażyńska, Erdmana, Gomułki, Jana Pawła II, Jaroszewicza,

Kostyczewicza, Koszarowa, Kraszewskiego, Krótka, Lotnicza, Mała, Myśliwska, Norwida, Nowa, Obozowa, Orzeszkowej, Parkowa, Pronina, Prusa, Reja, Reymonta, Słowackiego, Sportowa, Strzelnicza, Studziwodzka, Świerkowa, Taraszkiewiczza, Tokarzewicza, Torowa, 30 Lipca, Witosa, Wojska Polskiego, Wysockiego, Wyszyńskiego, Żarkiewiczza, Żurawia oraz wieś Piliki.

Cmentarz:

Cmentarz grzebalny założony dla wszystkich bielskich parafii, o pow. 1,916 ha

Grunta parafialne:

Plac pod budowę cerkwi o pow. 1,015 ha.

Katechizacja:

Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 w Bielsku Podlaskim; Katecheci: Ks. mgr Jan Szmydki, Ks. mgr Julian Duda;

Szkoła Podstawowa Nr 2 w Bielsku Podlaskim; Katecheci: mgr Halina Szmydki, Marek Waszczuk

Duchowieństwo parafialne:

Ks. prot. mgr Jan Szmydki, Ks. wik. mgr Julian Duda, psal. Marek Waszczuk

Duchowieństwo:

Ks. prob. Jan Szmydki (11.03.1998 -), Ks. Julian Duda (23.03.1998 -)

Literatura:

LEV 1865 s. 388-391; 1870 s. 64; Snabżenie cerkownymi veścami i knjigami strojuščegosja v gor. Bel'ske Troickogo sobora. *GGV* 1865 nr 18 s. 1-2; - *LEV* 1865 s. 388-391; 1866 s. 1044-1046; 1877 s. 79, 91; 1879 s. 434; 1887 s. 257; 1891 s. 387; 1892 s. 35; 1897 s. 362; *GEV* 1904 s. 33; 1907 s. 358; 1912 s. 78; 1914 s. 3; Projekt cerkwi Opieki MB w Bielsku Podlaskim, *Arche Wiadomości Bractwa* 1998 nr 3/4 s. 53. T. Wiermiejuk, Święto Opieki Matki Bożej. *Wiad.PAKP* 1998 nr 4/5 (109) s. 15.

Cerkiew
Świętej Trójcy
w Bielsku Podlaskim.

BIELSK PODLASKI

Parafia Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny

ul. Mickiewicza 179

17-100 Bielsk Podlaski

tel. (085) 730-38-87

Rozwój miasta, podyktowany migracją ludności ze wsi, spowodował, że cerkwie bielskie nie mogły pomieścić wiernych. Budownictwo mieszkalne zajmowało nowe tereny poza dotychczasowymi granicami

miasta. Było to bodźcem do organizowania życia religijnego w nowych granicach parafialnych.

Nowo erygowana parafia powstała z terytorium dotychczasowej parafii Narodzenia. W 1995 roku zakupiono plac o powierzchni 0,6388 ha od właściciela prywatnego. Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę cerkwi dokonał Metropolita Bazyli 19 maja 1996 r. Autorem projektu nowej świątyni jest Michał Bałasz. Rozpoczęte prace budowlane szybko nabierały tempa i decyzją Metropolity Sawy z 10 marca 1998 r. erygowano parafię pw. *Zasnięcia*. W lipcu w dniu świętych Piotra i Pawła rozpoczęto odprawianie regularnych nabożeństw. W przeddzień święta Narodzenia zawieszono komplet dzwonów wykonanych w Przemyślu, a 22 listopada Metropolita Sawa i Biskup Grzegorz poświęcili krzyż na głównej kopule.

Cerkiew filialna (d. parafialna) Św. Proroka Eliasza w Hryniowiczach

Bojarowie pochodzenia ruskiego wzniesli cerkiew w Hryniowiczach. Akt kupna dworu ze wszystkimi zabudowaniami we wsi Hryniowiczach został dokonany przez duchownego cerkwi Św. Eliasza w Hryniowiczach 14 czerwca 1571 r. W księdze poborowej z 1578 r. wymienia się jednego duchownego przy miejscowej cerkwi. Po 1596 r. była cerkwią unicką. *Wizyta z 1727 r. podaje: ... Heliasza Proroka Colationis Panow Hryniowickich, przy ktorey zostaie ociec Roman Rozczyc prezbiter ... cerkiew drewniana od ... Plebanij Na gorce wkoło oparkaniona z fortą iedną ... Cerkiew nie barzo stara z kopułą iedną z trzema krzyżami ... Dach stary wszędy gontowy stary mchem zarosły. Dzwonnica in ... z babincem gontowy Krużganek ... Cerkiewka mała ... kratek Nie masz do kaplicy prawa sciana wyrznięta. ... Ieszcze innych Obrazow roznie stojących z Moskiewskimi dziesięć ... Fundusz iest w księgach Grodzkich Branskich Aktykowany in Anno 1624. ... Parafya do Cerkwie należąca, wsie: Hryniowicze Wielkie, Hryniowicze Mnieysze, Hryniowicze Machniki (?), Sobotka, Łyczana (?), Kotle, Orlanka, Biała. ...*

W 1839 r. cerkiew została przyłączona do Kościoła Prawosławnego. Liczba wiernych w 1847 r. wynosiła 556 osób. W 1863 r. przeprowadzony został kapitalny remont świątyni, a 1870 r. wybudowano nową plebanię, cerkiew zaś wzbogacono rzeczowymi ofiarami. Rozwijające się szkolnictwo na terenie parafii w 1895 r. otrzymało nowowyzbudowaną szkołę

w Kotłach, która była jednocześnie ośrodkiem życia kulturalnego. Przy źródle w 1892 r. w odległości 1 km od cerkwi, wysiłkiem mieszkańców wsi Kotły wzniesiono kaplicę. Parafia liczyła w owym czasie 798 osób, zamieszkałych w Hryniewiczach, Białej, Kotłach, Orlandzie i Sobótce.

*Cerkiew Zaśnięcia
Najświętszej Marii
Panny w Bielsku
Podlaskim*

Ziemi cerkiewnej 35 dzieścin, w tym: siedziby 1 dzieścin, ornej 19 dzieścin, sianokosu 11 dzieścin i 4 dzieścin nieużytków. Przed ewakuacją ludności dnia 9 sierpnia 1915 r. została spalona wraz z całym wyposażeniem. Ocalała jedynie Ewangelia i naczynia liturgiczne. Po powrocie z *bieżeństwa* parafia została zlikwidowana, a ludność przyłączono do cerkwi Narodzenia w Bielsku Podlaskim. Po II wojnie światowej, w latach 1954-56,

podjęto próbę wzniesienia cerkwi na cmentarzu grzebalnym przez mieszkańców wsi Kotły. Mimo trudności natury politycznej zbudowana cerkiew nawiązuje do tradycji istnienia obiektu sakralnego dawnej parafii hryniewickiej. Ustanowiono nabożeństwa w niektóre dni świąteczne, jak: Św. Eliasza, Wprowadzenia Matki Bożej do Świątyni, Trzeci Dzień Bożego Narodzenia i Zmartwychwstania Pańskiego.

Duchowieństwo:

Ks. Stanisław Szumikowski (-?-), Ks. Mikołaj Daniłowicz (-1838-), Ks. wik. Jan Nimiński (-1838-), Ks. Stanisław Ostaszewski (Ostaszewicz) (-1839-1846-), Ks. Platon Ralcewicz (- 1861- 2.11.1863), Ks. Bursa Grzegorz (5.04.1864-20.04.1866), Ks. Włodzimierz Markiewicz (1.05.1866 - + 12.12.1880), Ks. Jan Pisankowski (24.01.1881-+28.06.1899), Ks. Michał Żukowski (31.07.1899-14.01.1901), Ks. Mikołaj (Sosinkowski) Sosnowski (14.01.1901-7.02.1901), Ks. Michał Żukowski ponownie (7.02.1901-6.09.1904), Ks. Paweł Straszkiwicz (1905-28.01.1910 st. sp.), Ks. Zenobiusz Czakwin (3.04.1910-4.08.1915 ewakuacja). Po powrocie z bieżęstwa cerkiew była obsługiwana przez duchowieństwo parafii *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* a od 1999 r. opiekę sprawuje duchowieństwo cerkwi *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*.

Święta parafialne:

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Św. Proroka Eliasza – 20 lipca/2 sierpnia w Hryniewiczach

Miejscowości stanowiące parafię:

Bielsk Podlaski, ulice: Andersa, Białostocka, Broniewskiego, Czwartaków, Grunwaldzka, Gwardii Ludowej, Harcerska, część Jagiellońskiej, Kleeberga, Kochanowskiego, Kołłątaja, Konopnickiej, Kowalska, Krasickiego, Matejki, część Mickiewicza, Miodowa, Młynowa, część Ogrodowej, Okrężna, część Piłsudskiego, Plater, Północna, Rejtana, Rzeczna, Sadowa, Sawickiej, Sikorskiego, Skłodowskiej, część Szkolnej, Tuwima, część Widowskiej, Wschodnia, Zielona, część Żwirki i Wigury oraz wsie Biała, Hryniewiczze Duże, Kotły, Orlanka i kol. Widowo

Cmentarze:

Nowo założony przy wylocie drogi na Narew, o pow. 2,7258 ha
W Hryniewiczach – pow. 0,41 ha

Katechizacja:

Zespół Szkół Zawodowych ul. Szkolna; Katecheci: Ks. mgr Jan Barszczewski, Ks. mgr Andrzej Nielipiński

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jan Barszczewski, Ks. wik. prot. Andrzej Nielipiński, Ks. wik. prot. Sławomir Jarocewicz, psal. dyrygent Ireneusz Ławreszuk;

Duchowieństwo:

Prob. Ks. Jan Barszczewski (11.03.1998 -), Ks. wik. Andrzej Nielipiński (11.03.1998 -), Ks. wik. Sławomir Jarocewicz (15.02.1999 -), Ks. diak. Aleksy Kuryłowicz (11.03.1998 -18.06.1998)

Literatura:

LEV 1868 s. 253; 1869 s. 952; 1870 s. 64; 1875 s. 91; 1879 s. 77, 260; 1882 s. 260; 1886 s. 345; 1887 s. 4, 14, 414, 438; 1888 s. 241, 440; 1892 s. 35; 1894 s. 234, 435; 1896 s. 20; 1900 s. 224; V. Markevič, Iz sela Hrynevič. *LEV* 1880 nr 20 s. 168; I. Piskanovskij, Iz sela Hrynevič. *LEV* 1884 nr 46 s. 393, 1895 nr 49 s. 500-502, 1896 nr 23 s. 246-247, 1899 nr 10 s. 111-112; *GEV* 1904 s. 812; 1909 s. 328; 1912 s. 78; 1913 s. 77; 1914 s. 4; 1915 s. 26; M. Hajduk, Hrynevičy Vjalikija. *Niva* 1982 nr 34 s. 1, 6; - M. Hajduk, R. Sosna, Hrynevičy Malyja. *Niva* 1983 nr 9 s. 1, 4, 7; M.S., R.S., Hrynevičy Vjalikija. *Niva* 1992 nr 31, 32, 33; D. Fionik, Wobec Boga i historii, *Przeg. Prawosl.* 1996 nr 6 s. 7-8, il.; (df), Pod omoform Bogarodzicy. Na cerkwi Uspienskiej w Bielsku poświęcono krzyż, *Przeg. Prawosl.* 1998 nr 12(162) s. 12, il.

BIELSK PODLASKI

Parafia Zmartwychwstania Pańskiego

17-100 Bielsk Podlaski

ul. Traugutta 5

tel. (0-85) 730-23-46

Początki istnienia Bielskiej cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego nie są dokładnie znane. Według podania, pierwotnie cerkiew była zlokalizowana pomiędzy wsią Lewki a szosą do Kleszczel, inna wersja głosi, że w uroczysku *Buhor*. W źródle drukowanym odnotowano, że *v 1377 roku Voskresenskaja cerkov perenesena s derevni Levki*.

Kolejna pisana wzmianka o cerkwi *Woskresienskiej* pochodzi z 1560 r. Król Zygmunt August nadał cerkwi 2 włóki ziemi we wsi Stryki (Młodzianowo). W akcie lustracyjnym z 1563 r. czytamy: *cerkiew posiada 5 przętów placu przy cerkwi na ulicy Dubickiej, 2 przęty przy ulicy Kniazińskiej oraz 9 przętów przy drodze do wsi Plutycze oraz dwie włóki we wsi Augustowo*. Lustracja z 1563 r. lokalizuje cerkiew *Zmartwychwstania* na Dubiczach. W 1564 r. na Hołowiesku został ulokowany nowy zamek starosty bielskiego a później została przeniesiona w jego pobliże cerkiew.

Do parafii należały wsie Parcewo i Lewki oraz mieszczanie z ulic Dubickiej i Zastawieckiej. Przy cerkwi istniało bractwo, które w 1599 r. uzyskało przywilej od patriarchy Konstantynopola Mateusza II. W 1636 r. cerkiew została zajęta przez unitów. W 1710 r. parafia podjęła budowę nowej skromnej świątyni z jedną kopułką i czterema oknami. W 1716 r. cerkiew przeniesiono prawdopodobnie na obecne miejsce. Została ona zlokalizowana u zbiegu traktu brzeskiego i orlańsko-kamienieckiego. *Wizyta* z 1727 r. podaje co następuje: *... cerkwie Bielskiej Przedmiejskiej za Mostem ku Orli za schizmatykami fundowanej pod tytułem Zmartwychwstania ... Colationis IKMsci przy ktorej zostaje ad praesens, Maciej Koczewski Prezbiter Bielski Woskresienski ... Cerkiew ... Miżerna postawiona, babinca już od kilkunastu lat ieszcze nie dokonczono ... Cmentarz nie cały oparkaniony ... Carskie Drzwi Stolarskiej roboty ubogo ... Ieszcze sie znajduie Obrazow Na Scienie ... znaczniejszych czterynascie a moskiewskich siedm. ... Ma zaś ta Cerkiew Gruntu zafundowanego Włok Dwie we trzy pola we Wsi Strykach tamże o miedzę gdzie y Przeczy-skie Włoki, Ogród Na Placu Cerkiewnym klinem wchodzi od Cmentarza*

na którym Ogrodnikow Cztery ... Parafya do Cerkwie Bielskiej sto woskresienskiej należąca. Część Wsi Parcewa, Puł Wsi Chezow (?), Hołodowek (Hołowiesk) – Wieś Sipqzki (Spiczki) Wies Lewki y Przedmieście Bielskie od Orli. ... Pod koniec XVIII w. stan świątyni był opłakany i w 1797 r. władze pruskie zezwoliły na korzystanie z budynku pokarmelickiego przy trakcie litewskim, z którego parafia korzystała przez 40 lat. W roku 1833 przystąpiono do budowy cerkwi parafialnej, którą 25 marca 1838 r. konsekrowano. W następnym roku parafia powróciła do Kościoła Prawosławnego. W 1846 r. parafia liczyła 667 osób, a w 1866 r. wzniesiono dom parafialny. W szkole cerkiewno-parafialna w 1870 r. uczyło się 30 chłopców i 4 dziewcząt. Sporządzony plan ziemi cerkiewnej w 1866 r. odnotował 12 działek, które obejmowały plac cerkiewny oraz grunta w uroczyskach: *Strokow, Serednia Olszyna, Bołotowa, Babino, Latynicz Haj, Chmielewo, Pławucze, Obruby, Lipiny i Berezowka*. Zgodnie z danymi statystycznymi z 1905 r. ziemi cerkiewnej zarejestrowano 67 dziesięcin, liczba parafian wynosiła 971 osób, 2 cerkiewno-parafialne szkoły z 34 uczniami, budynki parafialne drewniane zbudowane z ofiar parafian. Na początku XX w. rozpoczęto generalną rekonstrukcję cerkwi, która zmieniła swoje wymiary: długość zwiększono do 29 metrów, a obiekt podwyższono. Szerokość pozostała bez zmian. W części ołtarzowej i środkowej cerkiew pozostała drewniana, wymurowano narteks który zwieńczyła dwukondygnacyjna dzwonnica. Aby nadać świątyni całościową kompozycję, drewniane części obmurowano i ozdobiono po rogach boniowaniem. Nad nawą główną umieszczono jedną otwartą kopułę, opartą na ośmiobocznej konstrukcji słupowej. Niedługo było dane modlić się w odnowionej świątyni. W 1915 r. parafianie zostali ewakuowani w głąb Rosji. Po powrocie z *bieżeństwa* w latach 1919-1921, zastali nową sytuację polityczną. Cerkiew nie otrzymała statusu parafii ani filii, została dołączona do parafii Św. Michała i była obsługiwana przez duchowieństwo tejże parafii i dopiero w latach 30-tych otrzymała stałego duchownego. Ziemia cerkiewna została odebrana. W 1940 r. parafia została reaktywowana, co dało możliwość odzyskania 2 domów parafialnych. Odzyskane grunta ponownie zostały zabrane podczas przymusowej kolektywizacji na początku lat 50-tych. W 1960 r. cerkiew Zmartwychwstania Pańskiego ogłoszono katedrą biskupa Bielskiego, wikariusza archidiecezji Warszawsko-Bielskiej. Dzięki zabiegom ówczesnego probosz-

cza, jednocześnie i dziekana, parafia w 1963 r. przystąpiła do budowy domu parafialnego i ogrodzenia murowanego z żelaznymi prętami.

Z chwilą nastania korzystniejszych stosunków dla budownictwa sakralnego w roku 1986 r. kolejny proboszcz, równocześnie i dziekan, rozpoczyna budowę okazałego domu parafialnego z baptysterium, salą katechetyczną i mieszkaniami dla duchownych. Skorzystano z ustawy o zwrocie ziemi zabranej i 1995 r. w większości ją odzyskano. W 1993 r. odnowiono elewację i wewnątrz cerkwi, pozłożono ikonostas. Uporządkowano również otoczenie świątyni, gdzie rozebrano dom psalmisty i wykonano nowe ogrodzenie od północnej strony. W parafii działają dwa chóry: parafialny i młodzieżowy oraz Bractwo Św. Barbary.

Kapliczka Św. Jerzego przy ulicy Dubicze

W miejscu, gdzie dawniej była usytuowana cerkiew *Woskresieńska*, dziś znajduje się kapliczka murowana. Pamięć o cerkwi, która stała w tym miejscu, przetrwała wieki. W II poł. XVIII w. stała tu figura murowana. Wśród wiernych pozostała pamięć, że w poł. XIX w. był tu kamienny słupek, *wokrug ktorogo vidny sledy pogosta*, a dzień św. Jerzego jest ciągle szczególnie czczony. Obecnie część *cerkwiska* jest ogrodzona, znajduje się tu kapliczka, wystawiona na przełomie XIX i XX wieku.

Cerkiew cmentarna Św. Dymitra we wsi Parcewo

Miejscowość odnotowana około 1540 r. Parcewo wraz z innymi pięcioma wsiami zostało włączone do miasta Bielska i stało się przedmieściem, a mieszkańcy – mieszczanami, i byli zobowiązani do prac na rzecz miasta.

W lustracji z 1576 r. *siolo Piotrowo maie włók 45 gruntu dobrego z których płacą czynszu po gr 50*. Druga nazwa *Piotrowo* pochodzi od imienia mierniczego w czasie pomiaru włócznej (Parcewo alias Piotrowo). Według wizyty z 1727 r., wieś należy do parafii *Zmartwychwstania* w Bielsku Podlaskim, zaś w 1784 r. było 63 domów, zamieszkałych przez 365 osoby. Na początku XIX w. za wsią został założony cmentarz grzebalny, na którym pochówki odbywały się do 10 października 1912 r. Pośrodku wsi znajdował się stary cmentarz i tu postanowiono wznieść cerkiew. Inicjatorami budowy świątyni w Parcewie był Andrzej Breczko i jego ojciec Nazariusz. Zakupili spichlerz w Szczytach (inni twierdzą, że

w Klejnikach) i z tego materiału wybudowano w ciągu trzech miesięcy cerkiew. Kamień węgielny położono 24 lipca 1873 r., w dniu pamięci Św. Borysa i Gleba, a 26 października dokonano konsekracji pw. Św. Dymitra Sołuńskiego. Cerkiew drewniana na kamiennym fundamencie, nad narteksem wzniesiona dzwonnica. W 1897 r. została pobudowana

Cerkiew *Zmartwychwstania Pańskiego* w Bielsku Podlaskim

cerkiewno-parafialna szkoła (na miejscu dawnej karczmy). W 1927 r. dokonano remontu, a w 1935 r. zakupiono trzy nowe dzwony.

W 1944 r. wieś liczyła 110 domów zamieszkałych przez 447 osoby. Ostatnio liczba mieszkańców zmalała. Natomiast cerkiew została wyremontowana, wymalowana, a dach pokryto nową blachą.

Święta parafialne:

Trzeci Dzień Wielkanocy – święto parafialne

Św. Jerzego – 23 kwietnia/6 maja

Św. Barbary – 4/17 grudnia

Cmentarze:

Bielsk – ogólny dla wszystkich parafii

Parcewo – czynny o pow. 1,09 ha i zamknięty – pow. 0,97 ha.

Grunta parafialne:

Pod cerkwią parafialną – 0,127 ha

Siedliska – 0,0833 i 0,3973 ha

Grunta orne na terenie wsi Widowo – 13,6 ha

Grunta orne na terenie miasta Bielsk – 6,4 ha

Katechizacja:

IV Liceum Ogólnokształcące; Katecheta: Ks. Jerzy Charytoniuk.

Zespół Szkół Rolniczych; Katecheci: Ks. mgr Andrzej Minko, Ks. mgr Piotr Snarski.

Miejscowości stanowiące parafię:

Bielsk Podlaski, ulice: Dubicze, Widowska, Białowieńska, Kleszczelowska, Hołowieńska, Jarzębinowa, Topolowa, Brzozowa, Jaśminowa, Dębowa, Kwiatowa, Lipowa, Szpitalna, Górna, Chmielna, Batorego, Żytunia oraz wsie Lewki i Parcewo.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat dziekan bielski Jerzy Tokarewski, Ks. wik. Andrzej Minko, Ks. diak. Piotr Juskiewicz

Duchowieństwo:

Ks. Wasilij (-1560-), Ks. Ławrentij (1616), Ks. Seluan Kozmicz (1634), Ks. Hermanowicz (1676), Ks. Maciej (Koczewski) Kroczewski (-1727-), Ks. Grzegorz Bielanwski (1763), Ks. Hieronim Głowacki (1789), Ks. Pafnucjusz Artychowski (1818, 1823), Ks. Ioasaf Ławrynowicz (-1835-1844), Ks. Jan Kaliszewicz (21.02.1845-2.03.1855), Ks. Antoni Kuźmiński (9.03.1858- 23.09.1881), Ks. Hipolit Koncewicz (9.10.1881-10.12.1910 st. sp.), Ks. Lew Tymiński (2.07.1911-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew obsługuje duchowieństwo parafii Św. Michała. Kolejni administratorzy: Ks. Stefan Iwankiewicz (4.08.1928-1930), Ks. Leoncjusz Aleksiejuk (15.11.1929-1.05.1930), Ks. Mikołaj Turow-

ski (16.01.1930-7.08.1932), Ks. Mikołaj Rudeczko (7.08.1932-6.12.1932), Ks. Mateusz Petelski (6.12.1932-4.01.1936), Ks. Stefan Nadariński (4.01.1936-3.12.1937), Ks. Włodzimierz Sidorowicz (4.12.1937-1939), Ks. prob. Leoncjusz Aleksijeuk (12.01.1940-+5.02.1962), Ks. wik. Konstanty Bajko (20.06.1960-10.09.1963), Ks. Teodor Tokarewski (1.09.1963-12.02.1964 dziekan - 31.12.1983 st. sp.), Ks. wik. Jerzy Tokarewski (8.09.1982-10.02.1984 prob. - 1985 dziekan - 1999 mitrat -), Ks. wik. Jan Szmydki (5.09.1988-11.03.1998), Ks. Andrzej Minko (04.1998-).

Literatura:

LEV 1870 s. 64; 1877 s. 294; 1882 s. 260, 275; 1884 s. 374; 1887 s. 256; I. Koncević, Zakładka cerkovno-prichodskoj školy v d. Parcevo. *LEV* 1896 nr 45 s. 462-463; - Osvjaśnienie škol'nago zdanija v d. Parceve. *LEV* 1897 nr 51 s. 524-525; *GEV* 1912 s. 78, 151; 1914 s. 3-4, 198-9; 1915 s. 26; M. Litvinčuk, Voskresenskij chram [verś], *Cer. Vest.* 1971 nr 10 s. 32; Simon (Romančuk) ihumen, Zolotoj jubilej svjaśćenstva mitroformogo prot. Feodora Tokarevskogo. *Cer. Vest.* 1978 nr 6/7 s. 34-37; E. Mironowicz, Cerkiew Woskresieńska ... *Tyg. Podl.* 1988 nr 5 s. 5; M.S i R.S., Parcava, *Niva* 16.02.1992 r. nr 7 s. 4-5; (AM), Wandale (zbezczeszczenie cmentarza w Parcewie). *Kur. Por.* 27.08.1992. nr 182 s.2.

BOĆKI

Parafia Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny

17-111 Boćki

Pl. Armii Krajowej 9

tel. (085) 731-31-48.

Z początkiem XVI w. należy lokować fundację cerkwi, gdyż 1520 r. został w niej pogrzebany Iwan Semenowicz Sapieha wojewoda podlaski, którego zwłoki, syn jego Paweł przeniósł później do Kodnia. Tablica upamiętniająca to wydarzenie dochowała się do dzisiaj w dawnej cerkwi (dziś kościół) na zamku. Według *Księgi poborowej* z 1577 r. uposażenie *cerkwi ruskiej 2 wolne włóki i dom w mieście*. Odnotowano, że w 1627 r. w cerkwi znajdowała się księga do nabożeństwa *Triod'* krakowskiego wydania z 1491 r. W *Supras'lskim pomjaniku* pod rokiem 1601 *meseca dekabryja 4 dnja* wpisany na wypominki *rod Pavla Bot'kovič z Bot'kov*.

W latach 1654-1655 archimandrytą Supraskiego monasteru był *Siluan Kuncević iz Bot'kov*. W *Dariuszu Chrapowickiego* odnotowane pod rokiem 1660 ... *kościół i miasteczko do szczytu spalili Moskale...*, a pod datą 25 sierpnia 1661 r.: *Preczystej ruskiej – jarmark w Boćkach*. *Wizyta z 1719 r.* podaje, że *Cerkiew Drzewniana stara w prasy opatrzona z Babincem do teyże Cerkwi przybudowanym*, a do parafii należały wsie: Stara Wieś, Knorydy, Dubno, Skolimowo, Bodaki, Hawryłki i miasto Boćki. Kolejna *wizyta z 1727 r.* potwierdza wygląd cerkwi, dodając *Carskie Drzwi Snickerskiey sztuki*, a parafię stanowiły: Boćki, Wieś Stara, Knorydy, Mokre, Wieś Krasna, Szyszły, Dubna i Nurczyk. Same Boćki na pocz. XVIII w. przechodzą we władanie rodu magnackiego Branickich. Uposażenie ziemskie cerkwi zostało uszczuplone. Dochował się dokument, który w istotny sposób uzupełnia krzywdy wyrządzone cerkwi, datowany 4.03.1760 roku i wydany przez żonę Józefa Sapiehy, Krystynę z Branickich, porządkując grunta cerkiewne i ustanawiając nowe ich granice.

Krystyna z Branickich na Boćkach, Rosi y Turowie Hrabina Sapieżyna, Podksarbina Wielkiego Księstwa Litewskiego. – W siem w Obec y każdemu z osobna komu o tym wiedzieć będzie należało, a mianowicie Jchność Panom Komisarzom, Ekonomom, Gubernatorom y wszystkim Generalnie Dyspozytorom Hrabstwa Mego Boćkowskiego teraz y na potym będącym czynię wiadomo. Iż tu widząc znaczną krzywdę Plebanji Cerkwi Parochialney pod tytułem Wniebowzięcia Najsświętszey Marii Panny w Mieście Moim Bockach od Przodków Moich zafundowaney w Placach przez Mieszczan odebranych, a przez nieczułych Plebanow okorowanych, więc za wiadomością Zwierzchnościu Duchowney y za Usilną prośbą Imci Xdzia Andrzeja Odelskiego Dziekana Bielskiego, Plebana tey Cerkwi weyrzawszy w Słuszność też Place przywracam wiecznemi czasy na Nową Plebanję Ruską na tey Połaci gdzie Plebania Kościoła Boćkowskiego Ritus Latini między międzami z iedney strony Szpitala wyż wyrażonego Kościoła z drugiey strony Tomasza Szostakowicza, których poczawszy od Szpitala szerokości iest sążni trzydzieści do Siedliska Tomasza Szostakowicza, długości zaś poczawszy od ulicy aż do Rzeki iest sążni osiemdziesiąt przez JP. Ekonomia wydzielonych oraz y te włóki które z dawnych czasow Cerkwi nadane Naddatki, Łąki Paszy na Dubnie y kawał u Liszczy approbiuję y tym Prawom Moim nieodmiennie naznaczam y pro perpetuo usie Plebanow Ruskich tey Cerkwi in Unione z Kościołem Rzymskim będą-

cych przyłączam y iknorporuie uwalniaiac też Same Grunta wymierzone przytym wraz y kupiony plac za własną Summe wyżej wyrażonego Plebana tej Cerkwi na ulicy Żebrowskiej u Andrzeja Kowalskiego na pobudowanie Gumna od wszelkich powinności Dworskich y Mieyskich jakimkolwiek sposobem nazwać się mogących y żadnego Prawa do przeinaczenia Tej woli Moiey Sukcessorom Moim niezostawiac z tą iednak kondycją, że dawniejsze Place Plebanii Ruskiej już od tego czasu do Gruntów Mieyskich należec maia co wieczyście w Swoiey nienaruszone ma trwac mocy, tak dla większey wagi przy zwykley pieczęci podpisuje. Dan w Zamku Boćkowskim 4 marca 1760 roku. K. Sapieżyna.

Następny właściciel Bociek, hrabia Jan Potocki w 1820 r. buduje murowaną cerkiew. W 1839 r. nastąpił powrót parafii do Kościoła Prawosławnego i w 1847 roku liczba parafian wynosiła 1803 osób. Z cenniejszych ikon cerkiew posiadała ikony *Zaśnięcie Bogurodzicy* i *Św. Jana Chrzcziciela*. W 1856 r. cerkiew wzbogaciła się o ikonę *Św. Antoniego Pieczerskiego* i za zgodą władz duchownych ustanowiono na jego cześć święto parafialne w dniu 13 czerwca. Odremontowana cerkiew, ze wspaniałym ikonostasem, dnia 25.03.1874 r. została poświęcona. Parafia należała do dekanatu drohiczyńskiego w diecezji litewsko-wileńskiej i obejmowała w 1875 r. miejscowości Boćki, Dubno, Nurzec, Szeszyły, Knorydy, Stare Sieło, Bodaki, Hawryłki, Leśna dacza Mytyczka, Salimowo, Chranibór i Jakubowo. Liczba wiernych w 1878 r. wynosiła 1696 osób. Pod koniec XIX wieku istniały cerkiewne szkoły we wsiach: Bodaki, Dubno, Knorydy, Stare Sieło, Olszewo, Jakubowo ze 102 chłopcami i 31 dziewczętami oraz *narodnoje uczyliszcze* w Boćkach. Na początku XX w. parafia należała do nowoutworzonej diecezji grodzieńskiej i pozostawała w dekanacie drohiczyńskim z liczbą 2258 parafian. Były 3 szkoły *cerkiewno-parafialne* z 92 uczniami i 4 szkoły *gramoty* z 91 uczniami.

Podczas I wojny światowej cerkiew uległa zniszczeniu podczas pożaru. Powracająca ludność z ewakuacji w 1920 r. przystosowała cerkiew, by można było odprawiać nabożeństwa. Władze państwowe w 1924 r. wyraziły zgodę, by cerkiew w Boćkach była filią parafii Św. Michała w Bielsku Podlaskim. Dopiero w 1929 r. zmieniono status filii na samodzielną placówkę. Swoim zasięgiem parafia w Boćkach obejmowała również dawną parafię w Andryjankach. Należały do niej następujące miejscowości: Boćki – 108 domów, maj. Boćki – 6, Dubno – 125,

Cerkiew pw. *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny* w Boćkach

Nurzec – 30, Szeszyły – 52, Dziecinne – 10, Knorydy – 53, maj. Knorydy – 10, Stara Wieś – 41, Andryjanki – 63, maj. Andryjanki – 4, Żołočki – 8, Solniki i Sielec – 7, maj. Wandalin – 1. Razem 513 domów, zamieszkałych przez 2315 osoby.

Podczas II wojny światowej w 1941 r. cerkiew parafialna ponownie uległa zniszczeniu. Pozostały tylko zakopcone i popękane ściany. Spłonęły budynki gospodarcze i dom psalmisty, ocalała jedynie plebania zbudowana w 1905 r. Dopiero w 1943 r. wznowiono odprawianie nabożeństw w odremontowanej cerkwi. Liczba wyznawców wynosiła 2697 osób zamieszkałych w 441 domach, a mianowicie: Boćki – 82 domy i 465 osób, Dubno – 73 i 443, Nurzec – 32 i 229, Szeszyły – 42 i 360, Dziecinne – 15 i 80, Knorydy – 52 i 340, maj. Knorydy – 3 i 8, Stara Wieś – 42 i 236, Gawryłki – 2 i 15 oraz Andryjanki – 84 i 398, Żołočki – 4 i 27, Solniki – 6 i 51, Sielcy – 4 i 35.

Okres powojenny niekorzystnie wpływał na stabilizację życia parafialnego, trwały walki o ustanowienie nowej władzy. Remonty budynków

przeciągały się. W cerkwi urządzono boczny ołtarz pw. *Św. Antoniego Pieczerskiego*. Dopiero 25 września 1955 r. konsekrowano cerkiew w Boćkach. W latach 80-tych zbudowano dom psalmisty i nowy dom parafialny.

Andryjanki – filia (d. parafialna) *Podwyższenia Krzyża Pańskiego*

Najwcześniejsza wzmianka dotycząca cerkwi pochodzi dopiero z 1580 r. i sprzed wprowadzenia unii cerkiewnej. Ostatnia cerkiew z okresu unickiego była ufundowana w 1743 r. przez Sapiechę. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności zachowały się dokumenty *wizyt* dekanalnych i generalnych z lat 1727-1837. Jedna z nich z 1811 r. ilustruje: *cerkiew przez dawność swoją w ścianach zgniła, w podrębach ruszająca się stała, pokrycie słomiane mająca, i zupełnie postać świątyni Pańskiej tracąca ... ażeby tymczasem o takową reperację paroch od kollatora suplikować i błagać nie przestawał...* Wspomniana *wizyta* donosi o założeniu cmentarza grzebalnego: jednego dla Andryjanek, a drugiego dla Żołoczków *w należytej odległości od wsiów*. Parafia w 1775 r. obejmowała: Andryjanki, Zarzycze, Koszki, Nowosielszczyzna, Ogrodniki i Żołoczki. Liczba domów 58, zamieszkałych przez 335 osoby. Natomiast w 1837 r. odnotowane miejscowości: Andryjanki 36 domów i 281 osób, Koszki 8 i 77, Ogrodniki 3 i 13, Żołoczki 10 i 80, Zamianowo 4 i 23, Dołobowo 10 i 63, Siekluki i Smoluchy 3 i 19 oraz Choroszczanka 1 i 9. Razem 75 domów i 565 osób. Po przyłączeniu do Kościoła prawosławnego (1839 r.) parafia w 1847 r. liczyła 613 osób zamieszkałych w: Andryjanki, Dołobowo, Żołocki, Smolugi, Siekluki, Zamianowo, Ogrodniki, Wygonowo, Solniki i Holonki. Liczba parafian stale wzrastała, i tak: 1878 r. – 730 osób, 1879 r. – 814, 1886 r. – 824, 1892 r. – 857. Po pożarze cerkwi parafialnej 20.07.1895 r. zbudowano cerkiew cmentarną pw. *Św. Onufrego*, którą w 1922 r. przeniesiono na cmentarz do Dziadkowic. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 814 osób zamieszkałych w wsiach: Andryjanki, Dołubowo, Żołocki, Smolugi, Siekluki, Zamianowo, Solniki i Sielec. Do I wojny światowej wzniesiono mury parafialną cerkiew, która przetrwała do czasów współczesnych. Po powrocie z uchodźstwa ludność prawosławna została przyłączona do parafii Boćki, a cerkiew w Andryjankach nie uzyskała nawet statusu filii etatowej. W okresie okupacji miała stałą obsługę duszpasterską. Po II wojnie sytuacja skomplikowała się jeszcze bardziej, gdyż sporo wyznawców wyjechało za granicę. Dziś Andryjanki są filią parafii Boćki.

Duchowieństwo:

Ks. Bazyle Hryniewicz (1772-1781), Ks. Michał Tymiński (1782-1821), Ks. Bazyle Tymiński (1821-1835), Ks. wik. Józef Leonkiewicz (1821-1835), Ks. Dymitr Charsewicz (1836-1862), Ks. Antoni Pankratow (14.09.1863-10.12.1875), Ks. Mikołaj Sabałanowicz (4.02.1876-3.01.1890), Ks. Jan Smirnow (20.02.1890-23.05.1896), Ks. Mikołaj Borowski (28.06.1896-11.1902), Ks. Andrzej Kadłubowski (11.1902-13.06.1905) i Ks. Jan Wiesiołowski (17.07.1905 - 1915).

Cerkiew cmentarna *Wszystkich Strapionych Radości* w Knorydach

Cerkiew zbudowana sumptem mieszkańca tej wsi, Pawła Cara, i 30.01.1873 r. poświęcona. Stała na miejscu wcześniejszej cerkwi istniejącej już w 1829 r. Oprócz nabożeństwa odprawianego w dniu święta patronalnego, co roku w 10 piątek po Wielkanocy jest obchodzona uroczystość „Piatienka”. W kapliczce odległej o 1 km od cerkwi dokonuje się poświęcenia wody. Obok kaplicy znajduje się kamień, na którym według tradycji ukazała się Matka Boska, pozostawiając ślad swojej stopy.

Szeszyły – kaplica cmentarna *Św. Męczennika Pantelejmona*

Zbudowana w 1992 r., wysiłkiem mieszkańców wsi, drewniana.

Dubno – kaplica cmentarna pw. *Św. Niewiast Niosących Wonności*.

Zbudowana w 1996 r. wysiłkiem mieszkańców wsi, murowana.

Święta parafialne:

Św. Antoniego – 31 maja/13 czerwca

Zasnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Boćki, Knorydy, Pasieka, Dubno, Nurzec, Szeszyły, Andryjanki, Żołoćki i Sielec.

Grunta parafialne:

W Boćkach: siedlisko 0,15 ha, cerkiew 0,26 ha, grunta orne 1,06 ha i pastwisko 2,18 ha.

W Andryjankach – siedlisko 0,61 ha, cerkiew 0,33 ha.

Cmentarze:

W Boćkach o pow. 2,19 ha

W Andryjankach – 1,11 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Boćkach; Katecheta: mgr Halina Surel

Szkoła Podstawowa w Knorydach; Katecheta: mgr Eugenia Kazimieruk

Szkoła Podstawowa w Andryjankach; Katecheta: mgr Eugenia Kazimieruk

Szkoła Podstawowa w Wiercieniu; Katecheta: mgr Eugenia Kazimieruk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Witalis Gawryluk, Ks. wik. Jan Kazimiruk, p.o.psal. Eugeniusz Żornaczuk

Duchowieństwo:

Ks. Korniliusz Pilewicz (I poł. XVII w.), Ks. Andrzej Odelski dziekan bielski (1760), Ks. Stefan Onyszkiewicz (na przełomie XVIII/XIX) oraz Ks. Jan Wysiekierski, Ks. Józefat Tymiński i Ks. Bazyli Wysiekierski. Po przyłączeniu do prawosławia opieką duszpasterską otaczali: Ks. Jakub Tymiński, Ks. Józef Leonkiewicz, Ks. Bazyli Wysiekierski, Ks. Teodor Michniakiewicz i Ks. Feliks Markiewicz (1849-1897), Ks. Jan Markiewicz (23.06.1897-15.11.1911), Ks. Jan Pilichowski (15.11.1911-1915). Po powrocie z uchodźstwa: Ks. Jan Markiewicz (1919-1926), Ks. Antoni Popudniak (1926-1927), Ks. Włodzimierz Cechan (1927-15.04.1931), Ks. Jan Skalski (15.04.1931-200.08.1938), Ks. wik. Michał Lessicz (1938-1.09.1939), Ks. Mikołaj Turowski (20.08.1938-15.07.1944), Ks. Paweł Nikitiuk (15.08.1944-1.01.1945), Ks. Piotr Doroszkiewicz (20.12.1944-1947), Ks. Ignacy Romaniuk (16.05.1947-14.12.1951), Ks. wik. Jan Krzeмиński (24.06.1947-4.05.1947), Ks. Włodzimierz Antiporowicz (14.12.1951-3.05.1967), Ks. Józef Wojciuk (3.05.1967-1.08.1996), Ks. Aleksander Surel (1.08.1996-1999), Ks. wik. Jan Kazimiruk (18.02.1998 -), Ks. Witalis Gawryluk (1999 -).

Literatura:

Sbornik paleografických snimkov s drevních gramot ... vyp. I (1432-1548). Vil'na 1884; I. Michalevič, Prazdnovanie 50-letija svjaščestva nastojatelja Bot'kovskoj cer-

kvi, Ks. Feliksa Markeviča. *LEV* 1894 nr 35 s. 315-316; N. Krukovskij, Osvjaśenie predela vo imja Antonija Pečerskogo vo Uspenskom chrame m. Bot'ki. *Cer. Vest.* 1955 nr 9/10 s. 6-9; W. Pawluk, Położenie chłopów w dobrach boćkowskich w II poł. XVIII w. *Rocz. Biał.* 1962 nr 3 s. 9-32, tab.; Foto: cerkiew i ikonostas przed 1939 r. *Pravoslavnyj Kalendar* na 1977 g., Warszawa 1976 s. 63, 68; - *Niva* 1981 nr 37 s. 6; J. J. Prawdzic-Gałęski, Wyznaniowo-etniczna społeczność Knorydy (na Podlasiu). *Euhemer* R. 18 (1974), 3, 141-153; - *Wiś Współ.* R. 9 (1977), 12, 70-76; Boćki. *Dokumentacja ewidencja parafialnego cmentarza prawosławnego.* WKZ, Białystok 1984 *mnps*, foto, mapy; B. Rudkovskij, *Topografičeskaja dokumentacija cerkvi v Bot'kach*, 28.005.1988 g., *mnps*; - *Topografičeskaja dokumentacija kolokol'ni vozle cerkvi v Bot'kach*, 28.05.1988 g., *mnps*; B. Rudkovskij, *Topografičeskaja dokumentacija časovni Knoridy nad istočnikom vodnym*, 28.05.1988 g., *mnps*; - *Topografičeskaja dokumentacija časovni na kladbišće v Knoridach*, 28.05.1988 g., *mnps*.; B. Rudkovskij, *Topografičeskaja dokumentacija cerkvi v Andryjankach*, 28.05.1988 g., *mnps*; L. A. Wojciuk, *Historia Kościoła prawosławnego na Podlasiu ze szczególnym uwzględnieniem parafii Boćki.* Praca magisterska. CHAT, Warszawa 1989 ss. 99 *mnps*; R.S., Prychod u Boc'kach. *Niva* 1990 nr 29, 30; G. Sosna, Boćki - parafia prawosławna. *Tyg. Podl.* 1990 nr 5(62) s. 16; M.S., R.S., Andryjanki. *Niva* 1991, 47(1854), 1, 6, foto; A. Sidoruk, Pobudowanie kaplicy na cmentarzu w Szeszyłach. *Przeg. Prawosl.* 1992, 2(80), 4, foto.

MALESZE

Parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła

17-121 Łubin Kościelny

tel. (0-85) 731-09-40

Najwcześniejsza lustracja cerkwi pochodzi z 1727 roku i opisuje ją następująco: *Cerkiew pod Tytułem Podwyszenia S. Krzyża Colationis IKM-ści ... Cerkiew drewniana ieszcze nie stara pod Dachem gątowym ... Cmętarz słabo ogrodzony... Dzwonica Na babincu pod Daszkiem gątowym ... Carskie Drzwi snickerso rznięte ... wielki Oltarz na zrębie z Obrazem starym Nayswiętszej Panny z tyłu Drzwiami Carskimi staremi stolarskimi podparty. ... Zertownik Ubogi z Obrazem Nayswiętszey Panny. Ieszcze sie znajduie Obrazow wielkich znaczniejszych trzy a moskiewskich cztery...* Parafia obejmowała wsie: Malesze, Szpaki, Puchacze, Choiewo. Pod rokiem 1768 wymieniony jest duchowny Bazyli Pietrykowski. W 1790 r. w Maleszach odnotowano 41 domów, natomiast w 1847 r. parafia maleszewska liczyła 634 osoby. Stara cerkiewka, odziedziczona z czasów unii, coraz bardziej podupadała. Z braku w pobliżu materiałów

budowlanych, postanowiono wybudować cegielnię, by móc przystąpić do wzniesienia nowej cerkwi. Pomysł zrealizowano w ciągu kilku lat i dnia 29 czerwca 1870 r. poświęcono nową murowaną świątynię pw. *Św. Apostołów Piotra i Pawła*, zlokalizowaną w środku wsi, przy skrzyżowaniu dróg. Parkan dookoła cerkwi również wybudowano z cegły. Starą drewnianą cerkiew rozebrano i przeniesiono na cmentarz grzebalny i dn. 29 czerwca 1881 r. poświęcono pw. *Kazańskiej Ikony Matki Bożej*. Zgodnie z zarządzeniem Litewskiego Diecezjalnego Konsystorza z 1875 r. parafia należała do dekanatu Bielskiego z liczbą 1017 wiernych, zamieszkałych we wsiach Malesze, Szpaki, Chojewo, Puhacze, Abramiki, Łukawica i Bujnowo. W następnym roku odnotowano w parafii 1077 osób i liczba parafian stale wzrastała. Pod koniec XIX w. istniały cerkiewno-parafialne szkoły w Bujnowie i Chojewie z 59 uczniami, a w Maleszach *narodnoje uczyłiszcze* z 70 uczniami. Na początku XX w. liczba wiernych wyniosła 1243 osoby, we wsiach: Malesze, Szpaki, Abramiki, Trocze, Bujnowo i Chojewo. Ziemi cerkiewnej 40 dziesięcin.

Po I wojnie światowej w życiu wyznawców Prawosławia nastąpiły ogromne zmiany. Powracając ludność z *bieżeństwa* w latach 1918-1921 znalazła się w nowych warunkach ustrojowych. Cerkiew w Maleszach nie otrzymała statusu etatowej parafii, lecz jedynie w 1929 r. otrzymała status etatowej filii parafii Św. Michała w Bielsku Podlaskim. Dotychczasowe parafie Brańska i Hodyszewska zostały zlikwidowane, a miejscowości zostały przyłączone do filii w Maleszach. Zgodnie z *Klirowoj Vedomostiju* z 1936 r. liczba wyznawców wynosiła 1957 osób w następujących miejscowościach: Malesze – 456 osób, Szpaki – 198, Topczewo – 40, Sciony – 65, Sieśki – 20, Łukowica – 10, Świridy – 245, Zanie – 182, Ferma Nikołajewo – 96, m. Brańsk – 123, Bujnowo – 282, Chojewo – 127, Markowizna – 7, Łubin Kościelny – 9, Kalinica – 3, Oleksin – 10, Kiersnówka – 50, Pruszanka-Baranki – 12, Damanowo – 13, Popławy – 3, Patoki – 3, Rudka – 3. Okres okupacji niemieckiej przyniósł niepowetowane straty. W 1944 r. została zburzona całkowicie cerkiew parafialna. Po zakończeniu działań wojennych sytuacja w parafii diametralnie się zmieniła. Liczba wiernych w 1946 r. wyniosła 578 osób, w miejscowościach: Malesze – 233 osoby, Szpaki – 80, Świridy – 115, Zanie – 40, Bujnowo – 80 i Brańsk – 30.

Cerkiew
*Św. Apostołów
Piotra i Pawła*
w Maleszach

Sytuacja po II wojnie sparaliżowała życie Prawosławnych. Ewakuacja do Związku Radzieckiego, zmusiła około 20 rodzin z Malesz do opuszczenia rodzimej ziemi, a podziemna organizacja oddziału „Burego” dokonała mordu na Prawosławnej ludności. Dnia 2 lutego 1946 r. we wsi Zanie zabito 24 osoby i w Szpakach 6. Mieszkańcy pozostali bez środków do życia: w Szpakach 21 rodzin (93 osoby) i w Zaniach 16 rodzin (81 osób). W tak trudnych okolicznościach rodziła się odnowa życia parafialnego. Pozostała jedynie plebania, która była miejscem nabożeństw. Parafianie mimo wszystko, podjęli się niebagatelnego trudu, budowy cerkwi na starym miejscu w środku wsi. W 1954 roku dokonano uroczystego poświęcenia cerkwi pw. *Św. App. Piotra i Pawła*. Zagospodarowano

posesję przy plebanii wybudowano budynki gospodarcze, cerkiew ogrodzono murem betonowym.

Według *Klirowoj Vedomosti* z 1968 r. w parafii mieszkało 656 osób w 154 domach, a mianowicie: Malesze – 56 domy i 173 osoby, Szpaki – 16 i 97, Bujnowo – 27 i 151, Swirydy – 25 i 100, Zanie – 20 i 103 oraz Brańsk – 10 i 25. Migracja ludności wiejskiej do miast, spowodowała zmniejszenie stanu liczbowego parafii. Mimo to, podjęto ogromny wysiłek budowy piętrowej murowanej plebanii i w roku jubileuszowym Chrztu Rusi, 12 lipca 1988 poświęcono ją. Zadbano o cerkiew i w 1995 r. pozłociono ikonostas.

Święta parafialne:

Św. Apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca/12 lipca

Podwyższenia Świętego Krzyża – 14/27 września.

Miejscowości stanowiące parafię:

Malesze, Bujnowo, Szpaki, Świrydy, Zanie i Brańsk.

Grunta parafialne:

Pod cerkwią 0,17 ha, plac parafialny (pastwisko) po zburzonej cerkwi 0,36 ha, siedlisko 3,20 ha, grunta orne 0,87 ha, , łąka 1,64 ha i lasu 1,15 ha.

Cmentarz:

Przy drodze do wsi Bujnowo o pow. 2,66 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Maleszach; Katecheta: Ks. Jerzy Charytoniuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jerzy Charytoniuk

Duchowieństwo:

Ks. Stefan Szumikowski (1727), Piotr Gaponowicz (1843-+1882 r.), Ks. Ioasaf Mironowicz (1882-1902), Ks. Bazyli Sapożnikow (26.08.1902-1.10.1911), Ks. Aukcencjusz (Siemieniuk) hieromnich (29.11.1911- ?), Ks. Sergiusz Monachowicz (11/04/1912-1915). Po powrocie z *bieżaństwa*

Ks. Łukasz Plutowicz (24.06.1919-1.11.1924), Ks. Włodzimierz Garustowicz (5.04.1926 - ?), Ks. Aleksander Kaliski (29.05.1926-17.09.1926), Ks. Jan Orłow (15.04.1926-21.10.1926), Ks. Tymoteusz Mackiewicz (17.09.1926-23.11.1926), Ks. Grzegorz Kratiuk (23.11.1926-5.07.1927), Ks. Dymitr Stępowski (5.07.1927-12.08.1933), Ks. Jerzy Jasiewicz (12.08.1933-24.10.1933), Ks. Miron Sienkiewicz (24.10.1933-26.10.1934), Ks. Eufimiusz Maksimczuk (26.10.1934-5.06.1935) Ks. Mikołaj Kulczycki (13.07.1935-29.04.1941), Ks. Dymitr Doroszkiewicz (1941-1942), Ks. Jan Bandałowski (29.09.1942-1945), Ks. Antoni Zybajło (09.1945-1959), Ks. wik. Andrzej Filimoniuk (24.09.1957-12.03.1959), Ks. wik. Anatol Konach (12.03.1959-15.05..1961), Ks. Józef Kowszyk (15.05.1961-1962), Ks. Bazyli Nigierewicz (8.08.1962-05.1999), Ks. Jerzy Charytoniuk (05.1999 -).

Literatura:

*Piscovaja kniga Grodnenskoj ekonomii ... Vil'na 1882 cz. II s. 381-383; LEV 1870 s. 51, s. 757; 1876 s. 157; 1878 s. 311; 1887 s. 76; 1889 s. 179; 1892 s. 35, 135, 366; 1896 s. 233; 1897 s. 423; [N. Levickij] N.L., Zametka po slučaju osvaśćenija kladbiśćenskoj cerkvi v Małeśskom prichode. LEV 1881 nr 30 s. 259-260; I. Mironović, Pożertvovanija knigami i brjuśurami, zapisannyja v prichodo-raschodnoj knige bratstva - popičitelej Małeśskoj cerkvi, postupivšija s 1893 po nastojaśćij 1899 god ot raznych lic, živšich vne Małeśskogo prichoda. LEV 1899 nr 4 s. 50-51; GEV 1911 s. 254-255; 1912 s. 80, 247; 1914 s. 4; 1915 s. 27; H. Vanek, Może żyliby do dziś. *Gaz. Wspól.* 1984 nr 193 s. 3; G. Sosna, Parafia prawosławna Malesze. *Tyg. Podl.* 1989 nr 9 s. 12; - *Niva* 1989 nr 40 s. 6; - *Wiad. PAKP* 1991 nr 3 s. 24-38;*

BRAŃSK – Filia (d. parafialna) Św. Symeona Słupnika

Dochowane wiadomości o istnieniu cerkwi pochodzą dopiero z pocz. XVI w. Brańsk w swojej historii posiadał cerkwie, które były zlokalizowane w trzech różnych punktach miasta. Pierwsza cerkiew w Brańsku powstała około 1510 r. i była zbudowana z drewna pw. Św. Szymona Słupnika. Z inwentarza starostwa brańskiego i surażskiego z 1558 r. dowiadujemy się o istnieniu cerkwi w Brańsku, a rejestr z lat 1560-1563 szczegółowo ilustruje cerkiew i grunta *popa ruskiego z diakonem*. Świątynia była zlokalizowana przy ulicy Koziej, tam też znajdował się cmentarz ruski. Następną wzmianka z roku 1633 podaje, że prezbiter brański Jan Harasimowicz był dziekanem drohickim, a w 1676 wymieniono w rejestrze pogłównego *swiaszczennika i diaka*. Lustracja starostwa brań-

skiego z lat 1661-1664 informuje o 3 włókach cerkiewnych. Wizytacja cerkwi z 1727 r. szczegółowo podaje opis cerkwi i jej uposażenia: *Wizita Generalne Cerkwie Branskiej pod Tytułem Symona Stupnika Colationis I.K. Mości przy ktorey zostaie ad praesens W. Ociec Iakob Wanikowski Prezbiter Brański. Cerkiew drewniana ieszcze Nowa z fundamentu Cmętarz ma wkoło oparkaniony z Wrotami y wycieczkami prostemi. Dzwonica osobno od Cerkwie Na Słupkach pod Daszkiem iuz przeciekaiącym. Dach Na Cerkwie gątowy Nowy z krzyzem bez kopuły. Babinca nie masz, Drzwi z podworza Samey Cerkwie dwoiste wielkie ieszcze do czasu bez zamka zamykaiące się. Stali y posadzki ieszcze Nie dane. Okien wszystkich szesc w drzewo robionych. Choru, kryłosow y kratek Nie masz ani Deisusu ad Normam kosciolow Rzymskich robiona bez predyłow Fontanna drewniana z wodą święconą Ołtarz po lewey stronie Nayswiętszey Panny Na gradu-sach Snickerskiej pracy ze wszystkim porządny tylko ieszcze Nie malowany. Ołtarz drugi ex opposite Snickerski ieszcze Nie składany. Ołtarz wielki Snickerskiej pracy. Ubogo Malowany z Obrazem wielkim Świętey Troycy ... Zertownikow po bok Ołtarza dwa z Obrazami zacnemi porządnie przybrane, ktore tez uchodzo za Namiesne Ołtarze, Ieszcze sie znajduie Obrazow z Moskiewskiem i Osim a za Szkle w ramach dziewięty...*

Funduszu Oryginalnego nie widzielismy per Antiquum Usom. Prezbiterowie Branscy maią zafundowanego Gruntu Włok dwie cum omnibus attientys we trzy Pola idące. Plac wedle Cerkwie Na przysiedlenie y kawał tamże Zagonow pięć. 6 grod w drugim Mieyscu Zagonow osiemnascie y w trzecim mieyscu Zagonow osiemnascie a w czwartym Mieyscu tylo zagonow dwanascie. Inwestytura od Jasnie Wielmoznego IemCi Xdza Kiszki Metropolity pod datą 5 ta Mai w Roku 1717 Notabene noficium Branskie Iakobowi Waś(is)kowskiemu błazennego ksiedza Inwentariarzem mideynia Wizita I. szym. Quity Cathedratici wszystkie ma. Quito Nowiciatskiego Nie ma. Parafia do Cerkwie Brańskiej Należąca Miasto Brańsk, Wies Zanie, Wies Swie(ry)dy, Wies Załuskie Stare, Wies Buynowe, Wies Brenka, Wies Jarmarkowszczyzna, Wies Kiersnowo, Wies Sielce, Wies Helonki, Wies Żegunie y (B)racki Młynarz. Actum w ... sku 25 Ianuary Anno 1727.

Zgodnie z wizytą z 1727 r. parafia składała się z miejscowości: m. Brańsk, wsie Zanie Świridy, Załuskie Stare (Koronne), Bujnowo, Bronka, Jarmakowszczyzna, Kiersnowo, Sielc, Holonki, Żegunie, i „Bracki

Młynarz”. Sama zaś *cerkiew drewniana jeszcze nowa z fundamentu*. W 1786 r. ukończono budowę dzwonnicy cerkiewnej. Władze pruskie (po III rozbiorze) przenieśli cmentarze grzebalne poza obszar miasta i w 1803 r. grzebano na nowym miejscu katolików, unitów i ewangelików. W 1839 r. nastąpił powrót unitów do Kościoła Prawosławnego. Parafia skupiała w 1847 r. 671 osób. Cerkiew, nadszarpnięta zębem czasu, chyliła się ku upadkowi. W 1857 r. zbudowano na cmentarzu cerkiew pw. *Przemienienia Pańskiego*, w cztery lata później konsekrowano murowaną parafialną świątynię pw. *Św. Szymona Szupnika* (rozebraną 1930 r.). Zlokalizowano ją na placu głównego rynku w środku miasta. Liczba mieszkańców w 1860 r. wynosiła 1647 osób, w tym 213 Prawosławnych. Dnia 4 maja 1865 r. poświęcono w mieście kaplicę pw. *Św. Aleksandra Newskiego* (obecna katolicka kaplica u zbiegu ulic Bielskiej i Boćkowskiej). Parafia prawosławna w Brańsku w 1898 r. skupiła 1114 wiernych zamieszkałych w 143 domach, a według miejscowości: Brańsk – 309 osób, Świridy – 283, Zanie – 148, Załuskie – 66, Oleksin – 38, Klichy – 21, Patoki – 27, Widźgowo – 11, Kalnica – 12, Domanowo – 39, Onacki – 7, Brzeźnica – 4, Popławy – 4, Kiersnówek – 30, Rudka – 28, Olendy – 26 i Holonki – 42. Ziemi cerkiewnej 70 dziesięcin W parafii 1 szkoła *cerkiewno-parafialna* i 1 szkoła *gramoty* z liczbą 35 uczniami oraz 3 szkoły pod zarządem Ministerstwa Oświaty.

Po I wojnie światowej parafię w Brańsku zlikwidowano, kaplicę i cerkiew parafialną rozebrano, wyznawców przyłączono do cerkwi w Maleszach. Podczas okupacji niemieckiej, dawny budynek plebanii, zabrany w okresie międzywojennym na szkołę, w 1942 r. zaadoptowany został na cerkiew. Liczba wyznawców filii brańskiej parafii w Maleszach w 1943 r. wyniosła 791 osób. Po II wojnie światowej sytuacja uległa zmianie i liczba parafian z różnych przyczyn, (podziemie, ewakuacja, migracja) stale się zmniejszała. Cerkiew w Brańsku nadal jest filią, wierni zaryzykowali podjęcie budowy nowej murowanej cerkwi, i 1997 roku położono kamień węgielny. Budowa trwa.

Grunta parafialne:

Cerkiew 0,44 ha i cmentarz grzebalny 1,51 ha

Duchowieństwo:

Ks. Iwan Harasimowicz (1633), Ks. Jakub Wanikowski (1727), Ks. Teodor Michniewicz (- 1835 -), Ks. Marcin Michniewicz (- 1849, 1865 -), Ks. Grzegorz Bursa (20.04.1866-20.08.1875), Ks. Teodor Pomierancew (13.09.1875-17.10.1879), Ks. Aleksander Powiedski (2.11.1879-1.08.1881), Ks. Ignacy Moroz (4.09.1881-+6.04.1885), Ks. Mikołaj Staniewicz (14.07.1885-+20.03.1887), Ks. Doroteusz Jaruszewicz (22.07.1887 - ?), Ks. Jan Doroszewski (12.01.1888-16.10.1907), Ks. Jan Sniedze (1908-1915). Po powrocie z *bieżeństwa* opiekę duszpasterską sprawowali duchowni z cerkwi w Maleszach. Po II wojnie czasowo obowiązki duszpasterskie pełnili: Ks. Anatol Kuncewicz (4.01.1944-05.1945), Ks. Antoni Wiszenko (31.10.1945 - ?). Natomiast po wojnie cerkiew w Brańsku otaczają opieką proboszczowie parafii Malesze.

Literatura:

I. Moroz, Brjan'sk 16 maja. *LEV* 1883 nr 23 s. 222; *LEV* 1870 s. 64; 1873 s. 386; 1874 s. 73, 297, 338, 382; 1875 s. 77; 1879 s. 77; 1886 s. 376; 1890 s. 368; *GEV* 1902 s. 209; 1910 s. 392; 1911 s. 188; 1912 s. 80; 913 s. 77; 1914 s. 4, 191; Sel'skij svjaščennik, Iz gor. Brjan'ska. *LEV* 1886 nr 15 s. 143; M. Hajduk, Bran'sk. *Niva* 1978 nr 15 s. 1,4.;F. Tokarevskij, Podvigi i trudy prepodobnogo Simeona Stolpnika. Ko dnu prazdnika v gor. Bran'ske ... *Cer. Vest.* 1978 nr 12 s. 14-17, il.; W. Ostrowski, *Brańsk w okresie zaborów 1795-1914*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Instytut Historii, 1985 *mnp*s; J. Siedlecki, Cerkiew Św. Szymona Słupnika w Brańsku. *Tyg. Podl.* 1985 nr 37 s. 12; - Brańsk w XVI-XVIII w. *Białostoczczyzna* 1989 nr 4 s. 10-13; Teczka ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Brańsku. Wyk. Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków, Białystok 1986 *mnp*s, *foto*, *mapa*; R.S., Carkva u Bran'sku. *Niva* 1990 nr 46 s. 4-5, il.; G.S., Cerkiew w Brańsku. *Życie Brańska* 1992 nr 1 s. 1, 3; A. Cz. Dobroński, Brańsk i okolice w materiałach spsu 1897 r. *Ziemia Brańska* 1990/1 nr 2/3 s. 75-79; V. Šved: Ludność Brańska w końcu XIX w. Tł. z ros. *Ziemia Brańska* 1990/1nr 2/3 s. 80-83; Z. Romaniuk, Cerkiew unicka w Brańsku. *Ziemia Brańska* 1993 nr 4 s. 23-33; A. Laszuk, Ludność Brańska na przełomie XVII i XVIII w. *Białostoczczyzna* 1994 nr 4 s. 29-39; *Rocznik Ziemia Brańska*. T. 1-6. Białystok 1989-1995; J. Hawryluk, Cerkiew ruska brańska. *Nad Buhom i Narvoju* 1997 nr 3/4 s. 27-29.

ORLA

Parafia Św. Archanioła Michała

17-106 Orla na Podlasiu

tel. (0-85) 739-20-38

W 1512 r. Bohusz Bohowitynowicz ufundował cerkiew Św. Jana Teologa oraz cerkiew Św. Symeona Słupnika. W Archiwum Radziwiłłowskim zachował się dokument: *Ja Bohusz Bohowitynowicz Podsakarbiej Ziemskij Marszalek i Pisar Hospodara Korola Jeho Miłosti Starosta Słonimskij i Kamienieckij priniał jeśmi swieszczzenika sobie i z Dyakonom k swojem Imieni na Orlejsku cerkwi Bożej k chramu k swiatomu Ioannu Złotoustu a k swiatomu Siemienu Stołpniku a maje on z Dyakonom służbu Bożju służiti a imiena im swieszczzeniku Karpa Dyakonu Zacharyj a dał jaśmi iim desiatinu z swojej paszni Popu dwie czasti a Dyakonu tretiaja czast' i 2 zyta i 2 jęczmienia i 2 owsa a k tomu priwał jeśmi zemli wozle swoyej paszni po wołoce a na dołhom po dwie wołoki a majut ony służbu Bożju służiti a za Hospodara i za nas majut Boha prositi a majut ony swoju czast' u młynie bez mierki mołoti. A dał jesmi to dierzati Popu do smierti a po joho żywotie jeśli budet syn umieti hramoty a schoczet tuju Cerkow Bożju mieti i on majet tuju Cerkow dierzati i tuju zemlu zawsim tym majet pachati po tomu kak jeho bad'ko dierzati na to jeśm im dał siej moj list pisan na Orlej marta 24 dzień Indikt 13.*

Cerkiew Św. Symeona Słupnika była zbudowana przy ul. Brzeskiej ... *Druza strona tey ulice.* Natomiast przy ulicy Dwornej *druza strona tey ulicy* znajduje się cerkiewny plac ze szpitalem o powierzchni 112 prętów. W Inwentarzu z 1635 r. wymienione: ... *W tym mieście wszystkich Rynkowych y ulicznych placów 155 oraz w siele Koszele 2 woki wolne. Cerkiew z Mogilkami prętow 48,5 ...* Następny inwentarz z 1654 r. potwierdza położenie cerkwi idąc z ... *Rynku po lewej stronie.* Cerkiew na 20 prętowym placu, zwolnionym od podatków. Cerkiew Św. Symeona była cerkwią parafialną dla okolicznych miejscowości. W 1669 r. wymienia się, że przy cerkwi stał dom *swiaszczzenika Piotra na jednoprętowym placu.*

Wizyta generalna z 1727 r. ... *Cerkwie Orlenskiej pod Tytułem S. Symona ... na wpuł stara Cmętarz ma przestronny aczkolwiek oparkaniony na którym krzyż Wielki bez passyi. Dzwonnica seperatum na Bromie ... Na cerkwie Dach także stary przeciekający. Carskie Drzwi Snickerskiej*

sztuki z pozłotą malowane ... Do parafii należały miasto Orla oraz wsie Koszele, Szernie, Paszowszczyzna, Koszki, Topczykały, Mikłasze, We-rweczki, Chużyty (?), Krywiatycze, Rudołty, Toporki, Baranowce.

W 1794 r., w czasie dużego pożaru parafialna cerkiew Św. Symeona w Orli spłonęła. Ogień strawił świątynię z jej wyposażeniem oraz zabudowania parocha. Ocalały jedyne dwa kielichy liturgiczne oraz cudowna ikona Bogurodzicy. Po pożarze w tym samym miejscu zbudowano cerkiew i 1796 r. poświęcono ją pod wezwaniem Św. Archanioła Michała. Świątynia zbudowana na planie ośmioboku, a do wykonania posłużył materiał ze starego młyna z Trywieży. Według opisu z 1801 r. była *wysoka* i usytuowana w *widocznym punkcie miasta*. W 1809 r. oficjał Supraski zatwierdził jako *prezente* dla cerkwi majowy dzień Św. *Jana Bohosłowa*, a samą cerkiew w następnym roku kapitalnie wyremontowano ściany zostały ujęte w *lisia*. W latach 1834-36 kontynuowano remont, ustawiając *ikonostas*. Wymieniono podłogę, a kopułę na cerkwi obito blachą. W 1872 r. rozebrano starą dzwonnice, wzniesiono nową i zawieszono dzwony o wadze 491,4 kg, produkcji Andreja Smagina z Moskwy. Pod koniec lat 70-tych XIX w. przeprowadzono kapitalny remont cerkwi, ustawiając nowy *ikonostas*, a do cerkwi dobudowano narteks. W roku 1912 frontową stronę posesji cerkiewnej otoczono ogrodzeniem metalowym na fundamencie z kamienia ciosanego, które pozostaje po dzień obecny. W 1914 r. przystąpiono do budowy domów parafialnych. Powstał projekt budowy nowej cerkwi parafialnej, lecz wybuch I wojny światowej i ewakuacja ludności zniweczyły te plany. Po zajęciu Orli Niemcy urządzili w cerkwi magazyn zbożowy.

Po powrocie z *bieżeństwa* straty materialne były ogromne. Z zabranych 9 dzwonów odzyskano 5. W 1928 r., mimo trudności, przystąpiono do remontu świątyni, który ukończono w 1933 r. Na początku lat 60-tych do Orli mianowany został o. Aleksander Tokarewski, który zasłynął jako budowniczy, doprowadzając budynki parafialne do okazałego wyglądu. Pod pozorem remontu cerkwi parafialnej, całkowicie ją przebudował, zachowując dotychczasowy styl. Prace rozpoczęto w 1979 r. a uroczystej konsekracji dokonano 1981 r. W latach 1995-1996 wewnątrz świątyni jeszcze raz odmalowano, położycono *ikonostas*, a na ścianach wykonano duże obrazy dwunastu święt. Zadbano o posesję cerkiewną, odremontowano dzwonnice, wzbogacając ją o komplet dzwonów. W 1997 r. władze

gminne przekazały parafii plac o pow. 0,24 ha, naprzeciwko cerkwi, po dawnej szkole cerkiewno-parafialnej.

Dawna cerkiew zamkowa Św. Apostoła Jana Teologa

Bohusz Bohowitynowicz właściciel Orli w latach (1510-1536) ... *priniał jesmi swiaszenika sobe i z Dyakonom k swojem Imeni na Orlanskiewy Cerkwie Bozey k chramu k swietomu Ioannu Zlotoustu*. Natomiast w testamentie poleca swą duszę ... *swietomu Ioannu Bohosłowu* ... Być może, w międzyczasie zmieniony został patron cerkwi. Cerkiew Św. Jana Teologa była cerkwią zamkową i zbudowana ... *na przedmieściu Bielskim*. W 1635 r. przy cerkwi istniał szpital – przytułek. Właściciele Orli, Radziłłowie, dbali o cerkiew, kilkakrotnie była ona remontowana. Przed rokiem 1655 została dokonana rekonstrukcja. Cerkiew wzniesiono według kanonów wschodniego budownictwa sakralnego na placu krzyża greckiego. Nad całością górowała ... *banie blachą obita na której krzyż pozłocisty*, na rogach zaś były cztery małe wieżyczki pokryte gontem. W cerkwi było czterenaście okien oraz ikonostas z *carskimi wrotami snicerskiewy roboty* oraz ikonami malowanymi *rozną farbą ze złotem*. Następny opis pochodzi z *Inwentarza* 1669 r. Był to czas wojen, cerkiew przedstawiała się niekorzystnie, gdyż okna były zabite deskami. Wystrój wewnętrzny był jeszcze zachowany – ikonostas w pierwszym rzędzie z 18 ikonami, a drugi rząd z 24 ikonami. Do dzisiaj zachowała się ikona Św. Jana Teologa. Plac cerkiewny wynosił 20 prętów. Następny opis z 1685 r. donosi ... *cerkiew cała opada restauracyi znaczney potrzebnie* ... Dobra Orłańskie przechodzą do Sapiehów, później Branickich. Pod kuratelą Branickich cerkiew zamkowa popadła w całkowitą ruinę. Z wizyty z 1727 r. dowiadujemy się ... *Druga cerkiew w Orli na Przedmieściu Bielskim od Zamku Starego stoiąca od Opposito Lutarckiego Zboru przez Gościniec fundowana pod tytułem S. Jana Bohosłowa. Ta cerkiew na tymże funduszu zostaje per Modum kaplicy pod Zamkiem dla wygody znać Panskiewy stawiana do czasu sztuką włoską między kolumny wiązana gliną y wapnem Nabijana* ... *Dziur w ścianach co niemiara ... y ta upaść dużo zamyśla barzo na słabym fundamencie chwieiąca się krzyż do ziemi nachyliła* ... Trudno dziś ustalić w którym roku cerkiew Św. Jana Teologa przestała istnieć. *Wizyta* z 1747 r. podaje, że cerkiew jeszcze istniała, natomiast w 1770 r. na placu cerkiewnym stał już tylko krzyż. Tego roku

duchowny cerkwi Św. Symeona zwrócił się do hetmana z prośbą o potwierdzenie praw parafii do *cerkwiska*. Komisja wydała werdykt o utrzymaniu placu przez parafię. Co roku w I niedzielę po Wielkanocy procesja z cerkwi parafialnej szła na dawne *cerkwisko*, aby odprawić tam panichidę za zmarłych. W roku 1915 w południowej części tego placu we wspólnej mogile pochowano poległych w walce podczas I wojny światowej żołnierzy armii rosyjskiej i niemieckiej.

Kaplica Św. Symeona Słupnika w Orli

Na dawnym *cerkwisku* gdzie stała cerkiew zamkowa Św. Jana Teologa, w roku 1992 przystąpiono do realizacji pomysłu upamiętnienia miejsca sakralnego poprzez wzniesienie kaplicy. Ogrodzono plac na którym znajduje się pamiątkowy kurhan ziemny, upamiętniający pogrzebanych żołnierzy z I wojny światowej. Obok stanęła kaplica w kształcie rotundy, z przeszklonymi drzwiami i wewnątrz ikonostas, który powstał w Bielskiej Szkole Ikonograficznej. W lipcu 1995 r. kaplica została poświęcona pw. Św. Symeona Słupnika, przypominając wezwanie parafialnej cerkwi w Orli i jednocześnie miejsce uświęcone obecnością dawnej cerkwi zamkowej Św. Jana Teologa.

Cerkiew cmentarna Św. Cyryla i Metodego w Orli

Dawniej cmentarze w parafii Orlańskiej istniały przy cerkwi parafialnej Św. Symeona Słupnika i przy cerkwi zamkowej Św. Apostoła Jana Teologa. Władze pruskie na początku XIX w. przeniósł cmentarze przycerkiewne poza miasto na skraju pagórku przy dolinie rzeki Orłanki. Na nowym cmentarzu wieczny spoczynek znajdowali mieszkańcy Orli, Werweczek, Mikłasz, Wólki i Krywiatycz. Pozostałe miejscowości: Toporki, Reduty, Szernie, Koszele, Topczykały i Paszkowszczyzna otrzymały wiejskie cmentarze grzebalne.

W 1868 r. poświęcono kamień węgielny pod budowę cerkwi cmentarnej i 10 czerwca 1870 r. poświęcono ją pw. Św. Cyryla i Metodego. Cerkiew drewniana, kryta gontem, w 1879 r. przeprowadzono kapitalny remont, dobudowano dzwonnice, przeniesiono ikonostas z cerkwi parafialnej Św. Archaniola Michała. W 1934 r. cmentarz ogrodzono drewnianym płotem, a w latach 1968 zamieniono na parkan z białej cegły wapiennej.

Samą cerkiew w latach 1968-1970 wyremontowano, dach pokryto blachą. Świątynia wewnątrz i zewnątrz została wymalowana.

Na cmentarzu nagrobki pochodzące z II poł. XIX w., z głazów polnych z kutymi krzyżami oraz drewniane krzyże.

Święta parafialne:

Św. Apostoła Jana Teologa – 8/21 maja i 25 września/9 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Orla oraz wsie Krywiatycze, Reduty, Mikłasze, Koszele, Topczykały, Paszkowszczyzna, Szernie, Wólka.

Cmentarze:

Orla – pow. 1,87 ha, Paszkowszczyzna – 0,90 ha, Reduty – 0,88 ha, Koszele – 1,11 ha, Szernie – 0,64 ha i drugi zamknięty – 0,32 ha.

Cerkiew *Św. Archaniela Michała* w Orlu

Grunta cerkiewne:

Cerkiew i siedlisko 0,90 ha, siedlisko 0,38 ha i grnta orne 0,22 ha i otrzymany plac od gminy – 0,24 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Orli; Katecheci: Ks. Anatol Tokajuk i psal. Dymitr Martynowicz

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat Aleksander Tokarewski, wik. Ks. prot. Anatol Tokajuk, psal. Dymitr Martynowicz

Duchowieństwo:

Ks. Karp (151?), Ks. Piotr (1699), Ks. Stefan Abramowicz (1703), Ks. Daniel Minsewicz (1703), Ks. Grzegorz Andruszkiewicz (1717-), Ks. wik. Andrzej Symonowicz (1720-), Ks. Michał Siebiesiewicz (1770), Ks. Grzegorz Pajewski (1794, +1809), Ks. Augustyn Bielawski (1809-), Ks. wik. Stefan Bielawski (1814-1819), Ks. wik. Aleksy Makowielski (1826- prob. - +1863), Ks. Teofil Bielawski (1863-+31.05.1879), Ks. Platon Ralcewicz (17.07.1879-21.10.1910), Ks. Piotr Krasnikow (12.10.1910-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* Ks. Teodor Ogijewicz (1.10.1921-1924), Ks. Izaak Doroszenko (13.11.1924-21.03.1928), Ks. Andrzej Kuczuk (30.03.1928-10.07.1928), Ks. Włodzimierz Wiśniewski (14.04.1928-28.04.1939), Ks. Teodor Borecki (28.04.1939-1940), Ks. wik. archim. Modest Iwanow (1940), Ks. Andrzej Turowski (1940-1944 dziekan okr. bielskiego-1.01.1945), Ks. wik. Anatol Kuncewicz (1943), Ks. wik. Michał Gudkow (1944), Ks. Włodzimierz Cechan (1944-1949), Ks. Antoni Wiszenko (26.04.1950-17.08.1954), Ks. wik. Włodzimierz Bliźniuk (2.07.1948-28.03.1949 ponownie 16.05.1950-19.10.1952 ponownie 28.10.1952-26.11.1952), Ks. Maksym Sandowicz (16.08.1954-30.05.1962), Ks. Aleksander Tokarewski (8.08.1962- mitrat -).

Literatura:

Duchownoe zaveščanie Bohuša Bohovitynoviča (1529). *GGV* 1847, II, nr 36 s. 1-4; - *Wiad. PAKP* 1983 nr 3 s. 97-99; *LEV* 1870 s. 414, 648; 1880 s. 2, 34; 1898 s. 326; *GEV* 1913 s. 118; 1915 s. 57; Nazwa urzędu pocztowego „Orla na Podlasiu”. *Monitor*

Polski 6.09.1926 r. nr 206; *Wiad. PAKP* 1928 s. 4; M. Sandović, Poseśenie mitropolitom Makariem m. Orlja. *Cer. Vest.* 1956 nr 9 s. 3-6, il.; *Voskr. Čt.* 1931 nr 47; M. Laścynski, Orla. *Belaruski Kalendar* na 1976 h. s. 85-97; G. Sosna, Orla. Z historii prawosławnych parafii. *Wiad. PAKP* 1977 nr 3/4 s. 126-149, il.; H. Goworko, *Orla i włość orlańska w XVI-XVIII w.* Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Białystok 1982 *mnps*; E. Mironowicz, Parafia Orla. *Tyg. Podl.* 16.11.1986 r. nr 46 s. 12; A. Dolistowski, A. Różalski, Tutejsi. *Kurier Podlaski* 25-27.01.1991 r. nr 18 s. 5, 7; M. Ljaścynski, Kalis'ci bojarskija wioski. *Niva* 6.12.1992 r. nr 49 s. 8; Z. Abramowicz, Nazewnictwo osobowe uczniów Publicznej Szkoły Powszechnej w Orli (rok szkolny 1934/35). *Białostoczczyzna* 1995 nr 2 s. 68-77; P. Cetra, O podwójnych nazwiskach chłopów i okolic Orli [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniostłowińskim*. Pod red. M. Kondratiuka. Białystok 1995 s. 345-350; G. Sosna, D. Fionik, *Orla na Podlasiu. Dzieje cerkwi, miasta i okolic*. Białystok 1997 ss. 194, 52 il.

PASYNKI

Parafia Narodzenia Św. Jana Chrzciciela

17-105 Pasyнки

tel. (0-85) 731-05-21

Wizyta generalna z 1727 r. podaje, że ... cerkiew pod Tytułem Demetriusza ... drewniana Laty y ogromnością mierna pod Dachem starym ... Cmętarz wkoło oparkaniony ... Dzwonica seperatim od Cerkwie na Bramie porządna pod Dachem dobrym ... Wewnątrz cerkiew opisana ... Namiesnych Obrazow godnych cztery z ubogo accomodacyą, Carskie Drzwi Snickerskie rznięte oprawne pod pozłotą malowane. Sywierne Drzwi dwie na zawiasach iedne z nich wakuią. Ołtarz wielki Na zrębie z Obrazem Naysw. Panny. ... Żertownik na zwyczajnym Mieyscu z Obrazem Salvatora przybrany. Ieszcze sie znajduie Obrazow wielkich y znacznych osiem a małych z Moskiewskimi trzydziescie y dwa oprócz papierowych. Odnośnie funduszu wspomniana wizyta podaje, że fundusz króla Zygmunta Augusta dany w Łomży 16 Xbra w Roku 1561 Aktykowany w księgach Duchownych ktorym Nadano Gruntu włok Dwie we trzy Pola cum attinentyi. Ale według Funduszu Włoki Drugiey nie dostaie za praepedycią Dworskich IchM ... Parafię tworzyły wsie: Pasyнки, Ogrodniki, Saki, Sze-wele, Zubowo, Knorozy, Pilipki, Mięksisze i Łoknica. Ta ostatnia wieś zapewne ongiś posiadała cerkiew. W źródle drukowanym przy opisie miasta Narew dowiadujemy się o duchownym Łoknickim. W ilustracji

Narwi czytamy: *Miasto Narew posiada 115 włok, w tym i Onisko popa ruskiego i Joska popa Łoknickiego ... sianożęc pop Łoknicki 1 morg ... od rzeki Olszanki na błocie Sapieżyńskich ... w tym popa Łoknickiego 1 morg ... także na Kullasowie 1 morga popa Łoknickiego ... Na Ostrówku w tym 1 morga Iwana popowicza Łoknickiego.* Lustracja Narwi, sporządzona przez Dziewiałtowskiego w 1560 r. podaje: *pop Łoknicki 2 prętów do ulicy Zabłockiej, drugimi końcami do morgów, które są w tyle prawej strony ulicy Bielskiej, bokiem jednym do sciany włok Narewskich drugim bokiem do drugich morgów. Rozdanie idąc od ulicy popielowskiej tych morgów 20. Znajduie się tam popa Łoknickiego Joško 2 morgi.* Należy nadmienić, iż dwór Łoknica (Osówka) odnotowany jest 1529 r., zaś wieś Łoknica w latach 1566-69.

W XVIII w. Pasyunki znajdowały się już we władaniu prywatnym. Istniejącą tu cerkiew drewnianą, w 1751 r. prawdopodobnie strawił pożar.

Opiekę duszpasterską cerkwi w Pasynkach pełniły trzy pokolenia znanego rodu Kostecywichów, którzy przyczynili się w znacznym stopniu do rozwoju oświaty nie tylko na terenie parafii, ale i dekanatu bielskiego, a także do likwidacji unii.

Według danych z 1875 r. cerkiew pw. *Narodzenia Św. Jana Chrzciciela (Św. Ioanna Predieczi i Krestitiela Gospodnia)* znajdowała się w dekanacie bielskim, diecezji litewskiej, a parafię stanowiły wsie Pasyunki, Saki, Knorozy, Zubowo, Pilipki, Ogrodniki, Miakisze, Łoknica i Treszczotki. Liczba wiernych w 1878 r. osiągnęła 2675 osób i stale wzrastała. W ramach rozwoju oświaty w latach 80-tych na terenie parafii powstały szkoły *gramoty* w Knorozach, Ogrodnikach i Zubowie. Jak podaje *Klirowaja Wedomost'* z 1888 r. parafia liczyła 399 domów i 3227 osób. Ziemi cerkiewnej 89 dziesięcin

5 kwietnia 1889 r. w Wielką Środę w południe cerkiew parafialna w Pasynkach spłonęła. Ogień powstał wewnątrz świątyni. Parafianie się opodatkowali, i do zebranej sumy 8387 rubli 50 kop. doszła subwencja państwa w wysokości 3.900 rubli, co dało możliwość odbudowania cerkwi, którą dnia 9 lutego 1892 r. uroczyście konsekrowano. Świątynia wzbogaciła się w ofiary rzeczowe. W 1894 r. zbudowano parkan dookoła cerkwi, a w 1897 r. został ufundowany dzwon o wadze 43 pudów, czyli 688 kg.

Na początku XX w. parafia liczyła 3480 osób. Na terenie parafii znajdowały się 3 cerkiewno-parafialne szkoły, w których pobierało naukę

183 dzieci, oraz 5 szkół *gramoty*, z 84 uczniami, i jedna szkoła pod zarządem Ministerstwa Oświaty z 69 uczniami. W 1908 r. w parafii Pasynki powstało bractwo cerkiewne. Działalność Bractwa była szczególnie skoncentrowana na należywym utrzymaniu świątyni parafialnej, cmentarza i cerkwi cmentarnej oraz na podnoszenie moralno-religijnego poziomu parafian. Bractwo troszczyło się o cerkiewny chór oraz rozwój umysłowy i duchowy młodzieży. Bibliotekę miejscowej szkoły zaopartywano w książki o treści religijnej i świeckiej.

W roku poprzedzającym wybuch I wojny światowej cerkiewnym szkolnictwem objęty był już obszar całej parafii. W samych Pasynkach szkoła istniała od 1848 r., a w 1911 (*dwuchklasnoje uczyliszcze*) otrzymało w użytkowanie nowy budynek szkolny. Sama parafia liczyła 550 domów i 3394 wiernych, a według wsi: Pasynki – 56 domów i 397 osób, Saki – 60 i 351, Knorozy – 90 i 587, Zubowo – 95 i 551, Pilipki – 54 i 324, Treszczotki – 53 i 318, Miakiszce – 40 i 299, Łoknica – 33 i 217, Ogrodniki – 69 i 420.

W czasie I wojny światowej plebania, jak i inne budynki parafialne, zostały doszczętnie zniszczone. Po powrocie z ewakuacji ludność pobudowała nową plebanię i inne budynki, jednak sama parafia Pasynki w 1923 r. została zlikwidowana przez władze państwowe, zaś wierni przydzieleni do sąsiednich cerkwi w Klejnikach, Czyżach i Bielsku Podlaskim. Grunta cerkiewne zostały wywłaszczone i przekazane pod Zarząd Dyrekcji Lasów Państwowych w Siedlcach. Z 89 dziesięcin gruntów, pozostawiono w formie dzierżawy 2 ha na potrzeby duchownego obsługującego cerkiew w Pasynkach.

Mimo ciągłych petycji, adresowanych do władz państwowych, cerkiew w Pasynkach w okresie międzywojennym nie otrzymała statusu parafii ani filii, chociaż żądana „norma” wiernych w ilości 3000 osób według *Klirovych Vedomosti* z 1936 r. wynosiła: Pasynki – 395 osób, Saki – 270, Ogrodniki – 382, Użyki – 49, Łoknica – 238, Miakiszce – 198, Treszczotki – 292, Zubowo – 562, kol. Zubowo – 60, Knorozy – 476, Pilipki – 295. Razem 3080 osób. Natomiast do szkół podstawowych znajdujących się w tych miejscowościach uczęszczało 397 uczniów wyznania Prawosławnego. Księgi parafialne dla ludności prowadzone były w parafii *Narodzenia* w Bielsku Podlaskim.

Samodzielna parafia w Pasynkach restytuowana została dopiero w 1940 r., zaś księgi metrykalne rozpoczęto prowadzić w następnym roku.

Według *Klirovych Vedomosti* z 1968 r. gruntów cerkiewnych pozostało 6,38 ha, w tym: pod plebanią 0,5 ha, pod cmentarzem grzebalnym 1,78 ha, ornym 2 i łąki 2,55 ha.

W 1983 roku przystąpiono do budowy nowego budynku parafialnego, który w dniu *Św. Tekli* 1986 r. poświęcono. Natomiast w 1992 r. poza obrębem ogrodzenia cerkiewnego wzniesiono kapliczkę dla święcenia wody. 27 czerwca 1994 r. około godz. 17, cerkiew podczas robót remontowych uległa uszkodzeniu. Dzięki szybkiej interwencji udało się uratować świątynię, jedynie wypalony został kawałek dachu i ściany. Szybko przystąpiono do kapitalnego remontu. W 1997 roku została wykonana polichromia, prace złotnicze, renowacja ikon.

Cerkiew cmentarna *Św. Anny* w Pasynkach

Kaplica cmentarna została wzniesiona w 1852 r. kosztem parafian. Na cmentarzu znajdują się najstarsze pomniki, pochodzące z 1860 r. Sama cerkiew drewniana na podmurówce kamiennej, dach kryty blachą. W 1978 r. cmentarz został ogrodzony żelaznym parkanem, a w dziesięć lat później przystąpiono do kapitalnego remontu. W 1995 r. zadbano o wygląd zewnętrzny i wewnętrzny kaplicy.

Świąta parafialne:

Narodzenia Św. Jana Chrzciciela – 24 czerwca/7 lipca

Św. Męczennicy Tekli – 24 września/7 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Pasynki, Łoknica, Miękisze, Ogrodniki, Pilipki, Saki, Treszczotki i Zubowo

Grunta parafialne:

Pod cerkwią i siedziby – pow. 0,58 ha, grunta orne i łąki 4,46 ha oraz w bieżącym roku grunta zwrócone w ilości 95,96 ha

Cmentarz:

Położony obok wsi Pasynki – pow. 1,34 ha

Cerkiew *Narodzenia*
Św. Jana Chrzciciela
w Pasynkach

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Pasynkach z siedzibą w Krzywej; Katecheta:
Dorota Suszcz

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Eugeniusz Suszcz, psal. Jakub Sapieżyński

Duchowieństwo:

Ks. Jan Siechniewicz (1727), Ks. Józefat Kamiński (1788, 1793),
Ks. Adam Kostyczewicz (1825 - dziekan bielski - +1849), Ks. Andrzej
Kostyczewicz (2.10.1849-+22.05.1891), Ks. Bazyli Kostyczewicz

(1.02.1887-10.10.1907), Ks. wik. Jan Kotowicz (27.09.1897-1915 ewakuacja), Ks. Włodzimierz Romanowski (1907-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżanstwa* cerkiew była obsługiwana przez kler sąsiednich parafii, zaś później - duchowni na etacie 2 psalmisty parafii *Narodzenia Bogurodzicy* w Bielsku Podlaskim do 1940 r.; Ks. hierom. Izidor Mogilny (1928-1931), Ks. Dymitr Doroszkiewicz (1931-1932), Ks. Mikołaj Kryłow (08.1932-12.1932), Ks. Mikołaj Rudeczko (6.12.1932-09.1933), Ks. Dymitr Doroszkiewicz (10.1933-1940), Ks. Mikołaj Kulczycki (1941-1947), Ks. Anatol Kulczycki (19.09.1947-16.09.1952), Ks. Dymitr Stempkowski (16.09.1952-17.08.1954), Ks. Anatol Kulczycki (1.09.1954 - 14.01.1970), Ks. wik. Jerzy Szurbak (14.09.1969-22.08.1970). [Okres bez stałego duchownego]; Ks. Jonasz Gołub (11.01.1972-+2.06.1979), Ks. Eugeniusz Kosakowski (1979-12.02.1993), Ks. Aleksander Surel (12.02.1993-1.08.1996), Ks. Eugeniusz Suszcz (1.08.1996 -).

Literatura:

Cerkovno-prichodskaja Letopis' Pasynkovskoj Cerkvi s 1880 goda. Archiwum Cerkiewne, *rkps*; *LEV* 1875 s. 91; 1887 s. 473; 1889 s. 98, 130; 1890 s. 19; 1891 s. 1; 1892 s. 35, 59; 1894 s. 18; 1895 s. 1; 1897 s. 254; *GEV* 1901 s. 121; 191 s. 173-174; 1912 s. 122; 1913 s. 118; 1914 s. 89; L. K., *Torżestvo v Knorozovskoj odnoklassnoj škole, Pasynkovskogo prichoda.* *GEV* 1904 nr 20 s. 581-583; *Godovoj otčet Pasynkovskogo bratstva.* *GEV* 1910 nr 16/17 s. 248-251; - *GEV* 1911 nr 11 s. 104-105; - *Adres Kalendar i Spravočnaja kniga Grodnenskoj guberni na 1911 g.* Grodno 1911 s. 249; V. Romanovskij, *Reč skazannaja pri osvjaščenii zdanija Pasynkovskogo dvuchklassnogo učylišća.* *GEV* 1911 s. 457-459; *Nakazanie Boże za kośćunstvo.* *GEV* 1914 nr 9/10 s. 103; V. Necekavy, *Pasynki (verš).* *Niva* 30.04.1972 r. nr 18 s. 7; G. Sosna, *Pasynki.* *Wiad. PAKP* 1978 nr 1/2 s. 55-66; A. Gauryljuk, *U Pasynkach.* *Niva* 21.08.1983 r. s. 4; - *Niva* 13.11.1983 r. s. 6, 8; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Pasynkach.* Wojewódzki Konserwator Zabytków, Białystok 1986 ss. 23, 30 foto, mapa; B. Rudkovskin, *Topografičeskaja dokumentacija cerkvi pravoslavnoj v Pasynkach,* 28.06.1988 g. Archiwum Cerkiewne *mnps*; P. Bajko, *Gdy w Pasynkach działało bractwo cerkiewne.* *Tyg. Podl.* 22.01.1989 r. nr 1(46) s. 16; J. Pilcicka, *Obcy na Ścianie Wschodniej (osadnik we wsi Pasynki).* *Gaz. Wspól.* 23-27.12.1992 r. nr 249 s. 3, 5.

PLOSKI

Parafia Przemienienia Pańskiego

17-103 Chrańbóły

W najstarszym zachowanym dokumencie dotyczącym obiektu sakralnego w Ploskach z 1727 r. czytamy: *Kaplica w Ploskach w dobrach królewskich parafia [Narodzenia w Bielsku Podlaskim] za consensum dla swoey wygody wystawiła. Wizyta generalna z 1784 r. odnotowała we wsi Ploski 62 domy i 322 osób oraz w Deniskach 43 domy i 261 mieszkańców. Więcej wiadomości pochodzi z końca XVIII w. Pierwotnie cerkiew zbudowana została przez wojskowych z pułku *Przemienienia Pańskiego* i zlokalizowana przy ulicy. Rozmiary jej wynosiły 8,5 x 6 m ze ścietymi węglami. Później przesunięto kaplicę o 90 m na północ, na stary cmentarz grzebalny. W 1865 r. świątynię powiększono wzdłuż o 4,5 m, zaś w 1890 r. przybudowano narteks o rozmiarach 5,40 x 3,05 m wraz z dzwonicą. Cerkiew należała ona do parafii Rajska, a w 1876 r. została przyłączona do parafii Rybóły. Ten stan trwał do 1943 r. Decyzją Konsystorza Duchownego w Grodnie z dnia 13.12.1943 r., ponownie została włączona do parafii Rajska. Postanowienie to było konsekwencją tragedii, jaka rozegrała się w czerwcu 1942 r. w Rajsku, gdy zostało rozstrzelanych 149 osób, wieś spacyfikowana, a cerkiew zburzona.*

Po zakończeniu działań wojennych władze duchowne 19.11.1945 r. erygowały parafię, a w dwa lata później 6.02.1947 r., władze państwowe zaakceptowały tę decyzję. Oprócz Plosek do parafii weszły wieś Knorozy i Deniski. Cerkiew rozbudowano i 19.08.1946 r. poświęcono. W tym samym roku wzniesiono dom parafialny i budynki gospodarcze. W latach 80-tych dokonano remontu wewnątrz i zewnątrz cerkwi. Wymieniono instalację elektryczną. Na początku lat 90-tych założono instalację alarmową i przeciwwłamaniową, oraz ogrzewanie akumulacyjne. Ostatnio zadbano o konserwację ikon i poźłocenie ikonostasu. Stan cerkwi jest dobry. Dom parafialny rozbudowany, w 1998 r. dokonano kapitalnego remontu.

Cerkiew cmentarna Św. Łukasza w Ploskach

Na nowym cmentarzu parafialnym założonym w 1936 r. zbudowano murowaną cerkiew i 19.08.1965 r. poświęcono pw. Św. Łukasza. Po-

wierzchnia działki cmentarza wraz z cerkwią zajmuje 2,05 ha i jest zlokalizowana na południe od wsi, w odległości ponad 1 km.

Cerkiew cmentarna pw. *Ikony Matki Bożej Kazańskiej* we wsi Knorozy

Cerkiew murowana zbudowana wysiłkiem mieszkańców wsi na cmentarzu grzebalnym oddalonym od wsi około 1 km. Dnia 4.11.1986 r. została poświęcona. W latach 1996-98 cerkiew odnowiono, a ikonostas pozłożono.

Święta parafialne:

Przemienienia Pańskiego – 6/19 sierpnia

Św. Ap. Ew. Łukasza – 18/31 października

Ikony Matki Bożej Kazańskiej – 19 października/4 listopada

Cerkiew *Przemienienia Pańskiego* w Ploskach

Miejscowości stanowiące parafię:

Ploski, Deniski, Knorozy

Cmentarze:

W Ploskach o pow. 2,05 ha, w Konorozach – 1,25 ha i zamknięty w Deniskach o pow. 0,29 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Chrabołach. Katechezę prowadzi duchowieństwo z parafii Rajsk.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Włodzimierz Szumikowski, p.o.psal. Eugenia Szumikowska

Duchowieństwo:

Ks. Antoni Dziewiatowski (13.12.1943-9.11.1951), Ks. Michał Micewicz (5.12.1951-5.04.1979) i Ks. Włodzimierz Szumikowski (15.03.1979 wik. - 06.09.1979 prob. -).

Literatura:

LEV 1891 s. 1; 1893 s. 367, 376, 433; *GEV* 1902 s. 65; 1912 s. 80; *Voskr. Ćt.* 1925 nr 8 s. 12; Svjata u Plioskach. *Niva* 1957 nr 37 s. 7; I. Vojtiuk, Osvjaśćenie kladbiščenskoj cerkvi v sele Plioski. *Cer. Vest.* 1965 nr 9 s. 10-12; V. Bracki, [Plioski]. *Niva* 1981 nr 47-49 s. 7; J. Makowiecki, Pół wioski w mieście. *Gaz. Wspól.* 1988 nr 228 s. 3; Wyświęcenie cerkwi [w Knorozach]. *Cer. Vest.* 1986 nr 7/12 s. 102; - *Tyg. Podl.* 1986 nr 51/52 s. 6; V. Rudczyk, Zahadka na mohil'niku u Knarazach. *Niva* 1986 nr 52 s. 7; P. Bajko, U sprave pomnika u Knarazach. *Niva* 1987 nr 7 s. 7; M. Kiryljuk, Knarazy. *Niva* 1989 nr 44 s. 6; G. Sosna, Parafia prawosławna Ploski. *Wiad. PAKP* 1992 nr 11/12 s. 28, 30.

PODBIELE

Parafia Św. Proroka Eliasza

17-136 Gregorowce

tel. (0-85) 739-17-38

Cerkiew w Podbielu prawdopodobnie zbudowano w XVI w. Dochowana wizyta *generalna* z 1727 r. *Cerkwie Podbielskiej pod Tytułem Przemienienia Pańskiego Colationis Ich MW PP Skaszewskich. Przy której zostaje ad praesens W. ociec Marcin Kwiaczycki Prezbiter Podbielski. Cerkiew dok[konczone] wpuł stara gątami podbita iuż przeciekaiącemi bez kopuły, krzyż także z Cerkwie spadł. ... Cmetarz chrosianym płotem y to Niecały ogrodzony... Ieszcze Sie znayduie Obrazow większych y mniejszych z moskiewskimi dwadziescia y pięć. ... Funduszu Orginalnego Nie widzieliśmy ... Panowie Kollatarowie wzeli do własnych Rąk do Siebie. Gruntu Zafundowanego Włoka iedna w Hrehorowcach s puł mile w odległosci we trzy pola ... Przy Cerkwie y przy Plebanij u Podbie... Obszar pola Na trzy poletki rołączony ... Parafija do Cerkwie Podbielskiej Naleząca. Wies Zalszany, Malinniki, Hrehorowce, Hradok [Gredele?], Dubiażyn, Kozły, Rayki. ... Powrocie funduszu Cerkwie Podbielskiej Ich MoSciow Kollatorow usilnie prosic ... Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego przetrwała do 1924 r.*

W I poł. XIX w. ilość parafian wynosiła 506 mężczyzn i 563 kobiet. W latach 70-tych przystąpiono do budowy nowej cerkwi w odległości 150 m od poprzedniej. Poświęcona została pw. Św. proroka Eliasza 1 października 1876 r. Według danych statystycznych parafia dekanatu bielskiego diecezji litewskiej, liczyła w 1875 r. 1612 osób zamieszkających we wsiach Dubiażyn, Koszki, Kozły, Rajki, Malenniki, Zaleszany, Gredele, Szpitale i Mokre. Tego roku wieś Zaleszany przydzielona została do parafii Kleszczele. W latach 80-tych na terenie parafii rozwijało się szkolnictwo cerkiewne. Na początku XX wieku działała 1 szkoła pod zarządem Ministerstwa Oświaty oraz 2 szkoły *gramoty* z 43 uczniami. Liczba parafian wynosiła 2371 osób. Ziemi cerkiewnej było 45 dziesięcin.

Po I wojnie światowej w nowych warunkach państwowości, cerkiew w Podbielu nie otrzymała statusu etatowej i należała do parafii Św. Michała w Bielsku Podlaskim. Dotychczasowa cerkiew pw. *Przemienienia Pańskiego* z XVIII spłonęła w 1924 r. Druga dotychczasowa cerkiew pw.

Św. Eliasza zbudowana w 1876 r., dopiero w 1927 r. została uznana jako filia. Według *Klirowych Vedomosti* z 1930 r. do filii Podbielańskiej należały miejscowości: Malenniki – 72 domy i 392 osób, Gredele i Szpitale – 64 i 364, Koszki – 57 i 262, Kozły – 36 i 186, Rajki – 30 i 139, Mokre – 57 i 298, Dubiażyn – 90 i 437 oraz majątki Podbiele – 4 i 23, Gregorowce – 3 i 21, Knorydy – 4 i 25. Razem 417 domów i 2147 osób. Natomiast ziemia cerkiewna znajdująca się w dwóch punktach około cerkwi i między wsiami Malenniki a Gregorowce została zabrana przez Dyрекcję Lasów Państwowych w Siedlcach i oddana w dzierżawę miejscowej ludności. W użytkowaniu parafii pozostało 3 ha.

W czasie II wojnie światowej parafia straciła budynki parafialne. Zbudowana plebania w latach 80-tych została zamieniona na nową, również drewnianą na wysokim murowanym podpiwniczeniu. Ziemi cerkiewnej pozostało w dyspozycji parafii 5,496 ha., w tym: posesji 0,302 ha, cerkiew 0,492 ha, grunta orne 2,195 ha, łąki 0,962 ha, nieużytków 0,456 ha

Cerkiew pw. *Św. Proroka Eliasza* w Podbielu

i lasu 1,083 ha. W 1997 roku cerkiew odnowiono. Świątynia otoczona została nowym drewnianym ogrodzeniem.

Cerkiew cmentarna *Św. Męczennika Młodzieńca Gabriela w Malennikach*

Cerkiew na cmentarzu została wybudowana w 1995 r. Inicjatorką budowy była mieszkanka wsi Rutka, Anna, która przekazała na ten cel pierwsze ofiary. Cerkiew wzniesiona została ze środków mieszkańców wsi i innych ofiarodawców. Dnia 5 czerwca 1996 r. cerkiew została poświęcona. Nabożeństwa są tu odprawiane na prośbę parafian. Dni świąteczne: 20 kwietnia/3 maja – *Św. Męcz. Młodz. Gabriela* i 4 dzień *Świętej Trójcy*.

Kapliczka *Św. Jerzego* w kol. Gredele

Miejsce kultu, zwane *Krynoczka*, na kolonii wsi Gredele sięga okresu międzywojennego. Jak głosi opowiadanie, jeden z mieszkańców Gredele, imieniem Gabriel, był ciężko chory. W czasie snu miał usłyszał głos, by poszedł do pobliskiego lasu i tam zobaczy źródelko. Poszedł do lasu, obmył się tą wodą i poczuł się uzdrowiony. Na znak wdzięczności źródelko obłożył deskami i ustawił krzyż. Szybko wieść o cudzie się rozniosła się po okolicy i wokół studzienki przybywało coraz więcej krzyży dziękczynnych. W latach 1947-48 mieszkańcy poszerzyli studzienkę, wstawili cembrowinę, a nad nią pobudowali maleńką kapliczkę. Od 1954 r. rozpoczęto w dniu *Św. Jerzego* odprawiać nabożeństwa. W 1993 r. mieszkańcy wsi Gredele, obok istniejącej zbudowali większą kaplicę i uroczyscie obchodzą święta *Św. Jerzego*, oraz Ikony Matki Bożej *Kazańskiej* i 3-ci dzień *Świętej Trójcy*.

Święta parafialne:

Św. Proroka Eliasza – 20 lipca/2 sierpnia

Św. Apostoła i Ewangelisty Łukasza – 17/30 października

Miejscowości należące do parafii:

Podbiele, Dubiażyno, Gredele, Kozły, Koszki, Malenniki, Mokre i Rajki

Grunta parafialne:

Cerkiew 0,20 ha, siedlisko 1,86 ha, grunta orne 1,86 ha

Cmentarze:

Dubiażyno – pow. 3,57 ha, 1,86 ha, 0,20 ha, 1,00 ha

Mokre – pow. 0,66 ha

Rajki – pow. 0,32 ha, 0,16 ha

Kozły – pow. 0,22 ha

Koszki – pow. 0,35 ha

Gredele – pow. 0,92 ha

Malenniki – pow. 0,85 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Malennikach; Katecheta: Ks. Leoncjusz Sajewicz.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Mikołaj Bliźniuk, Ks. Mirosław Czurak

Duchowieństwo:

Ks. Michał Łopuszyński (-1836-), Ks. Julian Zankiewicz (-1837-1838-), Ks. Bazyl Myszkowski (1839-1849), Ks. wik. Józef Horaczko (-1849-), Ks. Konstanty Kaczanowski (1850-17.08.1874), Ks. Eliasz Tałyzin (17.009.1874-+10.02.1887), Ks. Józef Taranowicz (12.05.1887-+11.03.1894), Ks. Teodozy Dietjewski (2.05.1894-1915). Po powrocie obsł. kler par. Św. Michała z Bielska Podl., a po utworzeniu filii etatowej nominację dysponowali: Ks. hierom. Nikon (Maruk) (8.09.1927-04.1928), Ks. Mikołaj Żukow (8.04.1928-22.11.1930), Ks. Piotr Doroszkiewicz (22.11.1930-1944), Ks. Paweł Nikitiuk (1.01.1945-20.12.1946), Ks. Jan Bandałowski (20.12.1946-2.12.1948), Ks. Bazyl Siemientowski (2.12.1948-08.1954), Ks. Eugeniusz Naumow (16.08.1954-6.10.1958), Ks. Włodzimierz Bliźniuk (6.10.1958-9166), Ks. Eugeniusz Naumow (28.12.1966-11.08.1970), Ks. Mikołaj Bliźniuk (11.08.1970 -).

Literatura:

I. Talyzin, O postroenii v esle Podbele, Bel'skogo uezda, cerkvi. *LEV* 1876 nr 46 s. 387-8; *LEV* 1876 s. 140, 344, 381, 387, 440; 1880 s. 415, 1888 s. 410; Iz bel'skogo uezda (Podbele). *LEV* 1885 nr 3 s. 26-27; A. Taranović, 50-tie svjaščennika Iosifa Taranovića, nastojatelja Podbel'janskoj cerkvi. *LEV* 1892 nr 46 s. 374; V. Pavlućjuk, U Padbeli. *Niva* 27.08.1967 r. nr 35; W. Pawluczuk, Rady księdza podbielskiego-inżyniera elektryka. *Literatura Ludowa* R. 20 (1975) nr 3 s. 45-53; G. Sosna, Podbiele. *Wiad. PAKP* 1978

nr 3/4 s. 95-106; U. Sidaruk, U Padbeli na L'jaša. *Niva* 21.09.1980 r. nr 38 s. 7; Učastnik, Na naših prihodach [Podbele 1-2.08.1980 g.]. *Cer. Vest.* 1981 nr 5/6 s. 18; B. Rudkovskij, *Topografija dorog, učastka zemli i cerkvi v Podbeli k/Dubjazina. Cerkovnyj Archiv, mnps;*

RAJSK

Parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła

17-103 Chraboły

tel. (0-85) 731-71-67

W księdze poborowej z 1578 wymienia się duchownego cerkwi w Rajsku. W archiwum cerkiewnym znajdował się funduszowy zapis króla Augusta I z 1671 r. o nadaniu *2 włók pustych we wsi Rayskie nazwaney do starostwa bielskiego należącey Wielebnemu Symeonowi Mackiewiczowi prezbiterowi cerkwi do obrazu Matki Bożej Cudownego*. Cerkiew miała wezwanie *Św. Apostołów Piotra i Pawła*.

Według przekazu ludowego, powodem budowy cerkwi w Rajsku było objawienie się cudownej ikony Matki Bożej w Chrabołowskim Lesie na uroczysku *Główkowo*, przy źródle wody o nazwie *Turowa Krynica*. Właściciel ziemski, widząc dużo cudownych uzdrowień, postanowił zbudować w swym majątku Stołowacz cerkiew i tu przewieźć ikonę. Tradycja głosi, że do powozu, który miał przewieźć ikonę, zaprzęgnięto woły. Kiedy dojechano do wsi Rajsk, by stamtąd skrócić w kierunku majątku, woły odmówiły posłuszeństwa. Doprzęgnięto jeszcze kilka par, ale i one nie mogły ruszyć z miejsca. Na prośbę poddanych włościan właściciel wyraził zgodę na pozostawienie ikony i pobudowanie cerkwi w Rajsku, na wzgórzu, gdzie droga skręca w kierunku majątku Stołowacz. W niedługim czasie postawiono tu drewnianą cerkiew pw. Matki Bożej *Cierpiącej (Strażduuszczej)* zwanej *Piatienka*, której uroczystość przypada na 10 piątek po Wielkanocy, a cudowną ikonę umieszczono w prezbiterium.

Z *Kroniki* cerkiewnej dowiadujemy się, że w ostatnich latach unii, cerkiew w Rajsku należała do najbardziej zubożałych. Parafia w 1804 r. liczyła 998 osób zamieszkałych w 264 domach. Za czasów parocha Ks. Józefa Markiewicza, cerkiew groziła zawaleniem i nabożeństwa były odprawiane w filialnej świątyni we wsi Ploski. W 1855 r. założono nowy

cmentarz grzebalny i na nim w roku 1863 ukończono budowę cerkwi cmentarnej pw. Opieki Matki Bożej. W kilka lat później przystąpiono do budowy murowanej parafialnej świątyni. Cegłę wypalano w uroczysku *Swinochowszczyzna*. Stała ona na miejscu starej drewnianej cerkwi i dnia 23 marca 1875 r. została poświęcona. Zgodnie z zarządzeniem władz duchownych, parafia znajdowała się w bielskim dekanacie diecezji litewskiej i obejmowała wsie Rajsk, Plutycze, Deniski, Chraboły, Haćki, Husaki, Jacewicze, Stacewicze, Nałogi i Łyse. Na początku XX w. w parafii istniała 1 szkoła *cerkiewno-parafialna* z 42 uczniami, 3 szkoły *gramoty* i 103 uczniów oraz *narodnoje uczyliszcze*. Parafian 3301, ziemi cerkiewnej 90 dziesięcin.

Wydarzenia I wojny światowej przyniosły wielkie straty w życiu parafialnym: ewakuacja ludności, budynki parafialne zostały całkowicie spalone, cerkiew zrujnowana, a ocalałą plebanię rozebrano. Władze państwowe dopiero w 1925 r. zezwoliły na utworzenie w Rajsku filii parafii *Narodzenia* w Bielsku Podlaskim. Życie parafialne koncentrowało się przy cerkwi cmentarnej, dopiero 8 września 1937 r. poświęcono cerkiew parafialną. Nowoodbudowana świątynia niedługo upiększała miejscowość i cieszyła ludność.

Zbliżająca się II wojna światowa niosła nowe okropności. W 1939 roku kaplica w Chrabołach została spalona. Podczas okupacji niemieckiej dnia 16 czerwca 1942 r. następuje „odwetowa” pacyfikacja. O świecie wieś została otoczona, 149 osób rozstrzelano, pozostałych wywieziono, miejscowość doszczętnie spalono, cerkiew parafialną murowaną rozebrano, a drewnianą na cmentarzu zniszczono. Życie w Rajsku na okres 5 lat zamarło. W tym tragicznym okresie życie religijne zgrupowało się przy cerkwi w Ploskach. Tutaj w listopadzie 1945 r. powstaje parafia, która roztacza opiekę nad dawną cerkwią w Rajsku. Po zakończeniu wojny, ludzie powracają na zgliszcza i stopniowo organizuje się życie religijne. W opuszczonym baraku odprawiane są nabożeństwa. W 1960 r. podjęto decyzję o przywiezieniu cerkwi z terenu woj. lubelskiego, gdzie ludność Prawosławna w wyniku akcji „Wisła” opuściła rodzinne tereny, a pozostały obiekty sakralne skazane były na zagładę. Za zgodą władz państwowych przewieziono cerkiew z miejscowości Putrzyn (pow. Tomaszów Lubelski), i 18 lipca 1971 r. poświęcono. W 1982 r. z przetargu w Białymstoku zakupiono dom, który został przeniesiony do Rajska

Cerkiew
*Św. Apostołów
Piotra i Pawła*
w Rajsku

i dnia 26.06.1987 r. został poświęcony. Parafia stopniowo „goiła” rany, zadane okropnościami wojennymi. Cerkiew, budynki parafialne i gospodarcze zostały zlokalizowane na posesji cerkiewnej.

Cerkiew cmentarna *Św. Męczennicy Paraskewy* w Rajsku

W 1855 r. założono nowy cmentarz, na którym w 1863 r. zbudowano cerkiew pw. *Opieki Matki Bożej*. Wyposażenie zostało adoptowane ze starej, rozebranej świątyni. Później dobudowano dzwonnice. Przetrwiała ona do 1942 r. W 1993 r. położono kamień węgielny pod budowę murowanej cerkwi, a 4.07.1997 r. poświęcono ją pw. *Św. Męczennicy Paraskewy*.

Kaplica pw. Apostoła Jana Teologa w Chрабоłowskim Lesie

W 1984 r. z inicjatywy mieszkańców wsi Chрабоły została zbudowana kaplica. W środku jej znajduje się źródło i studnia. Poprzednia kaplica w tym miejscu została zburzona w 1939 r.

Święta parafialne:

„Piatienka”: *Matki Bożej Cierpiącej* – 10 Piątek po Wielkanocy;

Św. *Męczennicy Paraskewy* – 29 października/10 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Rajsk, Haćki, Husaki, Jacewicze, Łyse, Nałogi, Plutycze, Stacewicze i Strabla

Grunta parafialne:

Cerkiew 0,26 ha, siedlisko 0,37, pastwisko 0,30, las 1,91 ha

Cmentarze:

Rajsk – 4,36 ha, Plutycze 1,84 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Chрабоłach; Katecheci: Ks. mgr Jarosław Godun, mgr Irena Godun

Szkoła Podstawowa w Mulawiczach; Katecheta: Ks. mgr Jarosław Godun

Szkoła Podstawowa w Strabli; Katecheta: Ks. mgr Jarosław Godun

Szkoła Podstawowa w Bańkach; Katecheta: mgr Irena Godun

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jarosław Godun, psal. Irena Godun

Duchowieństwo:

Ks. Symeon Mackiewicz (1671), Ks. Lew Markiewicz (1820-1822), Ks. Józef Markiewicz (14.08.1827-18.04.1864), Ks. Andrzej Sosnowski (8.12.1865-+23.04.1914), Ks. Bazyli Kudasow (18.02.1914-1915). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew była obsługiwana przez kler par. *Narodzenia Bogurodzicy* w Bielsku Podlaskim. KS. Innocenty Kowalewski (7.05.1925-26.06.1925), Ks. Paweł Fiedorowicz (21.08.1925-1929),

Ks. Jan Misiejuk (1930-27.05.1931), Ks. Stefan Iwaszkiewicz (27.05.1931-1941?), Ks. Konstanty Buszma (1945-4.09.1946), Ks. Grzegorz Paszczewski (4.09.1946-9.09.1946), Ks. Włodzimierz Garustowicz (9.09.1946-5.05.1947), Ks. Ignacy Romaniuk (2.05.1947-16.05.1947), Ks. Stefan Iwankiewicz (31.03.1948-+5.04.1981), Ks. Wiktor Szajkowski (10.11.1978-21.10.1979), Ks. Witalis Gawryluk (? -19.01.1983), Ks. Jarosław Godun (27.08.1984 -).

Literatura:

o. Plis, 19-e fevralja v sele Rajske. *GGV* 1870 nr 10, s. 68-69; *LEV* 1870 s. 64; 1875 s. 91, 122; 1880 s. 139; 1884 s. 374; 1892 s. 35; 1899 s. 152; A.S., 50-letnij jubilej służby psalomścika Rajskej cerkvi A.A.Tyminskogo. *LEV* 1900 nr 5 s. 40-42; A. Omelanović, Fest u Rajsku. *Niva* 1956 nr 22 s. 7, il.; S. Ivankević, Pečal'naja godovščina. *Cer. Vest.* 1967 nr 8 s. 20-21; M. Szulecka, *Ziemia deptana*. Wyd. Lubelskie, Lublin 1969 ss. 374; B. Nikiciuk, Przewodnik po Izbie Pamięci Narodowej w Rajsku. Wyd. Muzeum Ruchu Rewolucyjnego w Białymstoku, Białystok 1971, il.; Afanasij (Kudjuk) archim., Torżestvo osvjaščeniija novopostavlennoj cerkvi v Rajske. *Cer. Vest.* 1971 nr 9 s. 2-3; - *ŽMP* 1972 nr 2 s. 45; A. Łabęda, *Pacyfikacja wsi Rajske*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Instytut Historii, Białystok 1982 *mnp*s; M. Sachović, Svjata slioz i sumu. *Niva* 1982, nr 24 s. 3; H. Pilipiuk, Czerwcowe zaduszki [40-ta rocznica pacyfikacji wsi]. *Gazeta Białostocka* 1982 r. nr 117 s. 4; V. Rudćyk, Rajske nabat. *Niva* 1984, - Dzwony nad Rajske. *Tyg. Podl.* 1985 nr 24 s. 1, 11, il., nr 29 s. 1-2, 4; [M. Ihnatiuk], Čorna chmara (pesnja). *Niva* 1987 nr 30 s. 6; G. Sosna, Parafia prawosławna Rajske. *Tyg. Podl.* 1988, II, 8; M. Vaurynjuk, Ranau ne hoic' čas. *Niva* 1992 nr 27 s. 1, 4, il.; H. Godun, Ceremonia wyświęcenia cerkwi w Rajske. *Nad Buhom i Narvoju* 1997 nr 3/4 s. 25-27, il.

RYBOŁY

Parafia Św. Kosmy i Damiana

16-064 Ryboły

tel. (0-85) 718-82-14

Po zmianie położenia wsi w połowie XVI w. wytyczono drogę wiejską i nakazano sytuowanie budynków po obu jej stronach. Na nowe miejsce przeniesiono także cerkiew. Po pierwotnej lokalizacji świątyni pozostały do dziś nazwy uroczysk: *Cerkowisko*, *Diakowka*. W 1576 r. wieś liczyła 79 gospodarstw oraz 1 wójtowskie i 1 cerkiewne. Te dwa ostatnie posiadały po 2 włóki ziemi i były zwolnione od podatków. W 1753 r. miejsco-

wy proboszcz i zarazem dziekan podlaski Ks. Stefan Hrymaniewski wznosił kaplicę pw. Przemienienia Pańskiego na wspomnianym *Cerkowisku*, czyli miejscu, gdzie niegdyś stała cerkiew. W 1795 r. zbudowano kolejną cerkiew parafialną na planie ośmioboku z drewna na murowanym fundamencie, krytą dachówką. W okresie pruskim założono nowy cmentarz grzebalny *na południe od wsi przy trakcie prowadzącym do Bielska Podlaskiego*. W 1835 r. parafia powiększyła się o miejscowości z zamkniętej sąsiedniej parafii w Kożanach, i obejmowała wsie: Ryboły, Pawły, Wojszki, Kaniuki, a także Kożany, Czerewki, Dorożki, Pańki, Rzepniki, Tryczówka i Zajączki. W latach 1847-1849 przeprowadzono gruntowny remont świątyni. Parafia liczyła 2275 osób, w tym 7 osób stanu duchownego.

Na miejscu starej cerkwi parafialnej w latach 1874-1879 wybudowano nową, murowaną, z cegły wypalanej w Rybołach. Stanęła ona na miejscu starej, drewnianej cerkwi. Uroczysta konsekracja cerkwi miała miejsce 22 maja 1879 r. w 3-ci dzień święta Trójcy Świętej. Cerkiew ta, pw. Św. Kosmy i Damiana, służy parafii do dziś. Według danych z 1874 liczba wynosiła 1267 mężczyzn i 1318 kobiet. Zaś trzy lata później, liczba parafian wynosiła 2.859 osób zamieszkałych we wsiach Ryboły, Pawły, Wojszki, Kaniuki i Ploski. Według danych statystycznych, sporządzonych na potrzeby władz duchownych, parafia Ryboły została opisana następująco: diecezja Wileńska, dekanat Bielski, cerkiew p.w. Św. Kosmy i Damiana wyposażona dostatecznie. Ziemi 149 dziesięcin, w tym ornej 76 dziesięcin, siankosu ok. 34 dziesięcin, pastwiska ok. 10 dziesięcin i nieużytków ok. 15 dziesięcin. Dom proboszcza cerkiewny, stary, dla psalmisty brak. W parafii trzy cmentarne cerkwie, bardzo ubogie w uposażenie, domów 449, parafian 1798 mężczyzn i 1825 kobiet. Bardziej poszerzone wiadomości podaje inne drukowane źródło z końca XIX wieku: parafian przy tej cerkwi 1845 mężczyzn i 1840 kobiet. Razem 3685 osób, zamieszkałych w 8 wsiach: Ryboły, Wojszki, Zajączki, Kaniuki, Pawły, Ploski, Repniki i Tryczówka. Trzy cmentarne cerkwie. Cerkiewno-parafialne opiekuństwo istnieje od 1870 r., a bractwo cerkiewne od 1890 r. Duchowieństwo parafialne składało się z dwóch osób: proboszcza i psalmisty.

W latach 80-tych XIX wieku na terenie diecezji Litewskiej rozpoczęto upowszechniać szkolnictwo cerkiewne. W samych Rybołach istniało *narodnoje uczyliszcze*, które zgodnie z *Klirowoj Vedomostju* otwarte było

w 1864 roku. Zaś szkoły *gramoty* założono na terenie parafii rybołowskiej w październiku 1884 roku, i tak w roku szkolnym w 1884/1885 naukę pobierało w Kaniukach 17 chłopców i 8 dziewczyn, w Pawłach 38 chłopców i 2 dziewczyny, w Ploskach 24 chłopców i w Wojszkach 20 chłopców i 1 dziewczynka. Razem 110 uczniów. Pod koniec lat 90-tych na terenie parafii było pięć szkół *gramoty*: Wojszki, Zajączki, Kaniuki, Pawły i Ploski z 147 chłopcami i 69 dziewczynkami oraz w Rybołach *narodnoje uczyli-szcze* – 175 chłopców i 87 dziewczynek. Jak podaje urzędowy organ w 1899 roku w Rybołach zbudowano budynek dla *uczyli-szcza*. Zachowane *Klirovyye Vedomosti* bardzo dokładnie obrazują rozwój szkolnictwa cerkiewnego. Oprócz budynku szkolnego w Rybołach, szkoły *gramoty* posiadały stałe locum, a liczba chętnych do pobierania nauki stale wzrastała.

Dookoła cerkwi parafialnej w Rybołach wzniesiono w 1894 r. ogrodzenie z kamienia. Od 1901 roku parafia Ryboły znalazła się w nowo utworzonej diecezji grodzieńsko-brzeskiej. Dane sprawozdawcze z 1905 r. podają, że liczba parafian wynosi 1999 mężczyzn i 2005 kobiet. Na terenie parafii funkcjonują 3. cerkiewno-parafialne szkoły z 159 uczniami, 1. szkoła *gramoty* – 28 uczniów i 1. szkoła zarządu Ministerstwa Oświaty z 84 uczniami. Ziemi cerkiewnej 90 dziesięcin. W skład parafii wchodziły wsie: Ryboły, Ploski, Pawły, Kaniuki, Wojszki, Zajączki i Rzepniki. W 1906 roku w Rybołach wzniesiono murowany dom parafialny, który zmodernizowano w 1995 r.

Na podstawie spisu inwentarza z 1914 roku można stwierdzić, że cerkiew w Rybołach posiadała wiele cennego wyposażenia o dużej wartości artystycznej. Prawie wszystko zostało w 1915 roku wywiezione w głąb Rosji i większość utensyliów cerkiewnych zaginęła.

I wojna światowa w dziejach wsi zapisała się jako jeden z najtragiczniejszych okresów. Podczas pożaru wieś spłonęła prawie doszczętnie. Spłonęła i szkoła. Pożar strawił wszystkie zabudowania gospodarcze i większość domów mieszkalnych, zwłaszcza położonych na południe od cerkwi. We wsi Ryboły ocalało tylko 8 domów. Wysiedleni w drugim roku trwania wojny mieszkańcy wsi powracali na zgliszcza i ruiny w latach 1918 - 1921.

W 1921 r. w skład parafii wchodziły następujące miejscowości: Ryboły, Wojszki, Pawły, Kaniuki, Ploski, Rzepniki, Kożany, Czerewki, Pańki, Dorozki, Zołotniki, Baranki, Tryczówka, Zajączki, maj. Zołotniki, Zawyki, ferma Zawyki, maj. Koncewizna. Decyzją Wojewody Białostockiego, dnia

1 kwietnia 1921 roku 57 dziesięcin ziemi cerkiewnej zabrano na skarb Państwa, zaś parafii pozostawiono 36 dziesięcin 50 sążni. Z chwilą powstania w 1924 r. filii Kozany parafii Zabłudowskiej, znowu nastąpiła zmiana w układzie terytorialnym parafii rybołowskiej, która obejmowała: Ryboły, Wojszki, Pawły, Kaniuki, Ploski i Rzepniki oraz trzy miejscowości z byłej parafii Puchły: Cieluszki, Socy i Dawidowce. Te ostatnie przetrwały do 1928 r., czyli do chwili utworzenia etatowej filii w Trześciance, do której dołączono i cerkiew w Puchłach.

Gwoli chronologii należy odnotować cudowne odnowienie ikon w listopadzie 1929 r. u miejscowych parafian – Jana Repnickiego z Ryboł, ikona Zmartwychwstania Pańskiego z 8 wizerunkami świętych oraz Aleksego Ryżyńskiego z Wojszek, ikona Matki Bożej z Atosu. Oba obrazy zostały przekazane do miejscowej cerkwi. W 1931 roku parafianie ufundowali *Golgotę* wykonaną przez majstra z Przemysła, Borysa Polija-Niełowa.

Jak podają *Klirowyje Vedomosti* z 1931 roku parafia Ryboły obejmowała wsie: Ryboły z liczbą 120 domów a w nich zamieszkałych przez 767 osób, Pawły 110 domów i 601 osób, Kaniuki 69 domów i 407 osób, Ploski 112 domów i 743 osób, Wojszki 107 domów i 802 osób oraz Rzepniki 2 domy i 19 osób. Razem 520 domów zamieszkałych przez 3339 osoby. Ziemi cerkiewnej w użytkowaniu parafii 36 dziesięcin 50 sążni, areal gruntów w porównaniu z czasami sprzed I wojny światowej zmniejszył się o 57 dziesięcin i 2 sążnie, gdyż zarządzeniem Wojewody Białostockiego z dn. 1.04.1926 r., ziemię zabrano na Skarb Państwa.

W *Kronice Cerkiewnej* pod rokiem 1931 odnotowano, że dla cerkwi *do tymczasowego użytkowania – do czasu załatwienia sprawy gruntów cerkiewnych na drodze ustawodawczej* przekazano 4,87 dziesięcin siedziby i 33 dziesięcin gruntów ornych i sianokosu. Protokół zdawczo-odbiorczy z dn. 1.04.1926 r. podpisał z jednej strony *kontroler majątków państwowych obwodu wołkowyckiego Szabuniewicz*, zaś z drugiej strony *ksiądz proboszcz Rybołowskiej Prawosławnej parafii kanonik Joakim Leszczyński*.

Do wybuchu II wojny światowej liczba wyznawców parafii Ryboły przedstawiała się następująco: Ryboły – 929 osób, Pawły – 576, Kaniuki – 397, Ploski – 839, Wojszki – 696 i Rzepniki – 21. Razem 3.458 osób. Liczba spowiadających się 500 osób mężczyzn, 715 kobiet oraz 500 osób młodzieży szkolnej. Razem 1715 osób. Na terenie parafii Ryboły, istniały

szkoły podstawowe z Prawosławnymi uczniami: Ryboły – 168, Ploski – 159, Wojszki – 132, Pawły – 79 oraz Kaniuki – 69. Razem 607 uczniów. W latach 1937-38 mieszkańcy wsi Wojszki, Kaniuki i Ryboły odremontowali ogrodzenie cmentarza parafialnego w Rybołach.

Wybuch II wojny światowej zdeorganizował życie parafialne. W wyniku „nowych porządków”, w kwietniu 1940 roku dom parafialny został zajęty przez *Sielsowiet*, a w maju i dom psalmisty. Duchowni zmuszeni byli zamieszkać w prywatnych domach parafian. Grunta cerkiewne rozdzielono wśród mieszkańców wsi Ryboły. Księgi metrykalne za lata 1827-1858 i 1918-1939 przekazano do oddziału Z(apisi) A(ktow) G(razdanskogo) S(ostojanija) w Zabłudowiu.

Dnia 22 czerwca 1941 roku Niemcy dokonują napaści na ZSRR. Podczas bombardowania artyleryjskiego, cerkwie w Rybołach, parafialna i cmentarna, zostały mocno uszkodzone. W lipcu do plebanii ponownie wrócił proboszcz, zaś dom psalmisty był nadal zajęty przez mieszkańców wsi Ryboły. Podczas okupacji niemieckiej, aktywność religijna parafian wzrasta. Każda wieś obrała dzień na odpowiednie nabożeństwo w intencji bezpieczeństwa, gdyż sytuacja parafian stawała się coraz trudniejsza. We wsiach (Pawły, Ploski) i poza wsiami stawiano krzyże. Liczba spowiadających się w Wielkim Poście wynosiła 2223 osoby.

Pod koniec 1944 roku w listopadzie w wyniku porozumienia między ZSRR a Polską Rzeczpospolitą Ludową nastąpiła ewakuacja ludności białoruskiej do BSRR. Kilkadziesiąt rodzin z parafii opuściło swoje rodzinne tereny. W lipcu 1946 r. została erygowana diecezja Białostocko-Bielska, w której parafia Ryboły znalazła swoje miejsce.

Przełom lat 40. i 50. w Rybołach cechowała wzmożona aktywność budowlana. Cerkiew wewnątrz wymalował w latach 1944-46 artysta malarz Włodzimierz Wasilewicz z Białegostoku.

Według formularza służbowego z 1946 r. parafia w Rybołach należała do diecezji Białostocko-Bielskiej, dekanatu Bielskiego. Liczba wiernych wynosiła 2333 osób, zamieszkałych we wsiach: Ryboły – 801 osób, Wojszki – 623, Pawły – 513, Kaniuki – 372 i Rzepniki 24 osób. Ziemi cerkiewnej ogółem 37,87 dziesięcin. Dom parafialny murowany, zbudowany w 1906 r., w marcu 1946 roku, po wysiedleniu pogorzalców, zajęty został na posterunek Milicji Obywatelskiej. Dom psalmisty, drewniany, zbudowany w 1912 r., został przeznaczony dla proboszcza.

Cerkiew Św. Kosmy
i Damiana w Rybołach

Dnia 17 maja 1947 roku posterunek w Rybołach został zlikwidowany i po remoncie, dnia 25 września tegoż roku plebania została ponownie zamieszkała przez prawowitego właściciela, natomiast 23 sierpnia 1949 roku, część domu psalmisty została zajęta przez Agencję Pocztową w Rybołach.

W życiu parafialnym doniosłym wydarzeniem było zafundowanie dzwonu o ciężarze 662 kg z fabryki Kruszewskiego w Węgrowie. Napis na nim brzmi: *Blagovestvuj zemle radost' veliju, chvalitie nebesa Boziju slavu. Kolokol' sej požertvovan v Rybolovskuju cerkov' eja prichożanami 1950 g.*

Zgodnie z zarządzeniem Władz Duchownych grunta cerkiewne w Rybołach przekazano *na Fundusz Kościelny, względnie na inne cele*

państwowe. Z dotychczasowego arealu 41 ha przy cerkwi pozostało 5 ha gruntów. Oficjalnie dnia 23 kwietnia 1951 roku ziemia cerkiewna została przejęta na rzecz Skarbu Państwa.

Liczba parafian w 1951 roku wynosiła 1016 osób płci męskiej i 1216 płci żeńskiej. Razem 2232 osoby. W następnych latach zmniejszyła się dalej, i w 1958 roku wyniosła 1863 osoby. Zmniejszyła się również liczba uczniów w szkołach. Znaczna liczba młodych osób zaczęła opuszczać rodzinne strony, wyjeżdżając do Białegostoku i na Ziemię Odzyskane.

Naturalny przyrost nie wpłynął dodatnio na rozwój ilościowy parafii, przeciwnie, liczba parafian stopniowo malała. Zgodnie z *Klirowoj Vedomostju* z 1968 roku liczba parafian wynosiła 1873 osoby zamieszkałych w 515 domach.

W cerkwi parafialnej w 1968 roku pozłożono *kioty* Rybołowskiej Ikony Matki Bożej i Św. Kosmy i Damiana oraz odnowiono ikonostas. Na zbliżający się jubileusz 100-lecia konsekracji cerkwi parafialnej (1879-1979) wzbogacono ją o ofiary rzeczowe.

W marcu 1987 roku następuje zmiana proboszcza. W następnym roku kaplicę na *Pietraszkach* wyremontowano i wymalowano. Wzniesiono wielofunkcyjny budynek gospodarczy na potrzeby duchowieństwa i parafii, zlokalizowano go na posesji psalmisty. Zadbano o ogrodzenie strony południowej posesji parafialnej o długości 200 m, i o cmentarz grzebalny. W 1988 r. przystąpiono do konserwacji dachu na cerkwi parafialnej i plebanii. W 1991 roku w parafialnej cerkwi przystąpiono do pozłożenia ikonostasu. *Rajskie* drzwi i ikonę Matki Bożej *Poczajewskiej* upiększał złotnik Jarosław Skowroński, zaś dalsze prace ikonostasu i uzupełnieniu go nowymi ikonami dokonali złotnicy z Mińska.

Cerkiew cmentarna Św. Jerzego w Rybołach

Na początku XIX w. władze pruskie w obawie przed epidemiami i ze względów higienicznych nakazały grzebanie zmarłych poza rejonem zabudowanym. Na założonym cmentarzu postanowiono wznieść cerkiew. W 1873 r. rozebrano i przewieziono na cmentarz mocno zniszczoną drewnianą cerkiew parafialną. Z jej elementów, a także z rozebranej cerkwi w Kożanach (zamkniętej w 1835 r.) postawiono świątynię cmentarną. Konsekrowano ją w dzień święta Opieki Matki Bożej w 1874 r.

W roku 1874 parafianie kozańskiej cerkwi wystąpili do władz diecezjalnych z prośbą o pozwolenie na budowę cerkwi. Otrzymali je w siedem lat później, dnia 5.10.1886 roku cerkiew została poświęcona pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego, jako filialna cerkiew parafii w Surazju, i pozostawała do 1905 r., czyli do chwili usamodzielnienia się parafii.

Po odbudowie swej cerkwi, parafianie kozańscy prosili proboszcza rybołowskiego o zwrot obrazów Matki Bożej, Św. Męcz. Jerzego i dzwonów. Przez 10 lat trwała na ten temat korespondencja z władzami diecezjalnymi, które poleciły wreszcie zwrócić obraz Matki Bożej. Natomiast obraz Św. Męcz. Jerzego z kozańskiej cerkwi duży, malowany na drewnie, upiększał cerkiew cmentarną w Rybołach do 1965 roku, gdy został skradziony.

W archiwum cerkiewnym zachował się projekt inż. A. Łozińskiego budowy cerkwi cmentarnej, zatwierdzony dnia 28.01.1874 r. Roboty rozpoczęte dn. 5.10.1874 r. zostały zakończone w marcu 1875 r.

Nabożeństwa w cerkwi cmentarnej odbywają się podczas pogrzebów oraz w dniu patrona Św. Męcz. Jerzego. W 1892 roku prowadzono nabożeństwo z modlitwą za żywych i umarłych w dzień Opieki Matki Bożej. Po II wojnie światowej jest odprawiana Święta Liturgia z panichidą w święto Ścięcia Głowy Jana Chrzciciela.

W 1893 r. zamieniono podłogę z ceglanej na drewnianą, dobudowano narteks, a w 1909 r. ponownie wymalowano. Wiosna 1929 r. wymieniono dach z gontów na blachę ocynkowaną.

Podczas II wojny światowej dnia 25 czerwca 1941 roku w czasie walk między wojskami radzieckimi i niemieckimi cerkiew cmentarna została mocno uszkodzona. Remont dachu zakończono w maju 1942 r.

W latach 90-tych przystąpiono do kapitalnego remontu. Dach uzupełniono częściowo nową blachą, a całość pomalowano farbą. Fundament wzmocniono, uzupełniono podwaliny, *narteks* na nowo wyremontowano. Całość obiektu wymalowano farbą olejną. Zadbano również o remont parkanu z kamienia, otaczającego cmentarz parafialny.

Kaplica na *Pietraszkach*

Na północny zachód od wsi Ryboły, w odległości 1 km, przy drodze do wsi Rzepniki w uroczysku *Pietraszki* znajduje się źródło nad którym zbudowano kaplicę. Jak podaje *Letopis*, kaplica wzniesiona została

w 1864 roku ze środków parafian, drewniana sześciokątna, kryta gontem a w środku studnia; całość dookoła ogrodzona drewnianym płotem. W środku kaplicy ikona Matki Bożej *Życiodajne Źródło* malowana na blasze, a na suficie nad studnią obraz Ducha Świętego w postaci Gołębia.

W 1926 r. z inicjatywy Ks. Joakima Leszczyńskiego w miejscu całym zestarzałej cerkwi, zbudowano nową drewnianą, w której znajduje się studnia. Podczas melioracji w 80-tych latach, dobry pobór wody został zakłócony. Jednakże i nadal miejsce jest czczone i otaczane troskliwą opieką.

Nabożeństwo z poświęceniem wody, odbywa się tu, jak i za dawnych lat, dwa razy do roku – w dniu *Połowa okresu Pięćdziesiątnicy* i początek postu przed świętem Zaśnięcia Bogurodzicy 1/14 sierpnia zwanym świętem Św. Męczenników Machabeuszy.

Od I wojny światowej dni te w parafii nie są świątecznymi, a poświęcenie wody *na Pietraszkach* zostało przeniesione na Niedzielę *o Samarytance*. Po II wojnie światowej, tradycja ta została zabroniona i odnowiono ją dopiero pod koniec lat 80-tych.

Kapliczka – studnia we wsi Ryboły

W odległości około 200 metrów od parafialnej cerkwi, przy ulicy naprzeciwko prywatnej posesji, znajduje się kapliczka-studnia. Jak głosi *Klirovaja Vedomost'* z 1900 roku, kaplica została zbudowana nad źródłem z wodą w 1894 roku. Kształt jej jest sześciokątny, obita deskami, w środku studnia. Z korespondencji bielskiego dziekana z dnia 23.11.1893 r. wynika, że władze duchowne wyrażają zgodę na odrestaurowanie studni w związku ze święceniem wody w dniu Chrztu Pańskiego i Połowy Pięćdziesiątnicy oraz pobór wody na codzienne potrzeby pobliskich mieszkańców.

Kapliczka była wielokrotnie remontowana; zamieniono dach gontowy na blachę ocynkowaną. W środku znajduje się ikona Chrztu Pańskiego, malowana na blasze, a na suficie obraz Ducha Św. w postaci Gołębia. W całości kapliczka pomalowana na olejno, a w środku kaplicy studzienka z betonowych kręgów. Na święto Chrztu Pańskiego organizowana jest uroczysta procesja w celu poświęcenia wody.

Cerkiew cmentarna Św. Apostoła Jana Teologa w Pawłach

Brak materiałów źródłowych, które by mogły wskazywać na istnienie obiektu sakralnego w tej miejscowości. Na podstawie ksiąg metrykalnych parafii Ryboły z lat 1782-1798 wiadomym jest, że był cmentarz w Pawłach, a w księdze zmarłych, czytamy: *pochowany na mogilkach Pawłowskich*.

W 1824 roku staraniem ówczesnego proboszcza rybołowskiego Ks. Lwa Markiewicza zbudowano kaplicę na cmentarzu. Drewniana na fundamencie z kamienia, kryta gontem z wieżą, w której znajdowały się dwa dzwony. Obsługiwało ją duchowieństwo cerkwi rybołowskiej w dni świąt związanych z miejscową tradycją. Inne źródło podaje, że cerkiew zbudowana została w 1822 r. przez miejscowych parafian.

Odremonowała w 1869 roku, a w następnym roku mieszkaniec wsi Pawły ofiarował ikonostas za sumę 160 rubli. Kolejny remont miał miejsce w 1883 r. i 9 grudnia cerkiew została poświęcona. W trakcie remontu świątynia zyskała 3 *arszyny* długości i dobudowano na dachu kopułę, w której zawieszono dzwony.

W okresie międzywojennym cerkiew była remontowana. W latach 80-tych cerkiew zelektryfikowano, a w 1988 r. wewnątrz oszalowano i wymalowano. Zakupiono dwa krzyże *naprestolne* z okazji 1000-lecia chrztu Rusi, komplet naczyń liturgicznych oraz *darochranitielnicę*.

W latach 90-tych przystąpiono do kapitalnego remontu, który polegał na założeniu częściowo nowych podwalin i przebudowie fundamentu, wyrównaniu poziomu cerkwi, polegającym na podniesieniu zachodniej strony o 35 cm. Całkowicie przebudowano wejściowe schody, wzmacniając wejście do cerkwi bloczkami cementowymi. Cerkiew odremontowana wysiłkiem parafian i z dotacji państwowej padła ofiarą złodziei ikon. Celem uzupełnienia strat parafianin ofiarował ewangelię *naprestolnoje*, a drugą większego formatu zakupiono. Przekazano *analojczyk* na środek cerkwi i ikonę Św. Ap. Jana Teologa, wykonaną w Poczajewie.

W 1995 roku ufundowano nowe dwa *kioty*, wykonane przez majstra Igora Neczaja z Poczajewa, dla szczególnie czczonych ikon Matki Bożej i Św. Pantelejmona, sprowadzonych na początku wieku z monasteru na Atosie.

Cerkiew Św. Archaniola Michała w Wojszkach

W Kronice cerkiewnej parafii Ryboły jest wzmianka o istnieniu dwóch cmentarzy koło wsi Wojszki. Pierwszy z nich był zlokalizowany około 0,5 km w kierunku północno-wschodnim, przy drodze Wojszki-Ryboły. Natomiast drugi cmentarz, położony jest na wysokim brzegu rzeki Narwi przy drodze w kierunku Zajączek. Można przypuszczać, że właśnie te drugie mogiły są miejscem, gdzie w dawnych czasach mogła być ufundowana cerkiew. W krajoznawczym opisie wsi Wojszki, uroczysko to nosi nazwę Przystani graniczącej właśnie z dawnymi mogiłkami (*cerkwiskiem*). Jeszcze w latach 30-tych można było spotkać kamienne płyty ze śladami napisów. Jednak w 1940 r. sowieckie wojska urządziły tu obóz, niszcząc krzyże i mogiły. Później teren ten został zabrany pod domki wczasowe i ogrodzony.

Podczas powstania styczniowego przy rzece Narew, w pobliżu wsi, dochodziło do walk, w których zginęło wielu żołnierzy. Dnia 7 listopada 1864 r. postanowiono wznieść kaplicę. Graf Michał Murawjow asygnował 500 rubli a parafianie zebrali 100 rubli i zobowiązali się dostarczyć kamienie oraz wykonać roboty niefachowe. Jak głosi tradycja, kaplica stanęła na posesji między dawnymi zabudowaniami przeznaczonymi na potrzeby poczty, a karczmą.

Uroczysta konsekracja miała miejsce 17 października 1865 r. Dokoła kaplicy urządzono ogrodzenie z kamienia. W centralnym miejscu kaplicy zawieszono ikonę Św. Archaniola Michała, malowaną na drewnie, w metalowej ryzie za szkłem o wysokości *1 arszyn i 4 wierszki*.

W latach 30-tych kaplica została pokryta ocynkowaną blachą. Dekretem biskupa grodzieńskiego z 16.10.1931 r. duchowieństwu parafii Ryboły pozwolono odprawiać w niej Świętą Liturgię. Utrwalił się obyczaj celebrowania nabożeństwa w poniedziałek po niedzieli Św. Tomasza, w czwartek po Zielonych Świątkach ustanowiono, a w 1942 r. w piątek po Zielonych Świątkach ustanowiono nabożeństwo żałobne na pamiątkę egzekucji dokonanej przez niemieckiego okupanta na mieszkańcach wsi.

W latach 1980-81 dobudowano z pustaków pomieszczenie ze strony zachodniej, co stanowiło środkową część cerkwi dla modlących, a sama kaplica pozostała jako prezbiterium. Ogrodzenie otaczające cerkiew, zostało rozebrane. Z chwilą rozbudowy kaplicy, wezwanie jej zapoczątkowało patronalne święto Św. Michała. Pod koniec lat 80-tych kaplica

została bogato wzbogaćana w utensylia. Zaprowadzono na stałe, w pierwszą niedzielę każdego miesiąca, wieczorne nabożeństwo lub *akafist*, co z kolei pociągnęło potrzebę rozbudowy kaplicy. Jeden z parafian, Teodor Pawluczuk, zaofiarował pustaki. Sporządzony projekt przez inż. Michała Bałasza z Białegostoku, dał możliwość dobudowania do całości dzwonnicy, zamieniając tę kapliczkę w cerkiewkę. Rozpoczęto budowę w kwietniu 1991 roku, a 28 lipca poświęcono krzyż na dzwonnicy. W następnym roku dolna część dzwonnicy stanowiąca narteks, została przez malarzy z Poczajewa wypełniona scenami biblijnymi i obrazami świętych. Zakupiono także dzwony. Całą posesję o pow. 0,10 ha obsadzono dookoła świerkami, a teren zagospodarowano.

Kaplica we wsi Kaniuki

Za zgodą władz gminy w Zabłudowiu budynek po sklepie we wsi Kaniuki, znajdujący się na działce o pow. 0,507 ha, po odpowiedniej przeróbce został zamieniony na kaplicę. W okresie Wielkiego Postu w roku 1998 budynek został w pełni przysposobiony na potrzeby cerkiewki. W miesiącu sierpniu na dzień *Św. Eliasza* była urządzona na tyle, że można było odprawić pierwszą Świętą Liturgię z obrzędem *obchodu pól*. Raz w miesiącu są odprawiane nabożeństwa.

Święta parafialne:

W Rybołach: *Położenia Szaty Bogurodzicy* – 2/15 lipca;

Św. Kosmy i Damiana – 1/14 listopada

W Pawłach: *Św. Apostoła Jana Teologa* – 9/22 maja i 26 września/
9 października

W Wojszkach: *Św. Archaniola Michała* – 21 listopada

W Kaniukach: *Pierwsza Niedziela po Św. Eliaszu* – pierwsza niedziela po 2 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Ryboły, Kaniuki, Pawły, Rzepniki i Wojszki

Grunta cerkiewne:

Siedziba i cerkiew parafialna – 2,78 ha, grunta i łąka nad Narwią – 3,38 ha, grunta „na Pietraszkach” – 1,65 ha oraz w ramach zwrotu gruntów za

zabrane 23 kwietnia 1951 r., zostały zwrócone w 1998 r. o pow. 32,48 ha gruntów rolnych „na Morgach” i lasu – 4,25 ha.

Cmentarze:

W Rybołach – pow. 2,18 ha; W Pawłach – pow. 1,29 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Rybołach; Katecheci: Ks. dr Grzegorz Sosna i psal. Adam Bartoszewicz.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat dr Grzegorz Sosna, psal. Adam Bartoszewicz

Duchowieństwo:

Ks. Makar Hurtowicz (1620), Ks. Hrimaniewicz (1624), Ks. Damian Jaruta Hrymaniewski (?), Hrehor Hrymaniewski (?), Ks. Jakub Hrymaniewski (- + 23.04.1727), Ks. Stefan Hrymaniewski (1714 - 1728 dziekan podlaski - + 11.03.1757), Ks. Antoni Kowalewski (1757-1762), Ks. Paweł Więckiewicz (1762-+1772), Ks. Antoni Apanowicz (1773 - +17.08.1779), Ks. Mikołaj Zimnochowski (1772- +17.11.1780), Ks. Szymon Gołenkiewicz (12.1780-08.1781), Ks. Michał Żołcewicz (1782 - 8.07.1783 prob. - 1788), Ks. Józef Krasowski (1790 - + 25.03.1821), Ks. Michał Krasowski (+ 1821), Ks. wik. Dominik Zabiełłowicz (1821), Ks. Lew Markiewicz (7.02.1822 - 1845 dziekan bielski - 1847 prot. - +1858), Ks. wik. Józefat Milewski (1822-1823), Ks. wik. Antoni Kalinowski (1823-1825), Ks. wik. Cyryl Kasprowicz (1825-1826), Ks. wik. Jan Knyszyński (1840-1844), Ks. wik. Bazyli Wysiekierski (1844-1850), Ks. wik. Grzegorz Jankowski (1851-1857), Ks. wik. Józef Horaczko (15.07.1857-1860), Ks. Grzegorz Kudrycki (1.12.1859-6.11.1869), Ks. Jan Głowacki (27.10.1869-27.06.1889), Ks. Julian Michałowski (18.08.1889 - +21.01.1908), Ks. Andrzej Szpakowski (22.03.1908-08.1915 ewakuacja do Rosji). Po powrocie Ks. Cyryl Zając (20.09.1918-1.10.1922), Ks. Wiktor Ralcewicz (10.1922-11.1922), Ks. wik. Platon Pańko (-30.12.1924), Ks. Michał Wiertelnikow (10.07.1928-29.09.1928), Ks. Mikołaj Krukowski (1.10.1928-7.06.1952), Ks. Anatol Kiryk (7.06.1952-1.08.1955), Ks. Włodzimierz Doroszkiewicz (1.08.1955-

5.05.1960), Ks. Andrzej Filimoniuk (4.07.1960-23.03.1987), Ks. dr Grzegorz Sosna (23.03.1987 -).

Literatura:

GGV 1847 nr 21 s. 96; LEV 1865 nr 46 s. 3; 1870 s. 64; 1874 s. 323; 1879 s. 176; 1883 s. 486; 1885 s. 161, 176; 1890 s. 319; 1893 s. 367, 376; 1890 s. 319-320; 1891 s. 1; 1892 s. 35; 1893 s. 367; 1894 s. 447; 1897 s. 136; 1900 s. 130; GEV 1901 s. 121; 1902 s. 65, 273, 321; 1912 s. 79-80; Voskr. Čt. 1925 nr 8 s. 12; 1927 nr 8 s. 7; 1930 nr 49: *Opisanje Rybolovskega prichoda za dvuchsotnij period s 1751 po 1951 god po dannym archiva Rybolovskoj cerkvi*. [Sostavil o. Nikolaj Krukovskij]. *Rkps* č. I ss. 400, č. II ss. 395; Učastnik, Obnovlenie chrama v Rybolach. *Cer. Vest.* 1969 nr 1 s. 6; E. Pańko, Z naszej przeszłości. Ryboły. *Wiad. PAKP* 1971 nr 3 s. 52-69; H. Maroz, Legendy našaj zjamli. Kamen' Bożaj Maci (Vojški). *Niva* 1.11.1981 r. nr 44 s. 7; *Album. Cerkiew cmentarna*. Fot. A. Stasiak. Wyk. na zlecenie Biura Badań i Dokumentacji Zabytków, Białystok 1982, 24 foto; *Album. Cerkiew parafialna*. Fot. A. Stasiak. Wyk. na zlecenie Biura Badań i Dokumentacji Zabytków, Białystok 1982, 80 foto; *Dokumentacja historyczno-przestrzenna wsi*. Wyk. na zlecenie WKZ. Oprac. Z. Cybulko, fot. A. Sadowska. Białystok 1985 *mnps* ss. 49, 48 foto; *Teczka ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Rybolach gm. Zabłudów*. Oprac. W. Bielawski, K. Bondarczyk, A. Mironowicz, J. Siedlecki. Wyk. na zlecenie Biura Badań i Dokumentacji Zabytków, Białystok 1986 *mnps* ss. 18, 11, 23, foto 53, mapa; G. Sosna, Parafia Ryboły. *Tyg. Podl.* 13.11.1988 r. nr 11(44) s. 12; J. Fiedoruk, Legenda o świętej Górze w Rybolach. *Kur. Podl.* 8-10.04.1988 r. nr 69 s. 7; [R. Sasna] R.S., Mohil'nikavaja carkva u Rybalach. *Niva* 24.04.1988 r. nr 17 s. 6-7, il.; - Mohil'nikovaja carkva u Paulach. *Niva* 22.05.1988 r. nr 21 s. 5, il.; - Kaplica na „Petraškach”. *Niva* 12.06.1988 r. nr 24 s. 5, il.; - Kapliczka-kalodzież u Rybalach. *Niva* 31.07.1988 r. nr 31 s. 6, il.; - Kaplica u Vojškach. *Niva* 21.08.1988 r. nr 34 s. 6, il.; - Carkva u Rybalach. *Niva* 2.10.1988 r. nr 40 s. 6, il.; - Rybalauski prichod. *Niva* 8.04.1990 r. nr 14 s. 1, 6-7, il.; Adhaloski, M. Nikalaeu, *Niva* 10.06.1990 r. nr 23 s. 6-7; [A. Radziukiewicz] (ar), Woda życia (kapliczka na Pietraszkach). *Tyg. Podl.* 1990 nr 9 s. 13; J. Andrejuk: Powracająca tradycja (obchód pól w Pawłach). *Tyg. Podl.* nr 6 s. 4; - Blask Athosu ... w Pawłach. *Tyg. Podl.* 1990 nr 7/8 s. 7; A. Mironowicz, Księga metrykalna parafii prawosławnej w Rybolach z lat 1751-1767 jako źródło do badań dziejów parafii i okolic. *Rocz. Humanistyczny KUL* 1991/92 t. 39/40 z. 7 s. 143-152; E. Piotrowska, *Próba rejestracji demograficznej parafii unickiej w Rybolach 1751-1798 na podstawie ksiąg metrykalnych*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Instytut Historii, Białystok 1992/93 *mnps*; M. Fiedoruk, *Monografia prawosławnej parafii Ryboły (do 1952 r.)*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Wydział Humanistyczny Instytut Historii, Białystok 1994 *mnps*; G. Sosna, D. Fionik, *Parafia Ryboły*, Wyd. Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Bielsk Podl. - Ryboły - Białystok 1999.

SASINY

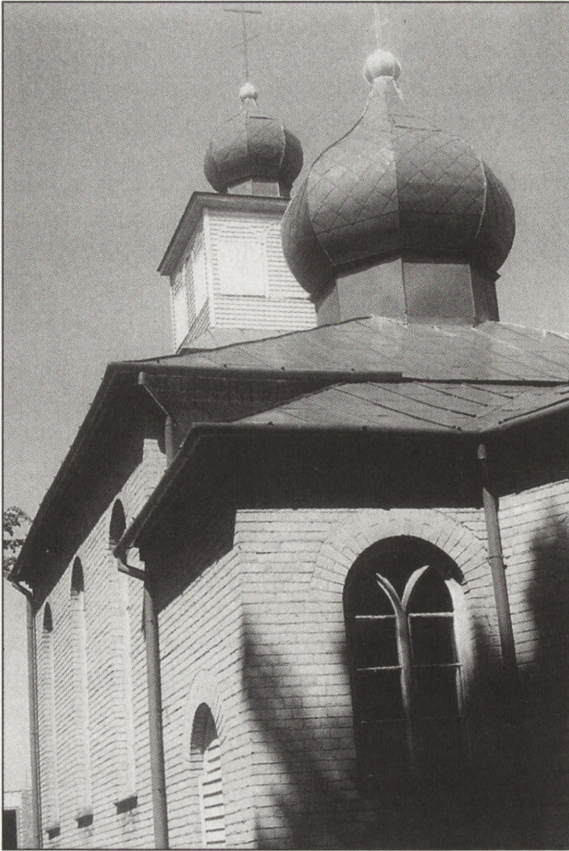
Parafia Św. Anny

17-113 Snieżki

tel. (0-85) 731-36-38

We wsi Sasiny jej właściciele Kaleczyccy ufundowali cerkwie dla miejscowej ludności wiejskiej, wyznającej obrządek wschodni. Wnuk Sasina, Siemien, umierając w 1566 r. nakazał pochować się w cerkwi. Syn Siemiena, Wasil, w *Pamiętniku Domowym* pod rokiem 1624 napisał, że rodzina Kaleczyckich *przebuduwują oni i odnawiają inne cerkwie okoliczne, dzieciom swoim dają imiona na Rusi używane*. Adnotacja ta w zapewne była podyktowana przebudową przez kollatorów świątyń i adoptowania ich do obrządku unickiego. Zapis funduszowy na cerkiew datowany na 1613 r. wpisany został do Brzeskich ksiąg ziemskich: *Ja Wasiley Siemionowicz Sasin Kaleczyckij i ja Jan y Hrehorey Zwierowicz Sasiny Kaleczyckie i ja Samuel Fedorowicz Sasin Kaleczycky y ia Stanisław y s synem swym Bartoszem Kędzierzawscy na Kaleczycach wszyscy uczesnicy imienia naszego w Sasinach w powiecie Brzesckim leżącym w Kaleczycach czynim iawnno y wyznawamy wszyscy uczesnicy spolnie, żeśmy wszyscy zgodnie przyiąwszy do cerkwie naszej Kaleczyckiej popa imieniem Fiodora Iwanowicza z Bielska y przyiąwszy go do cerkwie naszej ... daliśmy mu y postąpili według pierwszych przodków naszych nadanie to wszystko co było do cerkwi y ieszcze y z przydaniem naszym, to jest, naprzod włok a ziemie na wszystkich trzech polach ... dziesięciny według dawnych rozdziałkow naszych ...* Z dokumentu tego wynika, że fundowana cerkiew nie była pierwszą.

W 1643 r. Wasil Kaleczycki pochował swoją żonę Zofię w *sklepie pod ołtarzem w cerkwi Kaleczyckiej także pochowany będą od synów moich: Jana Daniela, Andrzeja, Stanisława, Jerzego, Sasinów Kaleczyckich*. W *Suprasl'skim Pomjanniku* zachował się wpis na modlitwę rodu *Sasiny-Kaleczyckie na Kaleczycach* w którym czytamy: *Roku 1644 meseca Sentebrija 26 dnja. Rod Jego Miłosti Vasilija Semenovića Sasina-Kalećyckogo na – Kalećicach i Małżonki Jego Miłosti Pani Zofei Benkovskoj: Sasina (prodok), Feodora (Sasin ded). SynoveFedorovy: Filosofo, Onisima, Antonija, Aleksandra, Evtichija, Simeona, Magdalenu (Bel'javska), Ioanna, Feodora (Sasin), Vasilija (Kalećickij-Sasin), Zofeju (żona jego), Andreja (Min'ko-*

Cerkiew Św. Anny
w Sasinach

vskij), Nastasiju (Tuminskaja), Martina (Strupin'skij), Bogdana (Tuminskij), Nastasiju (Kalećickaja), Grygorija /Zalutenskij.Zalutenskije: Stefana, Annu, Ovdokiju (Ondronovskaja z Kalećic) Mladencev: ... Devic ...

Wizyta generalna Cerkwi Sasinskiej pod Tytułem Przemienienia Pańskiego z 1725 r. w kollacyi Markowskich, przy ktorey zostaię Wielebny Ociec Damian Radionowicz tak opisuje: cerkiew mała drewniana już przeżyta płotem ogrodzona. Dach na niey zgniły. ... Ołtarzowy przediel słomą kryty ... Drzwi Cerkwi wylamane kijem podparte ... Natomiast z funduszu ziemskiego cerkiew posiadała 1 włókę ziemi, a parafię stanowiły wsie:

Sasiny i Bystre. Źródło drukowane odnotowało istnienie kopii ksiąg metrykalnych z lat 1773-1801.

W 1835 r. cerkiew w Sasinach zgodnie z zarządzeniem władz duchownych, straciła status samodzielnej parafii i została filialną świątynią parafii *Św. Barbary* w Milejczycach. Została wyremontowana i poświęcona dnia 12 listopada 1867 r. Również 25 lipca 1885 r. dokonano poświęcenia po remoncie. Dopiero 14 lipca 1901 roku erygowano samodzielną parafię. Była ona w diecezji grodzieńsko-brzeskiej dekanatu wysokolitewskiego, a liczba parafian w 1909 r. wynosiła 1045 osób zamieszkałych we wsiach: Sasiny – 200 osób, Bystre – 211, Biełki – 262 i Snieżki – 372. Na terenie parafii były 2 szkoły *gramoty* w Biełkach z 20 uczniami i Bystrym z 21 uczniami. Ziemi cerkiewnej 17 dziesięcin i 1064 sążni. Cerkiew w latach 1904-1905 była remontowana, w 1907 dobudowano dzwonnice trzypiętrową, pokrytą blachą, z trzema dzwonami. Decyzją władz duchownych wieś Sobiatyńno w 1913 r. dołączono do parafii Sasiny. Wybuch I wojny światowej zmienił ponownie status cerkwi w Sasinach. Wraz z cerkwią cmentarną w Sobiatyńnie, parafia Sasiny ponownie została przyłączona do cerkwi w Milejczycach. Stałą obsługę duszpasterską cerkiew Sasinowska otrzymała dopiero w 1928 r., łącznie z cerkwią cmentarną w Sobiatyńnie. Parafia usamodzielniała się dopiero w 1940 r. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1943 r. parafia, w dekanacie siemiatyckim, składała się z następujących wsi: Sasiny – 40 domów, Bystre – 38, Biełki – 40, Snieżki – 62, Sobiatyńno – 107.

Po II wojnie światowej w 1947 r. latem, spaliła się cerkiew w Sasinach. Odbudowa trwała dość długo. Życie religijne wyraźnie zgrupowało się przy cerkwiach w Sobiatyńnie i w Sasinach, co miało wyraźny wpływ na przebieg wznoszenia świątyni parafialnej. Budowę zakończono w 1954 r. Uroczyste poświęcenie miało miejsce 9 października 1958 r., w dniu *Św. Jana Teologa*, patrona nowozbudowanej cerkwi. Ziemi cerkiewnej 7,65 ha w tym: siedliska 0,51 ha, Gruntów ornych 1,87 ha, pastwiska 0,77 ha i łąki 1,43 i 3,07 ha. W 1997 r. parafia przystąpiła do budowy nowego murowanego domu parafialnego, natomiast w cerkwi pomalowano dach, a wewnątrz cerkwi ufundowano nową szafę i komodę na szaty liturgiczne, zakupiono 2 metalowe chorągwie, natomiast Ewangelię i naczynia liturgiczne odnowiono i pozłożono.

Cerkiew cmentarna Św. Apostołów Piotra i Pawła w Sobiatyńie

Cerkiew drewniana zbudowana około 1672 r. Według wizyty z 1727 r. należała do parafii Milejczyce Św. Mikołaja. W 1789 r. cerkiew zilustrowana: ... *drewniana, dzwonnica nad prytworem, pokryta gontem. Ikostas z desek bez żadnej architektury. 4 dzwony, największy 6 pudów i 25 funtów.* Na cmentarzu w 1863 r. pochowany *volostnoj starszina* Aleksy Gerasimowicz. Cerkiew remontowana i 22 października 1904 r. poświęcona. W 1913 r. wieś Sobiatyńo dołączono do parafii Sasiny. W latach 1948-1963 cerkiew w Sobiatyńie, obsługiwana była przez duchownych, oddzielnie od cerkwi w Sasinach. Wewnątrz remontowana w latach 1960-63. Zmieniono kształt dachu. Z wyposażenia cerkwi *carskie wrota* pochodzą z 2 poł. XIX w., ikony z końca XVIII i XIX w. Na cmentarzu krzyż drewniany z datą 1863 r., nagrobki z końca XIX w. z żelaznymi krzyżami na granitowych cokołach, m.in. z datą 1878, 1879, 1898 r. W dniu 3 sierpnia 1976 r. świątynię okradziono. Ostatnio dach cerkwi pomalowano, ściany na zewnątrz obłożono plastikiem, a wewnątrz zawieszono nowe *panikadziło*.

Święta parafialne

W Sasinach: *Zaśnięcia Św. Anny* – 25 lipca/7 sierpnia

Św. *Apostoła Jana Teologa* – 26 września/9 października

W Sobiatyńie: Św. *Apostołów Piotra i Pawła* – 30 czerwca/12 lipca
Opieki Matki Bożej (Pokrowa) – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Sasiny, Bielki, Bystre, Śnieżki i Sobiatyńo

Grunta parafialne:

Cerkiew 0,21 ha, siedlisko 0,51 ha, pastwisko 0,77 ha, grunta orne 1,87 ha oraz łąka 1,43 i 3,07 ha

Cmentarze:

Sasiny – pow. 0,44 ha

Bielki – pow. 0,35 ha

Bystre – pow. 0,30 ha (dwie działki)

Śnieżki – pow. 0,83 ha

Sobiatyńo – 1,45 ha oraz grunty rolne 0,18 ha

Katechizacja:

Na terenie parafii brak szkoły. Dzieci i młodzież katechizację odbywa w systemie szkolnym, gdzie pobierają naukę.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Aleksander Jurczuk, psal. Aleksander Aleksiejuk

Duchowieństwo:

Ks. Fiodor Iwanowicz (1613), Ks. Damian Radionowicz (1725), Ks. Lawrenty Charsewicz (1783), Ks. Dawid Jakobson (? - 16.09.1903), Ks. Jan Telakowski (17.11.1903-12.02.1904), Ks. Aleksander Małaszko (12.02.1904-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* obsługuje duchowieństwo parafii Milejczyce, Ks. hierom. Nikon Maruk (04.1928-11.08.1934), Ks. Mikołaj Skabałanowicz (11.08.1934-18.05.1935), Ks. Bazyli Siemiętowski (11.1935-28.01.1937), Ks. Wiaczesław Chalecki (23.11.1936-29.01.1937), Ks. Piotr Rodkiewicz (28.01.1937-9.04.1937), Ks. archim. Izydor Mogilny (25.03.1937-3.03.1938), Ks. Józef Pieretruchin (15.02.1938-23.06.1938), Ks. hierom. Arseniusz Baziaruk (10.07.1938-?), Ks. Michał Lessicz (1.09.1938-02.1942), Ks. Piotr Kuźmiuk (11.05.1942-25.001.1944), Ks. Eliasz Fomikowski (14.02.1944-31.03.1948), Ks. Eugeniusz Izmajłow (31.03.1948-22.08.1949), Ks. Eliasz Fomikowski (22.08.1949-22.05.1952), Ks. Leonidas Czystowski (22.05.1952-8.08.1962), Ks. Józef Kowszyk (8.10.1962-15.06.1964), Ks. wik. Grzegorz Mazuruk (1.01.1963-11.11.1963), Ks. wik. Michał Budźko (2.01.1964-15.06.1964), Ks. Stefan Jakimiuk (27.07.1964-12.10.1966), Ks. Piotr Piluś (11.10.1966-31.10.1971), Ks. Leonidas Czystowski (11.12.1971-20.09.1985), Ks. Stefan Jakimiuk (20.09.1985-1986), Ks. Mikołaj Grygoruk (19.04.1986-1997), Ks. Aleksander Jurczuk (1997-).

Literatura:

Sasin herbu Jastrzębiec [w:] *Herbarz Polski Niesieckiego S.J.*, Lipsk 1841 t. 8 s. 285; Z. Glogier, Pamiętnik Sasinów Kaleczyckich. *Kronika Rodzinna* 1875 nr 3 s. 42-43; - *Silva Rerum Sasinów Kaleczyckich. Przewodnik Naukowy i Literacki*. Lwów 1876 t. 4 s. 1146-1148; *LEV* 1885 s. 307; 1895 s. 522; *GEV* 1903 s. 193, 306; 1904 s. 459; 1909 s. 127; *Voskr. Čt.* 1932, nr 3; Sobiatoryn. *LEV* 1874 s. 15; *GEV* 1904 s. 1458; Stradal'cy i mučenniki za veru pravoslavnuju ... (Aleksej Gerasimivič iz Sobiatina). *GEV* 1909 nr 17 s. 291-292; F. Tokarevskij, Osvjaśenie chrama v sele Sasiny. *Cer. Vest.*

1958 nr 10/11 s. 10-12; M. Hajduk, Bystry. Krajaznaucy slownik. *Niva* 12.02.1978 nr 7 s. 1, 4; - Belki. Krajaznaucy slownik. *Niva* 24.09.1978 nr 39 s.1,4; Śnieżki [w:] *Atlas Białostoczczyzny* cz. I nr 99 s. 60;

SZCZYTY DZIĘCIOŁOWO

Parafia Ścięcia Głowy Św. Jana Chrzyciela
17-106 Orla na Podlasiu

W XVIII w. Jan Klemens Branicki ufundował tu cerkiew, zapewne pierwszą. Według dokumentów cerkiew istniała już w 1728 r. W 1758 r. Branicki sprowadza do Białegostoku dwa posągi. Jeden z nich, *Św. Jana zawieszono do Szczyt pod Bielskiem gdzie stała cerkiewka fundacji hetmana*. W 1785 r. Szczyty są własnością Jana Węgierskiego, podkomorzego nadwornego Jego Królewskiej Mości, i 31 października tego roku konsekrowano nową cerkiew, która przetrwała do naszych czasów. Przetrwiał również *Inwentarz Cerkwi w dobrach Dzieciołowo Szczyty ufundowany*. W nim czytamy: ... *w tychże Dobrach moich Dzieciołow Szczyty na miejscu dawnego ciał zmarłych poddanych moich pochowania cerkiew wystawiona*. Ten zapis potwierdza, że nowowyzbudowana świątynia stanęła w miejscu poprzedniej. Cerkiew pw. *Jana Chrzyciela* drewniana, narteks murowany, ogrodzona kamiennym murem z murowaną bramą wejściową. Nadworny malarz hetmana Branickiego, Selwester de Moris, namalował kilka dużych obrazów. Parafię stanowiły wsie: Szczyty, majątek Szczyty Nowodwory (dwór) oraz Krzywa i Hołody. W tych dwóch ostatnich, jak głosi tradycja istniały cerkwie. Natomiast *wizyta* cerkwi *Preczystieńskiej* w Bielsku Podlaskim z 1784 r. wymienia, że 17 domów z liczbą 80 parafian należy do tej cerkwi, zaś pozostałe 9 domów i 45 osób do cerkwi *Zmartwychwstania* w Bielsku Podlaskim. Drewniana dzwonnica została zbudowana w 1840 r., 10 lat później gruntownie wyremontowana, a cerkiew wzbogaciła się o dobudowanie murowanego narteksu. Następny gruntowny remont cerkwi miał miejsce w latach 1871-1878, jednocześnie wzbogacając ją o ofiary rzeczowe. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 1612 osób, zamieszkałych we wsiach Szczyty, majątek Nowodwory, Krzywa i Hołody, cerkiew znajdowała się w dekanacie kleszczelowskim diecezji grodzieńskiej. Na terenie pa-

rafii istniało *narodnoje uczyłiszcze* z 76 uczniami i 2 szkoły *cerkiewno-parafialne* w których naukę pobierało 123 uczniów. Ziemi cerkiewnej 46 dziesięcin.

Po I wojnie światowej władze państwowe skasowały parafię w Szczytach, a cerkiew z parafianami dołączono do etatowej parafii w Orli. Ziemię i budynki objął Powiatowy Urząd Ziemski, przekazując osadnikom. Po roku 1940 parafia na nowo erygowana.

Po II wojnie światowej w nowych warunkach państwowości parafia w 1946 r. liczyła 264 domów i 1054 osób, zamieszkałych: Szczyty Dzieciołowo – 35 domów, Szczyty Nowodwory – 51, Hołody – 82, Krzywa – 90 oraz kol. Nowodworce – 3 domy. W latach 60-tych parafia miała łącznie gruntów 12,76 ha. Budynek mieszkalny murowany, zbudowany został w latach 70-tych na nowej posesji cerkiewnej. Remonty cerkwi były przeprowadzone w latach: 1940, 1954, 1974, 1978 i 1994. W czasie ostatniego zmieniono pokrycie dachu cerkwi i dzwonnicy na gonty.

Cerkiew *Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela* w Szczytach

Święto parafialne:

Ściegicia Głowy Św. Proroka Jana Chrzciciela – 29 sierpnia/11 września.

Miejscowości stanowiące parafię:

Szczyty Dzięciołowo, Szczyty Nowodwory, Hołody i Krzywa

Grunta parafialne:

Siedlisko 0,68, grunta orne i lasu 9,83 ha

Cmentarz grzebalny:

Cmentarz w sąsiedztwie cerkwi o pow. 1.81 ha

Katechizacja:

Zbiorcza Szkoła Podstawowa w Orli

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Michał Łukaszuk, psal. Jerzy Smoktunowicz

Duchowieństwo:

Ks. Michał Bańkowski (-1829 - 1843), Ks. Bazyli Piskanowski (10.1843 - 1847) Ks. Mikołaj Bazylewski (22.06.1847-20.10.1860), Ks. Onufry Gogolewski (1860-+ 1.03.1869), Ks. Bazyli Markiewicz (2.02.1870-+16.11.1870), Ks. Lew Gaworski (23.12.1870-21.12.1912), Ks. Mikołaj Skorkowski (24.04.1913 - 1915). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew była obsługiwana przez duchowieństwo parafii z Orli. Czasowo pełnili obowiązki duszpasterskie na etacie psalmisty: Ks. Włodzimierz Naumienko hierom. (? - 10.09.1928), Ks. Joakim Kuderski (10.09.1928 - ?), Ks. Benedykt Tomaszewski hierom. (? - 30.05.1934), Ks. Mikołaj Skałłabanowicz (30.05.1934-22.06.1934), Ks. Witalis Borowski (26.06.1934 - ?) i Ks. Mikołaj Kość (22.10.1935 -+9.03.1943). Po II wojnie światowej: Ks. wik.. Rafael Czystowski (13.10.1938-27.06.1951), Ks. Mikołaj Kulczycki (27.06.1951-+21.02.1960), Ks. Józef Wojtiuk (4.07.1960-3.05.1967), Ks. Włodzimierz Antiporowicz (4.05.1967- 31.08.1977), Ks. Michał Łukaszuk (6.09.1977 -).

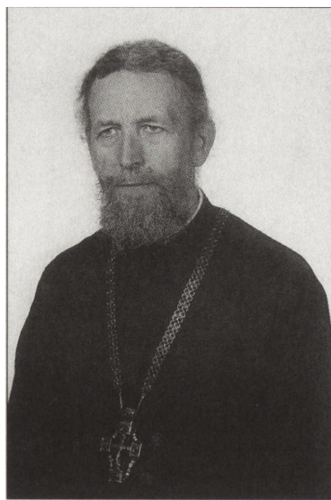
Literatura:

LEV 1863 s. 343; 1873 s. 59, 68, 122; 1875 s. 270, 279; 1876 s. 158; 1878 s. 352; 1879 s. 159, 311-2, 352, 376; 1882 s. 26; 1883 s. 254; 1885 s. 39, 413, 482; 1886 s. 146, 450; 1887 s. 137, 363; 1888 s. 449; 1889 s. 170, 289; 1892 s. 27; 1897 s. 35, 82; Cerkovno-prichodskaja škola v derevne Krivoj. *LEV* 1887 nr 17 s. 137-138; Narodnye biblioteki v Grodnenskoj guberni. *Belaruskij Uaitel'* Vyp. I, Petersburg 1909 s. 37; L. Govorskij, K otkrytiju Oaitovskogo Kreditnogo Tovaríoaestva. *GEV* 1909 nr 24/25 s. 243-244; - Selo Oaity. *GEV* 1909 nr 40 s. 447-449; - *GEV* 1910, s. 371-375; *GEV* 1902 s. 318; 1914 s. 89; 1915 s. 57; *CV* 1960 nr 4 s. 46 nr 12 s. 13; G. Sosna, Szczyty. *Wiad. PAKP* 1979 nr 1/2 s. 23-76; *Szczyty Dzięciołowo. Cerkiew parafialna. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*. WKZ, Białystok 1984 *mnps*, plan, rys., foto; B. Rudkovskij, *Topografija dorog, učastka zemli i cerkvi sela Ścyty*, 1985. Archiwum Cerkiewne, *mnps*, plany, mapa, rys.; - *Topografija uročiść prichoda Ścyty...*, 1985. Archiwum Cerkiewne, *mnps*; S. Iwaniuk, Rządowa parcelacja majątku pocerkiewnego w Szczytach-Dzięciołowie w latach 1956-1980, *BZH* 1996 z. 1(5) s. 82-95; M. Bołtryk, Spracowane dłonie ojca Michała. *Przeg. Prawosl.* 1997 nr 11 s. 4-5, il.

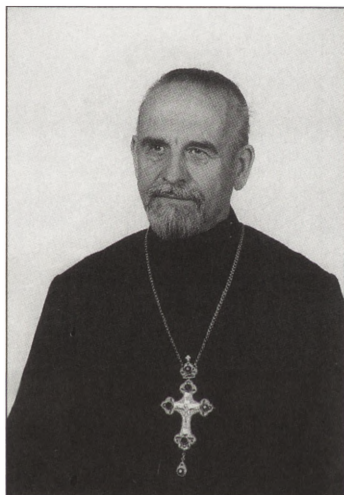
Duchowieństwo dekanatu bielskiego

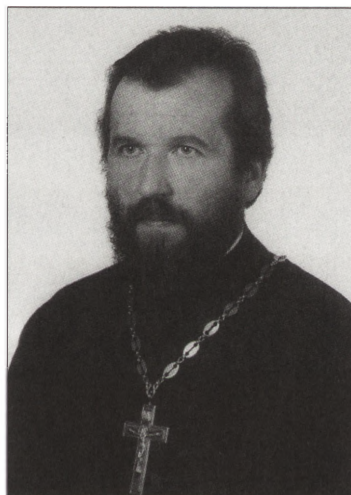
*Ks. Mitrat mgr Jerzy Tokarewski,
dziekan dekanatu bielskiego, proboszcz
parafii Zmartwychwstania Pańskiego
w Bielsku Podlaskim
ur. 21.X.1951, święcenia 17.XI.1979*

*Ks. Mitrat Leoncjusz Tofiluk,
proboszcz parafii Św. Archaniola
Michała
w Bielsku Podlaskim
ur. 30.VIII.1935, święcenia 15.IV.1956*

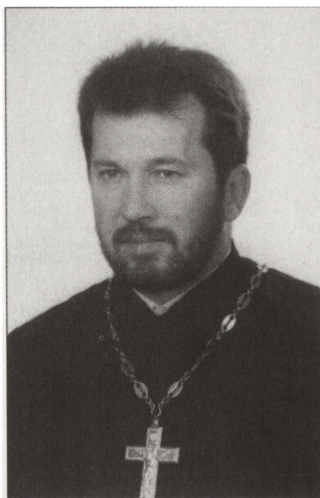
*Ks. prot. Eugeniusz Nielipiński,
wikariusz parafii Św. Archaniola
Michała
w Bielsku Podlaskim
ur. 30.V.1936, święcenia 6.VII.1958*

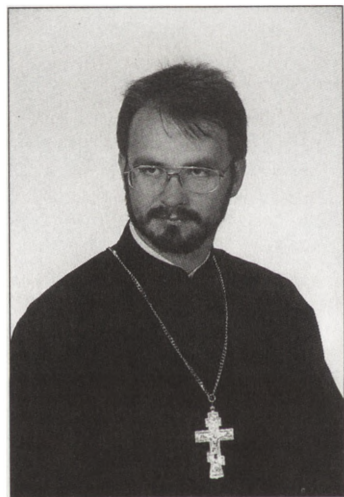
*Ks. prot. mgr Teodor Weremiejuk,
wikariusz parafii Św. Archaniola
Michała
w Bielsku Podlaskim
ur. 21.II.1959, święcenia 9.XI.1986*

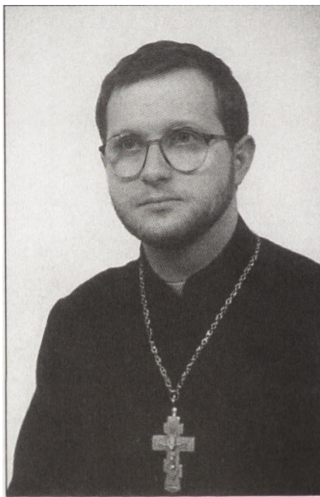
*Ks. prot. Andrzej Filimoniuk,
zastępca proboszcza parafii
Narodzenia Najświętszej Marii Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 30.III.1932, święcenia 18.VII.1954*

*Ks. prot. mgr Jerzy Bogacewicz,
wikariusz parafii
Narodzenia Najświętszej Marii Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 2.V.1964, święcenia 20.IV.1986*

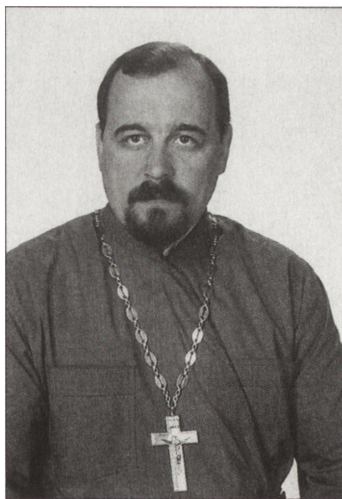
*Ks. mgr Piotr Snarski, wikariusz parafii
Narodzenia Najświętszej Marii Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 9.VIII.1969, święcenia 27.X.1995*

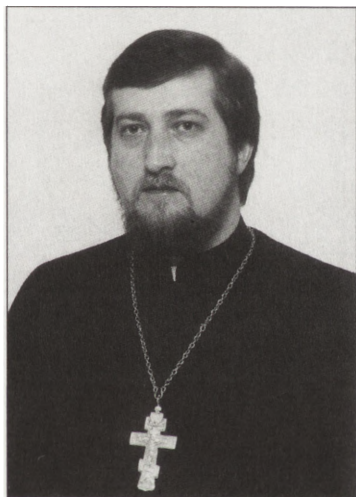
*Ks. mgr Andrzej Mińko, wikariusz
parafii Zmartwychwstania Pańskiego
w Bielsku Podlaskim
ur. 2.II.1967, święcenia 14.III.1998*

*Ks. prot. mgr Jan Barszczewski,
proboszcz parafii Zaśnięcia Najświętszej
Marii Panny w Bielsku Podlaskim
ur. 24.XII.1958, święcenia 23.III.1980*

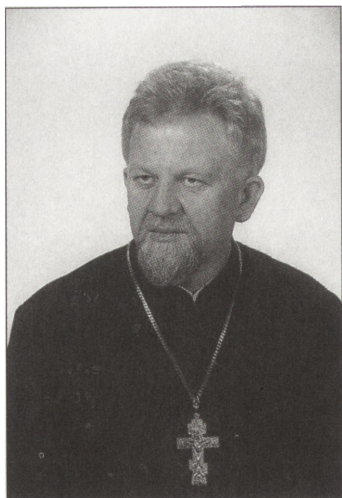
*Ks. prot. mgr Andrzej Nielipiński,
wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 18.II.1962, święcenia 27.VI.1993*

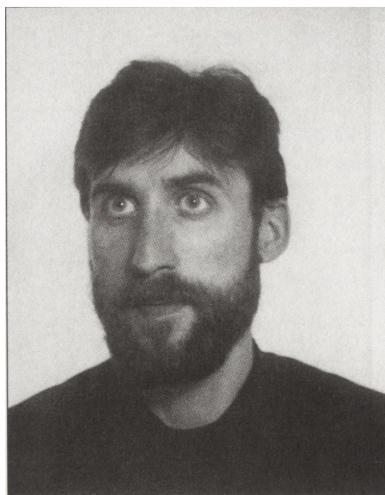
*Ks. prot. mgr Sławomir Jarocewicz,
wikariusz parafii Zaśnięcia Najświętszej
Marii Panny w Bielsku Podlaskim
ur. 27.IV.1962, święcenia 23.IX.1990*

*Ks. prot. mgr Jan Szmydki,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Bielsku Podlaskim
ur. 12.X.1961, święcenia 12.VII.1988*

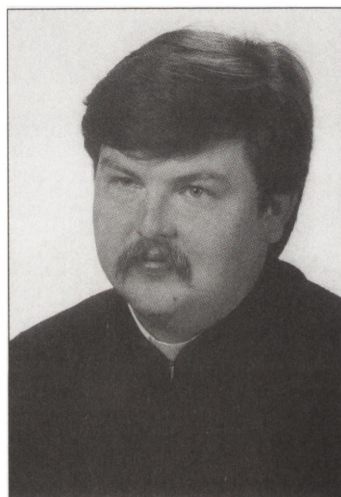
*Ks. mgr Julian Duda,
wikariusz parafii Opieki Matki Bożej
w Bielsku Podlaskim
ur. 27.IV.1954, święcenia 21.III.1998*

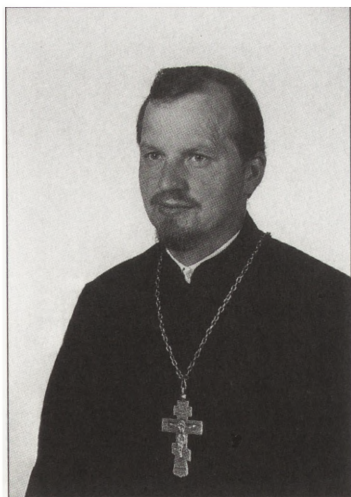
*Ks. diakon Andrzej Martyniuk,
parafia Narodzenia Najświętszej Marii
Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 26.IV.1964, święcenia 23.X.1994*

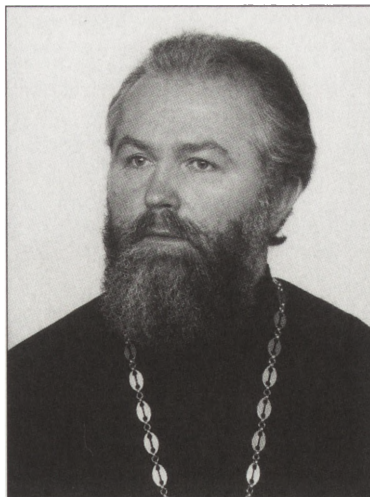
*Ks. diakon mgr Aleksy Kuryłowicz,
parafia Narodzenia Najświętszej Marii
Panny
w Bielsku Podlaskim
ur. 14.III.1967, święcenia 1.XII.1996*

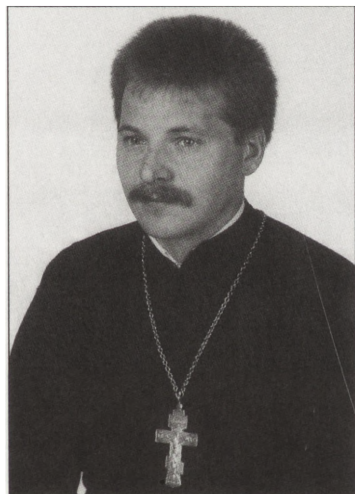
*Ks. protodiakon Piotr Juszkiwicz,
parafia Zmartwychwstania Pańskiego
w Bielsku Podlaskim
ur. 20.IX.1969, święcenia 11.VII.1993*

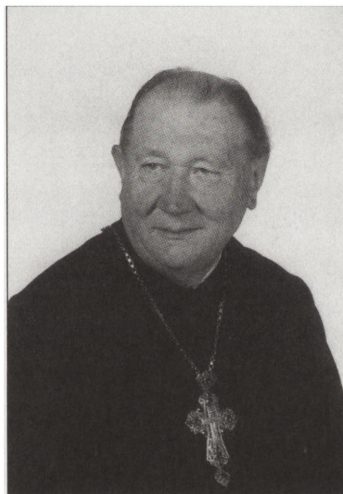
*Ks. prot. Eugeniusz Chodakowski,
proboszcz parafii Św. Apostoła Jana
Teologa
w Augustowie
ur. 15.VI.1956, święcenia 28.XII.1980*

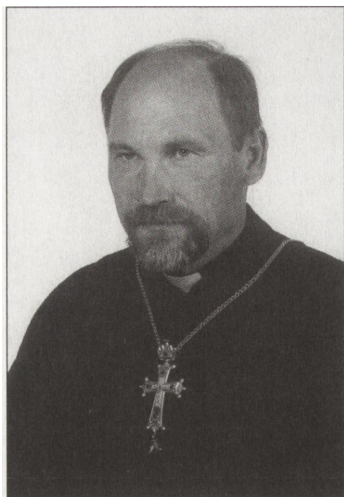
*Ks. prot. mgr Witalis Gawryluk,
proboszcz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Boćkach
ur. 1.VI.1955, święcenia 28.III.1976*

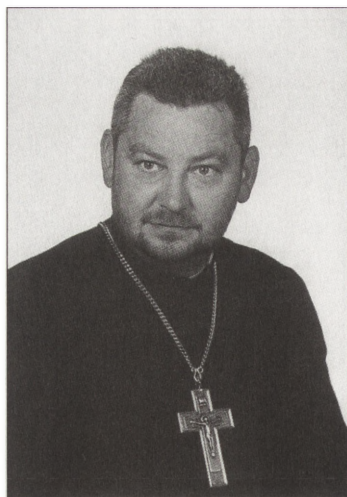
*Ks. Jan Kazimiruk, wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Boćkach
ur. 31.V.1972, święcenia 7.VIII.1994*

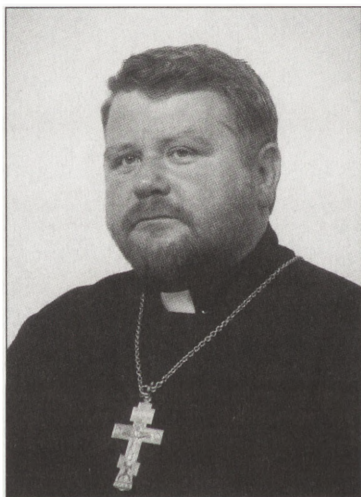
*Ks. mitrat Aleksander Tokarewski,
proboszcz parafii Św. Apostoła Jana
Teologa
w Orli
ur. 28.IV.1929, święcenia 25.XII.1950*

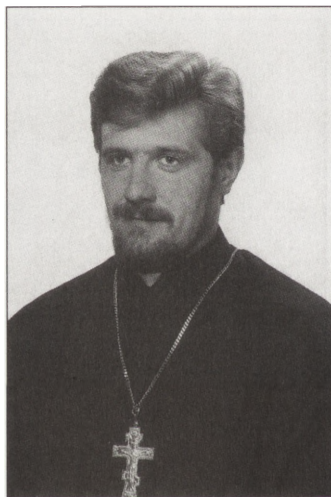
*Ks. prot. Anatol Tokajuk,
wikariusz parafii Św. Apostoła Jana Teologa
w Orli
ur. 11.I.1955, święcenia 2.VIII.1976*

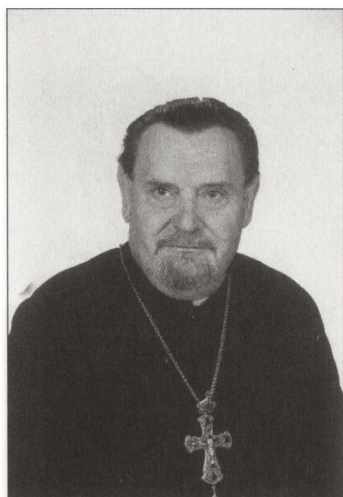
*Ks. prot. Jerzy Charytoniuk, proboszcz
parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Maleszach
ur. 6.V.1960, święcenia 6.XII.1991*

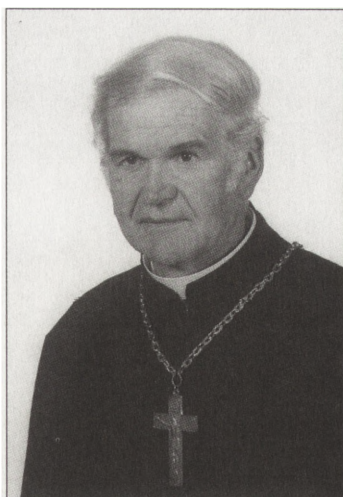
*Ks. prot. Eugeniusz Suszcz, proboszcz
parafii Narodzenia Św. Jana Chrzciciela
w Pasynkach
ur. 10.V.1961, święcenia 3.V.1987*

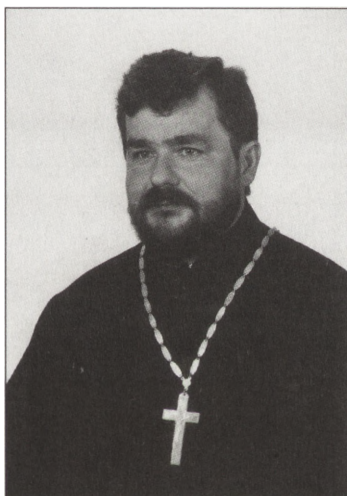
*Ks. Miroslaw Czurak,
wikariusz parafii Św. Proroka Eliasza
w Podbielu
ur. 22.VIII.1971, święcenia 18.IX.1994*

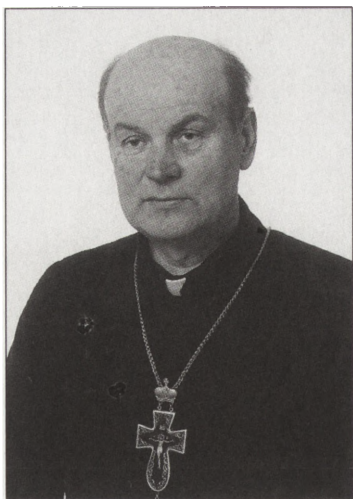
*Ks. prot. Mikołaj Bliźniuk,
proboszcz parafii Św. Proroka Eliasza
w Podbielu
ur. 14.XII.1930, święcenia 19.XII.1954*

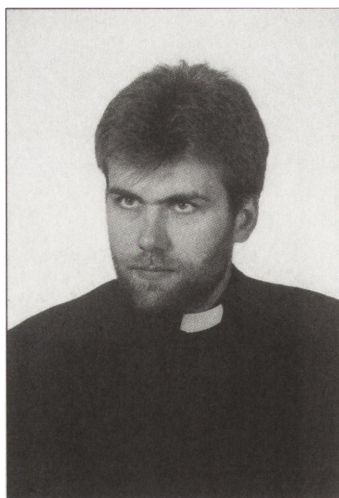
*Ks. prot. Włodzimierz Szumikowski,
proboszcz parafii Przemienienia
Pańskiego w Płoskach
ur. 10.V.1949, święcenia 9.XII.1973*

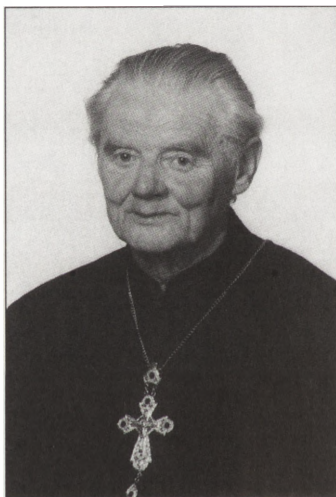
*Ks. prot. mgr Jarosław Godun,
proboszcz parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Rajsku
ur. 15.VI.1960, święcenia 26.VIII.1984*

*Ks. mitrat dr Grzegorz Sosna,
proboszcz parafii Św. Kosmy i Damiana
w Rybołach
ur. 30.IV.1939, święcenia 15.VIII.1960*

*Ks. Aleksander Jurczuk,
proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego
w Sasinach
ur. 27.X.1967, święcenia 3.XI.1996*

*Ks. prot. Michał Łukaszuk,
proboszcz parafii Ścięcia Głowy Św. Jana Chrzciciela
w Szczytach
ur. 17.VI.1930, święcenia 22.V.1966*

DEKANAT HAJNOWSKI

Powstanie dekanatu hajnowskiego datuje się na 1940 r. Początkowo siedziba dziekana znajdowała w Nowoberezowie. W 1952 r. dziekanem hajnowskim został miejscowy proboszcz. Od tego roku po dzień dzisiejszy siedziba dekanatu pozostaje w Hajnówce przy parafii *Świętej Trójcy*, i swoim zasięgiem obejmuje 13 parafii:

1. Białowieża – *Św. Mikołaja Cudotwórcy*
2. Czyże – *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*
3. Dubiny – *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*
4. Hajnówka – *Świętej Trójcy*
5. Hajnówka – *Św. Dymitra Soluńskiego*
6. Hajnówka – *Narodzenia Św. Jana Chrzciciela*
Hajnówka – *Dom Opieki Samarytanin*
7. Kuraszewo – *Św. Antoniego Pieczerskiego*
8. Lewkowo Stare – *Św. Apostołów Piotra i Pawła*
9. Narewka – *Św. Mikołaja Cudotwórcy*
10. Nowoberezowo – *Wniebowstąpienia Pańskiego*
11. Orzeszkowo – *Wniebowstąpienia Pańskiego*
12. Siemionówka – *Św. Jerzego Zwycięzcy*
13. Stary Kornin – *Św. Archaniola Michała*

BIAŁOWIEŻA

Parafia Św. Mikołaja Cudotwórcy

17-230 Białowieża

ul. Sportowa 9

tel. (0-85) 681-25-00

Pierwsza pisana wzmianka podaje, że mieszkańcy Białowieży należeli do parafii w Szereszewie, która fundusz i przywilej otrzymała w 1517 r. Przekazy miejscowe głoszą, że już w XVII w. w Białowieży istniała cerkiewka przy *Browskiej Drodze*, i początkowo była przypisana do parafii Szereszewo, zaś później cerkwią parafialną od 1680 r. był Suchopol. Potwierdzają to wizytacje z lat 1748, 1757 i 1769. Według

Cerkiew Św. Mikołaja w Białowieży

przekazu kaplica spłonęła wraz ze wsią pod czas szalejącej na początku XVIII w. dżumy. Pozostałością obiektu sakralnego jest ponad trzechsetletni dzwon, znajdujący się w kaplicy cmentarnej.

Zachowane kopie ksiąg metrykalnych kaplicy w Białowieży (1790-1801) potwierdzają istnienie samodzielnej świątyni, gdyż niebawem Główny Naczelnik Ekonomii Brzeskiej w 1797 r. wydał akt fundacji nowej cerkwi w Białowieży, w którym czytamy: *włościanie wsiów Zastawie, Stoczka, Podolan z strzelcami i budninkami w uroczysku Teremiska i Pogorzelec mieszkającymi... wielokrotnie dopraszali się, słuszną swoją przekładając dolegliwość, iż oni oddaleni od cerkwi parafialnej (szere-szewskiej) częstokroć w uczestnictwie słuchania Nabożeństw nie bywali, Sakramentów... przez odległość kapłanów nie mieli... gorliwą ci włościani zdjęci chwały Bożej chęcią, własnym nakładem i staraniem zbudowali cerkiew pod wsią Stoczkiem... z ołtarzem pośrodku obowiązując się do ozdoby tej cerkwi... Prosilili tylko, aby mieć mogli ustawnego przy tejże cerkwi kapłana, na żywność onego aby był grunt ze Skarbu wyznaczony...*

Plebanowi (ritus graeci) przydzielono gruntów na usiew włók 3, a sianożęci morgów 10. Na dziaka, dla usług cerkiewnej potrzebnego gruntu 1/2 włoki i sianożęci morgi 2.

Nowowzniesiona cerkiew była drewniana, kryta słomą. Przez wiele lat pozostawała nieukończona i nie wyposażona. Ikonostas otrzymała w 1836 r. W 1845 r. otrzymała ubogie wyposażenie, a w 1870 r. cerkiew postanowiono rozebrać. Pod koniec wieku rozebrano ją i przekazano do parafii w Puchłach, gdzie dla filialnej świątyni w Trześciance na cmentarzu zbudowano cerkiew. W 1853 r. wybudowaną nową drewnianą cerkiew pw. Św. Mikołaja Cudotwórcy. Świątynię zlokalizowano obok obecnej cerkwi od strony północnej. W samej Białowieży, ze względu na jej prestiżową pozycję, zbudowano nową cerkiew z czerwonej cegły z ikonostasem z chińskiej majoliki. Cegłę wyrabiano na miejscu przez sprowadzonego z Górnego Śląska Niemca Juliusza Karola Millera. Postawiono ją na fundamencie z ciosanych kamieni. Świątynię zwieńczyły dwie kopuły, z których jedna góruje nad dzwonnica. Dach przykryto blachą pomalowaną na czarno. Konsekracja odbyła się 22 stycznia 1895 r. Dla duchowieństwa parafialnego wzniesiono budynki mieszkalne, dla proboszcza (1891) i psalmisty (1893). Według danych statystycznych w 1905 roku liczba parafian wynosiła 2650 osób zamieszkałych w Białowieży i wsiach Podolany, Pogorzelce, Przybudki, Stoczek, Teremiski i Zastawa. W szkole cerkiewno-parafialnej uczyło się 54 osób. Parafia należała do dekanatu szereszewskiego diecezji grodzieskiej.

W okresie międzywojennym cerkiew otrzymała status etatowej parafii i sąsiednia cerkiew w Białej została do niej dołączona. Parafia znajdowała się w dekanacie siemiatyckim diecezji grodziesko-nowogródzkiej.

Podczas II wojny światowej, w pierwszych dnia bombardowania, cerkiew została mocno uszkodzona. Do prac remontowych przystąpiono w 1943 r. W tym roku również rozbudowano cerkiew cmentarną. Okres okupacji zapisał się tragicznie, około 90 osób zostało powieszonych przed cerkwią podczas publicznych egzekucji, wielu z nich było wyznawcami Prawosławia. Ustawiony obelisk w sąsiedztwie cerkwi przypomina o okropnościach okupacji niemieckiej, a na cmentarzu ustanowiono pamiątkową kompozycję oraz tablicę z nazwiskami ofiar.

W pierwszych latach po wojnie w cerkwi namalowane zostały freski wewnątrz kopuły. W latach 80-tych na placu przycerkiewnym założono

oświetlenie elektryczne. W ostatnich latach cerkiew poddano kapitalnemu remontowi. Zmieniono pokrycie dachu, wykonano nowe okna w kopule, założono nową instalację elektryczną oraz odgromową. Częściowo położono tynki, wymalowano cerkiew oraz odnowiono freski. Zakupiono duże *panikadziło* oraz trzy mniejsze. W 1992 r. założono system alarmowy, a w następnym roku odremontowano parkan wokół cerkwi. Wyremontowano zabytkowy dom parafialny, który otrzymał centralne ogrzewanie i bieżącą wodę.

Cerkiew cmentarna *Św. Cyryla i Metodego* w Białowieży

Obecny cmentarz założono w I poł. XVIII w., a w 1784 r. został odnotowany na mapie. Jak podaje opis z 1790 r. istniała już kaplica, drewniana kryta słomą. W 1873 r. wybudowano nową drewnianą kaplicę, w której znajdowała się ikona *Opieki Matki Bożej* z XVII w. W 1943 r. dobudowano narteks. Po wojnie cerkiew kilkakrotnie remontowano, naprawiając dach i pomalowano. Obecnie zainstalowano system alarmowy.

Kapliczka przy ul. Sportowej w Białowieży

Drewniana, zbudowana około 1900 r. W latach 80-tych dokonano wymiany dachu oraz kapliczkę gruntownie w całości odmalowano.

Święta parafialne:

Św. Mikołaja – 9/22 maja i 6/19 grudnia

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Białowieża: ul. ul. Browaska, Centura, Gabiec, Krzyże, Mostowa, Nowa, Paczkowskiego, Park Pałacowy, Parkowa, Polna, Południowa, Sportowa, Tropinka, Waszkiewicza, Wojciechówka, Zaułek, Żubrowa oraz wsie: Czerlonka, Grudki, Pogorzelce, Podolany I i II, Teremiski,

Grunta parafialne:

cerkiew – 0,6037 ha, siedlisko – 3,6093 ha, oraz grunta orne, łąki i nieużytki – razem 29.4480 ha.

Cmentarze:

Pierwszy cmentarz według przekazu został założony przy Browskiej Dro-
dze. Następny cmentarz założono przy wjeździe do Białowieży, w rogu
dzisiejszych ulic Krzyże i Grudkowska. Ostatnie mogiły zachowały się
do pierwszych lat II wojny światowej. Obecny cmentarz został założony
w I poł. XVIII w. Najstarsze zachowane groby pochodzą z lat 70-tych XIX w.
Starsza część cmentarza porośnięta. Ogólna powierzchnia wynosiła 1,9954 ha,
a w 1995 r. poszerzona o 2,176 ha, i łącznie wynosi 4,22 ha.

Katechizacja:

Przedszkole w Białowieży; Katecheta: mgr Olga Korch
Szkoła Podstawowa w Białowieży; Katecheci: Jerzy Kulik i mgr Olga Korch.
Technikum Leśne w Białowieży; Katecheta: Ks. mgr Sergiusz Korch

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Sergiusz Korch, psal. Jerzy Kulik

Duchowieństwo:

Ks. (?) Czajkowski (-1846-), Ks. Parteniusz Bazylewski (1851-1853),
Ks. Jan Jakubowski (? - 1870), Ks. Cyryl Szyryński (14.12.1870 -
+11.03.1884), Ks. Michał Szyryński (31.03.1884 - 27.08.1905), Ks. Alek-
sander Gieleża (-?-), Ks. Apolinary Kosteńczyk (23.08.1918 - 10.03.1924),
Ks. Mikołaj Jerzykowski (10.03.1924 - 1.02.1925), Ks. Leoncjusz Kań-
kowski (20.09.1924 - 10.1924), Ks. Jan Skalski (25.10.1924 - 15.04.1931),
Ks. Włodzimerz Cechan (15.04.1931 - 1.05.1939), Ks. Klaudiusz Pusz-
karski (1.05.1939 - 1979), Ks. Sergiusz Korch (9.07.1979 -).

Literatura:

V. R. Balabušević, Istoriceškij očerk sela Suchopolija i Suchopol'skogo prichoda s na-
čala XVIII veka do 1789 goda. *LEV* 1886 nr 1-5, 1888 nr 1-4; W. Monkiewicz, *Biało-
wieża w cieniu swastyki*. KAW, Białystok 1984 ss. 61, il.; P. Bajko [w:] G. Sosna,
Bibliografia parafii prawosławnych na Białostoczyźnie. Białystok - Ryboły 1984-1999;
J. J. Karpiński, Cz. Okołów, *Bibliografia Białowieska*. Warszawa 1969 ss. 208;
Cz. Okołów, *Bibliografia Puszczy Białowieskiej*. Cz. 1-4. Białowieża 1976-1991;
P. Bajko, *Cerkiew i parafia prawosławna w Białowieży*. Białystok 1994 ss. 32, il.;
P. Bajko [w:] G. Sosna, *Bibliografia chrześcijaństwa wschodniego*. Druki polskojęzyczne.
Cz. 1-3. Ryboły 1994-1998.

CZYŻE

Parafia Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny

17-207 Czyże

tel. (0-85) 681-35-42

W XIX w. w archiwum cerkiewnym znajdowały się listy królewskie potwierdzające fundusz cerkwi i wydane przez królów Henryka Walezkiego (1573), Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1670), Jana III Sobieskiego (1676) i Augusta II (1698).

Zachowana wizyta *generalna* z 1727 r. opisuje ... *Cerkwie Czyzewskiej pod Tytułem Wniebowzięcia Panny Przenajszytszej Colationis IKMsci. Przy ktorej zostaią ad presens W Oycowie Hrehory Kiersnowski stary w leciech y WO Leon Kiersnowski Coadyutor mente captus, Prezbyterowie Czyzewscy. Cerkiew drewniana Wpuł stara. Cmetarz ma wkolo porzadnie oparkaniony Dzwonica seperatim Na bramie pod Dachem dobrym ... Carskie Drzwi z stolarska rzniete staroswieckie ... Ieszcze znayduie Obrazow oprócz Specifikowanych tylo wielkich y staroswieckich roznych roznie stoiących czterydziescia y pięć a mnieyszych z Moskiewskiem dwadziescia y cztery ... gruntow włok Dwie ... Parafya do Cerkwie Czyzewskiej Naleząca [wieś] Cyze, Zbucz, Krzywa, Rakowicze, Podrzecze, Leniewo, Laszcze, Ladka, Kurasowo, Koily, Ossowka.*

Kolejne wizyty z 1772 i 1775 r. wymieniają, że cerkiew w Czyżach oprócz wezwania *Wniebowzięcia Najświętszej Panny Maryi* dodają *i Świętego Jerzego*. Charakteryzują tę cerkiew jako starą, remontu potrzebującą. Sama parafia w 1775 r. liczyła 2173 osoby, zamieszkałe w 513 domach, a według miejscowości: Czyże – 200 domów i 764 osób, Podrzeczany – 10 i 22, Leniewo – 28 i 109, Lada – 13 i 66, Kuraszewo – 68 i 298, Łuszcz – 12 i 58, Kojły – 64 i 283, Osówka – 14 i 67, Zbucz – 42 i 195, Rakowicze – 20 i 80 i Krzywa – 42 i 201. Ta ostatnia wieś w dziesięć lat później została dołączona do parafii Szczyty. *Wizyta* z 1804 r. wymienia cerkiew ... *zdezelowana, potrzebuje rperacyi ... iest drzewo okolo tey cerkwi leżące prysposobione przez Parafionow, gdyż teraznieysza Cerkiew iest za mała...* Według *Klirowoj Vedomosti* z 1884 r. cerkiew została zbudowana (odremontowana ?) w roku 1811, natomiast cerkiew cmentarna *Św. Kosmy i Damiana* zbudowano z materiału z byłej parafialnej cerkwi w 1825 r. Okres połączenia Kościoła unickiego z Prawosławiem przebiegał w parafii

Cerkiew *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny* w Czyżach

w niestabilnym nastroju. W 1847 roku liczba parafian wynosiła 2382 osoby. Zgodnie z zarządzeniem władz duchownych z 1875 r. parafia znajdowała się w dekanacie kleszczelowskim diecezji litewskiej. Parafię obsługiwało 2 duchownych i 2 psalmistów, a liczba wiernych w 1878 r. wyniosła 2830 osób. Ziemi cerkiewnej 46,45 dziesięcin. Na początku lat 80-tych utworzono szkoły *gramoty* i szkoły *cerkiewno-parafialne*. Według *Klirovych Vedomosti* liczba parafian wzrastała. Dla przykładu w roku 1882 – 3399 osób, 1894 – 3674 osoby. Cerkwie parafialna i cmentarna pod koniec lat 80-tych wyremontowano i dobudowano dzwonnice nad narteksem, która dotychczas stała osobno. W 1897 roku następuje podział parafii na czyżewską i kuraszewską. Początkowo wieś Kojły dołączono do nowoutworzonej parafii. Ostatecznie parafia Czyże obejmowała wsie Czyże, Podrzeczany, Zbucz, Osówka, Rakowicze i Kojły. Na początku XX w. liczba wiernych wynosiła 2521 osób, ziemi cerkiewnej 66 dziesięcin. Po I wojnie światowej cerkiew otrzymała status etatowej parafii. Z sąsiedniej parafii Pasynkowskiej dołączono wsie Łoknicę i Mięgisze,

a z Szczytowskiej wieś Krzywą. Cerkiew w Kuraszewie ponownie powróciła pod opiekę duchownych parafii Czyżewskiej. Usadowienie w Kuraszewie duchownego neounity dezorganizowało życie religijne Prawosławnych. Szkoły na terenie parafii znajdowały się w różnych miejscowościach z liczbą uczniów w 1937 r. według *Klirovych Vedomosti*: Czyże – 170 uczniów, Kojły – 145, Zbucz – 90, Kuraszewo – 165 i Leniewo – 63.

Podczas II wojny światowej został zabity proboszcz parafii. Cerkiew w Kuraszewie ponownie stała się parafialną. Po wojnie następuje migracja ludności do miast. Przetrwale świątynie, parafialna i cmentarna, były remontowane. Według *Klirovoj Vedomosti* z 1965 r. liczba wiernych wynosiła 2370 osób zamieszkałych w 512 domach w miejscowościach: Czyże – 190 domów, Zbucz – 72, Rakowicze – 32, Podrzeczany – 29, Kojły – 72, Osówka – 32, Leniewo – 49, Lady – 22, Łuszcz 10 i kol. Grabniak – 4 domy. W latach 60-tych wzniesiono dom psalmisty i przystąpiono do budowy nowego murowanego domu parafialnego, który później został rozbudowany. W latach 80-tych przystąpiono do remontu świątyni parafialnej. Przeprowadzone prace przygotowawcze odkryły dekoracyjne malarstwo ludowe z poł. XVIII w. Siedem obrazów umieszczonych na ścianach wewnętrznych cerkwi wymagało kompletnej restauracji. Odnowiona świątynia z pięknym i bogatym wyposażeniem padła pastwą pożaru po uroczystościach parafialnych w dniu *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*, 28 sierpnia 1984 r. Początkowo nabożeństwa były odprawiane w cmentarnej cerkwi, później przewieziono drewnianą świątynią z Hajnówki, która pełniła rolę parafialnej cerkwi do lat 90-tych. Następnie przewieziono ją do nowoutworzonej parafii Św. Jerzego w Białymstoku. W 1985 r. w miejscu spalonej, przystąpiono do budowy murowanej cerkwi według projektu Michała Bałasa. Uroczysta konsekracja miała miejsce 27.08.1993 r. Nad wystrojem wnętrza pracowali Jarosław Wiszenko – polichromie, ikony w ikonostasie Aleksander Łoś i Wiktor Downar oraz rzeźbę w ikonostasie wykonał Mikołaj Bakumienko.

W tradycji parafii istnieje wyrób brackich woskowych świec, które są uroczyste poświęcane w dniu święta *Wprowadzenia Bogurodzicy do świątyni*.

Cerkiew cmentarna Św. Kosmy i Damiana w Czyżach

Wizyta z 1804 r. podaje zalecenie: ... *osobno mogiłki w polu oznaczono bydź powinny, i na tym miejscu pod cerkwią tylko na miesiąc wolno*

grzebać umarłych ... to oby było uskuteczniiono. Cerkiew zbudowano na nowym cmentarzu w [1812?] 1825 r. z materiału świątyni parafialnej. W 1889 r. remontowano, wstawiając ikonostas również z cerkwi parafialnej. Po pożarze cerkwi parafialnej w 1984 r. nabożeństwa w cerkwi cmentarnej odbywały się regularnie. Remontu dokonano w 1960 r.

Kaplica pw. Św. Aleksego we wsi Kojły

Drewniana o wymiarach 6 x 4 m, konsekrowana 5 października 1909 r.

Święto parafialne:

Św. Jerzego Zwycięzcy – 23 kwietnia/6 maja

Św. Kosmy i Damiana – 1/14 lipca

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Czyże, Kojły, Lady, Leniewo, Łuszczę, Osówka, Podrzeczany, Rakowicze, Zbucz

Grunta parafialne:

Plac pod cerkwią – 0,34, siedlisko – 0,15 ha, grunta orne – 1,53 ha, łąka – 2,25 ha, grunta orne i pastwisko – 3.09 ha, siedlisko – 1,84 ha

Cmentarz:

Położony jest ok. 1 km za wsią, przy drodze do Klejnik o pow. 3,09 ha. Ogródzony murem z kamienia polnego. Założenie datuje się na początek XIX w.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Czyżach; Katecheci: Ks. Jan Stepaniuk, Anna Romańczuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jan Romańczuk, Ks. Jan Stepaniuk

Duchowieństwo:

Ks. Hrehory Kiersnowski (1727), Ks. Leon Kiersnowski (1727), Filip Szeszko (1832 - +22.12.1840), Ks. Piotr Maliszewski (11.1838-

7.07.1842), Ks. Paweł Jankowski (1210.1842 - +20.03.1846), Ks. wik. Józef Leonkiewicz (10.09.1843-7.02.1844), Ks. wik. Grzegorz Krassowski (1.04.1846-1847), Ks. Faust Goworski (1846 - +21.01.1847), Ks. Teodor Lewicki (03.1847-08.1850), Ks. Paweł Markiewicz (1.04.1851-12.12.1878), Ks. wik. Piotr Czapkowski (27.08.1852-1.03.1861), Ks. wik. Aleksander Skabałanowicz (1863-1879), Ks. Jan Drużyłowski (21.03.1878-+27.09.1884), Ks. Platon Ralcewicz (28.03.1879-17.07.1879), Ks. Andrzej Jaruszewicz (12.08.1879-24.05.1902), Ks. Jan Smirnow (22.01.1885-23.02.1885), Ks. wik. Lucjan Sosnowski (13.04.1885-7.11.1897), Ks. Bazyli Kudasow (19.06.1902-18.02.1914), Ks. Paweł Kuszniw (15.03.1914-15.04.1914), Ks. Leonid Naumow (21.05.1914- 4.08.1915). Po powrocie z *bieżeństwa*, Ks. Leonid Naumow (7.11.1918-13.11.1924), Ks. Wiktor Sawicz (13.06.1924-22.06.1925), Ks. Leonid Naumow (22.07.1925-1.07.1928), Ks. Michał Pawłowski (1.08.1928-26.05.1931), Ks. wik. Leoncjusz Aleksiejuk (10.10.1928-15.11.1929), Ks. wik. Andronik (Matwiejew) hierom. (20.12.1930-16.01.1931), Ks. Joakim Kuderski (16.01.1931-1.03.1931), Ks. wik. Konstanty Rzecki (1931-1932), Ks. Eugeniusz Kulczycki (1931-+21.06.1941), Ks. Bazyli Wasiljew (31.07.1941 - +5.01.1965), Ks. wik. Grzegorz Juszkiewicz (4.11.1964 -1998), Ks. Włodzimierz Cybuliński (25.02.1965- 14.09.1988), Ks. Piotr Martyniuk (14.09.1988-30.08.1990), Ks. Jan Romańczuk (30.08.1990 -), Ks. wik. Jan Stepaniuk (1990 -).

Literatura:

LEV 1872 s. 276; 1877 s. 44; 1880 s. 88; 1881 s. 26; 1882 s. 27; 1883 s. 29; 1884 s. 22; A. Jarušević, Programma vnebogoslubnych sobesedovanij s prichožanami Čizevskoj cerkvi. *LEV* 1883 nr 36 s. 323-324; - Remont i osvjašćenie prichodskoj i kladbiščenskoj cerkvej v sele Čižach. *Niva* 1890 nr 12 s. 94-96; *Voskr. Čt.* 1930 nr 11; S. Romančuk, Prazdnik šv. Georgija v Čižach. *Cer. Vest.* 1968 nr 5 s. 3-5; *Cerkiew cmentarna pw. Śww. Kosmy i Damiana. Dokumentacja historyczno-architektoniczna.* WKZ w Białymstoku, 1978 *mnp*s; L. Chalecka-Połocka, Cenne odkrycie konserwatorskie. *Gaz. Wspól.* 1979 nr 242 s. 5; A. Łabanow, Polichromia z Czyż. *Gaz. Wspól.* 1980 nr 196 s. 4, 6; M. Hajduk, R. Sasna R., Skarby Čyżouskaj carkvy. *Niva* 1980 nr 38/39 s. 4-5, il.; G. Sosna, Czyże. *Wiad. PAKP* 1981nr 3 s. 53-76, il.; (ala), Łuna nad Czyżami. *Kur. Podl.* 1984 nr 171 s. 2; J. Brzeski, W Czyżach po odpusćie. *Gaz. Wspól.* 1984 nr 214 s. 4-5; M. Chmjaleuski, Čyżouskae njašćasce. *Niva* 1984 nr 46 s. 6-7; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawoslawnego w Czyżach.* WKZ, Białystok 1986 *mnp*s; A. Miranović, Paustae z papjališćau. *Niva* 1986 nr 24 s. 7; - Czyże. Poświęcenie kamienia wę-

gielnego pod budowę cerkwi 5.05.1986 r. *Tyg. Podl.* 1986 nr 24 s. 10; (KLS), Cerkiew w Czyżach. *Architektura* 1989 nr 3/4 s.; L. Stalończyk, Prace konserwatorskie w woj. białostockim ... [Czyże]. *Ochrona Zabytków* 1996 nr 1(192) s. 86-93, il.; - Z dziejów nie istniejącej cerkwi w Czyżach. Zabytki sztuki i ich konserwacja. *Biuletyn Konserwatorski woj. białostockiego*, Białystok 1999 z. 5 s. 7-66, il.

DUBINY

Parafia Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny

17-211 Dubiny

tel. (0-85) 682-40-40

Wizyta generalna z 1727 r. cerkwi Nowoberezowskiej wyszczególnia, że w jej skład wchodzi wieś Dubiny. W 1764 r. wieś liczyła 12 gospodarzy. Trudno ustalić datę założenia parafii. Miejsce o nazwie *Cwintar*, zlokalizowane ok. 1 km na południe od wsi Dubiny sugeruje istnienie tam pierwszej cerkwi. Wspomniane miejsce było u podnoża *Łysej Góry* i podczas komasacji gruntów w 1953 r. zostało rozparcelowane wśród gospodarzy. Istniejący tam cmentarz został zamknięty w 1935 r.

Wizyta dekanalna z 1784 r. podaje następujący opis *Preczystienskiej* cerkwi: *drewniana pod tytułem Narodzenia Najświętszej Marii Panny, cerkiew tutejsza ma już od roku zupełną Exdostacyą Parocha y Diaka, ale należytego Nabożeństwa nigdy nie odprawia się przez niedostatek ksiąg chorowi Potrzebnych i Diaka, tudzież Bractwo Cerkiewne nie iest należycie zafundowane. Sakrament ostatniego Pomazania Ludziom Chorym nie iest administrowany. Bursa do Chorych bez Puszcunki i wcale nie porządna. Przeto Przewielebniejszego Parocha i jego Kodyatora na sumienie obowiazanie aby ducha na gruncie funduszowym nadanym zafundował a księgi cerkwi potrzebne prokurował.*

Do parafii należały następujące miejscowości: Dubiny – 53 domów i 246 osób, Nowosady 10 i 89, Augustow – 7 i 64, Lipiny – 4 i 19, Hajnowszczyzna 9 i 39, Orzeszkowo – 25 i 134. Sama lokalizacja cerkwi była około 15 m na wschód od zbudowanej w 1898 r. kaplicy – grobowca *Bazylewskich*. Cerkiew ta w 1873 r. została odsprzedana do wsi Rogacze. Do budowy nowej cerkwi parafialnej przystąpiono po otrzymaniu placu od właściciela dworu dubińskiego, Klimañskiego. Kamień węgielny został położony 15 sierpnia 1867 r., zaś poświęcenie cerkwi nastąpiło

Cerkiew *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny* w Dubinach

23 listopada 1872 r. Ikonostas dębowy, rzeźbiony, ufundował proboszcz Parteniusz Bazylewski.

W 1900 r. cerkiew ogrodzono parkanem z kamienia. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 3392 osoby, zamieszkałe we wsiach Dubiny, Nowosady, Orzeszkowo, Dubinki, Leśna, Hajnówka, Lipiny, Gnilec, Bielszczyzna i Kotówka. Na terenie parafii 4 szkoły *gramoty* ze 143 uczniami, 1 szkoła *cerkiewno-parafialna* – 48 uczniów i *narodnoje uczyliszcze* – 80 uczniów. Ziemi cerkiewnej 119 dziesięcin Parafia należała do dekanatu kleszczelowskiego, diecezji grodzieńskiej.

Po I wojnie światowej cerkiew w Dubinach otrzymała jedynie status filii parafii Nowoberezowskiej. Po II wojnie światowej rozwój miasta Hajnówki poszerzył granice miasta na grunta wsi Dubiny. Dotychczasowa wieś stała się przedmieściem Hajnówki. Cerkiew została bogato wyposażona w obramowanie ikon przez miejscowego rzeźbiarza Michała Ochrymiuka.

W latach 80-tych przystąpiono do budowy budynku parafialnego w sąsiedztwie cerkwi. Dotychczasowa posesja parafialna wraz z budyn-

kami stała się miejscem zgrupowań młodzieży Prawosławnej. Organizowano tu obozy i kolonie dla dzieci, spotkania i sympozja młodzieży, co dało możliwość zapoczątkowania organizacji młodzieży prawosławnej. Na początku lat 90-tych ośrodek został zlikwidowany.

Cerkiew *Krynoczka Św. Braci Męczenników Machabeuszy*

Cerkiew została wybudowana w 1848 r. Tradycja głosi, że nie była to pierwsza cerkiew. Istnieją legendy o zamieszkiwaniu w tych okolicach pustelnika, w pobliżu źródła. W II połowie XIX w. pielgrzym z Petersburga trafiwszy na uroczystości w trzeci dzień Świętej Trójcy 27 czerwca 1872 r. podał następujący opis: *koło cudownego źródła znajdowało się wiele krzyży. Samo zaś miejsce ogrodzone i zadaszone na czterech słupach. Studnia była wyłożona dylami. Dojście wyłożono drewnianymi kładkami tworząc most.*

W latach 20-tych XX w. drewniane obicie studni zastąpiono betonowymi kręgami, wzniesiono sześć słupów i ułożono podłogę, w późniejszym okresie wzmocniono metalowymi szynami i zabetonowano. W 1965 r. do cerkwi dobudowano narteks, a w 1969 r. wstawiono nowy ikonostas. Początkowo nabożeństwa odbywały się w dniu święta *Braci Machabeuszy* (1/14 sierpnia) i *Podwyższenia Krzyża Świętego* (14/27 września). Od 1894 r. nabożeństwa odbywają się także w drugi dzień *Świętej Trójcy*. Do stałych dni należy jeszcze 3-ci dzień Wielkanocy oraz ostatnio wprowadzono odprawianie akatystów do Ikony Matki Bożej *Nieupiwajemaja Czasza*, z obrzędem poświęcenia wody w źródle.

Kaplica cmentarna – *grobowiec rodziny Bazylewskich w Dubinach*

Kaplica cmentarna została zbudowana w 1898 r. jako grobowiec rodzinny Ks. Parteniusza Bazylewskiego. Postawiona na planie kwadratu, z czerwonej cegły. Podczas sowieckiej okupacji w 1940 r. kapliczka została wewnątrz i zewnątrz zdemolowana, zlikwidowano kopułę. W 1945 r. kapliczka została odremontowana. Znajduje się ona na starym cmentarzu grzebalnym, otoczonym murem z kamienia.

Cerkiew cmentarna *Św. Proroka Eliasza w Dubinach*

W 1929 r. został wydzielony cmentarz z gruntów tzw. *popowszczyzna*, zlokalizowanych przy drodze Dubiny – Nowosady. W 1933 r. odbyło się

poświęcenie cmentarza. W 1971 r. cmentarz został ogrodzony metalowym płotem na betonowej podmurówce, 1976 r. wzniesiono murowaną cerkiew. Konsekracji dokonano 30 lipca 1978 r. pw. *Św. Proroka Eliasza*. Cmentarz grzebalny został powiększony i 2 sierpnia 1990 r. poświęcony.

Święta parafialne:

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 8/21 września

Św. Proroka Eliasza – 20 lipca/2 sierpnia

Św. Braci Męczenników Machabeuszów – 1/14 sierpnia

Drugi i Trzeci Dzień Świętej Trójcy – święto ruchome

Trzeci Dzień Wielkanocy – święto ruchome

Miejscowości stanowiące parafię:

Bielszczyzna, Dubiny, Lipiny, Nowosady, Postołowo, Przechody, Sawiny
Gród, Smolany Sadek, Zwodzieckie

Grunta parafialne:

7,007 ha i 5,200 ha. Posesja – pow. 0,74 ha

Cmentarz:

Dubiny – nieczynny o pow. 1,25 ha i obecny – 3,21 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Dubinach; Katecheci: Ks. Bazyli Niegierewicz, Ks. Anatol Jarmocik, Ks. diak. Adam Lewczuk

Kler parafialany:

Prob. Ks. prot. Bazyli Niegierewicz, wik. Ks. Pantelejmon Patejczuk, wik. Ks. Anatol Jarmocik, psal. Ks. diak. Adam Lewczuk

Duchowieństwo:

Ks. Jan Michniewicz (1842) w st. sp., Ks. Jakub Pawłowicz (1842-1853), Ks. Parteniusz Bazylewski (wik. 20.02.1844-1851, prob. 1853-18.06.1884), Ks. Michał Bazylewski (26.08.1885-27.11.1897), Ks. Jan Wróblewski (27.11.1897-1915 ewakuacja). Po powrocie Ks. Jakub Sańczyk (1919-1923), Ks. Michał Wiertelnikow (15.08.1923-14.03.1924), Ks. Joakim Leszczyński (1.02.1924-05.1925), Ks. Aleksander Kaliski

(1.08.1925-29.05.1926), Ks. Piotr Doroszkiewicz (1.09.1926-1930), Ks. Mikołaj Żukow (22.09.1930-4.11.1938), Ks. Włodzimierz Cechan (1.05.1939-12.12.1944), Ks. Antoni Gołub (23.02.1945-1.11.1964), Ks. Bazyli Szklaruk (13.10.1964-15.03.1997), Ks. wik. Pantelejmon Patejczuk (18.03.1991 -), Ks. Witalis Gawryluk (13.03.1997 - 1999), Ks. wik. Anatol Jarmocik (15.06.1998 -), Ks. Bazyli Niegierewicz (1999 -).

Literatura:

LEV 1873 s. 3; 1874 s. 67; 1879 s. 230, 367; 1885 s. 53; 1886 s. 202; 1887 s. 414; 1890 s. 376; 1891 s. 337; 1893 s. 422; 1895 s. 522; V.V. Krestovskij, Ot Belastoka do Beloveżskoj Puści. Putevye zametki. *Russkij Vestnik* 1876 nr 11 s. 130; S.V.V., 50. jubilej svjaśćenstva [prot. Ioanna Vrublevskogo]. *GEV* 1913 s. 433-436; W. Szymański, *Przewodnik po Puszczy Białowiezkiej*. Wilno 1925 s. 43-44; N. Sendul'skij, Prazdnik na Krynoćke. *Cer. Vest.* 1960 nr 5/6 s. 23-24; 1964 nr 7 s. 23; 1966 nr 6 s. 2; N. Lenčevskij, Po prichodam Hajnovskogo blagoćinija. *Cer. Vest.* 1965 nr 6 s. 14-15; O bezpieczeństwie na drogach. [Przebudowa ogrodzenia cerkwi]. *Gaz. Biał.* 1967 nr 128; Simon (Romanćuk) ihumen, Dubiny [osvjaśćenie kladbiśćenskoj cerkvi]. *Cer. Vest.* 1979 nr 8 s. 7-10; *Wiad. PAKP* 1979 nr 4 s. 30-35; P. Bajko, Krynaćka. *Niva* 1982 nr 14 s. 6; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Dubinach*. Woj. Konserwator Zabytków, Białystok 1986 *mnps*; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego rodziny Bazylewskich*. Woj. Konserwator Zabytków, Białystok 1986 *mnps*; R.S., U Dubinach. *Niva* 1989 nr 2 s. 7; J. K., Włamanie do cerkwi. *Kur. Podl.* 1992 nr 143 s. 3; E. Podgajecki, *Parafia prawosławna w Dubinach na tle historii osady*. Praca magisterska. ChAT Warszawa 1992 *mnps*. G. Adamiuk, Wakacje '93. [Wspomnienia z obozu w Dubinach]. *List Informacyjny* 1992 nr 1/2 s. 12-13, il.; E. Podgajecki, *Krynoczka. 150 lat świątyni 1848-1988*. Bielsk Podlaski 1998.

HAJNÓWKA

Parafia Świętej Trójcy

17-200 Hajnówka

ul. Ks. A. Dziewiątowskiego 15

tel. (0-85) 682-28-19

Kaplica Ikony Matki Bożej Kazańskiej w Hajnówce

W okresie międzywojennym mieszkańcy należeli do parafii Dubiny. W wyniku nieustannych zabiegów Prawosławnych mieszkańców w 1925 r., urządzono w prywatnym budynku przy ul. 3 Maja 9, kaplicę pw. Ikony Matki Bożej Kazańskiej. Nabożeństwa odbywały się z okazji świąt, od-

Sobór *Świętej Trójcy* w Hajnówce

prawiane przez duchownych z parafii Dubiny lub Nowoberezowo. Od 1928 r. była prowadzona nauka religii w szkołach na terenie Hajnówki. W 1934 r. kaplicę w Hajnówce obsługiwał stały duszpasterz.

Do 1942 r. pogrzeby Prawosławnych mieszkańców odbywały się na cmentarzach w Dubinach i Nowoberezowie. Pomimo wysiłków wyznawców, władze państwowe dopiero w 1937 r. zezwoliły na budowę *Domu Gromady Prawosławnej* przy ulicy Lipowej. Plac został poświęcony, ustawiono krzyż i zgromadzono materiały, ale decyzją wójta budowa została wstrzymana. Władze sowieckie w 1939 r. zamknęły kaplicę, a pomieszczenie zaadaptowano na mieszkania.

W czerwcu 1941 r. urządzono ponownie kaplicę w domu mieszkalnym Włodzimierza Giżewskiego przy ulicy Lipowej 8. Nabożeństwa w wynajętej kaplicy odbywały się regularnie do 11 października 1942 r., czyli święta Ikony Matki Bożej *Nieoczekiwana Radość*. W dniu 26 maja 1942 r. została erygowana parafia Prawosławna pw. Św. Mikołaja Cudotwórcy, w skład jej weszły miejscowości: Hajnówka oraz wsie Górna, Dolna, Porejowo i Orzeszkowo.

Cerkiew Św. Mikołaja Cudotwórcy w Hajnówce

W 1942 r. władze okupacyjne przekazały zabudowania i działkę byłego nadleśnictwa „Leśna” na potrzeby parafii (od czerwca 1941 r. były opuszczone). Dzięki pomocy mieszkańca Hajnówki budynek mieszkalno-biurowy został adaptowany na cerkiew, która 11 października 1942 r. została konsekrowana. W 1943 zainstalowano nowy ikonostas, a w 1946 r. dobudowano narteks wraz z dzwonnica, na której umieszczono pięć dzwonów o łącznej wadze 525 kg. W 1961 r. cerkiew pokryto blachą, wymieniono stare podłogi, a na zewnątrz pomalowano ściany. Z chwilą wybudowania obok dotychczasowej cerkwi nowej okazałej świątyni pw. Świętej Trójcy, w 1984 r. przekazaną ją do wsi Czyże. Tu również służyła ona do chwili zbudowania nowej, w miejscu spalonej cerkwi, a w 1996 r. przewieziono ją do Białegostoku na Nowe Miasto, gdzie erygowano parafię pw. Św. Jerzego.

Sobór Świętej Trójcy w Hajnówce

Dynamiczny rozwój miasta zobowiązywał proboszcza parafii do poczynienia starań o budowę świątyni, która mogłaby zaspokoić potrzeby

coraz większej ilości parafian. Nie przeciętnego zadania, jak na ówczesne warunki polityczno-społeczne, podjął się Ks. Antoni Dziewiatowski. Po kilkuletnich zabiegach o pozwolenie na wzniesienie cerkwi, w roku 1973 przystąpiono do budowy soboru według projektu architekta Aleksandra Grygorowicza.

Zgodnie z projektem krzyżowo-kopułowa budowa została oparta na czterech żelbetonowych słupach o średnicy 1 m i przykryta stożkiem zwieńczonym kopułą. Dwa podobne słupy wspierają balkon chóru. Świątynia może pomieścić 5 tysięcy osób. Sobór wybudowano dzięki staraniom Ks. Antoniego Dziewiatowskiego przy materialnej pomocy parafian oraz ludzi dobrej woli z kraju i zagranicy. Posadzka soboru jest wyłożona płytami z marmuru. Witraże we wszystkich oknach wykonano według projektu prof. Adama Stalony-Dobrzańskiego. W 1987 r. dolny ikonostas, rzeźbiony w drewnie wykonał Jan Sołowianiuk z Hajnówki. W górnej cerkwi wykonano ikonostas według projektu Aleksandra Grygorowicza – betonowa konstrukcja została pokryta elementami ceramicznymi, ze drzwiami złożonymi w formie liści palmowych. Wykonawcą polichromii był Dymitrios Andronopulos z Grecji, który nawiązał do wzorów późnobizantyjskiego malarstwa. Żyrandol centralny z witrażami (Krzyż Tysiąclecia Chrztu Rusi) został wykonany w 1988 r. dla uczczenia Jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Rusi. W 1992 r. zainstalowano instalację alarmową. W dniu 11 października 1994 r., w święto ikony Matki Bożej *Nieoczekiwana Radość* odbyła się konsekracja soboru. Parafia wzbogaciła się o dwa nowe murowane domy na potrzeby kleru.

Kapliczka obok soboru *Świętej Trójcy*

Na placu obok soboru, od strony południowej, wybudowano kapliczkę do święcenia wody. Poświęcenia krzyża na kapliczce dokonano w dniu święta Ikony Matki Bożej *Nieoczekiwana Radość*, 13 października 1991 r.

Szkoła Psalmistów w Hajnówce przy soborze *Świętej Trójcy*

We wrześniu 1996 r. decyzją Metropolity Bazylego została otwarta Szkoła Dyrigentów w Hajnówce. Nauka trwa 2 lata na poziomie szkoły średniej. Zajęcia prowadzone są przez trzy dni w tygodniu. Dnia 27 września 1996 r. odbyły się pierwsze zajęcia, kandydaci przyjmowani są po ukończeniu szkoły średniej. W Szkole obowiązują następujące

grupy tematyczne: przedmioty muzyczne, przedmioty teologiczne i przedmioty pedagogiczne. W 1998 r. szkołę opuścili pierwsi absolwenci i zostali zatrudnieni w parafiach na etacie psalmisty-dyrygenta i katechety.

Dyrektor szkoły: Ks. mitrat Michał Niegierewicz

Prawosławny Dom Miłosierdzia *Samarytanin* przy parafii *Świętej Trójcy*

W kwietniu 1997 r. parafia *Świętej Trójcy* przyjęła od władz państwowych połowę poszpitalnej posesji wraz z budynkiem byłego Szpitala Rejonowego w Hajnówce. Dekretem Metropolity Bazylego powołano Prawosławny Dom Miłosierdzia. Wysiłkiem parafii *Świętej Trójcy* został wyremontowany budynek oddziału ginekologiczno-położniczego, łącznie z wymianą sieci wodociągowo-kanalizacyjnej i zaadoptowany na potrzeby osób niepełnosprawnych. Dnia 1 stycznia 1998 r. zamieszkali w tym domu pierwsi pensjonariusze. W dniu 15 lutego 1998 r. Metropolita

Dom Miłosierdzia „*Samarytanin*” przy parafii *Świętej Trójcy* w Hajnówce

Sawa odprawił pierwszą Świętą Liturgię w nowopoświęconej kaplicy pw. Opieki Bogurodzicy. Opiekunem duchownym został mianowany Ks. Michał Markiewicz, a zastępcą dyrektora i główną księgową Ludmiła Lickiewicz. W każdą sobotę w kaplicy odprawiana jest Święta Liturgia, a w niedzielę nabożeństwo wieczorne.

Święta parafialne:

Św. Mikołaja – 9/22 maja i 6/19 grudnia

Ikony Matki Bożej „Nieoczekiwana Radość” – pierwsza niedziela po święcie Św. Apostoła Jana Teologa

Cmentarz:

Cmentarz w Hajnówce o pow. 3,5 ha – wspólny dla wszystkich parafii.

Miejscowości stanowiące parafię:

Hajnówka – ulice: Bajeczna, Batorego, Bednarska, Białostocka, Bielska, Bociania, Boczna, Botaniczna, Brzozowa, Chopina, Czajki, Daniela, Dolna, Długa, Elektryczna, Fabryczna, Granitowa, Graniczna, Grunwaldzka, Hibnera, Jastrzębia, Jaśminowa, Jesionowa, Jelenia, Kacza, Kasztanowa, Kłosowa, Kniewskiego, Kosidłów, Krasieńskiego, Kwiatowa, Leszczynowa, Lipowa, Łosia, Marmurowa, Moniuszki, Mostowa, Niedźwiedzia, Nowa, Odległa, Ogińskiego, Okopowa, Orzechowa, Os. Lipowa, Os. Mazury, Os. Milenium, Owocowa, Poddolna, Podlasie, Polna, Południowa, Prosta, Rutkowskiego, Rysia, Sadowa, Sarnia, Siewna, Sokoła, Sowia, Spadowa, Spiralna, Sportowa, Stalowa, Stolarska, Studzienna, Szymanowskiego, Ściegiennego, Ślusarska, Targowa, Topolowa, 3-go Maja do ul. Piłsudskiego, Warszawska *od toru bielskiego*, Warzywna, Wierobieja, Wilcza, Wróblewskiego, Zajęcza od ulicy Odległej, Zbożowa, Złota, Żabia, Żurawia, Żwirowa,

Grunta parafialne:

Pow. – 1,3 ha placu cerkiewnego łącznie z zabudowaniami oraz 1 ha przy *Domie Miłosierdzia*

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Hajnówce Nr 2; Katecheci: Ks. Jan Wołkowycki, Marek Maciuk, mgr Anna Wawrzeniuk, Halina Patejczuk.

Szkoła Podstawowa w Hajnówce Nr 6; Katecheci: mgr Anatol Korch, mgr Ewa Czurak, Elżbieta Sidoruk.

Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Hajnówce; Katecheci: Ks. Sławomir Chwojko, Ks. Mikołaj Kulik, Ks. diak. Tomasz Lewczuk.

Szkoła Specjalna w Hajnówce Nr 4; Katecheta: mgr Julita Niczyporuk.

Organizacje cerkiewne:

Bractwo Prawosłwne Śww. Cyryla i Metodego

Bractwo Młodzieży Prawosławnej

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Michał Niegierewicz, wik. Ks. prot. Bazyli Szklaruk, Ks. wik. prot. Sławomir Chwojko, Ks. wik. prot. Mikołaj Kulik, Ks. diak. Tomasz Lewczuk, psal. Marek Maciuka, I dyryg. Mirosława Demianiuk, II dyryg. Elżbieta Sidoruk.

Duchowieństwo:

Ks. Włodzimierz Drużyłowski (1936, 1938), Ks. Mikołaj Kamiński (1937, 1939), Ks. Eugeniusz Kalczuk (1937, 1939), Ks. hieronimich Auksencjusz Siemieniuk (1939), Ks. Włodzimierz Cechan (-1941-), Ks. Serafin Żeleźniakowicz (26.05.1942-09.1951), Ks. Antoni Dziewiatowski (9.11.1951-1952 dziekan - +28.09.1995), Ks. wik. Leoncjusz Tofiluk (10.07.1958-3.07.1979), Ks. wik. Michał Niegierewicz (19.11.1979 - 3.11.1995 prob. i dziekan -), Ks. wik. Paweł Kononiuk (30.09.1982-19.12.1983), Ks. wik. Witalis Gawryluk (? - 28.09.1988) ponownie (21.11.1995 -13.03.1997), Ks. wik. Jerzy Ackiewicz (11.09.1991-30.06.1998), Ks. wik. Leonidas Szeszko (28.09.1988-1998), Ks. wik. Anatol Jarmocik (19.09.1988-12.03.1998), Ks. wik. Alim Rusinowicz (19.03.1992-27.03.1992), Ks. wik. Mikołaj Białomyzy (?-12.03.1998), o.wik. Bazyli Szklaruk (13.03.1997-), Ks. wik. Sławomir Chwojko (12.03.1998-).

Literatura:

A. Devjatovskij, Istorija Hajnovskogo prichoda. *Pravoslavnyj Kalendar* 1975 g. s. 149-153; Prazdnowanie ikony MB *Nečajnaja Radost'* v Hajnovke. *Cer. Vest.* 1967 nr 11 s. 5-7; T. Dorda, Refleksje z Ekumenicznego Młodzieżowego Obozu Roboczego w Hajnówce. *Wiad. PAKP* 1974 nr 3 s. 66-69 nr 4 s. 98-100; I. Walulik, Świątynie naszych dni. Nowa cerkiew w Hajnówce. *Kierunki* 1979 nr 31 s. 4; G. Polak, Powstaje największa cerkiew w Polsce w Hajnówce. *Słowo Powszechnie* 1980 nr 15 s.7; Cerkiew w Hajnówce. *Architektura* 1980 nr 5 s. 33, il.; T. Wyszomirski, Sobór w Hajnówce. *Myśl Społeczna* 1980 nr 3 s. 5, il.; A. Grygorowicz, Pogodzić tradycję ze współczesnością. *Polska* 1980 nr 13 s. 5, 42-46; - Nie ma nowoczesności bez tradycji. *Rozm. Za i Przeciw* 1982 nr 13 s. 1-3, 18-19, il.; - Refleksje na temat projektowania i realizacji trzech cerkwi w woj. białostockim. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Architektura* 1990 nr 33; J. Morawski, Znak. (Rozmowa z autorem o cerkwi w Hajnówce). *Nowa Wieś* 1983 nr 6 s. 6-7, il.; G. Sosna, Hajnówka. *Encyklopedia Katolicka* T. 6 (1983) szp. 498-499; A. Dziewiatowski, Ikony z wyspy Atos. *Rozm. Kur. Podl.* 1983 nr 93 s. 5.; - Neobizancjum w Hajnowskiej cerkwi. *Tyg. Podl.* 1989 nr 6(51) s. 10; A. Devjatovskij, Pod błagodatnym pokrowom svjateljja Nikolaja. Iz žizni prichoda v Hajnovke. *Pravoslavnyj Kalendar* na 1984 g., s. 236-243; K. Kucza-Kuczyński, Cerkiew w Hajnówce. *Przeg. Powszechny* 1986 nr 2 s. 276-279, rys.; *S o b ó r Hajnowski*. Hajnówka 1988; Sobor v Hajnovke i ego nastojatel'. Hajnovskij Festival' Cerkovnoj Muzyki. *Cerk. Vest.* 1990 nr 6/8 s. 37-40; K. Rosiński, Ks. Dziewiatowski i jego sobor. *Kur. Por.* 1991 nr 83 s. 8-9, il.; W. Zin, *Hajnowska parafia prawosławna Świętej Trójcy*. Hajnówka 1992; L. Szeszko, *Prawosławne Studium Psalmistów w Hajnówce*. *Wiad.PAKP* 1998 nr 2 s. 39-40.

HAJNÓWKA

Parafia Narodzenia Św. Jana Chrzciciela

17-200 Hajnówka

ul. Reja 12

tel. (0-85) 683-48-84

Wraz z rozwojem miasta Hajnówka, w latach 90-tych podjęto kroki celem utworzenia następnej, drugiej parafii. Miejsce na lokalizację świątyni parafialnej obrano na obrzeżu miasta, w sąsiedztwie cmentarzy Prawosławnego i wojennego. Znajdująca się na cmentarzu cerkiew zaczęła pełnić rolę parafialnej i przystąpiono do budowy okazałej świątyni według projektu Jana Kabaca.

Cerkiew
Św. *Jana Chrzyciciela*
w Hajnówce

Cerkiew cmentarna *Wszystkich Świętych* w Hajnówce

Na obrzeżu puszczy od zachodniej strony miasta założono cmentarz grzebalny i w grudniu 1942 r. poświęcono. Po wojnie podjęto decyzję o budowie kaplicy cmentarnej i w 1953 roku poświęcono ją pw. *Wszystkich Świętych*. Dziesięć lat później budynek oszalowano i pomalowano. W roku 1966 wstawiono ikonostas, zaprojektowany i rzeźbiony w drewnie przez Franciszka Bołozę. Orginalne ikony i pomalowanie cerkwi są dziełem Jerzego Nowosielskiego. W następnym roku cerkiew wzbogaciła się o trzy dzwony, a w latach 1969-1971 zbudowano nowe mury ogrodzenia cmentarza i doprowadzono prąd elektryczny. W 1985 r. cmentarz został poszerzony, ogrodzony murem ceglany i założono

księgę cmentarną. Sama cerkiew w 1990 r. została wyremontowana i zbudowano dom mieszkalny na cmentarzu.

Święta parafialne:

Niedziela *Wszystkich Świętych* – Pierwsza Niedziela po *Świętej Trójcy Narodzenia Św. Jana Chrzciciela* – 24 czerwca/7 lipca

Miejscowości stanowiące parafię:

Hajnówka – ulice: Armii Krajowej, Armii Ludowej, Białowieska, Bielska, Celną, Cicha, Handlowa, Jednostka Wojskowa, Kolejki Leśne, Konopnickiej, Kraszewskiego, Łagodna, Małomiejska, Międzytory, Miła, Nałkowskiej, Nieznany Bór, Orzeszkowej, Partyzancka, Piłsudskiego *od toru białowieskiego* do ul. 3-go Maja, Prusa, Reja, Sawickiej, Sienkiewicza, Skłodowskiej, Słoneczna, Torowa, Wesoła, Żeromskiego.

Grunta parafialne:

Plac pod cerkwią 0,15 ha.

Cmentarz:

Pow. 3,5 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Hajnówce Nr 1; Katecheci: Ks. diak. Adam Lewczuk, mgr Julita Niczyporuk, Walentyna Radzymin

Szkoła Podstawowa w Hajnówce Nr 5; Katecheci: mgr Maria Ackiewicz, Walentyna Radzymin

Liceum Ogólnokształcące w Hajnówce Nr 1; Katecheci: Ks. mgr Leonid Szeszko, Ks. mgr Michał Markiewicz

Liceum Ogólnokształcące z białoruskim językiem nauczania w Hajnówce Nr 2; Katecheci: Ks. mgr Jerzy Ackiewicz, Ks. Marek Jakimiuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Leonid Szeszko, wik. Ks. Michał Markiewicz, psal. – dyrygent Irena Łukaszuk

Duchowieństwo:

Ks. Leonid Szeszko (1998 -), Ks. wik. Eugeniusz Podgajcki (12.10.1996-?),
Ks. Michał Markiewicz (1997 -).

Literatura:

(t), Nowa parafia w Hajnówce. *Krag* 1989 nr 3/4 s. 4; Parafia Prawosławna pw. Wszystkich Świętych w Hajnówce zwraca się z prośbą o wsparcie finansowe budowy nowej cerkwi. *Czasopis* 1995 nr 5 s. 29, il.; Nowe cerkwie w Hajnówce. *Przeg. Prawosł.* 1996 nr 12 s. 7-8, il.

HAJNÓWKA

Parafia Św. Dymitra Sołuńskiego

17-200 Hajnówka

ul. Warszawska 71

tel. (0-85) 684-39-80

Postępujący rozwój miasta wpłynął na powstanie trzeciej parafii w Hajnówce. Lokalizację nowej cerkwi wyznaczono na skraju miasta, w sąsiedztwie lasów oraz budynków Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej, Spółdzielni Inwalidów „Postęp” oraz salonu sprzedaży samochodów. W 1995 r. został zakupiony grunt od Spółdzielni Budowlanej „Czyn”, a 3 czerwca dokonano poświęcenia kamienia węgielnego. Ofiarność i zaangażowanie wiernych były ogromne, gdyż na II dzień świąt Bożego Narodzenia 1966 r. odprawiono pierwszą Świętą liturgię. W krótkim czasie wybudowano *dolną* cerkiew i rozpoczęto regularne nabożeństwa. Decyzją Metropolity Bazylego 30.04.1996 r. erygowano parafię.

8 listopada 1998 r. Metropolita Sawa dokonał poświęcenia krzyża na głównej kopule. Prace przy budowie i wyposażeniu cerkwi są kontynuowane. Autorem projektu cerkwi jest Michał Bałasz.

Kaplica Ikony Matki Bożej Kazańskiej przy ul. Górnej w Hajnówce

W dawnej wsi Górna, obecnie ulica miasta Hajnówka, w 1944 r. mieszkaniec tej wsi Mikołaj German, przy współudziale mieszkańców, wznosił drewnianą kapliczkę. Intencją jej postawienia było ocalenie wsi od pożogi wojennej, gdy prawie wszystkie sąsiednie miejscowości zo-

Cerkiew
Św. Dymitra Soluńskiego
w Hajnówce

stały spalone. Kaplica została zlokalizowana we wsi, jednak z powodu przebudowy drogi została przeniesiona na cmentarz obok wsi, gdzie w 1944 r. spoczęło 6 mieszkańców zabitych przez Niemców. W 1986 r. zbudowano nową murowaną kaplicę na środku obecnej ulicy Górnej.

Święta parafialne:

Ikony Matki Bożej Kazańskiej – 20 października/4 listopada

Św. Męczennika Dymitra Soluńskiego – 26 października/8 listopada

Ikony Matki Bożej Włodzimierskiej – 21 maja/3 czerwca

Miejscowości stanowiące parafię:

Hajnówka – ulice: Bohaterów Westerplatte, Cisowa, Cyprusowa, Czeska, Gajowa, Górna *od toru bielskiego*, Gruntowa, Iglasta, Jodłowa, Judzianka, Kościuszki, Leśna, Magazynowa, Mickiewicza, Miodowa, Modrzewiowa, Myśliwska, Obwodowa, Piłsudskiego *od toru białowieskiego*, Poryjewo, Ptaszyńskiego, Słowackiego, Sosnowa, Spiżowa, Stara, Świerkowa, Tuwima, Warszawska *od toru bielskiego*, Wiejska, Wojska Polskiego, Wrzosowa, Wydmuchowo, Zwierzyniecka

Grunta cerkiewne:

Posesja cerkiewna – pow. 0,2992 ha

Cmentarz:

W trakcie załatwiania są formalności pod nowy parafialny cmentarz grzebalny o pow. 4,82 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa nr 3 w Hajnówce; Katecheta: mgr Lilla Busłowska Zespół Szkół Rolniczych w Hajnówce; Katecheta: Ks. mgr Jerzy Ackiewicz.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jerzy Ackiewicz, Ks. wik. Andrzej Busłowski, Ks. Jan Wołkowycki, Ks. prot. Jan Gacuta.

Duchowieństwo:

Ks. Jerzy Ackiewicz (30.06.1996 -), Ks. wik. Marek Jakimiuk (12.03.1998-15.04.1999), Ks. wik. Andrzej Busłowski (15.04.1999 -), Ks. Jan Wołkowycki, Ks. Jan Gacuta (2000 -).

Literatura:

Nowa parafia w Hajnówce. Gaz. Hajnowska 1996 nr 6 s. 4; H. Maroz, Słowy radości. Przeg. Prawosł. 1998 nr 2 (152) s. 21-22;(am), Krzyż na hajnowskiej cerkwi. *Przeg. Prawosł.* 1998 nr 12(162) s. 15; A. Maroz, Svjatkovanni na Judzjancy. Niva 1998 nr 49 s. 9.

Cerkiew *Św. Antoniego Pieczerskiego* w Kuraszewie

KURASZEWO

Parafia Św. Antoniego Pieczerskiego

17-207 Czyże

tel. (0-85) 681-35-63.

Wizyta cerkwi Czyżowskiej z 1775 r. podaje, że wieś Kuraszewo liczyła 68 domów zamieszkałych przez 298 osób, zaś w 1804 r. – 89 domów. Znajdująca się niedaleko Kuraszewa Wieżanka, dziś przysiółek wsi Wólka, posiadała kaplicę i według *Księgi Metryk* cerkwi w Łosince z r. 1828 kapelanem kaplicy Wieżańskiej był Ks. Bazyli Sewerynowicz. Kuraszewo, jako stara miejscowość, praktycznie była daleko do parafialnych cerkwi – w Czyżach – jak i później w Łosince. W 1868 r. mieszkańcy postanowili wznieść cerkiew pw. *Św. Antoniego Pieczerskiego*, obsługiwaną przez duchowieństwo parafii Czyże. Majstrami byli mieszkańcy Kuraszewa Sylwester Wasiluk i Łukasz Prokopiuk. W latach 90-tych czyniono przy-

gotowanie do podziału parafii. Wielka aktywność mieszkańców Kuraszewa podczas uroczystości w Leśnej Podlaskiej zwróciła uwagę oberprokuro-ra Władimira Konstantinowicza Sablera, który później świątynię szczo-drze obdarzył ofiarami rzeczowymi. W 1895 r. zbudowano dom parafialny, a w następnym roku cerkiew wyremontowano. Decyzją władz cerkiew-nych z 7 listopada 1897 r. dotychczasowa dwuetatowa parafia Czyżewska podzielona została na dwie. Nowoutworzona parafia Kuraszewo diecezji litewskiej, dekanatu kleszczelowskiego obejmowała wsie: Kuraszewo, Lady, Łuszczce, Leniewo i Podrzeczany z 1613 wiernymi. Na początku XX w. według rejestru diecezji grodzieńskiej z parafii Kuraszewo ode-szła wieś Podrzeczany ponownie do Czyż. Przy cerkwi w Kuraszewie rejestrowano 1439 parafian, dwie szkoły cerkiewno-parafialne ze 100 uczniami.

Po I wojnie światowej władze państwowe nie dały pozwolenia na otwarcie parafii ani filii. Ziemia cerkiewna w ilości 33 dziesięcin pre-kazana z byłego funduszu cerkwi czyżewskiej, została zabrana przez władze państwowe. Cerkiew przyłączono do parafii Czyże. Siłą rzeczy ludność byłej parafii nie mogła być dostatecznie zabezpieczona w normalną ob-ługę duszpasterską. Odradzająca się polityka „jedności kościelnej” z apro-batą władz państwowych, znalazła podatny grunt dla utworzenia parafii obrządku wschodnio-słowiańskiego tzw. neounickiej. W latach 1925-1939 duchowni unicy (w większości renegaci), obsługiwali część parafian, na-tomiast duchowni parafii Czyże roztaczali opiekę duszpasterską nad wy-znawcami Prawosławia. Cerkiew zabrali unicy i z tego tytułu dochodziło do zatargów. Prawosławni zaadaptowali dom mieszkalny Mikołaja Romań-czuka na potrzeby świątyni. Sprawę przekazano do sądu i po wygranej sprawie w 1932 r. cerkiew ponownie przeszła do wyznawców Prawosławia. Plebania i grunty były użytkowane przez neounitów do końca 1939 r.

Na początku II wojny światowej zamknęła swe działanie placówka neounicka. W latach 40-tych cerkiew została wyremontowana – do-budowano dzwonnice. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1956 r. parafię stanowiło 170 domów, w tym: Kuraszewo 160 domów zamieszkałych przez 899 osoby i kol. Podwieżanka z Wólką – 10 domów. Ziemi cerkiewnej według rejestru geodezyjnego parafia posiada 4,45 ha w tym: cerkiew i cmentarz – 1,12 ha, siedlisko – 2,47 ha, cmentarz – 0,76 ha i kaplica – 0,11 ha.

Kaplica Św. Braci Machabeuszy około wsi Lady

Przy drodze z Kuraszewa do wsi Lady, w odległości około 50 m, na prawym brzegu rzeki Łoknicy-Kuraszanki usytuowane jest *Zamczysko*, datowane na XI -XII w. Jest to małe wzniesienie, ograniczone od południa podmokłymi łąkami i doliną rzeki. W 1942 r., w sąsiedztwie źródelka zbudowano cerkiewkę wybierając na fundament sporo kamieni z *Zamczyska*, zaś przydatne drewno wzięto ze starej dzwonnicy. Incjatorem budowy był Teodor Pawluczuk wraz z mieszkańcami Kuraszewa. Wkrótce źródelko zostało otoczone mnóstwem krzyży, przynoszonych tu przez wiernych. W 1973 r. przeprowadzono remont, dach pokryto nową blachą, ściany wewnątrz i zewnątrz oszalowano, ułożono nową podłogę, a teren ogrodzono.

Święta parafialne:

Św. Antoniego Pieczerskiego – 10/23 lipca

Św. Braci Machabeuszy – 1/14 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Wieś Kuraszewo i Wólka

Cmentarze:

Cmentarz nieczynny o pow. 0,76 ha położony przy drodze do wsi Kojły, w odległości 1 km od cerkwi.

Cmentarz nowy przy cerkwi o pow. 1,12 ha założony w 1948 r.

Grunta parafialne:

Ziemi cerkiewnej 6 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Kuraszewie; Katecheta: Ks. Mikołaj Grygoruk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Mikołaj Grygoruk

Duchowieństwo:

Ks. Lucjan Sosnowski (7.11.1897-9.07.1899), Ks. Mikołaj Rożkowski (28.07.1899-10.10.1906), Ks. Włodzimierz Sosnowski (22.03.1907-

11.04.1907), Ks. Jan Smirnow (12.04.1907-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* parafia zlikwidowana, cerkiew dołączono do parafii Czyże. Obowiązki duszpasterskie pełnili: o Leoncjusz Aleksiejuk (10.10.1928-15.11.1929), Ks. Konstanty Rzecki (1931-1932), Ks. hierom. Andronik Matwiejew (1932-3.10.1933), Ks. hierom. Serafin Szachmuć [Samojlik ?] (1935-10.12.1937), Ks. hierom. Leonidas Moroz (6.04.1938 - ?), Ks. Mikołaj Wincukiewicz (11.1939-12.1944), Ks. Piotr Miedwiediew (02.1945-25.08.1952), Ks. Łukasz Janowicz (10.11.1952-7.09.1955), Ks. Mikołaj Bliźniuk (18.10.1955-8.08.1962), Ks. Piotr Popławski (15.05.1965-1.08.1965), Ks. Włodzimerz Cybuliński (25.11.1962-27.03.1965), Ks. Jan Jakubiuk (1.08.1968-+4.05.1973), Ks. Eugeniusz Naumow (21.04.1973 -?), Ks. hierom. Serafin Sańczyk (23.08.1973-31.08.1973), Ks. Włodzimierz Szumikowski (19.11.1973-1979), Ks. Jerzy Ackiewicz (?- 29.07.1986), Ks. Włodzimierz Sawczuk (29.07.1986 -?), Ks. Eugeniusz Zdrojewski (28.08.1986-7.12.1992), Ks. Teodor Wasiluk (?), Ks. Eugeniusz Guszcz (14.09.1994-1.08.1996), Ks. Stanisław Strach (1.08.1996-?), Ks. Eugeniusz Podgajecki (?-10.12.1996), Ks. Mikołaj Grygoruk (11.10.1997 -).

Literatura:

LEV 1868 s. 610-611; 1880 s. 88; 184 s. 22; 1898 s. 294; 1899 s. 26, 331; 1900 s. 299; 14 sentjabrja [1897] v Lesnianskom monastyre. Zametka o chore iz derevni Kuraševo. *Pribavlenije k Cer. Ved.* 1897 nr 39 s. 1395-1396; *GEV* 1902 s. 125; 1914 s. 89; Torżestvo osvjaśćenija cerkovno-prichodskoj školy v sele Kuraševe. *LEV* 1900 nr 17 s. 381-383; Novoe vystuplenie uniatov v Grodnensšine. *Voskr. Ćt.* 1925 s. 768-769; B.G., Likvidacija Kuraševskoj unii. *Voskr. Ćt.* 1927 nr 50 s. 651-652; V., Pravda pro Kuraševskuju Cerkov'. *Voskr. Ćt.* 1928 s. 116-7; M. Pavlovskij, Pravda o raspostranienii unii v Pol'se. *Voskr. Ćt.* 1929 nr 35 s. 584; M.I. Černjakovskij, Metody uniatskoj roboty. *Voskr. Ćt.* 1931 nr 21 s. 264; Ljubopytnyj, Neprosennaja vizitacija. *Voskr. Ćt.* 1931 nr 34 s. 467-469; Prichożanin, Sud pravjy. *Voskr. Ćt.* 1931 nr 39 s. s. 544-546; K.N. Nikolaev, *Vostočnyj obrjad.* Pariż 1950 s. 157; J. Jaskanis, Wyniki badań kurhanu w Kuraszewie przeprowadzonych w 1961 r. *Rocz. Biał.* 1963 t. 4 s. 323-340; D. Jaskanis, Materiały z badań wczesnośredniowiecznego cmentarzyska z grobami ciałałpalnymi w okolicy Kuraszewa. *Rocznik Białostocki* 1969 t. 6 s. 241-265; B. Łomacz, Praca duszpasterska duchowieństwa neounickiego (1923-1939). *Novum* 1980, V, 81-103; M. Hajduk, Vol'ka. *Krajaznaučy slounik.* Niva 28.03.1982 r. nr 4 s. 3; *Dokumentacija ewidencyjna cmentarza prawosławneho w Kuraszewie.* Wojewódzki Konserwator Zabytków. Białystok 1986 *mnp*; *Dokumentacija ewidencyjna zamkniętego cmentarza prawosławneho w Kuraszewie.* Wojewódzki Konserwator Zabytków. Białystok 1986 *mnp*.

LEWKOWO STARE

Parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła

17-221 Lewkovo Stare

tel. (0-85) 685-60-15

Prawdopodobnie cerkiew w Lewkowie istniała przed 1574 rokiem. W 1698 r. duchowny cerkwi posiadał półtorej włóki gruntu wolnej od opłat. Zachowana *Wizyta generalna z 1727 r. Cerkwie Lewkowskiej pod Tytułem Stych Apostołów Piotra y Pawła Colationis Ich MWWPanów Masalskich ... Cerkiew Drewniana z fundamentu Nowa Nie benedykowna wielka z kopuła wyniosła y z krzyżem wspianiałym, Faciaty in frontispicio dwie z kopułami bez krzyzow Między ktoremi chor na cały babiniec y Salka w kratce za Drzwiami. Cmętarz ieszcze Nie oparkaniony Dzwonniczka Seperatim od Cerkwie na słupkach wiązana iuz zgniła upadaiąca ... Carskie Drzwi stolarskiej sztuki ... swiec gromadzkich wielkich dwie swiec brackich pochodni szesc ... Ieszcze sie znayduie Obrazow wielkich Osm a małych dwa. Moskiewskich cztery ... Uboga Apparencyja iest wszystka stara z starey Cerkwie przeniesiona z Oltarza Drzwi ... Ta cerkiew Fundowana Na Włokach Dwoch ... Parafya ... wies Lewkowa, Łuka, Horodysk, Semenowka.*

Wspomniana cerkiew przetrwała do czasów współczesnych. Przed oszalowaniem świątyni w latach 60-tych można było zobaczyć napis na belce przy bocznym wejściu, z datą 1574 r., co świadczy że do budowy zużyto materiał z poprzedniej cerkwi. Parafia obejmowała rozległe terytorium dóbr Narewskich. W późniejszych czasach wspomniane miejscowości były zaczątkiem nowych parafii: *Horodysk* alis *Narewka* – parafia *Narewowska* (1869), *Semenowka* – parafia *Siemionowska* (1957), zaś *Łuka* – zatopiona, dając początek zbiornika wodnego – *Zalew Siemionówka* (1990).

W 1736 r. Jan Kazimierz Massalski, sędzia ziemski Wołkowyski, właściciel Łuki, zapisał w testamencie, że *jego wolą jest pochować w cerkwi lewkowskiej przed ołtarzem Najświętszej Marii Panny na koszt pogrzebu przekazuje 300 zł polskich na rzecz cerkwi w Lewkowie ... zł polskich 100 zapisuję do cerkwi lewkowskiej na dopłacenie dzwonu nowego. Księdza Prezbyterowi lewkowskiemu czapkę z wierzchem karmazynowym ...*

Następna wizyta z 1784 r. podaje, że *cerkiew drewniana brussowana gętami kryta, kopułę pośrodku malowaną mająca z krzyżem ...*

W 1787 r. dobra Narewka należą do Jana Węgierskiego i tworzą je 4 folwarki: Lewkowo z dworem oraz wsie Iliaszuki, Michnówka z kolonią Michalczuki (Kordon); folwark Łuka z dworem i wsią Słobódka oraz osady bojarskie przy rzece Narew, folwark Siemionówka z dworem i wsią; folwark Grodzisk z dworem i wsią i Mikłaszewo. Siedzibą właściciela Węgierskiego najpierw był dwór Łuka, a później siedziba w Tarnopolu. W Siemionówce Jan Węgierski był fundatorem cerkwi pod koniec XVIII w. Według *Księgi Zmarłych* z lat 1809-1826 w skład parafii wchodziły miejscowości Berezowy Kopiec, Bernacki Most, Biernacki Most kolonie,

Cerkiew
*Św. Apostołów
Piotra i Pawła*
w Lewkowie Starym

Brody, Chominowo, Dąbrowa, Gnilec, Grodzisk, Grodzisk folwark, Heliaszuki (Eliaszuki, Iliaszuki), Huszczewina, Janowo, Kordon, Lewkowo, Lewkowo dwór, Łuka, Łuka dwór, Masiewo, Masiewo dwór, Michnowka, Mikłaszewo, Minkowka, Narewka, Narewka dwór, Ochrymy, Olchowka, Pasięka, Piszczatka, Pod Babią Górą, Podlewkowo, Połamja folwark, Siemionówka, Skupowo, Skupowo dwór, Słobotka, Stoczek, Suszczy Borek, Swinorojowo, Teremki, Zabłotczyzna, Zarzeka.

Po przyłączeniu unitów do Kościoła Prawosławnego w 1839 r., cerkiew lewkowska powróciła do Prawosławia i znajdowała się w dekanacie wołkowyckim diecezji litewskiej. Zgodnie z zarządzeniem z 1842 r. parafię zaliczono do IV klasy uposażenia. Liczba parafian w 1847 r. wynosiła 1007 mężczyzn i 1039 kobiet i liczba ta stale wzrastała. *Klirowyje Vedomosti* z 1854 r. podają, że *cerkiew drewniana na fundamencie z kamienia, dzwonnica stara potrzebująca remontu*. Na cmentarzu grzebalnym w 1853 r. wzniesiono małą kaplicę dla odprawiania pogrzebów. W 1869 r. nastąpił podział na dwie parafie: Lewkowo i Narewka. Liczba wiernych przy cerkwi w Lewkowie wynosiła 1364 osoby. Ze środków parafian w 1874 cerkiew wyremontowano.

Zgodnie z zarządzeniem diecezji litewskiej z 25 grudnia 1875 r. lewkowska parafia została zaliczona do 5 klasy uposażenia, gdyż została pomniejszona o wsie dziś należące do parafii w Juszkowym Gródku i Łosince. Parafię lewkowską stanowiły wsie: Lewkowo, Iliaszuki, Michnowka, Słobódka, Łuka, Biernacki Most, Podlewkowie, Suszczy Borek, Ochrymowo i Kapitańszczyzna. Liczba wyznawców w 1878 r. wyniosła 1295 osób. Cerkiew w 1881 r. wzbogaciła się o nowy dębowy ikonostas, który 8 listopada został poświęcony. Przy cerkwi działało bractwo.

Od 1861 r. przy cerkwi istniała szkoła, która mieściła się w stróżówce, a naukę pobierało 26 chłopców i 7 dziewcząt, natomiast w na terenie parafii zorganizowano w 1880 r. szkoły *gramoty* w Słobódce i Łuce. Według *Klirowoj Vedoomosti* 1896 r. szkoła pozostała tylko w Łuce, a w Lewkowie istniało *narodnoje uczyliszcze* z 54 chłopcami i 6 dziewczętami. Liczba wiernych wynosiła 1806 osób. Ziemi cerkiewnej razem 58 dziesięcin 1820 sążni. Trzecia część tych gruntów została zabrana przez właścicieli Lewkowa Julię i Józefa Podwalców.

Na pocz. XX w. liczba parafian wynosiła 1974 osób zamieszkałych – stanu duchownego 7 osób, wojskowych na terenie parafii 48 osób, oraz

włościan we wsi Lewkowo – 164 osób, Nowe Lewkowo – 330, Eljaszuki – 234, Bokowoje – 19, Kardon – 17, Michnówka – 150, Tereszki – 17, Słobodka – 98, Łuka – 384, Polewkowie – 67, Ochrymy – 169, Kapitańszczyzna – 123, Bernadzki Most – 62; czasowo zamieszkiwało w parafii 5 osób.

W czasie I wojny światowej ludność ewakuowała się w głąb Rosji, zaś powrót nastąpił w latach 1919-1921. Po wojnie grunta cerkiewne zostały zajęte przez nauczyciela Szkoły Podstawowej w Lewkowie, a budynki gospodarcze rozebrane przez mieszkańców. Cerkiew pokryto nowym gontem, a posesję ogrodzono dookoła drewnianym płotem.

Wielkim nieszczęściem dla parafii była II wojna światowa. Za współpracę z partyzantami spacyfikowano wszystkie wsie parafii, młodych mieszkańców wywieziono na roboty przymusowe do III Rzeszy, a pozostałą ludność rozproszono po okolicznych miejscowościach. Parafia obejmowała w sumie 15 wsi, a mianowicie: Lewkowo Stare i Nowe, Łuka, Eljaszuki, Ochrymy, Kapitańszczyzna, Biernacki Most, Podlewkowie, Michnówka, Ciremki, Łozowe, Nowiny, Ludwinowo, Słobódka, Stary Dwór. Były to mniejsze lub większe wsie, z których 8 doszczętnie zniszczono przy pacyfikacjach. Po wojnie wszystkie wsie zostały odbudowane, lecz nie wszyscy powrócili na ojcowiznę. Trzecia część mieszkańców ewakuowała się do BSRR. W 1949 r. przystąpiono do wzniesienia dzwonnicy u wejścia do cerkwi od strony zachodniej, gdyż stara zawaliła się.

Na początku lat 60-tych koło wsi Lewkowo wzniesiono Zakłady Ceramiczne, które zatrudniły wiele osób z okolicznych miejscowości. W 1965 r. na miejscowym cmentarzu zbudowano kaplicę. W 1977 przystąpiono do zbudowania podpiwniczonego budynku gospodarczego na potrzeby parafii, a w dwa lata później przeprowadzono kapitalny remont plebanii. W 1981 r. przystąpiono do remontu cerkwi, malując ją wewnątrz i zewnątrz. Na placu parafialnym wzniesiono w 1983 r. budynek inwentarsko-składowy, a 1987 r. zakupiono budynek na drugą plebanię. Sama cerkiew została wyremontowana w 1995 r., w następnym roku poświęcono plac i krzyż pod budowę kaplicy w Nowej Łuce. W 1997 r. przystąpiono do budowy ogrodzenia wokół cerkwi, by ostatecznie zagospodarować posesję.

Kaplica cmentarna *Zmartwychwstania Pańskiego* w Nowym Lewkowie

Zbudowana w 1965 r.

Święta parafialne:

Św. *Apostołów Piotra i Pawła* – 29 czerwca/12 lipca

Św. *Archanioła Michała* – 8/21 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Wsie: Lewkowo Stare, Lewkowo Nowe, Biernadzki Most, Cieremki, Eliaszuki, Kapitańszczyzna, Michnówka, Nowa Łuka, Ochrymy, Planta, Podlekwowie, Stary Dwór, Słobódka.

Cmentarz:

Lewkowo Nowe – pow. 2,93 ha

Grunta parafialne:

Ogólna pow. 8,1305 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Lewkowie Starym; Katecheta: Eugenia Jankowska

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Leonidas Jankowski, Ks. Sławomir Troc, psal. Anna Gawryluk

Duchowieństwo:

Ks. Hieronim Kowalewski (1712, 1727), Ks. Antoni Sawicz (1815), Ks. Jakub Artecki (1844, 1850), Ks. Stefan Bielewicz (2.03.1850-1864), Ks. Hilarion Budziłowicz (21.01.1864 -1865-), Ks. Bazyli Kraskowski (29.08.1869 - + 4.12.1910), Ks. Piotr Mezit (1.10.1911-30.05.1915), Ks. Tomasz Zienkowicz (13.07.1915 - ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* Ks. Teodozy Dietjewski (15.08.1924 -), Ks. Paweł Wisielecki (12.1924-22.09.1925), Ks. Ioil Sosnowski (22.06.1925-1930), Ks. Jan Nowik (1930-1951), Ks. wik. Aleksander Nowik (1941-1951), Ks. Rafał Czystowski (27.06.1951-28.10.1962), Ks. Mikołaj Potapczuk (4.07.1960-31.10.1972), Ks. Mikołaj Czurak (29.01.1973-15.03.1976), Ks. Leonidas

Jankowski (31.05.1976 -), Ks. wik. Eugeniusz Zdrojewski (1.09.1984-1.09.1986), Ks. wik. Eugeniusz Podgajski (9.09.1988-4.12.1994), Ks. wik. Sławomir Troc (3.09.1998 -).

Literatura:

LEV 1363 s. 342; 1870 s. 120; 1871 s. 142-143; 1874 s. 297; 1875 s. 136; 1877 s. 418; 1881 s. 417; 1882 s. 19; 1886 s. 348; 1892 s. 68; 1900 s. 173; GEV 1912 s. 350, 359; 1913 s. 359; 1914 s. 112-113; J. Dolecka-Siemieniako, Jordan. Kur. Podl. 27.01.1995 r. nr 21 s. 12-13, il.;

NAREWKA

Parafia Św. Mikołaja Cudotwórcy

17-220 Narewka

ul. Mickiewicza 51

tel. (0-85) 685-80-11

Dnia 27.01.1617 r. książę Fiodor Iwanowicz Masalski marszałek Jego Królewskiej Mosci spisał testament: ... *Chcę być pochowanym w cerkwi Olekszyckiej ... potwierdza poprzedni rozdział dóbr swoich nabytych ... oraz puszczy Narewka, między synów Hrihorego i Andrzeja ...*

Pierwsza cerkiew-kaplica pw. Św. Jana Chrzciciela była zbudowana w 1794 r. na cmentarzu: spłonęła ona 24 grudnia 1898 r., i już jej nie odbudowano. W 1817 r. w Narewce mieszkało 10 gospodarzy. W 1864 r. podjęto decyzję o budowie cerkwi w *Małej Narewce*. Uroczystego wmurowania kamienia węgielnego dokonano 10 czerwca 1865 r. Głównym majstrom budowlanym był Nowikow. Cegłę dostarczyły zakłady w Białowieży i cegielnia Fridmana, znajdująca się koło Narewki. Lokalizację świątyni usytuowano z dala od centrum miasta po lewej stronie ul. Prużańskiej, tam gdzie znajdowała się część ogrodowo-parkowa folwarku Grodzisko. Stała w odległości o 200 sążni na północny wschód od tego miejsca, gdzie stała stara kaplica. Konsekracji dokonano w 1867 r., p. w. Św. Mikołaja Cudotwórcy a w dwa lata później erygowano samodzielną parafię, wydzielając ją z obszaru Lewkowskiej, a w następnym roku wybudowano dom parafialny. W międzyczasie z zamkniętego kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela utworzono kaplicę cmentarną. Liczba

Cerkiew Św. Mikołaja
w Narewce

parafian w 1878 r. wynosiła 2338 osób. W skład nowo utworzonej parafii weszła także cerkiew w Siemionówce (1780 r.). Sama Narewka w 1879 r. liczyła 863 mieszkańców.

W latach 80-tych na terenie parafii założono cerkiewne szkoły, we wsi Skupowo w 1886/7 roku naukę pobierało 46 chłopców i 20 dziewcząt. Natomiast w szkołach *gramoty* w Siemionówce, Olchówce i Mikłaszewie, łącznie 52 chłopców i 3 dziewcząt.

Pod koniec XIX w. liczba parafian wynosiła 2947 osób zamieszkałych w 14 miejscowościach: Narewka, Berezowski Kopiec, Grodisk, Gruszka, Guszczewina, Jelonka, Zabłotczyna, Minkowka, Olchowka, Swinoroje, Siemionowka, Skupowo, Stoczek, Janowo. Parafia znajdowała się

w powiecie prużańskim, dekanatu Szereszewo. W cerkiewnych szkołach w Narewce, Olchowce, Siemionowce i Skupowie uczyło się 164 chłopców i 16 dziewcząt. Ziemi cerkiewnej 60,20 dziesięciny. Na początku XX w. liczba parafian wzrosła do 3134 osób, a spisy wymieniają oprócz wspomnianych wsi jeszcze miejscowości Szuszczy Borek, Zabrody i Pasiekę.

Podczas I wojny światowej ludność ewakuowała się w głąb Rosji. W okresie międzywojennym cerkiew w Narewce otrzymała status parafii etatowej. Z tego tytułu otrzymała 33 ha gruntów. Parafia należała do dekanatu siemiatyckiego, diecezji grodzieńsko-nowogródzkiej. Liczba wiernych osiągnęła 4047 osób, zamieszkałych w miejscowościach: Narewka 397 osób, Jelonka – 14, Janowo – 88, Stoczek – 86, Guszczewina – 141, Gruszki – 48, Świnoroje – 43, Skupowo – 532, Zabołotczyna – 135, Suszczy Borek – 35, Minkówka – 38, Olchówka – 383, Mikłaszewo – 459, Gorodisk – 270, Planta – 168, Leśna – 24, Siemionówka – 734, Siemiankowszczyzna – 38, Borowe – 22, Prenty – 14, Zabrody – 82, Tarnopol – 171, Pasieki – 108, Łanczyno – 17.

II wojna światowa zdeorganizowała życie parafialne. Okupant niemiecki w obawie przed partyzantką wysiedlił niektóre wsie. Okres powojenny również był ciężki dla ludności Prawosławnej. Sporo rodzin ewakuowało się do BSSR. W okresie PRL większą część gruntów cerkiewnych zabrano. Zgodnie z decyzją Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa z 13 listopada 1957 r., *parafia wasza posiada 30,5 ha gruntów z tego należy pozostawić parafii jako gospodarstwo proboszczowskie 5,75 ha, resztę zaś przejąć na skarb Państwa, co zostało dokonane i zwrócone z tych względów być nie mogą*. Po październiku 1956 r. dotychczasowa filialna cerkiew w Siemionówce, decyzją władz państwowych z 31.08.1957 r. usamodzielniała się, tworząc nową parafię. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1970 r. Narewka była parafią dekanatu hajnowskiego warszawsko-bielskiej diecezji, a ilość wiernych wynosiła 1962 osób zamieszkałych 409 domach. W latach 80-tych przystąpiono do remontu świątyni i budynków parafialnych. Cerkiew wzbogaciła się o nowe utensylia w tym o nową *plaszczinicę*, fundacji biskupa Szymona (Romańczuka). Zadbano również o posesję cerkiewną przed świątynią.

W lutym 1992 r. nieznani sprawcy dokonali włamania do cerkwi, skąd skradziono 8 ikon pochodzących z XIX i pocz. XX w.

Święta parafialne:

Narodzenia Św. Jana Chrzciciela – 24 czerwca/7 lipca

Św. Mikołaja Cudotwórcy – 6/19 grudnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Narewka oraz wsie: Grodzisko, Gruszki, Guszczewina, Janowo, Leśna, Olchówka, Masiewo, Mikłaszewo, Minówka, Planta, Stoczek, Skupowo, Suszczy Borek, Świnoroje, Zabołotczyna, Zabrody.

Grunta parafialne:

Ogólna pow. 13,8669 ha.

Cmentarze:

Stary nieczynny od 1919 r. o pow. 0,27 ha.

Nowy założony w 1920 r. o pow. 1,7019 ha, a w 1997 r. poszerzony.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Narewce; Katecheta: Ks. Włodzimierz Białomyzy.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Włodzimierz Białomyzy, wik. Ks. Mirosław Niczyporuk

Duchowieństwo:

Ks. Bazylewski Mikołaj (29.04.1871-22.06.1883), Ks. Włodzimierz Ostaszewski (22.06.1883-15.12.1891), Ks. Maksymilian Pomariancew (15.12.1891-30.10.1907), Ks. Jan Rybczewcz (12.11.1907-1915 ewakuacja). Po powrocie *bieżeństwa* Ks. Jan Gromotowicz (1918-1.06.1924), Ks. Stefan Gromadzki (1.06.1924-1933), Ks. Mikołaj Rudeczko (17.10.1933-24.10.1933), Ks. wik. Roman Garustowicz (27.07.1928-1.10.1930, 28.02.1933-27.02.1934, 1935-1940), Ks. Witalis Strokowski (27.02.1934-20.03.1934), Ks. wik. Rafał Czystowski (27.02.1938-13.10.1938), Ks. Andrzej Rutkowski (1.08.1940-8.11.1965), Ks. Grzegorz Mazuruk (17.03.1966-1.07.1977), Ks. Włodzimierz Białomyzy (25.08.1977-), Ks. wik. Rościśław Białomyzy (6.06.1980-1998), Ks. wik. Piotr Nikolski (12.03.1998 - 3.09.1998), Ks. wik. Mirosław Niczyporuk (5.11.1998 -).

Literatura:

LEV 1865 s. 453-455; 1867 s. 62-63; 1871 s. 215-216, 315, 487, 691; 1877 s. 148; 1885 s. 44; 1892 s. 35, 395; 1893 s. 315; 1899 s. 3; GEV 1904 s. 621; 1910 s. 448; 1915 s. 27-28; V. Rudczyk, Lios Narauki. *Niva* 4-8.04.1965 r. nr 14-16 s. 1, 4; W. Kodym, Narewka oskarża. *Sztandar Młodych* 1968 nr 69 s. 5; - *Za Wolność Ludu* 1968 nr 8 s. 8; M. Sajewicz, *Gwara ruska okolic Narewki. Fonetyka i fleksja*. Praca magisterska. UMCS w Lublinie, Lublin 1972 *mnps*; A. Zakrojszczyk, *Historja Narauki. Niva* 6.03..1977 r. nr 10 s. 7; V Narevke. *Osvjaśćenie plaścenicu... Cer. Vest.* 1979 nr 8 s. 16-18; [U. Garustoviic prot.] U.G., *Z raskazau dzeda Ramančuka*. [Cykl opowiadań z życia wiejskiego sprzed I wojny światowej]. *Niva* 1981-1984; M. Hajduk, Haradziska. *Krajznaucy slounik. Niva* 30.12.1984 r. nr 53 s. 1,5; - Huščevina. *Niva* 13.01.1985 r. nr 2 s. 1, 4; *Dokumentacija ewidencyjna cmentarza prawoslawnego w Narewce*. Wyk. na zlecenie WKZ w Białymstoku. Oprac. W. Kilikowski, K. Szulc. Białystok 1985 *mnps* ss. 26+42 foto, mapa; *Dokumentacija ewidencyjna nieczynnego cmentarza prawoslawnego w Narewce*. Wyk. na zlecenie WZK w Białymstoku. Oprac. K. Kilikowski, K. Szulc. Białystok 1985 *mnps* ss. 22+39 foto, mapa; M. Łuksza, *Antroponimia gminy Narewka*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Filologia Rosyjska. Białystok 1988 *mnps*; (des), *Cerkiew w Narewce ograbiona. Kur. Por.* 12.02.1992 r. nr 35 s. 1, 2; D. Michaluk, *Dobra i miasteczko Narewka na tle dziejów regionu (do końca XIX wieku)*. Białystok-Narewka 1997 ss. 130, mapy; S. Barski, *Puszczka parkiem na naszą zgubę. Mieszkańcy gminy Narewka protestują przeciw objęciu parkiem narodowym całej Puszczy Białowieskiej. Kur. Por.* 7.05.1998 r. s. 3.

NOWOBEREZOWO

Parafia Wniebowstąpienia Pańskiego

17-205 Nowoberezowo

tel. (0-85) 686-44-85

Miejscowość zamieszkała przez ludność *ruską* otrzymała cerkiew w XVI w. i założono parafię w Starym Berezowie. Po powstaniu parafii w Starym Korninie w 1631 r. wydzielono z części parafii Stare Berezowo, o czym świadczy zapis funduszowy *część parafii Cerkwi Dubickiej i Berezowskiej odyąwszy Korninskiej nadany. W Księdze Grodzkiej Brańska z lat 1640-41 zachowała się skarga mieszkańców wsi Berezowo na mieszkańców wsi Jagodniki i Kornina, ... na Putyskach oddana y wymierzona włoki na cerkiew Nową w Korninie fundowaną ... na Swoy pożytek obrociwszy y nie mając respectu yż oni mają swoią cerkiew w Berezowie...* Wjeżdżając do Starego Berezowa od strony Hajnówki po prawej stronie, w odległości 50 m, znajduje się stary cmentarz i tam należy zło-

Cerkiew Św. *Apostoła Jana Teologa* w Nowoberezowie

kalizować cerkiew parafialną. Starsi mieszkańcy w ustnym przekazie wspominają, że wieś została spalona i część mieszkańców przeniosła się w inne miejsce, dając nazwę wsi *Nowoberezowo*.

Pierwsza cerkiew we wsi pw. *Jana Teologa* została zbudowana w 1618 r. Królowa Konstancja w 1617 r. uposażyła cerkiew w ziemię ... *nadano gruntów włók dwie zupełnych w pierwszym polu od Nowin Berezowskich morgów w drugim polu od Użyckich pól i kozłowskich. W trzecim polu od Szeckich pól i Berezowskiego Wygona. Wytyczone nowym czasie teren pod budowę plebanii. Cerkiew zaś od prawem iest ... na sołtysiey włóce całe, którey szmat odstąpił Iwan Moroz po samą drogę w tył idącą. Na tym szmacie włók tamże przy cerkwie iest chałupkami trzy z domownikami ... Fundusz do tej cerkwi ... Confirnowany przez JW JEMC Pana Mikołaja Sapiehę Woiewodę Minskiego w roku 1618 Msca January 23 którym nadano gruntu włók Dwie zupełnych...*

Pierwotna cerkiew była usytuowana w miejscu istniejącej murowanej cerkwi *Wniebowstąpienia Pańskiego*. Przy budowie tej cerkwi w 1873 r.

natrafiono na liczne szczątki kości, co świadczy że pierwsza cerkiew była otoczona cmentarzem. Z wizyty *generalnej* roku 1727 dowiadujemy się o tej cerkwi, że dekanatu Bielskiego ... *pod Tytułem S. Jana Bogostawa I. K. Mści przy ktorej zostaie ad praesens W Ociec Ierzy Hryniewicki Prezbiter Berezowski. Cerkiew drewniana stara ... Cmętarz ma wkóło oparkaniony ... Dzwonica osobno Na bromie Nowa pod Daszkim z krzyżem porządna... Carskie Drzwi snickerso rzniete pod pozoloto te oprawne Sywierne Drzwi iedne z malowaniem na zawiasach ... Obrazow małych z Moskiewskimi osiemnascie ... Parfia do Cerkwie Berezowskiej należąca: [wsie] Berezowo, Chitra, Borek, Dubicze, Stare Berezowo, Szostakowo, Nowy Kornin, Czyżyki, Szostakowka, Dubiny Pasiecznicy, Putyska ... Z tego okresu pochodzą malowidła ścienne na deskach stanowiących część sufitu cerkwi. Do prac konserwatorskich przystąpiono w lipcu 1995 r. Pierwsze malowidło przedstawia *Ostatnią Wieczerzę*, drugie zaś *Wniebowstąpienie*.*

Następna cerkiew została zbudowana w 1771 r. z fundacji Izabeli Branickiej, starościny bielskiej. Nowa drewniana cerkiew pw. *Św. Jana Teologa* została zbudowana *na sołtysiey włóce* na nowym miejscu, na gruncie plebańskim. Przetrwała ona do naszych czasów. Przy cerkwi znajdowała się drewniana dzwonnica.

Źródło drukowane podaje, że jeszcze w wieku XIX w archiwum cerkiewnym znajdowały się dwa przywileje, królowej Konstancji i króla Augusta III, oba z 1617 roku, a na dzwonnicy dwa dzwony z 1667 i 1690 roku.

Przy cerkwi w latach 40-tych XIX w. zbudowano przytułek dla starców. W 1857 r. parafia liczyła 2493 osoby, w tym 285 wiernych w Nowoberezowie. Do parafii należały wsie Nowe Berezowo, Stare Berezowo, Nowy Kornin, Czyżyki, Czyżyki Górne, Dubicze Osoczne, Borek, Bielszczyzna, Dolne, Chytra, Wygoda, Puciski, Progale, Szostakowo i Krajkowszczyzna. W 1858 r. wyremontowano dzwonnice przy cerkwi.

Zbudowana w 1771 r. cerkiew była w XIX wieku w stanie opłakany. Władze duchowne ze względu na wielkość parafii, w latach 70-tych zdecydowały wzniesienie murowanej cerkwi w Nowoberezowie jako parafialanej, i w 1876 roku poświęcono ją pw. *Wniebowstąpienia Pańskiego*. Natomiast kapitalny remont przeprowadzono w roku 1883, do drewnianej cerkwi *Św. Apostoła Jana Teologa*, dotychczas parafialnej, dobudowano dzwonnice nad *pritworem*, a w następnym roku cerkiew ogrodzono drewnianym płotem. Kolejny remont wykonano w latach 1892

i 1893, dokonując wewnętrznego i zewnętrznego szalunku. Na początku XX wieku parafia liczyła 4399 osób, zamieszkałych we wsiach Czyżyki, Nowokornin, Staroberezowo, Górna, Dubicze, Chytra, Borek, Dolna, Putisk, Progałe, Szostakowo, Wygoda i Kraskowszczyzna. W parafii było 5 szkół *cerkiewno-parafialnych* z 285 uczniami oraz 5 szkół *gramoty* z 94 uczniami. Ziemi cerkiewnej 72 dziesięcin. Cerkwią parafialną była świątynia pw. *Wniebowstąpienia Pańskiego* oraz filialną *Św. Apostoła Jana Teologa* oraz cmentarna drewniana i 2 kaplice. Parafia należała do dekanatu kleszczelowskiego diecezji grodzieńskiej. Po I wojnie światowej parafia otrzymała status parafii etatowej. Przy parafii pozostawiono gruntów 36,25 dziesięciny, pozostałe zostały zabrane przez Skarb Państwa. Według *Klirowoj Vedomosti* z roku 1934 cerkiew pw. *Wniebowstąpienia Pańskiego* dekanatu bielskiego diecezji grodzieńskiej miała 3717 parafian.

Po II wojnie światowej liczba parafian stale zmniejszała się na wskutek migracji do miast. Plebanię zbudowano w 1949 r. Ziemi cerkiewnej pozostało 6,09 ha. W 1995 r. na zlecenie Konserwatora Wojewódzkiego przystąpiono do kapitalnego remontu cerkwi *Św. Jana Teologa*. Parafia podjęła budowę nowej plebanii.

Cerkiew murowana *Wniebowstąpienia Pańskiego*

Budowę cerkwi murowanej rozpoczęto w 1873 r. i 3 września 1876 r. dokonano konsekracji. Cerkiew zbudowano według projektu inż. Łozińskiego na planie krzyża, z cegły i ciosanego kamienia na fundamencie, tynkowana i malowana, ogrodzona murem z kamienia. Ikony do ikonostasu malował malarz Szorochow ze Słonima. W 1933 r. podjęto próby reaktywowania parafii unickiej przez kilku zwolenników neounii. W latach 1984-1985 odnowiono tynki na zewnątrz i pomalowano wewnątrz. W 1987 r. częściowo wymieniono konstrukcję więźby, dach i kopuły przykryto nową ocynkowaną blachą. Wyposażenie cerkwi pochodzi z 2 poł. XX w. Malowidła ścienne zostały wykonane w latach 30-tych XX w. Najstarsze w cerkwi są dzwony, które pochodzą z XVII w. Cerkiew *Wniebowstąpienia Pańskiego* przetrwała w stanie niezmiennym do czasów współczesnych.

Cerkiew cmentarna *Przemienienia Pańskiego*

W 1771 r. założono nowy cmentarz, około 1,5 km od wsi przy drodze do Czyżyk. Cerkiew drewnianą zbudowano w 1840 r. pw. *Przemienienia*

Pańskiego. W 1859 zlokalizowano nowy cmentarz w odległości 2 wiorst od wsi na wschód, ogradzają go murem z kamienia. Dotychczasowy zamknięto w 1891 r. Cztery z kolei cmentarz założono w 1925 r. w lesie, w sąsiedztwie cmentarza z 1859 r. W roku założenia przeniesiono tu z zamkniętego cmentarza cerkiew zbudowaną w 1840 r. Remont jej został przeprowadzony w 1863 r. W 1895 r. dokonano wymiany gontu na dachu. Dzisiaj jest pokryta blachą i znajduje się w dobrym stanie.

Kaplica murowana *Św. Aleksandra Newskiego*

Kaplica wzniesiona we wsi Nowoberezowo, konsekracji dokonano 21 grudnia 1867 r.

Kaplica *Św. Jerzego* we wsi Czyżyki

Kaplica drewniana zbudowana w 1888 r., pokryta blachą.

Kaplica w urocz. Chytra

Kaplica zbudowana pw. *Wniebowstąpienia Pańskiego* w 1888 r. na pamiątkę *Dziewięćsetlecia Chrztu Rusi*. Drewniana, kryta gontem.

Święta parafialne:

Św. Apostoła Jana Teologa – 9/22 maja i 24 września/9 października
Wniebowstąpienia Pańskiego – 40 dzień po Wielkanocy

Miejscowości stanowiące parafię:

Chytra, Czyżyki, Dubicze Osoczne, Nowoberezowo, Nowokornin, Puciska, Staroberezowo, Szostakowo, Wygoda

Grunta parafialne:

Według rejestru pomiarowego z lat 70-tych pow. gruntów wraz z cmentarzami wynosi 6,187 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Nowym Korninie

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Eugeniusz Zdrojewski, wik. Ks. Alim Rusinowicz

Duchowienstwo:

Ks. Jerzy Hryniewicki (1727), Ks. Cyprian Żebrowski (1815), Ks. Antoni Pieńkowski (- 1839 -), Ks. Julian Kłoczkowski (25.09.1855-+3.04.1899), Ks. Jan Kłoczkowski (? - 1883), Ks. wik. Włodzimierz Michalewicz (2.05.1880-26.11.1882), Ks. wik. Hipolit Kadłubowski (26.11.1882-6.02.1885 dziekan okr. Kleszczele - 1907), Ks. wik. Bazyli Warfołomiejew (14.07.1899-11.07.1903), Ks. wik. Leoncjusz Proniewski (28.08.1903 - 1908 prob. - 9.05.1910 dziekan okr. Kleszczele - 1915), Ks. wik. Wiktor Sawicz (9.10.1908-1915). Po powrocie z *bieżeństwa* Ks. Leoncjusz Proniewski (1918-1919), Ks. Teodozy Dietjewski (09.1919-15.08.1924), Ks. Jan Gromotowicz (15.08.1924-15.12.1932), Ks. wik. Bazyli Pawłowicz (11.02.1926-27.07.1926), Ks. wik. Aleksander Łopatko 31.07.1928-11.10.1928), Ks. wik. Alipiusz (Fiedoruk) hierom. (14.03.1929-15.09.1931), Ks. wik. Nikita Tomczuk (4.09.1931-5.11.1931), Ks. wik. Joakim Kuder-ski (25.12.1931-17.05.1932), Ks. Kalistrat Jarmołowicz (1.09.1932-27.10.1932), Ks. Symeon Kamieński (7.12.1932-12.08.1933), Ks. wik. Aukencjusz (Siemieniuk) hierom. (6.11.1932-23.03.1934), Ks. Jan Gromotowicz (15.08.1933-1940 dziekan okr. Hajnówka - +3.101.952), Ks. wik. Platon Pańko (? - 3.04.1934), Ks. wik. Jan Sawicki (12.04.1934-26.12.1934), Ks. wik. Leonid Naumow (5.02.1935-12.05.1937), Ks. wik. Sergiusz Stalbowski (19.03.1948 - 7.10.1952 prob. - + 1994), Ks. prob. Eugeniusz Zdrojewski (7.12.1992 - 16.02.1993 prob. -), Ks. wik. Sławomir Awksentijuk (?-29.11.1995), Ks. wik. Eugeniusz Podgajecki (?), Ks. wik. Teodor Wasiluk (13.03.1997-?), Ks. Rościsław Biełomyży (?), Ks. wik. Jarosław Ohurek (?-18.03.1998), Ks. wik. Stanisław Strach (1999 - 2000), Ks. Alim Rusinowicz (22.VI.2000 -).

Literatura:

LEV 1868 s. 703; 1870 s. 417; 1872 s. 240, 276; 1876 s. 90; 1879 s. 255; 1882 s. 27; 1883 s. 29, 362, 363; 1884 s. 230; 1894 s. 120; 1896 s. 450; J. Klačkovskij, Osvjaśćenie cerkvi v s. Novo-Berezove. *LEV* 1876 nr 43 s. 358; *GEV* 1913 s. 119; 1914 s. 89; F. Sosnovski, Berezovskoe učilišće. *LEV* 1883 s. 48; R., Vnebogostužebnyja sobesedovanija v sele Novoberezove. *LEV* 1889 nr 49 s. 43; P. Bajko, Novaberezova u 1872 g. *Niva* 1981 nr 38 s. 3, 7; G. Maroz, A dze Ivan Bahaslou ? *Niva* 1983 nr 16 s. 11; M. Vaurynjuk, Pros'by ab prabačenni ne budze abo jašće pra Pilsudskaha u Novym Berezove. *Niva* 1993 nr 5 s. 3,6; D. Wysocka, Las krzyży. *Przeg. Prawosł.* 1995 nr 11 9, il.; G. Pawelec, Tylko idee są wieczne. *Gaz. Wspól. Magazyn* 24-26.05.1996 r. nr 101 s. 6, il.;

ORZESZKOWO

Parafia Wniebowstąpienia Pańskiego

17-242 Orzeszkowo

tel. (0-85) 682-51-43

Wizyta generalna z roku 1727 podaje, że Orzeszkowo należy do parafii Dubicze Cerkiewne. Natomiast kolejna *wizyta* z 1784 r. informuje, że wieś należy do parafii Dubiny i w 25 domach zamieszkiwało 131 osób. W 1795 wieś liczyła 38 domów, a w 1872 r. już 92 domy, zamieszkałe przez 613 osoby. W 1884 r. we wsi otwarto szkołę *gramoty* z liczbą 20 chłopców i 4 dziewcząt. Przynależność parafialna wsi Orzeszkowo do Dubin trwała do 1942 roku.

Po erygowaniu parafii w Hajnówce wieś Orzeszkowo włączono do nowopowstałej placówki. W roku 1953 rozpoczęto budowę cerkwi w Orzeszkowie, 23 czerwca 1955 r. została poświęcona. Była obsługiwana przez duchowieństwo z Hajnówki, a w latach 1973-1976 na stałe,

Cerkiew *Wniebowstąpienia Pańskiego* w Orzeszkowie

przez Ks. hieromnicha Serafina (Sańczyka). 26 października 1983 r. ergowano samodzielną parafię, odłączając niektóre miejscowości od parafii w Werstoku. W 1985 r. rozpoczęto budowę domu parafialnego, w latach 1990-1992 przeprowadzono wewnętrzny, a w 1996 zewnętrzny remont cerkwi.

Święto parafialne:

Wniebowstąpienia Pańskiego – 40 dzień po Wielkanocy, święto ruchome

Miejscowości stanowiące parafię:

Orzeszkowo, Łozice, Jakubowo i część wsi Pasieczniki Duże.

Cmentarz:

Wraz z cerkwią o pow. 1,14 ha

Grunta parafialne:

Siedziba o pow. 0,11 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Orzeszkowie; Katecheta: Ks. Mikołaj Markiewicz

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Mikołaj Markiewicz

Duchowieństwo:

Od samego początku cerkiew była obsługiwana przez duchowieństwo parafii w Hajnówce, później zaś na stałe: Ks. Serafin (Sańczyk) (1973-1977) oraz z nominacją prob. Ks. Paweł Kononiuk (19.12.1983-3.07.1984), Ks. Mikołaj Markiewicz (4.10.1984 -).

Cerkiew Św. Jerzego w Siemianówce

SIEMIANÓWKA

Parafia Św. Jerzego Zwycięzcy

17-222 Siemianówka

ul. Szkolna 48

tel. (0-85) 685-70-06

Najwcześniejsze wiadomości o przynależności parafialnej wsi Siemionówka pochodzą dopiero z początku XVIII w.

Wizyta generalna Cerkwi Lewkowskiej z 1727 r. podaje, że należy do niej wieś *Semenowka*. Przetrwiała ona w parafii Lewkowo do 1869 r., a od tego czasu należy już do parafii Narewka. Cerkiew w Siemionówce murowana, wzniesiona w XVIII w. Niektóre źródła podają rok 1780. Według źródeł pisanych z 1854 r. cerkiew murowana z drewnianą dzwonnica potrzebuje nowego pokrycia i dzwonnica oddzielnie postawiona także wymaga remontu. W 1858 r. została wyremontowana z drewnianą dzwonnica i takowym ogrodzeniem. Remontu cerkwi dokonano także w 1894 r.

Dalsze lata istnienia cerkwi były ściśle powiązane z parafią Narewka. Dopiero po II wojnie światowej dekretem metropolity z 31.08.1957 r. powołano samodzielną parafię. W tym też roku wybudowano dom parafialny oraz budynki gospodarcze. Założono jednocześnie cmentarz grzebalny o pow. 2,72 ha. W latach 1970-1972 r. wykonano wewnątrz polichromię i dobudowano dzwonnice, a w pięć lat później posesję cerkiewną ogrodzono. Ikonostas wzbogacony został przez wstawienie nowych *rajskich wrót* autorstwa Michała Wojtkowicza. Cmentarz grzebalny w 1981 r. został otoczony murem betonowym, a w 1984 roku wzbogacił się o cerkiew cmentarną pw. *Św. Męczennika Pantelejmona*. W latach 80-tych powstał wielki zbiornik wodny *Siemianówka*, zatapiając całkowicie wsie z sąsiednich parafii.: Bołtryki, Budy, Grabary, Łuka i Rudnia. Pod inwestycję wykupiono i wywłaszczono 289 gospodarstw położonych w 8 wsiach, czemu towarzyszyły liczne protesty i dramaty. Dla potrzeb przesiedlonych wybudowano dwa osiedla: w Michałowie – 30 i w Bondarach 135 mieszkań, a także powstała nowa wieś – Nowa Łuka.

Święto parafialne:

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Św. Męczennika Jerzego – 24 kwietnia/6 maja

Św. Męczennika Pantelejmona – 27 lipca/9 sierpnia.

Miejscowości stanowiące parafię:

Siemianówka, Babia Góra, Borowyje, Pasieki, Siemiakowszczyzna, Stary Dwór, Tarnopol.

Grunta parafialne:

Grunta orne 1,14 ha i łąki 0,86 ha.

Cmentarz:

Założony w 1957 r. o pow. 2,72 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Siemianówce; Katecheta: Ks. Mikołaj Szabelan

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat Mikołaj Szabelan

Duchowieństwo:

Od objęcia stanowiska proboszcza po dzień obecny pozostaje Ks. Mikołaj Szabelan (1956 -).

Literatura:

GEV 1903 s. 78; *Cer. Vest* 1972 nr 10/12 s. 9-11, il.; K. Siemieniako, Zanim będzie zalew. *Gaz. Współ.* 1977 nr 269 s. 4-5; M. Bołtryk, I tak właśnie kończy się świat. *Przeg. Tyg.* 1984 nr 45 s. 1, 4; J. Cjaluśecki, Semjanouskae mora. *Niva* 1988 nr 46 s. 5, il.; L. Będkowski, Batiuszka. *Przeg. Tyg.* 1987 nr 12 s. 7, foto; J. Charkiewicz, Całe życie w jednej parafii. *Przeg. Prawost.* 1996 nr 11 s.11, il.;

STARY KORNIN

Parafia Św. Archaniola Michała

17-206 Stary Kornin

tel. (0-85) 686-88-05

Parafia w Starym Korninie powstała w 1630-31 r. Na istniejącym do dziś owalnym kamieniu zachował się napis w języku cerkiewnosłowiańskim o fundacji pierwszej cerkwi: *Sozdan sej chram roku 1631*. Na zachowanej tablicy pamiątkowej z 1733 r. zamieszczono informację o powstaniu parafii: *iz cerkov stara assupsil Tytuły SS. Michała Archanjola y Anny od założenia swego y dokonczenie kosztem Parachianów była ze wszystkim wystawiona*. Parafia Kornin została wydzielona z części parafii Dubicze Cerkiewne i Staroberezowo, a w jej skład wchodziły miejscowości: Kornin, Mochnate, Jahodniki, Istok, Witowo, Popławskie i Korytyska. Nadziału ziemskiego otrzymała około włók 6 ... *grunta zafandowane włók dwie w trzy Pola ... włók cztery w iednym położeniu y mieyscu a w Drugim polu za Mochnatym za wsią Borozowskich ...* Najistotniejszym jednak elementem nowopowstałej placówki była ikona Matki Bożej Kornieńskiej, słynąca cudami. Zachowany opis z 1727 r. podaje: *w Ołtarzu Obraz Najswiętszey Panny Cudami ustawicznemi Słynącey. Obraz ten Na Drzewie wzdłuż piędzi dwie a wszere Niby pultory piędzi ... Malowanie bielawego*

y ubogiego z ruska. *Na lewey Ręce Pan Jezus, samy sniecierskiemi sztuka-
teryami accomodowane pozłociste.* Cudowna ikona Kornińska była kopią
Matki Bożej Leśnianskiej, o czym wspomina druk supraski z 13 czerwca
1801 r. (*Doniesienie o mieyscach obrazach cudownych w decezy Su-
praskiey będących*). Kult Matki Bożej Kornińskiej przyciągał rzesze
pielgrzymów o czym świadczy *Księga cudów przed ikoną Matki Bożej
w Starym Korninie dokonanych* (autorstwa Antoniego Mironowicza, Bia-
łystok 1997). Podczas uchodźstwa ludności w 1915 r., ikona została wy-
wieziona do Rosji i ślad po niej zaginął.

Cerkiew Św. Anny w Starym Korninie

Pod pierwszą cerkiew paroch Szymon Simonowicz przekazał część
własnego ogrodu i odkupił od sąsiadów parcele ziemskie *do wystawienia
domu bożego pierwszymi byli fundatorami osobliwie pradziad na imię
Simon Simonowicz fundusz od króla IMści wyprawiwszy przy którym część
parafii cerkwi dubickiej i berezowskiej odjąwszy, korninskiej nadany, toż
parafia za powodem Simonowicza, który część ogroda swego u innych
sąsiadów popłaciwszy nadał ten plac na chwałę boską ...* Kamień wę-
gielny położono 7 listopada 1630 r., konsekracji dokonano 25 sierpnia
1631 r. Następną cerkiew drewnianą pw. Św. Anny wzniesiono w 1773 r.

Pierwsza cerkiew była dla ludzi *greckiej wiary* a dopiero zapisy na-
dające proboszczowi uposażenia ziemskie zmusiły do przyjęcia unii. Król
Władysław IV w 1639 r. w potwierdzeniu nadania nakazał, *aby właścici-
ciele dóbr pozostali w unii z kościołem rzymskim i do cerkwi nie dopusz-
czono ludzi przeciwnych jedności. Wizyta generalna z 1727 r. podaje ...
cerkiew drewniana w puł stara pod Dachem dobrym z krzyżem wielkim
bez kopuły. Dzwonica z babińcem w iednym zrębie przy Cerkwie pod
daszkiem z starym krzyżem w galce rześcią obity.* Dalej wizyta informuje
o ikonie Matki Bożej łaskami słynącej, a także obrazów małych *roznie
stoiących z Moskiewskimi dwadzieścia y sześć.* Wymienia także wota
należące do ikony, a ... *Na obrazie Cudownym Nayswiętszey Panny szata
srebrna Na Cały obraz do puł złocona ...*

Natomiast wizyta cerkwi Św. Michała z 1758 r. nie wymienia już
ikonstasu, gdyż jeszcze przed rokiem 1727 *carskie drzwi ze staroswiecka
rznięte z pozłoto opravione z wierzchu conferfekt Wieczerzy Pańskiej.*

Cerkiew Św. *Anny* w Starym Korninie

Wspomniane carskie wrota zajęły miejsce w cerkwi Św. *Anny*, gdzie po kilkakrotnym przemalowaniu przetrwały do naszych czasów.

Sama zaś cerkiew również kilkakrotnie remontowana i przebudowana (lata 1860, 1892 i 1903), dochowała się do dnia współczesnego. Parafialna świątynia Św. *Michała*, nie miała dzwonnicy i takową wkomponowano nad głównym wejściu do cerkwi Św. *Anny*.

Cerkiew parafialna Św. *Archaniola Michała* w Starym Korninie

Druga cerkiew w Starym Korninie pw. Św. *Michała* została zbudowana w okresie od 26 maja 1724 do 2 lipca 1733 r.

Przechowana informacja z wizyty *generalnej* dość szczegółowo podaje: ... *Cerkiew Korninska pod Tytułem S. Michała Archaniola* ... *Ociec Hrehory Symonowicz Prezbiter Korninski y W Ociec Mikołay Daniłowicz* ... *Cerkiew tamze druga Niby obok z starą stojąca na Wschód Zimowy in formom krzyża. Machina Wielka z kaplicami Zakrystyami y z Skarbceem ze Szrodkiem okrągłym dość wyniosłym. Kopuła wielka z krzyżem*

nie dołączona po czterech Rogach Kopułki Małe. Dach y sklepienie nie dokończone bez okien y bez Podłogi, bez Ołtarzow bez Obrazow y bez zadney ieszcze apporencyi ... Cerkiew Nowa wzdłuż łocki czterdzieści a wszerz łocki dwadzieście y sześć kosztem JW Imci P Pana Chorążego Koronnego Klemensa Branickiego fundowana ieszcze nie dokończona. Zalecono proboszczowi ... a nadto wszystko o dokączenia Nowey cerkwie u JW Dobrodziew Colatorow ... i o sumę legowaną na Zydzie pokazaną pilnie się upominanie y odebrać.

Na początku drugiej ćwierci XIX w. cerkiew znajdowała się w opłakanym stanie. Pochyliła się i groziła zawaleniem. Z braku środków na budowę nowej, postanowiono przeprowadzić kapitalny remont. Po dokładnym zbadaniu elementów konstrukcyjnych okazało się jednak, że są całkiem nie przydatne. Ilość parafian stale wzrastała i w 1886 r. wynosiła 2173 osoby. Parafia znajdowała się początkowo w dekanacie bielskim, później w kleszczelowskim, diecezji litewskiej. Trwały przygotowania do budowy nowej świątyni. Nową cerkiew *Św. Archaniola Michała* w Starym Korninie wybudowano w 1893 r., wstawiając przy tym ołtarz z poprzedniej świątyni wraz z cudowną ikoną Matki Bożej. Wiele ikon malarstwa barokowego (*kiot* w prezbiterium), dochowało się do dnia dzisiejszego. Wmontowano nowy ikonostas autorstwa wileńskiego malarza i rzeźbiarza Jegora Aleksandrowicza Mołokina. Na wielu ikonach pozostawiono nazwiska ofiarodawców. Dochowały się również ikony pochodzące z Góry Atos, sprowadzone na początku tego wieku. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 2575 osób zamieszkałych w miejscowościach Stary Kornin, Mochnate, Korycisk, Istok, Witowo, Jagodniki oraz uroczyska: Lewosiuki, Chwoinka, Wygałka, Stepka 1, Stepka 2, Denisjuk, Siemiwołoki, Dolina i Szlutianka. Oświata skupiała się w *narodnom uczyliszcze* z 52 uczniami, 4 szkoły *cerkiewno-parafialne* ze 130 uczniami oraz 5 szkół *gramoty* ze 101 uczniami. Kler parafialny dwuetatowy, tj. duchowny i psalmista. Ziemi cerkiewnej 49 dziesięcin.

Po I wojnie światowej sytuacja w parafii Stary Kornin diametralnie się zmieniła. Wywieziona do Rosji cudowna ikona Matki Bożej nie powróciła. Cerkiew nie otrzymała od władz państwowych statusu parafii ani filii. Została przyłączona do parafii Dubicze Cerkiewne jako *pripisnaja*, i była obsługiwana przez duchownego na etacie 2-go psalmisty Dubickiej parafii. Ziemia i wszystkie zabudowania parafialne zostały

zabrane pod zarząd Dyrekcji Lasów Państwowych w Siedlcach. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1939 r. liczba wiernych wynosiła 2801 osób zamieszkałych w 424 domach: Starokornin 55 domów i 325 osób, Morze – 85 i 561, Mochnate – 90 i 578, Korytisko – 42 i 321, Jagodniki – 50 i 339, Istok – 32 i 217, Witowo – 30 i 203, Pasieczniki – 40 i 264. Po 1940 roku ponownie otrzymała status parafii, lecz nie udało się odzyskać wszystkich gruntów. Kult *Św. Anny* jest kontynuowany jak za dawnych czasów, a dzień *Zasnięcia Św. Anny* – 7 sierpnia, pomimo propagandy ateistycznej, ściągał sporo pielgrzymów do Starego Kornina. Obie cerkwie utrzymane w należytym stanie przypominają pielgrzymom i miejscowym parafianom szczególne miejsce obecności Łaski Bożej.

Cerkiew cmentarna *Św. Tekli* we wsi Morze

Zachowane informacje podają, że kaplica wybudowana została na cmentarzu w 1810 r. pw. *Św. Tekli*. W roku 1882 cerkiew przebudowano ze środków parafian. Ostatnio wyremontowana.

Święta parafialne:

W Starym Korninie – *Zasnięcia Św. Anny* – 25 lipca/7 sierpnia;

Św. Archaniola Michała – 8/21 listopada

Poczęcia przez Św. Annę Najświętszej Marii Panny – 9 grudnia/22 grudnia

W Morzu – *Św. Proroka Eliasza* – 20 lipca/2 sierpnia;

Św. Tekli – 25 września/7 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Stary Kornin, Istok, Jagodniki, Koryciska, Mochnate, Morze, Pasieczniki Duże, Witowo

Cmentarze:

Stary Kornin pow. 0,86 ha, decyzją wójta gminy Hajnówka z 9.03.1999 r. poszerzony o 0,67 ha.

Morze, pow. 0,38 ha

Istok, pow. 0,56 ha

Witowo, pow. 0,33 ha

Pasieczniki Duże, pow. 0,27 ha

Grunta parafialne:

Pow. 8,81 ha, w tym 7,42 ha gruntów ornych

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Starym Korninie; Katecheta: Ks. Cezary Nowicki
Szkoła Podstawowa w Mochnate; Katecheta: Ks. Leon Anchim

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Leon Anchim, Ks. Cezary Nowicki

Duchowieństwo:

Ks. Hrehory Symonowicz (1727), Ks. Mikołaj Daniłowicz (1727), Ks. Gabriel Daniłowicz (1774), Symeon Koźmiński (1805 wik. - 1828(?) prob. - 1839 -), Ks. wik. Szymon Sidorski (- 1839 - 1846), Ks. Celestyn Bren (14.10.1838 - + 17.03.1875), Ks. wik. Józef Horaczko (-1849-), Ks. wik. Jan Budiłowicz (21.11.1854 - 24.07.1885 dziekan okr. Kleszczele - +25.01.1885), Ks. Jarosław Bren (21.02.1885 - +2.02.1908), Ks. wik. Józef Rzecki (20.06.1889-21.07.1891), Ks. wik. Jakub Kotowicz (8.05.1894-5.03.1898), Ks. Hipolit Kadłubowski (1907-1915), Ks. Skalski Piotr (-1908-). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew obsługiwali na etacie 2-go psal. par. Dubicze Cerkiewne: Ks. Nikita Tomczuk (26.11.1921-1.08.1925), Ks. Włodzimierz Cechan (29.09.1926-2.09.1927), Ks. Antoni Juszko (23.09.1927-3.01.1931), Ks. Aleksy Kozakiewicz (3.01.1931-17.09.1931), Ks. Antoni Naruszewicz (17.09.1931-5.10.1933), Ks. Grzegorz Kratiuk (17.11.1933-1.05.1936), Ks. wik. hierom. Benedykt Tomaszewski (30.05.1934-26.06.1934), Ks. Bazyli Niekludow (1.05.1936-20.12.1946), Ks. Paweł Nikitiuk (20.12.1946-8.11.1995), Ks. Aleksy Rusinowicz (30.11.1955-19.03.1992 st.sp.), Ks. wik. Alim Rusinowicz (29.12.1981-19.03.1992), Ks. Grzegorz Ostaszewski (19.03.1992-?), Ks. Leon Anchim (1994 -), Ks. wik. Cezary Nowicki (1.10.1993 -).

Literatura:

Bazylevskij blagočinnyj, Raport o počinke cerkvi v Starokornine. *LEV* 1869 s. 1312-1313; A. Demianovič, Neskol'ko slov o Lesnjanskoj ikone. *Ch-VEV* 1879 nr 5 s. 80-81; *LEV* 1878 s. 427; 1880 s. 88; 1881 s. 387; 1885 s. 482; 1883 s. 29, 254; 1885 s. 482;

1886 s. 239, 434; 1887 s. 136, 217; 1890 s. 376; J. Bren, Osobennosti religioznogo byta krest'jan Belskogo ujezda . *LEV* 1887 nr 1-4; odb. ss. 49; - Postrojka i osvjaščenie škol'nogo doma v derevne More. *LEV* 1896 s. 516-517; I. Kotović, Narodnyja čtenija i sobesedovanija v Starokorninskom prichode. *LEV* 1898 nr 9 s. 87; N., Iz Starokorninskogo prichoda. *LEV* 1899 nr 43 s. 473; Iz prošlogo. Starokorninskij prichod v 1639-1840 gg. *GEV* 1909 nr 19 s. 117-120; A. Havryljuk, Cud z kajdanami. *Niva* 1984 nr 44 s. 6; W. Borowik, *Monografia Szkoły Podstawowej w Starym Korninie*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Wydz. Pedagogiki i Psychologii, Białystok 1984 *mnps*; D. Stankiewicz, O niektórych zabytkach ruchomych z cerkwi w Starym Korninie. *Białostoczczyzna* 1992 nr 3 s. 56-57, il.; *Księga cudów przed ikoną Matki Bożej w Starym Korninie dokonanych*. Oprac. A. Mironowicz. Wyd. Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 1997; J. Korch, *Parafia i sanktuarium Matki Bożej w Starym Korninie*. Praca magisterska. U w B Wydział Humanistyczny, Białystok 1999 *mnps*.

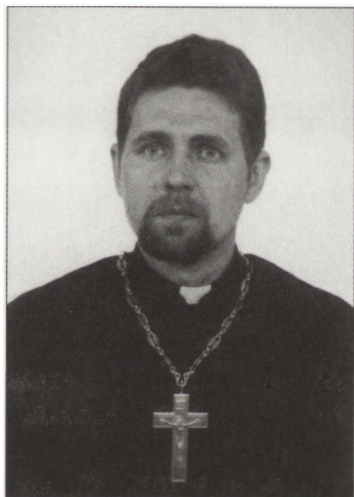
Duchowieństwo dekanatu hajnowskiego

*Ks. Mitrat mgr Michał Niegierewicz,
dziekan dekanatu hajnowskiego, dyrektor
Domu Miłosierdzia „Samaritanin”
proboszcz parafii Św. Trójcy w Hajnówce
ur. 17.XI.1951, święcenia 10.XI.1978*

*Ks. prot. mgr Sergiusz Korch,
z-ca dziekana dekanatu hajnowskiego,
proboszcz parafii Św. Mikołaja
w Białowieży
ur. 16.V.1950, święcenia 25.VI.1979*

*Ks. prot. mgr Sławomir Chwojko,
wikariusz parafii Świętej Trójcy
w Hajnówce
ur. 22.X.1958, święcenia 4.XI.1983*

*Ks. prot. Bazyle Szklaruk,
wikariusz parafii Świętej Trójcy
w Hajnówce
ur. 12.I.1933, święcenia 15.VI.1960*

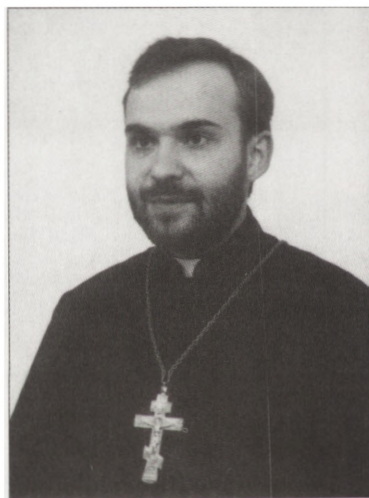
*Ks. prot. Mikołaj Kulik,
wikariusz parafii Świętej Trójcy
w Hajnówce
ur. 4.IX.1956, święcenia 20.VI.1998*

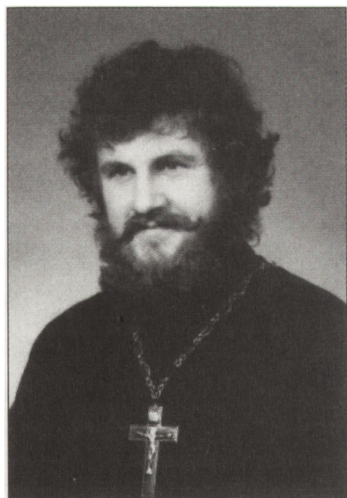
*Ks. mgr Eugeniusz Podgajecki,
rezydent parafii Świętej Trójcy
w Hajnówce
ur.6.I.1936, święcenia 28.VIII.1988*

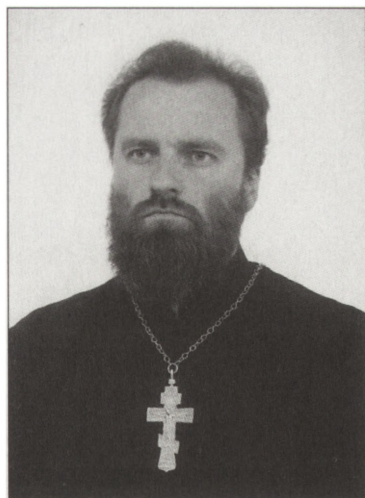
*Ks. prot. mgr Jerzy Ackiewicz,
proboszcz parafii Sw. Dymitra
w Hajnówce
ur. 7.II.1957, święcenia 26.VIII.1979*

*Ks. Andrzej Busłowski,
wikariusz parafii Św. Trójcy
w Hajnówce
ur 7.IX.1973, święcenia 20.VI.1998*

*Ks. prot. mgr Leonid Szeszko, proboszcz
parafii Narodzenia Św. Jana Chrciciela
w Hajnówce
ur. 15.IV.1959, święcenia 19.VIII.1988*

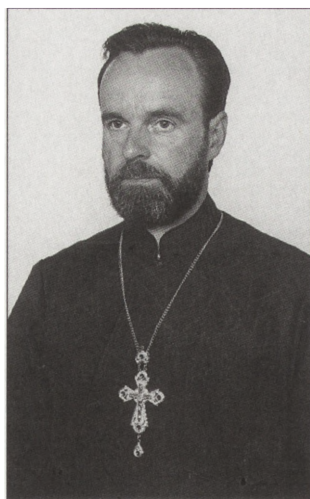
*Ks. Michał Markiewicz, kapelan Domu
Miłosierdzia „Samarytanin”, wikariusz
parafii Narodzenia Św. Jana Chrciciela
w Hajnówce
ur. 8.VI.1964, święcenia 18.VIII.1991*

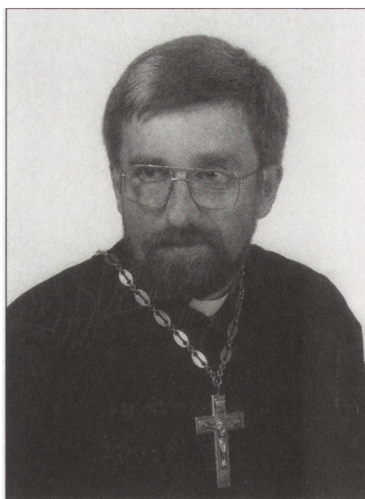
*Ks. diakon mgr Tomasz Lewczuk,
parafia Świętej Trójcy
w Hajnówce
ur. 20.I.1971, święcenia 31.VIII.1997*

*Ks. Jan Wołkowycki,
wikariusz parafii Św. Dymitra
w Hajnówce
ur. 17.V.1971, święcenia 15.VI.2000*

*Ks. prot. mgr Jan Romańczuk,
proboszcz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Czyżach
ur. 6.VII.1955, święcenia 7.VIII.1976*

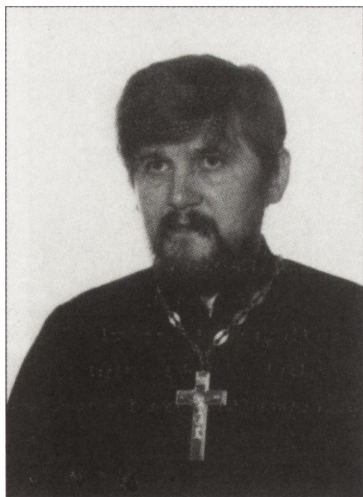
*Ks. Jan Stepaniuk,
wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Czyżach
ur. 27.III.1961, święcenia 15.XII.1991*

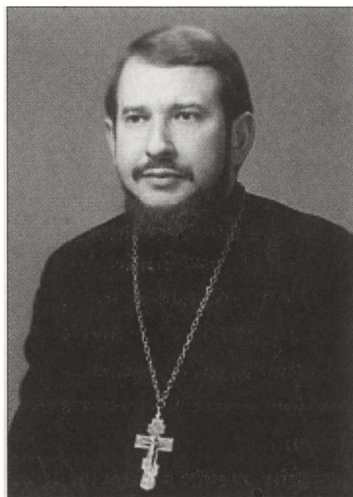
*Ks. prot. Jan Gacuta,
wikariusz parafii Św. Dymitra
w Hajnówce
ur. 3.I.1959, święcenia 23.X.1983*

*Ks. prot. Bazyle Niegierewicz,
proboszcz parafii Zaśnięcia Najświętszej
Marii Panny w Dubinach
ur. 3.I.1933, święcenia 25.VI.1960*

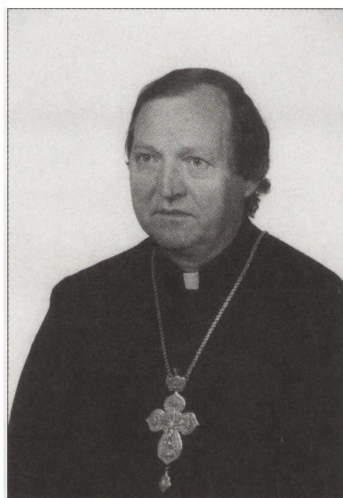
*Ks. Anatol Jarmocik, wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Dubinach
ur. 27.VIII.1957, święcenia 8.XI.1987*

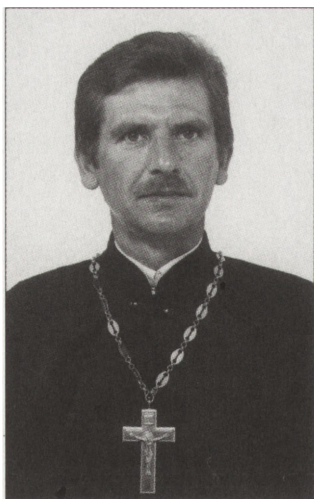
*Ks. mgr Pantelejmon Patejczuk,
emerytowany wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Dubinach
ur. 8.VIII.1946, święcenia 21.X.1974*

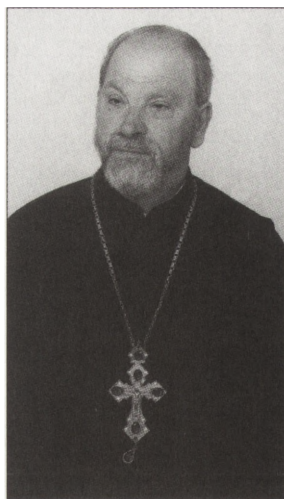
*Ks. Mikołaj Grygoruk, proboszcz parafii
Św. Antoniego Pieczerskiego
w Kuraszewie
ur. 18.XII.1957, święcenia 10.X.1981*

*Ks. prot. Lonidas Jankowski, proboszcz
parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Lewkowie Starym
ur. 2.IV.1944, święcenia 7.VIII.1969*

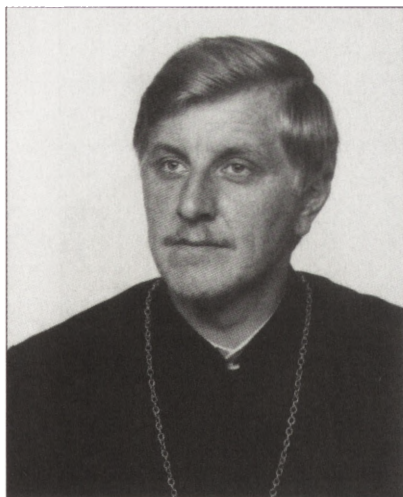
*Ks. prot. Sławomir Troc, wikariusz
parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Lewkowie Starym
ur. 18.III.1963, święcenia 21.I.1985*

*Ks. prot. Włodzimierz Białomyzy,
proboszcz parafii Św. Mikołaja
w Narewce
ur. 10.V.1931, święcenia 20.VI.1955*

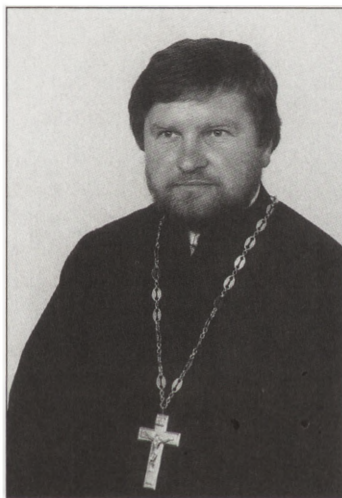
*Ks. mgr Mirosław Niczyporuk,
wikariusz parafii Św. Mikołaja
w Narewce
ur. 25.X.1974, święcenia 25.X.1998*

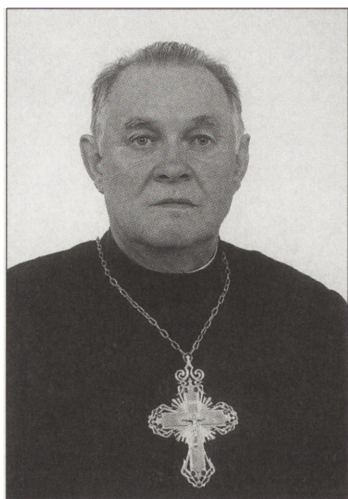
*Ks. mgr Eugeniusz Zdrojewski, proboszcz
parafii Wniebowstąpienia Pańskiego
w Nowoberezowie
ur. 28.V.1963, święcenia 29.IX.1984*

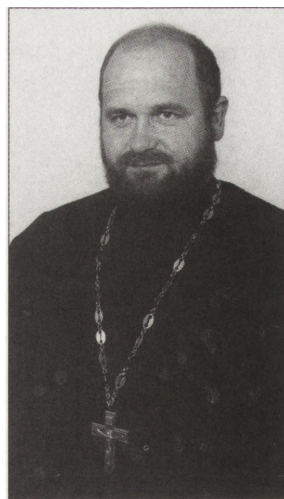
*Ks. Alim Rusinowicz, wikariusz
parafii Wniebowstąpienia Pańskiego
w Nowoberezowie
ur. 29.VI.1952, święcenia 1.III.1981*

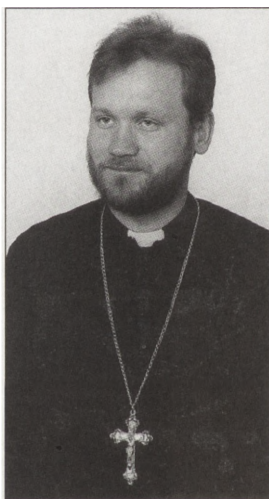
*Ks. prot. Mikołaj Markiewicz, proboszcz
parafii Wniebowstąpienia Pańskiego
w Orzeszkowie
ur. 9.XII.1961, święcenia 29.VII.1984*

*Ks. Mitrat Mikołaj Szabelan,
proboszcz parafii Św. Jerzego
w Siemianówce
ur. 1.III.1935, święcenia 4.XI.1956*

*Ks. Leon Anchim,
proboszcz parafii Św. Archaniola
Michała
w Starym Korninie
ur. 7.X.1960, święcenia 26.XI.1986*

*Ks. Cezary Nowicki,
wikariusz parafii Św. Archaniola
Michała
w Starym Korninie
ur. 27.V.1968, święcenia 25.VII.1993*

DEKANAT NAREWSKI

Jednym z najmłodszych dekanatów w diecezji warszawsko-bielskiej jest dekanat narewski. Powstał w 1962 r. z parafii dekanatu bielskiego i miał siedzibę w Łosince. W latach 1976-1985 siedzibą dekanatu była Narew, później Klejniki, a od 1998 roku ponownie Narew. Dekanat narewski obejmuje 6 parafii:

1. Klejniki – *Wniebowstąpienia Pańskiego*
2. Łosinka – *Św. Apostoła Jakuba syna Alfeusza*
3. Narew – *Podwyższenia Krzyża Pańskiego*
4. Puchły – *Opieki Matki Bożej*
5. Trześcianka – *Św. Archanioła Michała*
6. Tyniewicze Duże – *Św. Apostoła Łukasza*

KLEJNIKI

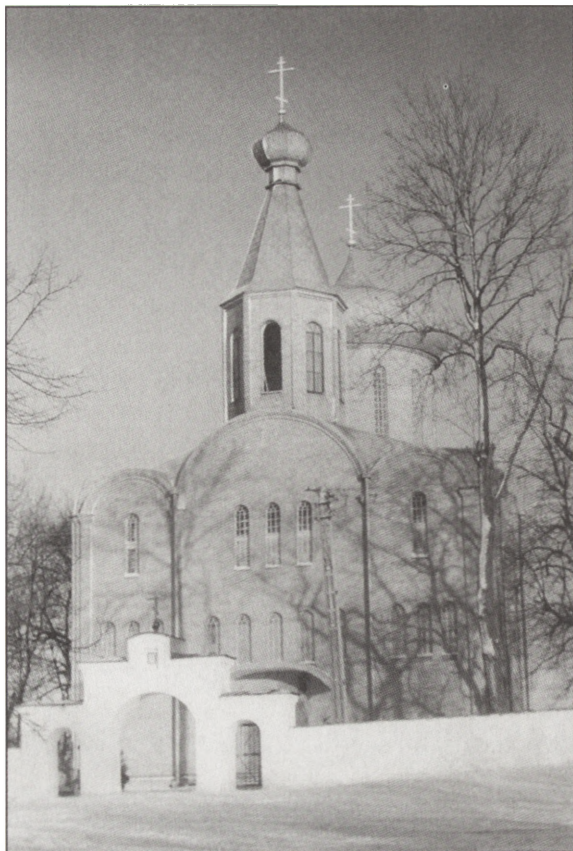
Parafia Wniebowstąpienia Pańskiego

17-208 Klejniki

tel. (0-85) 681-30-11

Stare podanie głosi, że po tatarskim spustoszeniu w 1241 r. mnisi Kijowsko - Peczerskiego monasteru przybyli na teren dzisiejszych Klejnik, uciekając przed mongolskim najeźdźcą. Znaleźli tu dogodne miejsce dla zamieszkania i zakładania swoich celi. Nie bez znaczenia jest wezwanie cerkwi *Wniebowstąpienie Pańskie* w Klejnikach, gdyż pobliski monaster koło Narwi, zwany *Narewski*, również nosił to samo wezwanie. Natomiast kult Św. Paraskiewy Serbskiej w Klejnikach przetrwał po dzień obecny.

W wyniku pomiaru włócznej zlikwidowano wsie: Burzyce wzmiankowane w 1495 r. oraz Kleniki wymienione pod rokiem 1545. Pierwsza wzmianka o *ziemi Klenikowiczów ... i polach Klenickich* pochodzi z 1540 r. Burzyce i Kleniki zostały połączone i na nowo osadzone tworząc dużą wieś nazywaną Zygmuntowo (1568) na cześć króla, której później zmieniono nazwę na Klejniki. Południowa część nowej osady określano jak Burzyce, to dzisiejsze kolonie Buryckie. Środek wsi dziś nosi nazwę Klebanszczyzna (pleban gwarowo klebanija). Tutaj została zlokalizowana

Cerkiew
Wniebowstąpienia
Pańskiego
w Klejnikach

cerkiew wraz z cmentarzem grzebalnym, ślady którego widoczne są do dzisiaj na posesji proboszcza, psalmisty i sąsiadów. Fundusz królewski z 16 marca 1568 r. nadał cerkiew 2 włókami w trzech polach, co w 1691 r. potwierdził Stefan Mikołaj Branicki, stolnik koronny.

W 1560 r. w lustracji Narwi zapisano, iż pop klenicki był posiadaczem nieruchomości usytuowanych w tym mieście przy ulicy Bielskiej. Według lustracji z 1576 r. wójtostwo zygmuntownskie należało do starostwa bielskiego i obejmowało wsie: Hukowicze, Treszczotki, Koźliki, Kaczały, Janowo i Łoknicę. Wymienione wsie należały do folwarku Hużyków i tam odrabiano pańszczyznę. Sióło Zygmuntowno posiadało 150 włók gruntu średniego, z których wójt 2, na cerkiew 2, na plebana

narewskiego włók 13 wolnych. Z dobrodziejstwa pomiaru włócznej pleban rzymskokatolicki z Narwi otrzymał wieś Horodczyn na ziemi Chamie-ruszczyna i wieś Lachy na ziemi Łochwynoszczyna (13 włók).

Zachowana wizyta *generalna* 1727 r. podaje opis ...*Cerkwie Klenickiej pod Tytułem Wniebowstąpienia Pana Naszego Jezusa Colationis IKM-ci przy której Zostaie ad praesens W Ociec Matheusz Michniakiewicz Prezbiter Klenicki. Cerkiew drewniana dostatnia ieszcze trzymaiącym się. Cmętarz wkóło oparkaniony ... Dzwonica separatim od Cerkwie na słupkach wiązana zbyt stara pod Dachem ogniłym ... Babiniec za iedną z scianą Cerkiewną ... Chor nad całym babinćem dostatni. Cerkiew wielka per medium kosciola Rzymskiego ... Skrzynia bracka okowana zamczysta ... Carskich Drzwi ani Deisusu Nie ma ... Zertownik ubogo przybrany. Ieszcze się znayduie Obrazow wielkich dziesięć oprócz Apostołów y Namiesnych. Obrazow małych z Moskiewskimi dziesięć... Parafia Klejnicka obejmowała następujące wsie: Kleniki [Klejniki], Trzaszczetki [Treszczotki], Leszczyny, Hulawicze [Hukowicze], Rudce [?], Kozanski [Kožyno Wielkie], Drugie Kozanki [Kožyno Małe], Stepniki [Stupniki], Kozliki, Graczyño [Gorodczyño], Leszki [Laszki], Radoczne [Gradoczno], Ianowo, Radzki [Ratki], Bieżukowszczyzna [Bujakowszczyzna], Kamień, Mabimowszczyzna [Maksymowszczyzna], Wólka senarszczyzna [Wólka, Usnarszczyzna], Nowiny y Kowela. W 1793 r. zbudowano drewnianą cerkiew pw. Św. Miłojaja Cudotwórcy w Koźlikach.*

Po zniesieniu unii liczba parafian w 1847 r. wynosiła 2299 osób. Według sprawozdania diecezji litewskiej z 1876 r. liczba parafian wynosiła 2712 osób i w następnych latach stale wzrastała, zamieszkałych we wsiach Klejniki, Leszczany, Hukowicze, Horodczyño, Kożyno, Stupniki, Koźliki, Lady, Iwanowo, Hrodoczno, Podtyniewicze, Bujakowszczyzna i Małe Tyniewicze. 4 września 1883 r. konsekrowano okazałą nowozbudowaną drewnianą cerkiew. Powstała ona z dotacji państwowej i składek parafian po 26 rubli od każdej rodziny. Otoczona została parkanem z kamienia polnego. Posesja cerkwi była w jednym ciągu z zabudowaniami parafialnymi, ulica wiejska przebiegała po północnej stronie cerkwi. Sama świątynia przetrwała do 6 kwietnia 1973 r., zaś ogrodzenie wytrzymało do dzisiaj.

W latach 80-tych XIX w. pomyślnie rozwijało się szkolnictwo cerkiewne. Na terenie parafii powstały szkoły *gramoty* w Hukowiczach, Kożynie, Stupnikach, Koźlikach, Horodocznie, Lachach, Iwanowie,

Hradocznie i w powstała 1890 r. szkoła w Tyniewiczach. Ogólna liczba uczących się w 9 szkołach wynosiła 131 chłopców i 119 dziewcząt. Rozwój oświaty na terenie parafii w szybkim czasie przyniósł owoce. Powstały 3 chóry cerkiewne, a na 13 miejscowości stanowiące parafię, 11 z nich posiadało szkoły *gramoty*. W 1891 r. liczba parafian osiągnęła cyfrę 3529 osób. W 1905 r. na terenie parafii były 3 szkoły cerkiewno-parafialne, 9 szkół *gramoty* i 1 *narodnoje uczyliszcze*. W 1907 utworzono w Klejnikach publiczną bibliotekę. Cerkiewnej ziemi było 69 dziesięcin.

Po powrocie z *bieżeństwa* budynki parafialne były zajęte, część ziemi wywłaszczono. Cerkiew w Klejnikach otrzymała status parafii etatowej, budując na nowo życie parafialne. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1936 r. parafia liczyła 2970 osób zamieszkałych w 530 domach, a mianowicie: Klejniki – 178 domy i 1064 osób, Istok – 16 i 91, Lady – 32 i 197, Koźliki – 35 i 192, Gorodczyno – 37 i 200, Gradoczno – 37 i 191, Janowo – 33 i 171, Tyniewiczze Małe – 38 i 197, Radźki – 7 i 50, Sapowo – 8 i 45, Hukowicze – 24 i 125, Leszczyny – 12 i 58, Koźyno – 61 i 338, Stupniki – 11 i 51. Młodzieży szkolnej 422 osób w szkołach: Klejniki – 215 uczniów, Koźyno – 67, Gorodczyno – 70 i Gradoczno – 70.

Ziemi cerkiewnej parafia posiadała 37 ha gruntu, w Klejnikach i Leszczynach, z czego zasiedlonych 6 ha, a 4 ha zajmował cmentarz.

Tragiczne wydarzenia II wojny światowej oraz powojenna ewakuacja do ZSRR spowodowały przejściowe zmniejszenie liczby wiernych, gdyż pod koniec lat 40-tych wynosiła ona około 2700-2800 osób. Zmniejszyła się także ogólna powierzchnia gruntów cerkiewnych do 11,7 ha. Nie zmniejszyła się jednak aktywność parafian, gdyż już w 1946 r. zbudowano nowy dom dla proboszcza, a w 1952 r. także dla psalmisty. W 1959 r. liczba parafian wynosiła 3161 osób, lecz postępujący w latach 1960-1970 proces migracji ludności wiejskiej, zwłaszcza młodzieży, do miast spowodował ponowne zmniejszenie się liczby wiernych.

Wielkim nieszczęściem dla parafii było doszczętnie spalenie się cerkwi 6 kwietnia 1973 r., tuż po zakończeniu nabożeństwa. W następnym roku 23 maja położono kamień węgielny pod budowę nowej świątyni, w miejscu spalonej, według projektu prof. Adama Stalony-Dobrzańskiego i inż. Ireny Małafiejew. Pierwsza Święta Liturgia została odprawiona 27 października 1980 r. Dalsze prace były kontynuowane przy nowym proboszczu w ciągu lat 80-tych. Ikonostas zaprojektowany przez A. Sta-

lony-Dobrzańskiego wykonał snycerz pochodzenia cygańskiego, Jan Płoński z Falenicy. Autorem ikon był grecki artysta Sotyrys Pantopulos. W latach 1984-86 konstrukcję ikonostasu pokrył złotem Jerzy Szczygoł. Okna prezbiterium ozdobiono witrażami wg projektu A. Stalony-Dobrzańskiego, zaś polichromię wykonał Bułgar z Sofii, Asen Gicov. Ołtarz z kamienia polnego – dzieło Sergiusza Martyniuka z Narwi – zaprojektował Jan Sołowianiuk.

W związku z 1000-leciem Chrztu Rusi wmurowano tablicę autorstwa L. Wiszki i wykonawstwa W. Szuma. Uroczyste poświęcenie cerkwi odbyło się 27 października 1988 r. W 1995 r. przystąpiono do budowy murowanej plebanii z baptysterium.

Cerkiew cmentarna *Przemienienia Pańskiego* w Klejnikach

Pierwsza cerkiew drewniana została zbudowana w 1843 r. Na jej miejscu w 1914 r. wzniesiono murowaną cerkiew, która przetrwała do dzisiaj. W latach 1973-1978, po pożarze cerkwi parafialnej, cerkiew cmentarna pełniła rolę cerkwi parafialnej.

Kaplica *Św. Mikołaja* we wsi Klejniki

Po środku wsi w 1865 r. została zbudowana murowana kaplica. Działka, na której zlokalizowano kaplicę do 1945 roku miała 0,35 ha. Później część działki została zabrana przez sąsiada, a na drugiej części wybudowana została mleczarnia. Podczas poszerzania ulicy, kaplica znalazła się na pasie drogowym, i stała się własnością Dyrekcji Okręgowej Dróg Publicznych w Białymstoku. W 1992 r. poczyniono starania o przywrócenie własności parafii Prawosławnej w Klejnikach. Ostatecznie pismem z 9 kwietnia 1992 r. wyrażono zgodę na *nieodpłatne przekazanie części działki o wymiarach 9,6 x 10,2 m, na której się znajduje zabytkowa kaplica Św. Mikołaja*. W wyniku przeprowadzonego postępowania dokonano podziału działki o numerze ewidencyjnym 1869, wyodrębniając działkę nr 1869/2 o pow. 172 m kw., nieodpłatnie przekazując ją parafii Prawosławnej w Klejnikach.

Cerkiew cmentarna *Św. Mikołaja* w Koźlikach

Zgodnie z zapisem *Klirowoj Vedomosti* z 1959 r. cerkiew zbudowana została w 1793 r. Nie można wykluczyć, że nie była to pierwsza świątynia

nia chrześcijańska w tej miejscowości. Wskazują na to badania archeologiczne. W latach 60-tych XIX w. podjęto próbę wzniesienia świątyni murowanej. Inicjatorem był niejaki Antip, który za pomoc powstańcom w 1863 r. został zesłany w głąb Rosji. Stamtąd prawdopodobnie przekazywał fundusze na realizację zamierzenia. Zgromadzone wapno, które przetrwało do czasów współczesnych, sugeruje zamiar wzniesienia murowanej cerkwi, co jednak tak się nie stało. Po wzniesieniu w Klejnikach okazałej drewnianej świątyni w 1883 r., starą cerkiew przeniesiono do Koźlik, gdzie przetrwała do czasów współczesnych. Była bogato wyposażona. W 1992 r. została obrabowana z wyposażenia, tracąc na zawsze ikony z XVIII i XIX w. Powierzchnia posesji cerkiewnej wraz z cmentarzem wynosi 1,479 ha.

Dom Opieki *Arka* w Koźynie

W roku 1996 gmina Bielsk Podlaski przekazała notarialnie Parafii Prawosławnej w Klejnikach i Bractwu Młodzieży Prawosławnej opuszczony od 6 lat budynek po dawnym więzieniu w Koźynie. Wcześniej w budynku,

Dom Opieki i Miłosierdzia „*Arka*” w Koźynie

w którym powstaje dom pomocy, mieściła się szkoła podstawowa. Kiedy zmniejszyła się liczba dzieci, placówkę oświatową przeniesiono gdzie indziej, tu zaś umieszczono więzienie. Po zlikwidowaniu więzienia jesienią 1995 r. na sesji Rady Miejskiej w Bielsku Podlaskim ogromną większością głosów wniosek klejnickiej parafii, wsparty przez Bractwo Młodzieży Prawosławnej, został przegłosowany. Rozpoczęto prace związane z przygotowaniem i adaptacją budynku na potrzeby pensjonariuszy, dobudowano jedno skrzydło, w którym zlokalizowano kaplicę. Trwają prace na szeroka skalę, by budynek został zaadoptowany i przygotowany na przyjęcie docelowo około 70-80 osób.

Święta parafialne:

Wniebowstąpienia Pańskiego – 40 dzień po Wielkanocy
Św. Pareskwy Serbskiej – 14/27 października

Miejscowości tworzące parafię:

Wieś Klejniki [Klebanszczyna, Blok, Zahać, Koniec] i kol. Burickie, Podpniska, Śliwowo, Sapowo i Tinkowszczyna oraz wsie: Gorodczyno, Gradoczna, Hukowicze, Istok, Janowo, Kożyno, Koźliki, Lachy, Leszczyny, Radźki, Stupniki i Tyniewiczze Małe

Grunta parafialne:

Parafia skorzystała z możliwości odzyskania w 1993 r. ziemi cerkiewnej zabranej w 1951 r., i otrzymała 28,57 ha. Obecnie posiada areał o ogólnej pow. gruntów 41,5 ha.

Cmentarz:

Znajduje się w odległości 1,5 km od wsi w kierunku zachodnim i zajmuje wraz z cerkwią pow. 5,196 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Klejnikach; Katecheta: Ks. Andrzej Kos

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Aleksander Wysocki, wik. nadetat. Ks. Jan Kaczan, psal. Ks. Jan Dubiński

Duchowieństwo:

Ks. Mateusz Michniakiewicz (1727), Ks. Mikołaj Michniakiewicz (1782, 1784, 1787), Ks. Aleksander Michniakiewicz (1790, 1793, 1796), Ks. Bazyli Sewerynowicz (1839, 1851), Ks. Jan Bańkowski (1825, 1834, 1839, 1846, 1863), Ks. Józef Kozminski (1866), Ks. Wincenty Kreczewicz (3.06.1866-+12.08.1897), Ks. Jan Chlebcewicz (3.09.1897 - 1915 ewakuacja). Po powrocie, Ks. hierom. Alipiusz Fiedoruk (5.04.1919-23.03.1923), Ks. Andrzej Turowski (16.08.1922-22.11.1923), Ks. Jan Krasowski (23.03.1923-28.09.1923), Ks. Platon Pańko (28.09.1923-23.05.1924), Ks. Jan Gromotowicz (1.06.1924-15.08.1924), Ks. Daniel Kuncewicz (15.08.1924-), Ks. Mikołaj Rudeczko (15.11.1924-17.05.1932), Ks. Anatol Kulczycki (9.05.1932-19.09.1947), Ks. Mikołaj Kulczycki (19.09.1947-26.06.1995), Ks. Aleksander Nowik (30.06.1951-+16.07.1954), Ks. Eufimiusz Maksimczuk (8.04.1953-16.06.1953), Ks. Mikołaj Pasternacki (15.03.1954-15.04.1954), Ks. Eliasz Fomikowski (28.09.1954-2.11.1954), Ks. Józef Wojciuk (27.08.1954-1.08.1955), Ks. Paweł Nikitiuk (8.11.1955-5.05.1973), Ks. Jan Juzwuk (20.06.1973-1980), Ks. Aleksander Wysocki (23.03.1980 - dziekan okr. Narewskiego [1985-1998] -), Ks. wik. Piotr Oliferuk (28.09.1987-?), Ks. wik. Piotr Snarski (1996-11.03.1998), Ks. wik. Jan Kaczan (1998 -).

Literatura:

LEV 1874 s. 73; 1875 s. 91; 1879 s. 255; 1880 s. 202; 1883 s. 332; 1892 s. 35; F. Sosnovskij, Osvjaśnienie Kleninskoj Voznesenskoj cerkvi. *LEV* 1883 nr 40 s. 357-359; M.G., O školach gramoty i cerkovnom penii v Klejnikskom prichode. *LEV* 1893 nr 42 s. 358; - *Prib. k Cer. Ved.* 1893 nr 49 s. 1778-1779; *GEV* 1901 s. 97; 1912 s. 79; 1914 s. 4; 1915 s. 26; Ja. Chljabcevič, U Klenikach [Bibl'jateka-Čytelnja]. *Naša Niva* 1907 nr 31 s. 7; I. Chlebcevič, Neskol'ko slov po agrarnomu voprosu [selo Klejniki]. *GEV* 1909 nr 32 s. 345-360; L.N. Tolstoj perepisausja s sjaljanamii z Klejnik. *Niva* 2.11.1958 r. nr 44 s. 7; (h), Spłoneła cerkiew w Klejnikach. *Gaz. Biał.* 8.04.1973 r. nr 97 s. 2; - *Niva* 29.04.1973; O. Kruszewska, *Imiona i nazwiska mieszkańców wsi Klejniki*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Filologia Rosyjska. Białystok 1977/8 *mmps*; Walulik Ireneusz, Nowa cerkiew w Klejnikach. *Kierunki* 4.02.1979 r. nr 5 s. 4; Klejniki [w:] *Atlas Białostocczyzny cz. I* nr 78 s. 53-4; J. Łobuziński: *Antroponimia wschodniostowiańska wsi Klejniki*. Praca magisterska. UMCS, Lublin 1981 *mmps*; M. Hajduk, Harodčyna. Krajznanučy slounik. *Niva* 20.07.1983 r. nr 28 s. 6-7; T. Kostiuczuk, *Słownictwo w zakresie kultury duchowej mieszkańców wsi Klejniki*. Praca magisterska. UMCS, Lublin 1985 *mmps*; *Parafia Prawosławna Wozniesienia Hospodnioho w Klejnikach. Zarys dziejów i współczesności ...* Oprac. J. Hawryluk. Druk na prawach rękopisu. Bmrv. ss. 16, w jęz. pol. i ukr.;

G. Sosna, Klejniki. [Dzieje parafii]. *Wiad PAKP* 1987, 1, 59-74; M. Malesz, Jak powstało bractwo w Klejnikach. *Biuletyn Informacyjny* 1987 nr 1/2 s. 23-24; J. Wirski, Parafia Prawosławna Klejniki. *Tyg. Podl.* 1988 nr 1 s. 2; *Dokumentacja fotograficzna zabytków ruchomych z cerkwi cmentarnej pw. Przemienienia Pańskiego w Klejnikach*. Biuro Dokumentacji Zabytków, Białystok 1988, *foto*; *Dokumentacja fotograficzna zabytków ruchomych z cerkwi parafialnej pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Klejnikach*. Biuro Dokumentacji Zabytków, Białystok 1988, *foto*; Ł. Wierzycka, Koźliki na pograniczu światów. *Gościniec* 1989 nr 9 s. 22-23, il.; M. Bazyłjuk, Daroha Jau'hena Chlabcewiča z Żyrovic i Klejnik u Śeroki Svet. *Belaruski Kalendar* na 1989 g. s. 52-58; A. Ihnacjuk, Nadmahil'nyja napisy i epitafii na mohilkach u parafijach Plioski i Klejniki. *Belaruski Kalendar* na 1989 g. s. 92-100; [R. Sasna] R.S., Carkwa u Klejnikach. *Niva* 30.12.1990 r. nr 52 s. 1, 4-5; - *Gazeta Czyżowska* 1996, II, 8; G. Sosna, Na początku była *kelia*. *Tyg. Podl.* 1991 nr 7/8 s. 23; (jed), Gdzie jest Św. Mikołaj? Obrabowano cerkwie w Klejnikach i Tyniewiczach. *Kur. Por.* 2.06.1992 r. nr 121 s. 1; - *Kur. Podl.* 3.06.1992 r. nr 106 s. 1, 2; (pik), Cerkiew bez ikon. Wielka kradzież w Koźlikach. *Kur. Por.* 28.07.1992 r. nr 160 s. 1, 3; - *Niva* 9.08.1992 r. nr 32 s. 1; I. Matus, Ucieczka w głąb Rosji. *Czasopis* 1995 nr 4 s. 17-18; D. Stankiewicz, Dobra utracone. Zabytki ruchome z cerkwi w Koźlikach. *Biuletyn Konserwatorski woj. białostockiego*, Białystok 1995 s. 85-88, il.; J. Pilipczak, Matuszka i batuszka. Ludzie tacy ja ty. [Ks. Aleksander Wysocki z Klejnik]. *Pani Domu* 22.03.1995 r. nr 12 s. 38-41, il., 29.01.1997 r. nr 5 s. 9, il.; (czyż), Nie tylko sami swoi [Dom Opieki Społecznej w Koźlinie]. *Kur. Podl.* 25-27.10.1996 r. nr 209 s. 6; Cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego w Klejnikach [w:] J. Uściłowicz, Symbol ... , Białystok 1997 s. 299-304, il., rys.; D. Krasnodebski, Tajemnica kurhanów z Koźlik. *Nad Buhom i Narwoju* 1998 nr 3/4 s. 39-40, il.

ŁOSINKA

Parafia Św. Apostoła Jakuba syna Alfeusza

17-212 Łosinka

tel. (0-85) 681-50-06

Pierwsza wzmianka o cerkwi pochodzi dopiero z 1778 r. Są przypuszczenia, że cerkiew została przeniesiona z Nowoberezowa, chociaż brakuje potwierdzenia tego faktu w dokumentach. W tym też roku założona *Metryka Ślubu Cerkwi nowo Erygowaney we wsi Łosince w Powiecie Biełskim w Kollacyi J.O.JEomości Xiężny Branickiey ... pod tytułem Św. Jakuba Apostoła ... 1778 r. przez mnie ks. Benedykta Świderskiego sporządzona. ... budynek drewniany na kamiennym fundamencie i takąż sama dzwonicza.*

Początkowo zaścianki, jak Krzywiec i Kotłówka, w 1727 r. należały do parafii Narew. Natomiast wieś Kamień, odnotowana w źródle druko-

wanym w roku 1577, należała w 1727 r. do parafii Klejniki. Miejscowości, które stanowią dzisiaj parafię zostały założone po 1775 r. i są to Krywiec, Prybudka, Krynica, Borysówka, Gnilec, Wasilkowo, Trywieża, Repiski, Kobela, Nowiny, Wólka, Kotłówka, Kutowa i Łosinka oraz uroczyska Podborowisk, Augustowo, Wieżanka, Snaraszczyzna, Rolanka.

W 1805 roku wybudowano dom parafialny, który przetrwał do czasów obecnych (w stanie ruiny). W Łosince przez okres kilku pokoleń opiekę duszpasterską sprawowali księża Telakowscy. Powrót unitów do Cerkwi

Cerkiew *Św. Apostoła Jakuba syna Alfeusza* w Łosince

Prawosławnej nastąpił w 1839 r., gdy proboszczem był Ks. Benedykt Telakowski. W 1847 r. dokonano przetargu na remont cerkwi parafialnej, a w 1863 r. wzniesiono cerkiew cmentarną.

Zgodnie z zarządzeniem władz diecezjalnych parafia diecezji litewsko-wileńskiej należała do dekanatu bielskiego i liczba parafian w 1878 wynosiła 2330 osób zamieszkałych w miejscowościach Łosinka, Krzywiec, Przybutka, Krynica, Gorodzisk, Borysówka, Wasilkowo, Trywieża,

Repisk, Kowali, Nowiny, Kotłowska, Kutowa, uroczysko Podborowisk, Podgnilcziki, Snarszczyna, Wólka, Awgustowo, Kamień, kol. Mieleszki, Iwaniuki, Golakowa Szyja, Awgustowska dacza.

Wzrastająca ilość parafian wymagała większej świątyni. Przystąpiono do budowy okazałej drewnianej cerkwi, którą uroczyste poświęcono 30 sierpnia 1887 r., autorem ikonostasu był Izaak Cypkin. Wzbożona licznymi ofiarami rzeczowymi, przetrwała do dnia dzisiejszego.

W latach 80-tych XIX w. zapoczątkowano szkolnictwo cerkiewne, które pod koniec wieku ogarnęło zasięgiem całe terytorium parafii. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1894 r. szkoły *gramoty* znajdowały się we wsiach Krzywiec, Borysówka, Trywieża, Wasilkowo, Repisk, Kutowa, Kamień, Prybudki, Wólka, Krynica, Kotłowska. Zgodnie ze źródłem drukowanym z 1905 r. w parafii znajdowało się *ministerialnoje narodnoje uczyliszcze*, 3 szkoły *cerkiewno-parafialnych* ze 102 uczniami, 10 szkół *gramoty* ze 162 uczniami. Ziemi cerkiewnej 58 dziesięcin. Taki stan przetrwał do 1915 roku.

Po I wojnie światowej, ludność wracała z *bieżeństwa* w latach 1918-1921. W nowych warunkach państwowości parafia w Łosince otrzymała statut parafii etatowej. Część ziemi parafialnej została zabrana. Dom parafialny został zdewastowany, dopiero 1925 r. wysiłkiem proboszcza odremontowany. Szkoły państwowe istniały w Łosince dwuklasowa z 211 uczniami i jednoklasowe w Krzywcu ze 107 uczniami i Borysówce z 95 uczniami, natomiast liczba parafian w 1935 r. wynosiła 3310 osób. Parafia znajdowała się w dziekanacie siemiatyckim, diecezji grodzieńsko-nowogrodzkiej.

Okres II wojny przyniósł zdezorganizowanie życia religijnego. Świątynia cmentarna została uszkodzona, wieś popalona. Wiele rodzin ewakuowało się do Związku Radzieckiego, wielu mieszkańców migrowało do miast. W 1962 r. parafia znalazła się w dekanacie narewskim, a Łosinka została siedzibą dekanatu. W latach 80-tych przystąpiono do budowy nowego dwurodzinnego domu parafialnego, w sąsiedztwie starego wzniesionego na początku ubiegłego wieku. Prace wykończeniowe trwają do dzisiaj.

Cerkiew parafialna wzniesiona w ubiegłym wieku, w latach 1994-1997 była remontowana wewnątrz i zewnątrz. Odrestaurowano ikonostas i liczne ikony, na nowo dokonano pozłocenia. Na zewnątrz cerkiew

wymalowano, łącznie z dachem. Zadbane o parkan dookoła świątyni; przystąpiono do wzniesienia na posesji parafialnej ogrodzenia z cegły.

Cerkiew cmentarna pw. *Św. Jerzego*.

Cerkiew wzniesiona w 1779 r., a według *Klirowych Vedomosti* cerkiew zbudowano w 1863 r. Rozbudowana w 1883 r. Kilkrotnie remontowana. Miejskowa tradycja głosi, że po wybudowaniu nowej cerkwi, starą przeniesiono na cmentarz. W latach 1975, 1982 i 1992 okradziona z licznego wyposażenia.

Święta parafialne:

Św. Jerzego – 23 kwietnia/6 maja

Św. Aleksandra Newskiego – 30 sierpnia/12 września

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Św. Apostoła Jakuba syna Alfeusza – 9/22 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Łosinka, Borysówka, Golakowa Szyja, Gorodzisko, Kamień, Krynica, Krzywiec, Kutowa, Kowela, Kotłówka, Nowiny, Olchowa Kładka, Przybudki, Podborowisko, Rzepiska, Trywieża, Wasilkowo, Wieżanka, Usnarszczyzna

Grunta parafialne:

Ziemi cerkiewnej: plac pod cerkwią – 0,587 ha, łąki – 0,316 i 0,220 ha, ornej – 0,812 ha, siedliska – 1,147 i 1,176 ha. Łącznie z cmentarzem grzebalnym 7,072 ha.

Cmentarz:

W odległości 0,5 km od wsi w kierunku południowym znajduje się cmentarz wraz z kaplicą o pow. 2,814 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Łosince i Narwi; Katecheta: Ks. Jerzy Kos.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jerzy Kos, Ks. Aleksy Kulik, psal. dyryg. Alina Kos

Duchowieństwo:

Ks. Benedykt Świdorski (1778), Ks. Michał Kowalewski (1815), Ks. Szymon Telakowski (1790 - +1826), Ks. Benedykt Telakowski (1817 - +10.02.1870), Ks. wik. Jerzy Telakowski (6.12.1856 - 17.03.1870 prob. - +26.04.1872), Ks. August Kuncewicz (21.12.1872-06.1875, Ks. Jan Nowicki (12.08.1875-13.11.1889), Ks. Jan Smoktunowicz (13.11.1889 - +16.01.1914), Ks. Teodor Ogijewicz (20.05.1914-1915 ewakuacja do Rosji). Po powrocie zarządzał Ks. Witalis Strokowski (28.08.1918 - ?), Ks. Mikołaj Bogdanowicz (10.07.1919-20.10.1953), Ks. Aleksander Pańko (5.11.1953-7.09.1962 dziekan okr. Narewskiego - 1976), Ks. wik. Teodor Wasiluk (14.12.1970-16.01.1971), Ks. wik. Józef Łysynkiewicz (26.08.1972-16.09.1972), Ks. wik. Bazyli Taranta (20.02.1976-1980), Ks. Lewkijusz Jarocewicz (1979 - +22.01.1994), o.wik. Eugeniusz Chodakowski (20.01.1981-18.03.1981), Ks. wik. Jan Romańczuk (?-30.08.1990), Ks. wik. Paisjusz Martyniuk (?-2.09.1991), Ks. wik. Jerzy Ochrymiuk (2.09.1991-14.04.1992), Ks. wik. Eugeniusz Kosakowski (1.03.1993-?), Ks. Jerzy Kos (7.03.1994 -), Ks. psal. Eugeniusz Zdrojewski (27.03.1998-?), Ks. wik. Alim Rusinowicz (16.06.1998 -), Ks. Aleksy Kulik (10.IV.2000 -)

Literatura:

GGV 1847,XXI,96; LEV 1873 s. 385, 395; 1874 s. (?);1875 s. 90, 1879 s. 77; 1887 s. 36, 256, 301; 1890 s. 122; 1892 s. 35; 1889 s. 260; GEV 1901 s. 361, 1912 s. 79, 1914 s.4; Cerkovnoe torżestvo v sele Losinka, 14.10.1967 g. *Cer. Vest.* 1967 nr 11 s. 3-4; M. F. Berezovec, Prazdnik cerkovnogo chora v Losinke. *Cer. Vest.* 1972 nr 2 s. 23; Cerkovnoe bratstvo Losinskogo prichoda. *Cer. Vest.* 1976 nr 4 s. 11; B. Hryniewicki, Zabytki bez ceny. *Gaz. Wspól.* 12-14.11.1982 r. nr 223 s. 6; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego Łosince*. Woj. Konserwator Zabytków, Białystok 1986 mnps ss. 36, 72 il., mapa; (RR), Ikonowy gang. Kolejne włamanie do cerkwi. *Kur. Podl.* 22.09.1992 r. nr 183 s. 2; (des), Zrabowane ikony. *Kur. Por.* 30.09.1992 r. nr 206 s. 3, il.; M.V., Znou abkrali carkvu. *Niva* 11.10.1992 r. nr 41 s. 3; M. Popko, *Łosińska parafia w świetle analizy demograficznej rejestrów metrykalnych chrztów, ślubów i zgonów w końcu XVIII wieku*. Praca magisterska. Uniwersytet w Białymstoku Wydział Humanistyczny - Historia, Białystok 1998 ss. 93 mnps.

NAREW

Parafia Podwyższenia Krzyża Pańskiego

17-210 Narew

tel. (0-85) 681-60-45.

W początkach XVI w. ufundowano cerkiew w Narwi. Według przywileju z 1529 r. miasto posiadało jarmark w święto Podwyższenia Krzyża [święto parafialne], natomiast powstanie cerkwi, według *Przewodnika po woj. białostockim* (1937 r.), zostało podane na 1510 r. Zachowane źródła nie pozwalają na jednoznaczne określenie osoby fundatora cerkwi. Jednak faktem jest, że w 1518 r. książę Iwan Wiśniowiecki, syn Michała otrzymał od swojej żony Anastazji Olizarewiczówny m. in. nieodległe od Narwi dobra Narewka. Inne źródła podają 1540 r. lub 1560 r.

Monaster.

W XVI w. powstał na terenie Puszczy Narewskiej (od czego otrzymał nazwę) monaster *Narewski*. Pomimo braku dokumentów, fundację i powstanie monasteru należy odnieść do nadań ziemskich przez właścicieli tych dóbr z lat 1525, 1529 i 1574 r. W 1525 r. wojewoda wileński Olbrecht Gasztołd zaświadczył, że Aleksander Chodkiewicz wydzielił część swego gruntu z Puszczy Zabłudowskiej *wzdłuż na milę a w poprzek na pół mili ustąpił* (tereny nad rzeką Olszanką, prawy dopływ Narwi, miejscowa wieś Odrynki). Wspomniane grunta były położone na prawym brzegu Narwi nad rzeczką Olszanką. Te dobra Chodkiewiczowie nie przekazali miastu Narew w 1529 r., a postawiona klauzula głosiła, że *dawna szlachta (bojarowie) w spokoju te tereny posiada*.

Testament Fiodora Masalskiego (niektórzy podważają jego autentyczność), sporządzony 8 czerwca 1574 r., zapisuje na rzecz monasteru Narewskiego, zasiedlone grunta i z różnymi posiadłościami: *cerkow Wozniesienija Hospoda Boha i Spasa Naszeho Iisusa Christa, ktoruju esmy nazwał i pobudował na monastyr inoczeskij zakonu naszoho Greczeskoho starożytnoho*. Wydzielił gruntu *wołok dwanadcat' a na pasznju gumna monastyrskoho wołok tri*. Lokalizacja monasteru odnosi się do uroczyska *Krynoczka*, a obszar zaliczany jest do wsi Odrynki. Monaster jeszcze w 1786 r. wchodził w skład archimandrii wileńskiej i podlegał jurysdykcji monasteru Świętego Ducha w Wilnie. W 1824 r. ostatecznie został

rozwiązany. Starsi mieszkańcy Odrynek wspominają jeszcze, że na początku naszego wieku były jeszcze zachowane zarysy fundamentów monasterskich budowli. Na miejscu spalonej monasterskiej świątyni w Odrynkach obecnie znajduje się cerkiew zbudowana w latach 60-tych XIX wieku.

Pierwsza wzmianka źródłowa o istnieniu *cerkwi ruskiej* w Narwi przy *ulicy Bielskiej* pojawiła się w rejestrze pomiaru włócznej w 1560 r. W księdze poborowej z 1578 r. z Ziemi Bielskiej wymieniono 1 duchownego z Narwi. Następną wzmianka pochodzi z 1660 r. Pierwszy docho-

Cerkiew *Podwyższenia Krzyża Pańskiego* w Narwi

wany opis cerkwi zachował się z 1727 r.: ... *cerkiew drewniana stara pod dachem gontowym reperacji potrzebuje z kopułą jedną pod tytułem Podniesienia Krzyża Pańskiego* ... Parafia obejmowała z miasto Narew i wsie: Tyniewiczze, Dorohatynka, Kaczaty, Łopochowka, Kotłowka, Krzywicz, Makowka, Odrynki, Rakozy, Rey [...], Ancuty, Iwanki, Horodniki, Kaszewicz alias Saki. Z wizyty 1811 r. zachował się opis świątyni ... *formą sześciokątną pobudowana gontami kryta, zbudowana prawdopodobnie*

w II poł. XVIII w., w której obraz Św. Antoniego Peczerskiego szczególnie czczony. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1846 r. cerkiew i plebania pobudowane na jednym placu, a drugi plac na ulicy Rybackiej. Ziemi 2 włóki i dwa placy poza miastem. Wiernych było 2244 osoby, zamieszkałe w 282 domach, według miejscowości: Narew 41 domy i 322 osoby, Tyniewiczze Wielkie – 52 i 412, Tyniewiczze Małe – 33 i 291, Makówka – 21 i 172, Odrynki – 11 i 90, Waniewo – 9 i 76, Skaryszewo – 8 i 70, Gorędowszczyzna – 2 i 10, Chrabostówka – 17 i 117, Waški – 24 i 190, Rybaki – 11 i 84, Hajdakowszczyzna – 4 i 33, Dorotyńka – 16 i 114, Kaczały – 7 i 53, Łopuchówka – 7 i 52, Zabłocie – 8 i 70, Kapitańszczyzna – 8 i 77, Rahozy – 2 i 18 oraz Waški dwór – 1 i 3. W roku 1847 liczba wiernych wynosiła już 2284 osoby i cerkiew znajdowała się w dekanacie bielskim diecezji litewsko-wileńskiej. W 1882 r. przystąpiono do budowy nowej drewnianej cerkwi, którą 9 maja 1885 r. poświęcono i po dzień obecny pełni rolę świątyni parafialnej. Natomiast na cmentarzu grzebalnym przy ul. Bielskiej istniała cerkiew z końca XVIII w. W czasie jej rozbudowy natrafiono na napis świadczący, że pochodziła z Czyż. Ze starej Narewskiej cerkwi parafialnej, z przydatnego materiału dobudowano dzwonicę, która przetrwała do 1993 r. Dookoła parafialnej cerkwi w 1913 r. wzniesiono ogrodzenie kamienne z bramą wejściową. W 1901 r. cerkiew znalazła się w diecezji grodzieńskiej i liczba parafian w 1905 r. wynosiła 3098 osób w mieście Narew i we wsiach Tyniewiczze, Skaryszewo, Rahozy, Waniewo, Odrynki, Makowka, Łopuchowka, Zabłocie, Dorotyńka, Kaczały, Gruszkowszczyzna, Chrabostowka, Rybaki, Cimochy, Hajkowszczyzna, Gorondowszczyzna. Szkół *gramoty* 6 ze 119 uczniami, 1 szkoła *cerkiewno-paraafialna* z 80 uczniami i *narodnoje uczyliszcze* ze 133 uczniami. Ziemi cerkiewnej 64 dziesięcin. W 1913 r. wzniesiono wokół cerkwi kamienne ogrodzenie z bramą. W okresie I wojny światowej ludność ewakuowała się w głąb Rosji.

W okresie międzywojennym cerkiew w Narwi otrzymała status parafii etatowej, której duchowny początkowo po powrocie z *bieżeństwa* otaczał opieką sąsiednie cerkwie. Po II wojnie światowej spora liczba parafian ewakuowała się do Związku Radzieckiego. Cerkiew weszła w skład diecezji warszawsko-bielskiej a w latach 60-tych do dekanatu narewskiego. W 1982 r. ostatecznie, oficjalnie usamodzielniała się parafia w Tyniewiczach Dużych. Cerkiew parafialna, o ciekawej architekturze,

12 kwietnia 1990 r. w Wielki Czwartek, podczas pożaru została wewnątrz wypalona. 25 września 1994 r. została konsekrowana po odrestaurowaniu, łącznie z nowym ikonostasem i nowymi ikonami. Tegoż roku w obrębie świątyni parafialnej wybudowano z ujęcia wodociągowego kapliczkę do święcenia wody.

Stary cmentarz

Pod koniec XVIII w. założono cmentarz grzebalny w odległości ok. 250 m. od cerkwi parafialnej przy ul. Bielskiej. Tam też przeniesiono starą cerkiew z Czyż. W czasie rozbiórki odkryto napis *Jakub Skrocki Maryna żona i Grzegorz syn do cerkwi Czyżewskiej ofiarowali 1784 r.* Według *Klirowoj Wedomosti* z 1846 r. kaplica drewniana słomą kryta, w czasie pogrzebu odprawia się tylko panichidy. 22 października 1953 r. konsekrowana pw. *Ikony Kazańskiej Matki Bożej*. W 1993 r. została rozebrana i przeniesiona po raz drugi na czynny cmentarz Prawosławny w Narwi. Natomiast w miejscu, gdzie znajdował się ołtarz, postawiono w 1994 r. murowaną kapliczkę dla uszanowania miejsca po rozebranej świątyni i wiecznego spoczynku przodków.

Cerkiew cmentarna *Ikony Kazańskiej Matki Bożej* w Narwi

Istniejący od 1887 r. nowy cmentarz za miasteczkiem, w odległości około 1300 m od cerkwi parafialnej, wzbogacił się o świątynię cmentarną. Jednocześnie został w 1993 r. poszerzony o 1 ha gruntu i ogrodzony betonowym murem. Znajdująca się na starym cmentarzu cerkiew, po gruntownej selekcji materiału i przy wsparciu finansowym Wojewódzkiego Konserwatora w Białymstoku, została w 1993 r. przeniesiona; nadano jej pierwotny wygląd i pokryto gontem. Całkowicie urządzoną i wyposażoną konsekrowano 25 września 1994 r., ale 1 maja 2000 r. została spalona.

Cerkiew *Św. Jana Złoustego* w Odrynkach

Miejscowość ściśle powiązana z monasterem *Narewskim*, który ostatecznie 1824 r. został skasowany. W uroczysku *Krynoczka* inaczej zwanym *Żurawlik* albo *Monastyr*, w 1866 r. (według innych w 1854 r.) zbudowano kaplicę koło wsi Odrynki. W utrwalonej wśród ludności miejscowej tradycji przypomina dawny monaster i w pewnym sensie jest jego spadkobierczynią, gdyż *na ekteniach* po dzień dzisiejszy zanoszone są

modlitwy o *świętej obiteli siej*. Święta szczególnie czczone w tym miejscu to dzień *Św. Jana Teologa* i *Św. Anny*. W miejscu starej spalonej monasterskiej świątyni w latach 60-tych XIX w., wzniesiono cerkiew wraz z kapliczką *na Krynoczce*. W latach 80-tych obecnego wieku, cmentarz okalający został ogrodzony betonowym murem i od tego czasu zaczęto dokonywać na nim pochówków ze wsi Odryniki. W 1987 r. została okradziona z obrazów: *Kuszenie Św. Antoniego, Matki Bożej i Ostatniej Wieczery*. Święta obchodzone uroczyście w Odrynkach: *Św. Jana Teologa* i *Św. Anny*.

Cerkiew *Św. Jana Złoustego* w Rybakach

Dnia 25 września 1994 r. położono kamień węgielny. Cerkiew murywana, wewnątrz obita boazerią, zbudowana została wysiłkiem mieszkańców i 24 czerwca 1997 r. poświęcona. Święta szczególnie czczone to *Św. Apostołów Bartłomieja i Barnaby* (11/24 czerwca) i *Św. Jana Złoustego* (13/26 listopada).

Święta parafialne:

Św. Antoniego Peczerskiego – 10/23 lipca

Podwyższenie Krzyża Pańskiego – 14/27 września

Ikony Matki Bożej Kazańskiej – 21 października/4 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Narew, Bruszkowszczyzna, Chrabostówka, Cimochoy, Cisy, Doratynka, Gorędy, Hajdukowszczyzna, Hramotne, Kaczały, Makówka, Nowosiółki, Odryniki, Paszkowszczyzna, Podwaśki, Rohozy, Rybaki, Skaryszewo, Waniewo, Waśki

Grunta parafialne:

Zgodnie z Księgą Wieczystą Nr 42886 wszystkich gruntów za parafią w Narwi i Odrynkach posiada 7,4564 ha. W tym pod posesją plebanii 0,74 ha i domu wikariusza 0,12 ha.

Cmentarz:

Stary cmentarz zamknięty o pow. 0,59 ha. Około 1794 r. był zlokalizowany w odległości ok. 250 m. przy ul. Bielskiej. Tam też przeniesiono starą

cerkiew, która od 1853 r. była zwana *Kazańskaja*, a w 1993 r. przeniesiono i całkowicie przebudowano na obecnym cmentarzu. Cmentarz grzebalny założony w 1887 r. i zlokalizowany 1300 m od cerkwi parafialanej na południe, w 1993 r. poszerzony o 1 ha i jego pow. wynosi 3,04 ha. Pow. cmentarza w Odrynkach wraz z cerkwią wynosi 0,19 ha.

Katechizacja:

Szkola Podstawowa w Narwi; Katecheci: Ks. mgr Bazyle Roszczenko, Ks. mgr Paweł Sterlingow.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat dziekan narewski Bazyle Roszczenko, Ks. Paweł Sterlingow, psal. Zoja Roszczenko.

Duchowieństwo:

Ks. Stefan Przybytek (1727), Ks. Jan Maliszewski (1783-1814), Ks. Antoni Sosnowski (1787-1789, Ks. wik. Joachim Plaskiewicz (1782), Ks. wik. (?) Leszczyński (1791), Ks. wik. Andrzej Maliszewski (1794-1796), Ks. wik. Jan Szeryński (1797), Ks. wik. Jan Miskiewicz (1806), Ks. wik. Kajetan (Aleksandrowicz (1808-1813), Ks. wik. Antoni Głowacki (1814), Ks. Atanazy Łopuszyński (1840 - dziekan - 1844), Ks. Jan Bielawski (1845-1871), Ks. Antoni Nowicki (11.02.1872-23.09.1881), Ks. Antoni Kuźmiński (23.09.1881- +9.05.1883), Ks. Jan Kłoczkowski (5.07.1882-31.08.1895), Konstanty Kłoczkowski (3.09.1895-+16.12.1909), Ks. Witalis Strokowski (18.02.1910- 1915 ewakuacja i ponownie 28.08.1918-27.02.1934) Ks. Andrzej Rutkowski (27.02.1934-20.03.1934), Ks. Witalis Strokowski (20.03.1934-4.07.1960), Ks. wik. Anatol Konach (18.03.1955-12.03.1959), Ks. wik. Andrzej Filimoniuk (12.03.1959-4.07.1960), Ks. Jan Jakubiuk (4.07.1960-1.08.1968), Ks. wik. Włodzimierz Antiporowicz (20.05.1967-12.06.1967), Ks. Piotr Popławski (1.08.1968 -dziekan- +15.06.1985), Ks. Andrzej Jakimiuk (16.09.1985 -dziekan- 18.03.1988), o.wik. Jerzy Plis (16.02.1986-25.01.1988), Ks. wik. Mirosław Oreszuk (25.01.1988-?), Ks. Teodor Wiermiejuk (18.05.1988-18.03.1991), Ks. Bazyle Roszczenko (18.03.1991-dziekan-), Ks. wik. Eugeniusz Kosakowski (?-26.06.1994), Ks. wik. Paweł Sterlingow (18.02.1998 -).

Literatura:

M. Hajduk, Mjastečku Narva 450 hod. *Niva* 1964 nr 18(427); R. Kras'ko, Horad, jaki vyras v lesu. [Narev]. *Niva* 1965, 20, 3-4; J. Wiśniewski, Narew. *Słownik Starożytności Słowiańskich* T. 3 s. 350-352; S. Sadouskij, Dva kryży [pravaslauny i katalicki u Adryn-kach]. *Niva* 1982 nr 38(1384) s. 11; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza ekumenicznego (prawosławno-katolickiego) w Narwi*. Wojewódzki Konserwator Zabytków, Białystok 1983 *mnps*; B. Roszczenko, „Horyzont kreślony krzyżami”. Poczta Reportera. Replika. *Kur. Podl.* 12-14.04.1996 r. nr 73(3293) s. 8; G. Sosna, Narew. *Wiad. PAKP* 1986 nr 3/4 s. 89-108; S. Dworakowski, T. Kalinowski, Kłątwa królowej Heleny ? [Pożar cerkwi]. *Gaz. Współ.* 1990 nr 85(11986) s. 1,3-5,il.; *Ochrona pożarowa obiektów sakralnych*. Su-praśl 1990; A. Łabanow, Złotoręki. [Malarz cerkwi w Narwi]. *Gaz. Współ.* 1991, nr 210 s. 3, il.; *Gaz. Tyg.* 1992 nr 2 s. 5; J. Wiejkowska, *Monografia parafii prawosławnej w Narwi*. Praca magisterska. UW Wydział Humanistyczny, Filia Białystok 1993 *mnps*; - *Wiad. PAKP* 1993 nr 4 s. s. 37-39; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Narwi*. Wojewódzki Konserwator Zabytków, Białystok 1986 *mnps*; (tom), Przeprowadzka cerkwi (w Narwi). *Kur. Por.* 17.01.1994 r. s. 3; B. Tomecka, Prace remontowo-konserwatorskie cerkwi cmentarnej pw. *Matki Boskiej Kazańskiej* w Narwi. *Biuletyn Konserwatorski woj. białostockiego*. Białystok 1995 s. 55-60, il.; D. Michaluk, *Z dziejów Narwi i okolic. W 480 rocznicę nadania prawa chełmińskiego 1514-1994*. Białystok-Narew 1996; E. J. Saković, Prosvjaščennyj Varlaam Śiśackij. Istoriko-biografičeskij očerk. *Voskr. Čt.* 1933 nr 38, 40, 41; A. Mironowicz, Monaster Przemienienia Pańskiego w Puszczy Narewskiej. *Białostoczczyna* 1990 nr 3 s. 37-38; Polem. J. Maroszek, Czy istniał „Monaster Przemienienia Pańskiego w Puszczy Narewskiej” ? *Białostoczczyna* 1991 nr 2 s. 33-36, 124; A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII w.* Białystok 1991 s. 250-252;

PUCHŁY

Parafia Opieki Matki Bożej

17-213 Trześcianka

tel. (0-85) 681-55- 27

W księdze poborowej z 1578 r. wymienia się duchownego w Puchłach oraz w siele Święciciele [Tiehuszki, Ciehuszki] włók 24 gruntu nader podlego z których na cerkiew wolnych włók 2. [Lustracja woj. podl. 1576, s. 51]. Okoliczna ludność posiadała zapewne cerkiew we wsi Święciczcele [Ciehuszki]. Wieś Ciehuszki należała do wójtostwa Pawłowskiego starostwa bielskiego. Powstała przed 1540 r. i odbywała pańszczyznę na folwarku Stołowacz. Kolejne wsie, należące do parafii, to Soce wójtostwa trześcianickiego powstała przed rokiem 1560, i wieś Dawidowo-Strzelce

leśnictwa bielskiego, odnotowana pod rokiem 1577. Najwcześniejszy opis informacyjny o cerkwi zachował się w *Księdze Metryk* z lat 1752-1756 parafii rybołowskiej. Pod rokiem 1756 dnia 16 miesiąca maja, czytamy: *... ja x Stefan Hrymaniewski dziekan podlaski paroch rybołowski we wsi Puchłach cerkiew nowoerygowaną bendyktowałem ... tą cerkiew erygował z fundamentu Jaśnie Pan Wilczewski pułkownik własnym sumptem swoim posesor tych dóbr fundator i kolator tej bazyliki ...* Bardziej dokładnie cerkiew opisuje wizyta dziekańska z 1773 r. *... sama cerkiew pod tytułem Protekcji Najświętszej Panny, która w roku 1771 czasu święta Bożego Ciała [30.05.1771] zgorzała, ze wszystkimi ozdobami i aparycjami. Teraz zaś, na jej miejscu z Rybołów kaplica darowana i postawiona, stara, dranicami kryta, przy niej z desek z obciesanych, per medium babinca, z krokwiami i dachem słomą krytym ... W cerkwi żadnej nie masz aparacji, tylko ołtarzyk bez żadnej akomodacji drewniany z obrazem Najświętszej Panny Częstochowskiej. A nad nim obraz mały, z temże wyobrażeniem, na którym koron srebrnych 2 ... Ołtarzyk poboczny, z obrazem Najświętszej Panny Protekcji. Ołtarzyków 2, noszących z obrazami Najświętszej Panny ... Cmentarz na część oparkaniony, na którym dzwonnica na 4 słupach, mająca w sobie dzwonów 2, a trzeci pożyczony, średni, to jest z cerkwi Knyszynskiej ... Parafia. Wieś Puchły, Cieluszki, Strzelce, Soce ... Grunta. Włók 2 na trzy zmiany, z sianożęciami, funduszu JKMci. Item półwók na trzy zmiany funduszu WJMci pana Jeruzalskiego wojskiego Podlaskiego ... Przy tej cerkwi jest aktualnym parochem wb. ks. Paweł Bielawski, qum provisoro wb. ks. Aleksandra Zankiewicza ... Wizyty dawniejsze pogorzeli ...* Jak wynika z przytoczonej wizyty pożar strawił wyposażenie cerkwi, jednak pozostały ikony *Bogorodzicy*. Brak jednoznacznego określenia, które z nich były kontynuacją cudownego obrazu *Opieki Bogurodzicy* w Puchłach. *Wizyta* z 1788 r. podaje, że do parafii należą 4 wsie ze 185 domami, zamieszkałymi przez 694 osoby. Nowa cerkiew została zbudowana w 1798 r. w miejscu spalonej. Była nieduża, niczym nie odbiegała od zwykłych chałup. W 1804 r. cerkiew puchłowska należała do dekanatu białostockiego, a parafię stanowiły: Puchły – 15 domów, Cieluszki – 53, Strzelce [Dawidowce] – 58, Żywkowo – 4, Olekszyce [Aleksicze] – 4. W 1835 r. została zlikwidowana parafia w Trześciance, a miejscowości przyłączone do parafii Puchły. Według źródeł archiwalnych w 1847 r. liczba parafian przedstawiała się następująco: ze stanu

duchownego 3 mężczyzn i 5 kobiet, zaś wiernych 1201 mężczyzn i 1222 kobiet. Zgodnie z planem z 1853 r. ziemi cerkiewnej było 49 dziesięcin 200 sążni, w Puchłach oraz dołączono 60 dziesięcin sianokosu we wsi Trześcianka – *Stawok*. W 1852 r. cerkiew w Puchłach została rozbudowana, oprócz głównego ołtarza pw. *Opieki Bogorudzicy* urządzono w niej drugi ołtarz pw. *Św. Grzegorza z Neocezarei*. W 1864 r. przystąpiono do gruntownej przebudowy cerkwi. Dobudowano narteks, wzniesiono dzwonicę. Nad ołtarzem wzniesiono kopułę. Zbudowano nowy ikonostas z 14 ikonami zamówionymi w Moskwie. Wewnątrz cerkiew udekorowano arabeskami. Przepięknie odbudowana i upiększona, została konsekrowana 3 listopada 1870 r. Należy przypuszczać, że rozbudowując parafialną świątynię z nadwyżek materiału budowlanego w 1870 r. wzniesiono kaplicę na cmentarzu. W latach 1880-1883 została przebudowana i w dniu 11 maja 1884 r. konsekrowana jako cerkiew pw. *Św. Cyryla i Metodego*; w 1919 r. przez nieostrożność spalona. W 1873 r. zbudowano murowany parkan dookoła cerkwi w Puchłach. Znajdująca się w pobliżu kapliczka znalazła się poza parkanem. Wzniesiona została staraniem ówczesnego proboszcza Ks. Grzegorza Sosnowskiego, który chciał po śmierci w podziemiach jej być pochowany, co nastąpiło w 1893 r. Dziś parkan i kaplica są gustownie odrestaurowane. Według stanu z 1875 r. parafia Puchły dekanatu bielskiego, liczyła 2994 osoby i obejmowała następujące wsie: Puchły, Socy, Ciełuszki, Dawidowce, Trześcianka, Biełki, Żywkowo, Ogrodniki, Iwanki, Saki i Ancuty. Kler parafii składał się z proboszcza, pomocnika proboszcza i dwóch psalmistów. Liczba wiernych w 1879 r. wynosiła 3053 osoby.

Należy odnotować, że duchowni Ks. Grzegorz Sosnowski i jego syn Ks. Flor Sosnowski wychodzili daleko poza zakres swoich obowiązków duszpasterskich. Z wielkim zaangażowaniem starali się podnieść poziom oświaty, zdrowotność i kulturę rolną miejscowych parafian. Zakładane szkoły, były pierwszymi nie tylko na terenie parafii Puchły, lecz w całej ówczesnej diecezji litewskiej. W latach 1867-68 utworzono tzw. *voskresnyje* szkoły, zamienione później na *sobiesiedowanija* po nabożeństwie. Założona biblioteka cerkiewna w Puchłach według spisu z 1886 r. liczyła 4600 książek i broszur o treści moralno-religijnej. Powstały szkoły *cerkiewno-parafialne* i szkoły *gramoty*, które praktycznie objęły wszystkie miejscowości parafii: Puchły – 26 uczniów, Soce – 47, Ciełuszki – 25,

Dawidowce – 26, Biełki – 32, Saki – 20, Ancuty – 15 oraz Ogrodniki i Iwanki. W sprawozdaniu z 11 grudnia 1886 r. wizytator odnotował: *niedzielna szkoła w parafii Puchły przynosi dobre rezultaty ... na lekcji zastałem około 400 osób*. Centrum edukacji mieściło się w uroczysku *Stawok*, gdzie przygotowano kadry nauczycielskie do szkół cerkiewno-parafialnych. W samej wsi Trześcianka powstała szkoła żeńska, przygotowująca nauczycielki. W *Klirowoj Wedomosti* za 1889 r. odnotowano, że w parafii Puchły istnieje 10 cerkiewnych szkół ze 301 chłopcami i 103 dziewczynami, razem 404 osoby.

W latach 90-tych XIX w. liczba parafian wynosiła 3578 osób. W 1895 r. nastąpił podział parafii Puchły. Po 60-letniej przerwie została restytuowana samodzielna parafia przy cerkwi w Trześciance. Przy cerkwi w Puchłach pozostało 1613 wyznawców zamieszkałych we wsiach: Puchły, Dawidowce, Soce, Cieluszki i Żywkowo. Ziemi cerkiewnej w łącznym użytkowaniu z duchowieństwem z Trześcianki 156 dziesięcin i 1300 sążni. Ikona *Opieki Matki Bożej* szczególnie czczona, miała wota z datami 1646,

Cerkiew *Opieki Matki Bożej* w Puchłach

1710, 1732, 1812, 1855. Kamień z wyrytą datą 1710 znajdował się obok bocznego wejścia do cerkwi. W 1913 r. przystąpiono do budowy nowej okazałej drewnianej cerkwi w Puchłach. Wybuch I wojny światowej przeciągnął zakończenie budowy, a parafianie masowo ewakuowali się w głąb Rosji.

Po powrocie z *bieżeństwa* władze państwowe nie zaakceptowały istnienia samodzielnej Parafii Prawosławnej w Puchłach. Miejscowości: Ciełuszki, Socy i Dawidowicze przyłączone zostały do parafii Ryboły, a same Puchły dołączono do Narwi. W 1928 r. utworzono etatową filię w Trześciance parafii Narew. Dawne wsie parafii Puchły zostały przyłączone do Trześcianki. Brak etatowej parafii w Puchłach odbił się ujemnie na życiu religijnym parafian.

Według *Klirowoj Wedomosti* z 1935 r. do cerkwi w Puchłach należało 212 domów, w tym: Puchły – 20 domów, Soce – 100, Ciełuszki – 47, Dawidowce – 40 i Żywkowo – 5.

Wybuch II wojny światowej przyniósł nowe straty. Ziemia cerkiewna w całości została zabrana przez mieszkańców wsi Puchły, a należące do parafii budynki gospodarcze rozebrane i wywiezione do wsi Soce. Podczas działań wojennych w 1941 r. cerkiew mocno ucierpiała. Rozbito 3 kopuły, uszkodzony został cały dach i częściowo ściany. Wewnątrz liczne obrazy zostały uszkodzone. Lata okupacji nie sprzyjały organizowaniu remontu. W 1961-1962 r. wewnątrz cerkwi zostały *napisane* nowe obrazy przez Włodzimierza Wasilewicza. W następnych latach przeprowadzono remont zewnętrzny cerkwi, a na posesji parafialnej wzniesiono budynek gospodarczy (1967) oraz w następnych latach odnowiono plebanię i dom psalmisty (1995).

Kaplica pw. Św. Proroka Eliasza we wsi Soce

Drewniana, kamień węgielny położono 15.03.1990 r. Nabożeństwa odprawiane są w: *Trzeci dzień Paschy, Św. Proroka Eliasza i Św. Kosmy i Damiana*.

Święta parafialne:

Dzień Świętego Ducha – Drugi Dzień Świętej Trójcy

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Puchły, Ciełuszki, Dawidowicze, Soce

Grunta parafialne:

Plac pod cerkwią – 0,56 ha, siedliska – 1,96 ha oraz w 1976 r. parafia otrzymała grunty rolne o pow. 1,42 ha od Wiktora Ignatiuka zam. we wsi Trześcianka jako darowiznę.

Cmentarz:

Przy drodze do Ciełuszek, w odległości około 1 km od cerkwi, znajduje się cmentarz grzebalny o pow. 1,48 ha. Do 1919 r. znajdowała się tu cerkiew pw. *Św. Cyryla i Metodego*, która została spalona. Drewniana kaplica została zbudowana w 1870 r., natomiast przebudowana na cerkiew w 1883 r. wysiłkiem prob. Ks. Grzegorza Sosnowskiego i 11 maja 1884 r. poświęcona.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Paweł Łapiński

Duchowieństwo:

Ks. Paweł Bielawski (1743, 1755, 1773), Ks. Aleksander Zankiewicz (1773, 1779, 1788, 1791), Ks. wik. Jan Bazylewski (1821), Ks. Piotr Maleszewski (1835, 1836), o.wik. Józef Horiaczko (1840), Ks. Krupicki (1847), Ks. Grzegorz Sosnowski (24.05.1842-+5.04.1893), Ks. wik. Flor Sosnowski (1865 - 1893 prob. - 1.03.1896), Ks. wik. Włodzimierz Drużyłowski (1.10.1892-17.06.1900), Ks. Konstanty Fłorowski (1.05.1896-15.08.1909), Ks. Jan Sawicki (24.10.1909-1915 ewakuacja). Po powrocie cerkiew obsługiwał Ks. Cyryl Zajac (1918-1922), później Ks. Jan Wiesiołowski (1923-+31.07.1932), Ks. hierom. Andronik Matwiejew (5.04..1932-17.05.1932), Ks. Joakim Kuderski (17.05.1932-10.11.1932), Ks. Leonidas Naumow (10.11.1932-8.12.1933), Ks. Mikołaj Strokowski (8.12.1933-1940), Ks. Aleksander Bielajew (4.09.1940-1946), Ks. Józef Kowszyk (1946-1952), Ks. wik. Michał Kalin (18.05.1946-12.07.1946), Ks. Maksym Sandowicz (1.02.1952-16.08.1954), Ks. Antoni Wiszenko (17.08.1954-5.06.1961) Ks. wik. Borys Domaracki (15.11.1959-11.07.1961 prob.-23.03.1988), Ks. Jerzy Ackiewicz (6.05.1988-

11.09.1991), Ks. Michał Markiewicz (23.08.1991-1997), Ks. Eugeniusz Podgajcki (5.01.1998-12.03.1998), Ks. Anatol Jarmociuk (12.03.1998-15.06.1998), Ks. Paweł Łapiński (15.06.1998 -)

Literatura:

LEV 1865 s. 510; 1870 s. 189, 915, 1934; 1872 s. 42, 797; 1873 s. 75; 1884 s. 158, 189, 409; 1892 s. 35; F. Sosnovskij, O Puchlovskoj voskresnoj škole. LEV 1870 nr 2 s. 74-76; - Osvjaśćenie Puchlovskoj sv. Pokrovskoj cerkvi. LEV 1870 nr 24 s. 1068-1071; - Ob ustrojstve knižnago sklada pri Puchlovskij cerkvi. LEV 1883 nr 32 s. 292-293; Selo Puchly 6-go aprelja 1885 g. [1000-tie končiny sv. Mefodija]. LEV 1885 nr 16/17 s. 169-171; Poseśćenie Anastasiem episkopom Brestskim Puchlovskich cerkvej 23 ijunja sego 1886 g. LEV 1886 nr 28 s. 259-260; O Puchlovskoj voskresenskoj Kirillo-Mefodievskoj škole. Zapiska učitelja Kračiny ... LEV 1886 nr 5 s. 40-41; N. Dogadov, Zametka o poseśćenii cerkovnych škol v Grodnenskoj guberni ... LEV 1886 nr 10 s. 80; O voskresnych školach i voskresnych čćenijach v Puchlovskom prichode. LEV 1886 nr 8 s. 60-62; O Puchlovskoj cerkvi. *Vilenskij Kalendar* na 1887 g. s. 93-94; Puchlovskaja obrazcovaja cerkovno-prichodskaja škola s učitel'skim kursom i remeslennym klassom. LEV 1887 s. 169-172; - *Vilenskij Kalendar* na 1888 g. s. 227-232; - *GEV* 1902 s. 344; Očevidec, Selo Puchly. LEV 1892 s. 203; N.N., Selo Puchly (50-tni jubilej sv. Grigoryja Sosnovskago). LEV 1892 s. 208; Nekrolog prot. Grigoryja Sosnovskago. LEV 1893 nr 31 s. 260-262; Bratskoe predloženie zaštatnago svjaščennika Flora Sosnovskogo pravoslavnomu duchovenstvu severo-zapadnago kraja. *GEV* 1905 s. 525-527; A. Sergejuk, Puchlovskaja cudotvornaja ikona Pokrova Presvjatoj Bogorodicy. *GEV* 1911 nr 48/49 s. 467-469; S.V.S., Prazdnovanie 50-tija služby v svjaščenničeskom sane nastojatelja Puchlovskoj cerkvi, Ks. Ioanna Nikodimoviča Savickago. *GEV* 1912 s. 99-110; Mitropolič'e bogosluženie v sele Puchly. *Cer. Vest.* 1965, X,5-6; S. Żeleznjakovič, Prazdnik Pokrova Presvjatoj Bogorodicy v Puchlach. *Cer. Vest.* 1967nr 10 s. 6-8; B. Marczuk, Psychoza w parafii. Skrót, tłum. z ros. W. Pawluczuk. *Euhemer* 1971 nr 1 s. 95-99; St. Stolarczyk, Ciełuszki ... Puchły ... koniec świata! *Gościniec* 1978 nr 1 s. 16-17, 25, il.; G. Sosna, Puchły. *Wiad. PAKP* 1978 nr 1/2 s. 66-79; - *Tyg. Podl.* 1989 nr 2 s. 10-11; M. Chmjaleuski, Noć złačynstva. U letapis narodnaj pamjaci. *Niva* 22.04.1984 r. nr 17 s. 1, 3-6; I. Matus, *Tradycje historyczne mieszkańców wsi Dawidowicze*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Wydział Humanistyczny. Białystok 1987 *mnp*s; M. Sacharevič, U cjani Puchlauskaj lipy. *Czasopis* 1991/1992 s. 18; I. Matus, *Wieś Strzelce - Dawidowicze w tradycji historycznej*. Białystok 1994; - Życie i działalność Grzegorza i Flora Sosnowskich. *Białoruskie Zeszyty Historyczne* 1997 nr 8 s. 109-121.

TRZEŚCIANKA

Parafia Św. Archaniola Michała

17-213 Trześcianka

tel. (0-85) 681-55-21

Początki cerkwi w Trześciance należy odnieść do XVI w. Miejsce lokalizacji trudne do ustalenia, gdyż sama miejscowość znajdowała się w innym miejscu. Według *rejestru pogłównego* z 1676 r. wieś Trościanica osób (*utriuse sexus*) ... 139 płacą 270 złotych; swiaszczennik, syn, gospodyni, porobków dwa razem 5 osób płacą 10 zł. W *Księdze Refrendarii Koronnej* pod rokiem 1713 wymienia się w Trościanice *młyn Popowski*. Zachowany najwcześniejszy dokument dotyczący cerkwi pochodzi z 1773 r. i podaje że, ... *cerkiew pod tytułem Św. Apostołów Piotra i Pawła, drewniana, bruzowana, dranicami kryta, na której kopuła z krzyżem żelaznym. ... Ołtarz wielki stolarskiej roboty, malowany, z obrazem Najświętszej Panny Bolesnej. ... Na boku zakrystyjka niewielka ... gdzie żertownik dla ubierania się kapłanów. ... Na którym obraz Pana Jezusa, Najświętszej Panny i Św. Józefa i Antoniego ... Carskie drzwi, stolarskiej roboty ... Ta cerkiew jest fundacji i kolacji najjaśniejszych regnantów polskich. ... Parafia: wieś Trościenica, Bielki, Iwanki, Ogrodniki, Kusiewiczze. Grunta: włók 2 na trzy zmiany, z sianożęciami i zaroślami ... Fundusz sub dat 1673 dnia 10 Augusta aktykowany w Grodzie Brańskim ... Kolejna wizyta dziekańska z 1776 r. zaleca parochowi ... a ponieważ cerkiew podwalin, pokrycia, stółowania i posadzki potrzebuje, przeto nakazuję ... aby oto pomienioną reperacją, także i o dzwonicę i parkan, razem z cerkwią starał się u JO księżnej JMć Branickiej hetmanowej wielkiej Koronnej, kolatorki, dobrodziejki ks. Paweł Bielawski paroch Trościanicki ... Następne wizyty praktycznie oprócz nowych ofiar rzeczowych nie wnoszą zmian, stan cerkwi pozostawał bez zmian, gdyż ... na reperację cerkwi kolator odpowiedział: niech parafia reperuje.... W roku 1804 cerkiew trześcianańska należała do dekanatu białostockiego, a parafię stanowiły: Trześcianka – 113 domów, Białki – 62, Soce – 83, Saki – 11, Ogrodniki – 5, Iwanki – 9 domów wraz z pasiecznikami. Na początku XIX w. parafia Trześcianka liczyła 873 osoby zamieszkałe w 283 domach. Do parafii należała również kaplica w Hoźnej.*

Cerkiew Św. Archaniola Michała w Trześciance

Zgodnie z zarządzeniem cesarskim z 6.12.1829 r. parafia podlegała kasacji. W 1835 r. cerkiew padła pastwą pożaru i parafia w Trześciance z braku cerkwi 11 maja została zlikwidowana, zaś wiernych przyłączono do sąsiedniej parafii w Puchłach. Dopiero w 1864 r. zebrane zostały środki z dotacji państwowej i składek parafian, co umożliwiło rozpoczęcie budowy cerkwi na miejscu spalonej. Konsekracja nowej świątyni pw. Św. Michała z bocznym ołtarzem ku czci *Narodzenia Bogurodzicy* odbyła się 1867 r. W 1884 r. zbudowano dookoła cerkwi ogrodzenie z kamienia polnego.

Trześcianka była ważnym ośrodkiem oświatowym. Początki *obrazkowej* szkoły sięgają założonej w 1850 r. przez Ks. Grzegorza Sosnowskiego szkoły w uroczysku *Stawok*, gdzie znajdowały się budynki parafialne. W późniejszym czasie powstała szkoła cerkiewno-parafialna z kursem nauczycielskim i klasą nauki rzemiosła. Organizowano tzw. *niedzielne* szkoły. Powstały szkoły *gramoty*. Godnym kontynuatorem propagowania oświaty był Ks. Flor Sonowski, syn proboszcza. W 1875 r. założył bibliotekę cerkiewno-parafialną, z której mogli korzystać wszyscy parafia-

nie (w 1887 r. biblioteka liczyła około 6 tys. pozycji). W 1886 r. w 9 szkołach cerkiewnych na terenie parafii naukę pobierało 250 dzieci. Natomiast do wszystkich szkół uczęszczało od 400 do 500 osób. Dzięki poparciu Bractwa *Świętego Ducha* w Wilnie została otwarta szkoła żeńska, przygotowująca przyszłą kadrę nauczycielską oraz szkoła nauki praktycznego gospodarstwa. W 1887 r. otwarto Skład Wileńskiego Bractwa *Świętego Ducha*, bogato zaopatrzonej w literaturę religijną i utensylia cerkiewne. W Trześciance organizowane były kursy rzemiosła pod kątem potrzeb cerkiewnych (złotnictwo, lakiernictwo, murarstwo, rzeźbiarstwo i tkactwo). Wybudowano w uroczysku *Stawok* dwupiętrowy murowany gmach szkolny *Św. Cyryla i Metodego* z klasą praktycznego gospodarstwa wiejskiego (rolnictwo, łaskarstwo, pszczelarstwo, sadownictwo i ogrodnictwo) oraz internat. W budynku szkolnym znajdowała się cerkiew pw. *Św. Cyryla i Metodego*. Podczas I wojny światowej szkoła i budynki szkolne w uroczysku *Stawok* uległy całkowitemu zniszczeniu.

Parafia w Trześciance restytuowana została w 1896 r., natomiast księgi metrykalne były w niej prowadzone oddzielnie od 1895 r. Według danych diecezjalnych z 1905 r. parafia obejmowała wsie: Trześcianka, Biełki, Saki, Ogrodniki i Iwanki. Na terenie parafii istniały szkoły: cerkiewno-nauczycielska w *Stawku* – 82 uczniów, cztery szkoły cerkiewno-parafialne – 228 uczniów oraz trzy szkoły *gramoty* – 59 uczniów. Parafian było 2164 osób.

Po I wojnie światowej władze państwowe nie dały zezwolenia na istnienie parafii etatowej w Trześciance. Uroczysko *Stawok* wraz z 79 hektarami gruntów cerkiewnych oddano w dzierżawę, zaś budynki szkolne w Trześciance przekazano szkole. Ludność powracająca z *bieżeństwa* została przydzielona do parafii Narew. W wyniku długotrwałych starań, państwo wyraziło 22.02.1928 r. zgodę na utworzenie w Trześciance filii etatowej parafii Narew. Do filii przyłączono także cerkiew i wiernych dawnej parafii w Puchłach. Rektorowi filii przydzielono 2 ha gruntów oraz część dawnej plebanii w uroczysku *Stawok* (dom, ogród warzywny, sad).

Według *Klirowoj Wedomosti* z 1935 r. parafia filialna w Trześciance dekanatu bielskiego, obejmowała wsie: Trześcianka – 206 domów i 1031 osób, Iwanki – 11 i 64, Żywkowo – 5 i 33, Biełki – 85 i 409, Ogrodniki – 21 i 105, Saki – 25 i 116, Stawok – 1 dom i 3 osoby. Razem 1761 osób zamieszkałych w 354 domach. W czasie II wojny restytuowana została samodzielna parafia w Trześciance. Plebania i siedziba proboszcza pozo-

stała w *Stawku*. Według *Klirowoj Wedomosti* 1945 r. liczba parafian wynosiła 1311 osób zamieszkałych w 321 domach. W kwietniu 1958 r. parafia Trześcianka oraz Puchły i Ryboły, które dotychczas należały do diecezji białostockiej, weszły w skład do diecezji warszawsko-bielskiej, pozostając w niej do dnia obecnego. Ziemi cerkiewnej w *Stawku* 4,17 ha, pod cerkwią 0,33 ha. W latach 70-tych ostatecznie została zlikwidowana plebania i budynki gospodarcze w uroczysku *Stawok*, a w 1979 r. zbudowano dom parafialny na (kupionej ?) działce obok cerkwi, oraz w roku 1982 budynek gospodarczy. Tym samym siedzibę plebańską ulokowano we wsi, w sąsiedztwie cerkwi, szkoły i sklepu. W 1980 r. cerkiew parafialna została okradziona z ikon, w 1989 r. uczyniono to samo w cerkwi cmentarnej. Cerkiew parafialną pokryto nową ocynkowaną blachą w 1997 r. wymieniając 3 wieżyczki.

Cerkiew cmentarna *Wprowadzenia Bogurodzicy do Świątyni w Trześciance*

Cerkiew przewieziona została z Białowieży. Po przeprowadzeniu gruntownego remontu, konsekrowana 9.09.1894 r. Przetrwała do dnia obecnego.

Święta Parafialne:

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 8/21 września

Św. Archaniola Michała – 8/21 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Trześcianka, Bielki, Iwanki, Ogrodniki, Saki, Żywkowo

Grunta parafialne:

Ziemi ornej 4,27 ha, pod cerkwią 0,34 ha, siedziby 0,68 ha. W 1991 r. ziemia cerkiewna znajdująca się w ur. *Stawok* została zamieniona na grunta zlokalizowane „za cerkwią”.

Cmentarz:

Zlokalizowany w odległości około 1,5 km od wsi, w kierunku południowym o pow. – 3,30 ha

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Jerzy Ochrymiuk

Duchowieństwo:

Ks. Szymon Płoszkiewicz (1724, 1767, 1774), Ks. Paweł Bielawski (1775, 1780, 1788), Ks. Flor Sosnowski, Ks. Konstanty Florowski (1897-17.06.1900), Ks. Andrzej Szpakowski (17.06.1900-22.03.1908), Ks. Mikołaj Bogdanowicz (4.07.1908-1915 ewakuacja). Po powrocie cerkiew obsługiwali: Ks. Witalis Strokowski (28.08.1918-1921), Ks. Stefan Nadariński (1921-1925), Ks. hierom. Alipiusz Fiedoruk, Ks. hierom. Tichon i Ks. Witalis Strokowski (1926-1927). Po otwarciu etatowej filii nominację otrzymał Ks. Andrzej Rutkowski (5.03.1928-1.08.1940). Później proboszczami byli: Ks. Mikołaj Strokowski (4.09.1940-30.08.1946), Ks. Konstanty Buszma (4.09.1946-+19.05.1947), Ks. Jan Pańko (9.03.1948-17.02.1966), Ks. Aleksander Chilimoniuk (2.10.1965-10.01.1976), Ks. Witalis Gawryluk (3.04.1976-30.08.1977 ponownie 21.09.1977 -1980), Ks. Jan Barszczewski (26.03.1980-19.03.1992), Ks. Teodor Wasiluk (19.03.1992-14.04.1992), Ks. Jerzy Ochrymiuk (14.04.1992 -).

Literatura:

LEV 1870 s. 1034; 1880 s. 415; 1890 s. 97; 1894 s. 356; Sosnovskij Flor, Osvjaśćenie cerkovno-prichodskoj Belkovskoj školy. *LEV* 1887 nr 47 s. 415; P. Levickij, Byvsée v sele Trostjanice, Puchlovskogo v 21.11.1887 g., toržestvo osvjaśćenija i otkrytija Kirillo-Mefodevskoj obrazcovoj 4-ch klassnoj cerkovno-prichodskoj ... *LEV* 1887 nr 50, 52; Otkrytie otdelenija eparchial'nogo sklada Vilenskogo Sv.-Duchovskogo Bratstva v sele Trostjanice ... *LEV* 1888 nr 8 s. 61-62; Očevidec, Selo Trostjanica. *LEV* 1889 nr 39 ss. 350; B. ... očevidec, Osvjaśćenie novogo kamennogo 2-ch etažnogo zdanija dlja Kirillo-Mefodevskoj cerkovno-učitel'skoj 3-ch klassnoj školy s kursom sel'skogo chozjastva v cerkovnom uročišće „Stavok”. *LEV* 1894 nr 3 s. 22-24; Trostjanickaja cerkovno-učitel'skaja škola. *Prib. k Cer. Ved.* 1894 nr 6 s. 184-186; I. Korčinskij, Istorija vozniknovenija Trostjanickoj Kirillo-Mifodevskoj cerkovno-učitel'skoj školy, eja organizacija i postepennyj chod eja ustrojstva. *GEV* 1903 nr 29-33; D.M., Cerkovnye školy v Grodnenskoj gubernii [učitel'skaja škola v Trostjance]. *GEV* 1905 nr 18 s. 13; 1909 s. 396; 1912 s. 242; 1913 s. 76; 1914 s. 4; 1915 s. 26; V. Rafal'skij, V sele Trostjanice. *Cer. Vest.* 1972 nr 10/12 s. 4-8; G. Sosna, Trześcianka. *Wiad. PAKP* 1977 nr 3/4 s. 150-160; M. Hajduk, Belki. *Niva* 2.07.1978 nr 27 s. 1, 4; M. Šachovič, Padarožža pa Trascjancy. *Belaruski Kalendar* na 1981 g., s. 135-141; *Trześcianka. Dokumentacija historyczno-przestrzenna wsi*. Oprac. Zofia Cybulko. WKZ Białystok 1985 ss. 46, il., mapa; P. Bajko, Trześcianka kuźnica oświaty i postępu rzemieślniczolnego. *Białostoczczyzna* 1989 nr 2 s. 16-19; I. Matus, Życie i działalność Grzegorza i Flora Sosnowskich. *Białoruskie Zeszyty Historyczne* T. 8, Białystok 1997 s. 109-121.

TYNIEWICZE DUŻE

Parafia Św. Apostoła i Ewangelisty Łukasza

17-208 Klejniki

tel. 0602290170

Według *Klirowoj Wedomostju* powstanie cerkwi datowane jest na 1750 r. W *Ksiągach metrykalnych* z 1795 r. zostały odnotowane zapisy: ... *pochowano na cmentarzu kaplicy Tyniewickiej*, a proboszcz, dokonujący pogrzebu podpisywał się: *paroch cerkwi Narewskiej i Tyniewickiej*. Natomiast wizyta *generalna* z 1811 r. opisuje cerkiew: *z drewa pobudowana, dranicami kryta, okien trzy, jedne drzwi na zawiasach żelaznych z zaszczepką, którey sufit i podłoga z tarcic ułożona ... Dwa ołtarze Najświętsze Marii Panne i drugi Świętego Łukasza*. Kaplica zlokalizowana na cmentarzu otoczonym parkanem (przy drodze Klejniki-Łosinka). Według *Klirowoj Wedomosti* z 1846 r. cerkiew drewniana bez dzwonnicy. 52 domy zamieszkałe przez 412 osób. Nabożeństwa odbywały się w święta *Położenie Ryzy Preswjatoj Bogorodicy*, Św. Pantelejmona i Św. Łukasza. Późniejsze wiadomości podają, że nabożeństwa odbywają się cztery razy do roku: Św. Łukasza, 3-ci dzień Bożego Narodzenia i Zmartwychwstania Pańskiego oraz w dniu Zesłania Ducha Świętego. W 1859 r. kaplicę przebudowano i w następnym roku poświęcono. W 1873 r. wstawiono nowy ikonostas. Ponownie świątynia była remontowana w 1886 r. W 1900 r. wieś Tyniewicze zamieszkiwało 438 osób w 57 domach. W 1902 r. we wsi otwarto szkołę *cerkiewno-parafialną* z 80 uczniami.

W okresie międzywojennym od lat 30-tych parafia była obsługiwana przez stałego duchownego, wikariusza parafii Narewskiej. Podczas II wojny światowej w 1944 r., zwiad sowiecki podpalił cerkiew, dając tym sygnał do natarcia. Świątynia doszczętnie spłonęła. W następnych latach została odbudowana. Dekretem Metropolity Warszawskiego z 5 lipca 1982 r. erygowano samodzielną placówkę. W 1992 r. cerkiew została okradziona.

Święto parafialne:

Św. Apostoła i Ewangelisty Łukasza – 19/31 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Tyniewicze Duże, Łopuchówka i Zabłocie

Cerkiew
*Św. Apostoła
i Ewangelisty Łukasza*
w Tyniewiczach
Dużych

Grunta parafialne:

Siedliska – 0,14 ha, reszta gruntu orne 4,04 ha i łąki 3,67 ha.

Cmentarz:

Wraz z cerkwią wynosi 1,492 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Klejnikach

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Andrzej Kos

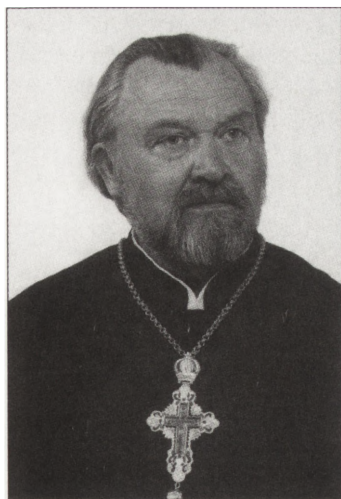
Duchowieństwo:

Od 1933 r. cerkiew w Tyniewiczach z przerwami była obsługiwana przez stałych duszpasterzy: Ks. hieromnich Alipiusz (Fiedoruk) (27.03.1933-15.08.1933), Ks. Mikołaj Stokowski (1.09.1933-8.12.1933), Ks. Alipiusz hieromnich (Fiedoruk) (8.12.1933-16.03.1937), Ks. hieromnich Pamfimir (Krawczuk) 16.03.1937-2.04.1937), Ks. hieromnich Włodzimierz (Naumienko) 2.04.1937-4.02.1938), Ks. ihumen Alipiusz (Fiedoruk) (4.02.1938-2.03.1942), Ks. Łukasz Kuryłowicz (25.05.1951-18.06.1959), Ks. hieromnich Serafin (Sańczyk) (18.06.1959-1.01.1972) i Ks. Włodzimierz Sawczuk (11.01.1972 - 5.07.1982 prob. - 8.08.1998), Ks. Andrzej Kos (8.08.1998 -).

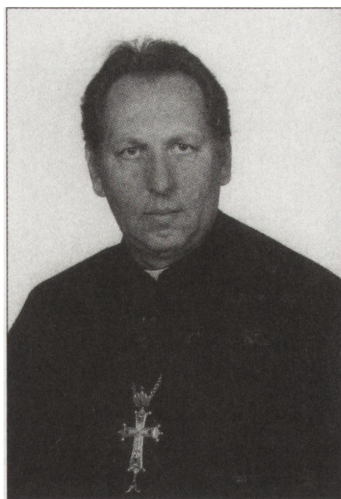
Literatura:

LEV 1886 s. 434; V. Rudczyk, Tyniewiocy. *Niva* 1966 nr 42 s. 3; W. Adamiecki, Odejście od nas wszystkie strachy. [Reportaż o wsi]. *Kontrasty* 1975 nr 4 s. 7-13; A. Havryljuk, Ab paćatkach wioski Tynevićy. Lehendy našaj zjamli. *Niva* 1985 nr 33 s. 3; G. Sosna, Narew. [Dzieje parafii prawosławnej i cerkwi w Tyniewiczach]. *Wiad. PAKP* 1986 nr 3/4 s. 101-102; (des), Cerkwie ograbione. *Kur. Por.* 1992 nr 121 s. 1; - *Kur. Podl.* 1992 nr 106 B s. 2; (des), ... cerkiew ograbiona. *Kur. Por.* 2.06.1998 r. nr 121 s. 2.

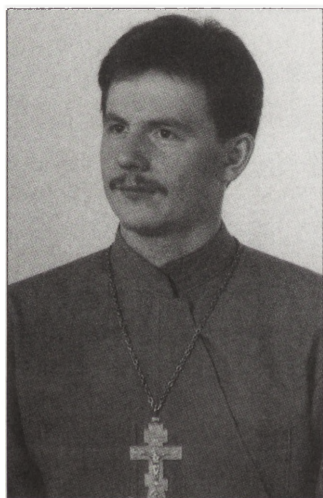
Duchowieństwo dekanatu narewskiego

*Ks. mitrat mgr Bazyli Roszczenko,
dziekan dekanatu narewskiego, proboszcz
parafii Podwyższenia Krzyża Pańskiego
w Narwi
ur. 1.III.1943, święcenia 10.VII.1966*

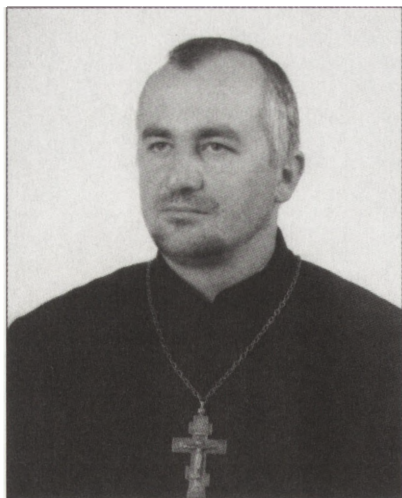
*Ks. prot. mgr Aleksander Wysocki,
proboszcz parafii
Wniebowstąpienia Pańskiego w Klejnikach
ur. 1.II.1947, święcenia 14.X.1969*

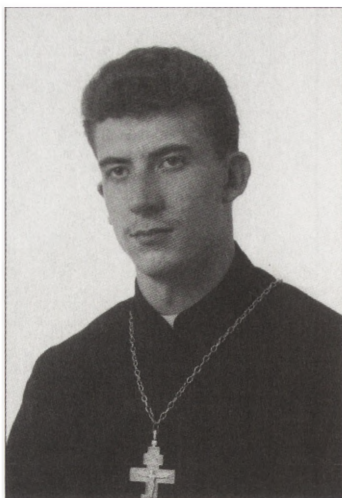
*Ks. mgr Paweł Sterlingow, wikariusz
parafii Podwyższenia Krzyża Pańskiego
w Narwi
ur. 1.V.1973, święcenia 17.III.1996*

*Ks. prot. mgr Jerzy Kos,
proboszcz parafii Św. Apostoła Jakuba
w Łosince
ur. 28.III.1971, święcenia 9.VIII.1988*

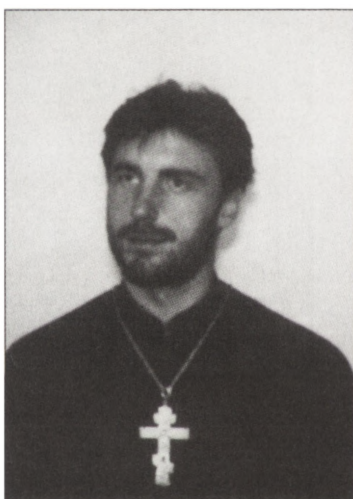
*Ks. mgr Aleksy Kulik,
wikariusz parafii Św. Apostoła Jakuba
w Łosince
ur. 14.VI.1967, święcenia 2.IV.2000*

*Ks. Paweł Łapiński,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Puchach
ur. 26.VII.1971, święcenia 24.IX.1995*

*Ks. Jerzy Ochrymiuk,
proboszcz parafii Św. Archaniola
Michała
w Trześciance
ur. 11.III.1966, święcenia 16.VI.1991*

*Ks. Andrzej Kos, proboszcz
parafii Św. Ewangelisty Łukasza
w Tyniewiczach Dużych
ur. 28.III.1971, święcenia 9.VIII.1998*

DEKANAT SIEMIATYCKI

Dekanat siemiatycki został erygowany po zakończeniu I wojny światowej. Poprzednio parafie należące do dekanatu stanowiły okręg dekanalny drohiczyński. Po powrocie ludności i duchowieństwa z *bieżeństwa* większość parafii zlokalizowanych po lewej stronie rzeki Bug została przez władze państwowe skasowana. Natomiast po prawej stronie rzeki cerkwie początkowo należały do dekanatu bielskiego, a po utworzeniu dekanatu siemiatyckiego na początku lat 20-tych, weszły w jego skład. Po II wojnie światowej granica państwowa podzieliła dawny dekanat brzeski, włączając kilka parafii do dekanatu siemiatyckiego. Obecnie dekanat siemiatycki obejmuje 14 parafii wraz z parafią przyklasztorną w Grabarce.

Parafie:

1. Boratyniec Ruski – *Św. Anny*
2. Ciechanowiec – *Wniebowstąpienia Pańskiego*
3. Czarna Cerkiewna – *Opieki Matki Bożej*
4. Drohiczyn – *Św. Mikołaja Cudotwórcy*
5. Grabarka – *Przemienienia Pańskiego*
Grabarka Klasztor *Śww. Marty i Marii*
6. Grodzisk – *Św. Mikołaja Cudotwórcy*
7. Mielnik – *Narodzenia Najświętszej Marii Panny*
8. Narojki – *Śww. Kosmy i Damiana*
9. Rogawka – *Cudownego Obrazu Zbawiciela*
10. Siemiatycze – *Śww. Apostołów Piotra i Pawła*
11. Siemiatycze – *Zmartwychwstania Pańskiego*
12. Telatycze – *Śww. Kosmy i Damiana*
13. Tokary – *Ikony Matki Bożej „Wszystkich Strapionych Radość”*
14. Żerczyce – *Św. Dymitra Soluńskiego*

BORATYNIEC RUSKI

Parafia Św. Anny

17-310 Siemiatycze 3

ul. Dohiczyńska 43

tel. (0-85) 655-00-59

Dokument fundacyjny cerkwi w Siemiatyczach z 1431 r. podaje: *dziesięcina w Boratyńcu Ruskim z 5 3/8 włóki*. Przez cały czas wieś należała do parafii Siemiatycze, która posiadała tam *czwartą włókę*. Zgodnie z wizytą z 1726 r. grunta cerkiewne znajdowały się między innymi we wsi Boratyniec *także we trzy poletki idące na które włóki poddanych chłopów wiecznie nadanych cztery ze wszelką powinnością*. W 1789 r. wieś liczyła 23 domy i 140 osób. Według *Klirowoj Vedomosti* cerkwi siemiatyckiej z 1851 r. we wsi Boratyniec było 25 domów zamieszkałych przez 161 osób.

Cerkiew Św. Anny w Bortyńcu Ruskim

W latach 70-tych XIX w. obok miejscowości zbudowano kolej żelazną, i w sąsiedztwie wsi zbudowano *stację kolejową Siemiatycze*. Stopniowo osada rozbudowywała się i po II wojnie światowej wielu mieszkańców znalazło zatrudnienie przy różnych pracach związanych z koleją, budując tu na stałe swoje mieszkania. Ludność katolicka już w latach 60-tych XX w. organizowała życie religijne, początkowo w kaplicy, później zaś zorganizowała parafię. Prawosławni należeli do parafii w Siemiatyczach, jak również w pobliżu znajdowała się Święta Górka Grabarka z klasztorem i parafią. Korzystali oni w klasztorze z opieki duszpasterskiej i usług religijnych. Sugestie duchownych o budowie kaplicy w owym czasie nie mogły być zrealizowane.

Na początku III Rzeczypospolitej kler parafialny z Siemiatycz zaczął odprawiać nabożeństwa w miejscowej świetlicy. Parafianie przekazali grunta orne w ilości 4,66 ha i 6,31 ha na potrzeby przyszłej parafii, co dało możliwość 21 sierpnia 1994 r. poświęcić kamień węgielny pod budowę nowej cerkwi. Dekretem Metropolity Bazylego z 16 sierpnia 1996 erygowano parafię. Nowozbudowana cerkiew według projektu arch. Michała Bałsza jest w trakcie prac wykończeniowych.

Święto parafialne:

Zaśnięcia Św. Anny – 26 lipca/7 sierpnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Boratyniec Ruski, Anusin, Olendry, Stacja kol. Siemiatycze i Szerszenie.

Grunta parafialne:

Grunta orne – 6,31 ha

Cmentarz:

Cmentarz grzebalny w obrębie cerkwi o ogólnej pow. 4,66 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Szerszeniach; Katecheta: Ks. Andrzej Opolski.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Andrzej Opolski (16.08.1996 -).

Literatura:

Nowe parafie w Siemiatyczach. *Głos Siemiatycz* 17.09.1996 r. nr 19(159) s. 3; A. Oplolski, Poświęcenie krzyża na głównej kopule cerkwi w Boratyńcu Ruskim. *Wiad. PAKP* 1998 nr 2 s. 31.

CIECHANOWIEC

Parafia Wniebowstąpienia Pańskiego

[adres proboszcza]

17-300 Siemiatycze

ul. Kasztanowa 114

tel. (0-85) 658-08-86

Źródła drukowane podają, że w XIV w. w Ciechanowcu była już cerkiew. Przy drodze z Ciechanowca do Siemiatycz koło wsi Malec znajduje się kurhan o wysokości 3 m średnicy 20 m, który nosi nazwę *cerkwiska*. Najstarsza wzmianka historyczna podaje, że w pierwszej połowie XIII w. Ciechanowiec został zniszczony przez Tatarów. Przed 1429 r. otrzymał prawa miejskie od Wielkiego Księcia Witolda, a po unii lubelskiej w 1569 otrzymał prawo magdeburskie i został włączony do Korony.

Ciechanowiec już w XVI w. dzielił się na dwie części: na prawym brzegu Nurca – *strona polska* – Nowe Miasto zaś na lewym brzegu – Stare Miasto – *strona ruska*. W 1580 r. Stare Miasto liczyło 275 domów, a Nowe Miasto 58 domów. W relacjach historycznych opis Starego Miasta podany został następująco: *Stare Miasto ma podłużny rynek z murowanymi w dwa rzędy sklepami, murowaną farą, klasztor siostr Miłosierdzia i greckokatolicką cerkiew ...* Lokalizacja cerkwi pw. Św. Jerzego była przy obecnej ulicy Kościuszki, po lewej stronie od rynku. W dokumencie pozostawionym po wizycie generalnej z 1726 r., czytamy: *... funduszu oryginalnego nie wiemy gdzie się obraca. Spokojnie jednak z dawna prezbiterowie ciechanowieccy zażywają Dóbr, antiquitus zafundowanych, które są takie: gruntu włók dwie w których się zawiera zagonów dwadzieścia cztery. Folwark cerkiewny z ogrodem między miejskimi. Ogród i tam cerkiewny między placami miejskimi, idący od ulicy Drohickiej aż do cmentarza; zagonów dwanaście. Plebania na gruncie cerkiewnym ...* Wizytujący odnośnie cerkwi zostawili zalecenie: *zdaniem naszym ... celniejsza być*

powinna ... Sugestia ta, zapewne była pretekstem dla kolatorów, by świątynię obrządku wschodniego przenieść z centrum miasta na dalsze miejsce. Zachowany dokument z 1750 r. całkowicie to potwierdza: *Działo się w Ciechanowcu in Fundo Plebanali, Ritus Greci Uniti cum S.R.Ecclesia die prima Octobris 1750. Gdy J.O.Xiążęciu Imci Franciszkowi Maksymilianowi z Tęczyna Hrabi Ossolińskiemu protunc Podskarbiemu Wielkiemu Koronnemu dla większej ozdoby chwały Boskiej, aby cerkiew założona świętego Jerzego Męcznika antiquitate zdezelowaną na insze i wygodniejsze miejsce zdało się transportować. Więc otrzymawszy zupełny konsens ab illustrissimo Loci Ordinario, widząc podobniejszą przy ulicy Maleckiej w mieście Ciechanowcu Starym in recompensum antiquae fundationis pro definicanda nova ecclesia et cemeterio cum maiori latitudine place wydzielić kazał et hoc facto ex altera parte tejże ulicy na wybudowanie Plebanii, Stodół, Obór i innych do Gospodarstwa potrzebnych budynków dla wygody lepszej Plebana swego: Annuendo której dyspozycji adpraesens zostający Pan dziedziczny praefatorum boborum J.W. Imc Pan Tomasz z Tęczyna Hrabia Ossoliński Starosta Nurski. ...* Opis świątyni z XIX w. potwierdza to „transportowanie”... *cerkiew w miasteczku Ciechanowiec znajdowała się na końcu miasteczka, na polu ...* . Świątynia zlokalizowana została przy ulicy Maleckiej (obecnie Mickiewicza), a przez drogę na przeciwko cerkwi przeniesiono budynki mieszkalne i gospodarcze o miedzę sąsiadujące z cmentarzem żydowskim. Życzeniem parafian było także, gdzie ...*dawny cmentarz po rozebraniu starej cerkwi ... wielu ciał spoczywających ... kaplica Św. Rocha była przeniesiona ... i do oparknienia cmentarza starego ...* Kolejna zachowana wizyta generalna z 1757 r. nie wspomina o dawnym miejscu po cerkwi ani o kaplicy na cmentarzu. Natomiast wizyta ta podaje: *Cerkiew Ciechanowiecka Pod Tytułem Świętego Jerzego Collationis JW Imci Pana Tomasz z Tęczyna Hrabi Ossolińskiego Starosty Nurskiego przy ktorey zostaje ad praesens W. Xiądz Grzegorz Hładziewski Paroch Ciechanowiecki. Cerkiew drewniana Strukturą Włoską Nowa pod dachówką kopuła iedna wchod od Cerkwi alias Babinec wraz z Dzwonicą ... o dwu piątrach tarcicami obita w Gorę wyzey Cerkwi – wyniesiona dachówką pokryta, na ktorey Dzwonow – 4 ... Wrot carskich nie ma ... Cmentarz a facie to iest ode Drogi Dylami oparkaniony z trzema fortami na biegunach z kunami Zelaznemi Długość Cmentarza od ulicy maleckiey poczynający się a kończący się o miedze poprzeczną Zgierskie-*

Cerkiew
*Wniebowstąpienia
Pańskiego*
w Ciechanowcu

go wserz z iedney strony od miasta Pawła Paszkiewicza z drugiey Pawła Bojarskiego ... Plebania nowa, wiernych przy tej cerkwi 150 osób. Fundator ... nadaie to iest iedną włokę we trzy poletki ... Następnie wizyta z 1789 r. cerkiew ... drewniana porządnu ... porządnu cmentarz z frontu murem oparkaniony ... Do parafii Ciechanowiec w samym mieście należało 21 domów, a liczba parafian wynosiła 278 osób, zamieszkałych we wsiach Malec, Przybyszyn, Pełch, Bojenka i Kułaki. Odnośnie zbudowania kaplicy i ogrodzenie starego cmentarza wizytator odnotował: ... kolator negocwać nie ma, ponieważ wpisano do ksiąg ... Należy przypuszczać, że miejsce to zostało zagospodarowane w inny sposób. Podczas budowy fun-

damentów jeszcze w latach 60-tych, a także budowy linii wodociągowej, natrafiano na kości ludzkie, określane na XVI w.

Po powrocie unitów do Kościoła Prawosławnego, liczba parafian w 1847 r. wynosiła 201 osób. W samym miasteczku, obok rynku, z inicjatywy władz rosyjskich w 1866 r. wzniesiona została kaplica pw. *Św. Aleksandra Newskiego*, która w okresie międzywojennym została zburzona. W 1873 r. przystąpiono do budowy nowej murowanej cerkwi, poświęconej 22 maja 1877 r. pw. *Wniebowstąpienia Pańskiego*, która przetrwała do dzisiaj. W ciągu kilkunastu lat cerkiew została wyposażona w różne ofiary rzeczowe. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 200 mężczyzn i 173 kobiet. Cerkiew znajdowała się w dekanacie Drohiczyńskim diecezji grodzieńskiej. W szkole cerkiewno-parafialnej i szkole *gramoty* uczyło się 37 uczniów, w mieście było też *uczyliszcze* Ministerstwa Oświaty. Ziemi cerkiewnej 45 dziesięcin.

Pierwsza wojna światowa przyniosła nieodwracalne straty dla cerkwi w Ciechanowcu. Wyposażenie, tak bogate, zostało rozgrabione, a obiekt przeznaczono na inne cele. Po powrocie ludności z *bieżeństwa* parafia została zlikwidowana, a cerkiew przyłączono do parafii Czarna Cerkiewna, nabożeństwa zaś były odprawiane raz w miesiącu. Oprócz Ciechanowca, gdzie mieszkało 79 osób, Prawosławni wierni odnotowani byli we wsiach: Malec – 21 osób, Przybyszyn – 7, Kułaki – 14, Pełchy – 5, Kobusy – 32 i Radziszewo 10 osób. Podczas okupacji hitlerowskiej budynek cerkwi był wykorzystywany przez okupantów jako miejsce kaźni. Stwierdzono, że zginęło tu ponad 60 osób różnej narodowości. Działania wojenne mocno uszkodziły cerkiew, gdyż sowieci urządzili w niej punkt obserwacyjny, zaś przeciwnik starał się go zlikwidować ogniem artyleryjskim. Lata powojenne były bardzo ciężkie dla ludności prawosławnej. Niestabilizowana sytuacja zaciążyła i na cerkwi. Zabliźnić rany udało się dopiero w 1953 r., gdy cerkiew w Ciechanowcu przyłączono do parafii Siemiatycze. Proboszcz Ks. Piotr Kuźmiuk podjął się trudu odbudowy. Kolejne kapitalny remont został przeprowadzony przez wikariusza parafii Siemiatycze, Ks. Grzegorza Sosnę, w latach 1977-1981. Urządzono nowy oryginalny ikonostas, autorstwa rzeźbiarza Wiaczesława Szuma. Cerkiew wyposażono w utensylia, a posesję ogrodzono. Należy wspomnieć, że posesja cerkiewna była w różnych okresach uszczuplana. W 1980 r. wydzielono ulicę, i areał gruntów przedstawiał się następująco:

cerkiew – 0,23 ha, działka budowlana 0,02 ha i 0,04 ha. Przy zadbanej świątyni reaktywowano w 1982 r. parafię, by po kilkunastu latach ponownie przyłączyć ją do Siemiatycz.

Święto parafialne:

Wniebowstąpienia Pańskiego – 40 dzień po Wielkanocy

Cmentarz:

W dawnych czasach cmentarz znajdował się przy cerkwi Św. Jerzego po lewej stronie od rynku przy obecnej ulicy Kościuszki. Po przeniesieniu cerkwi w latach 1750-1757 cmentarz przestał istnieć. Cmentarz przy działce narożnej ul. Pińczowskiej i Mickiewicza przy obecnej cerkwi jest nieczynny. Obecny cmentarz grzebalny o pow. 30,51 arów, przy ul. Sienkiewicza znajduje się na końcu miasteczka, graniczy od zachodu z cmentarzem rzymskokatolickim, założony w XIX w. Ogrodzony murem z kamienia polnego z bramą wejściową z cegły. Od strony cmentarza katolickiego zniszczony i uszczuplony.

Miejscowości stanowiące parafię:

Ciechanowiec i okolice.

Ziemi cerkiewnej:

Cerkiew – 22,73 arów, działka rolnicza – 2,87 arów.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. p.o. Ks. Mikołaj Mielniczuk

Duchowieństwo:

Ks. Mateusz Teodorowicz (1726), Ks. Grzegorz Hładyjewski (1744, 1750, 1757, 1776), Ks. Józef Blakicki (1789, 1796, 1810), Ks. Dymitr Charsewicz (1831, 1835), Ks. Włodzimierz Czapkowski (1839, 1849), Ks. Józef Charłampowicz (1860), Ks. Jan Sidorski (1863, 1867), Ks. Aleksander Pawłowicz (30.08.1868-1875), Ks. Konstanty Wasilewski (28.10.1875 -), Ks. Stefan Sobotkowski (8.03.1877-19.01.1883), Ks. Jan Kudriawcew (11.03.1883-20.04.1884), Ks. Julian Lacewicz (25.04.1884-7.05.1884), Ks. Aleksander Telakowski (7.05.1884-14.08.1884), Ks. Aleksy Smirnow

(22.10.1884-15.09.1892), Ks. Jarosław Bałabuszewicz (18.01.1893-27.12.1899), Ks. Mikołaj Kudasow (27.02.1900-+19.03.1901), Ks. Konstanty Taranowicz (20.06.1901-25.10.1904), Ks. Benedykt Leczycki (9.12.1904-19.12.1906), Ks. Antoni Kuryło (14.03.1907-3.12.1909), Ks. Antoni Ogłoblin (3.12.1909 - 1915 ewakuacja). Po I wojnie światowej cerkiew obsługiwał proboszcz parafii Czarna Cerkiewna Ks. Piotr Kuźmiuk. Po II wojnie światowej Ks. Julian Mielnikow (1946, +26.11.1949). Później prob. par. Grodzisk Ks. Jan Bortniczuk (1950). Od 1953 r. pieczę obejmuje parafia Siemiatycze i kolejno obsługują: Ks. Piotr Kuźmiuk (1953-1964), Ks. Antoni Naruszewicz (1953-1965), Ks. Andrzej Rutkowski (1965-1977), Ks. Grzegorz Sosna (1964-1981). Po erygowaniu parafii w 1982 kolejno prob. byli: Ks. Grzegorz Ostapkowicz (13.12.1981-1983), Ks. Mikołaj Grygoruk (21.08.1983-17.10.1986), Ks. Mirosław Mołotowicz (9.01.1987-4.07.1996). Po przyłączeniu ponownie do par. Siemiatycze, opiekę sprawują: Ks. Marek Jakimiuk (4.07.1996-12.03.1998), Ks. Mikołaj Mielniczuk (12.03.1998 -).

Literatura:

VZR 1865/66 t. 1 kn. 1 s. 88-89; *LEV* 1865 s. 387-388; 1870 s. 272, 758, 1033; 1871 s. 354, 662, 691; 1872 s. 528, 584, 754, 917; 1873 s. 236; 1875 s. 246-247, 280; 1877 s. 203; 1885 s. 277; 1887 s. 258, 411; 1891 s. 174; 1895 s. 510; 1900 s. 350; 1896 s. 519; A. N. Gachović, Iz m. Cechanovca [remont cerkvi]. *GEV* 1904 nr 7 s. 197-198; *GEV* 1911 s. 351; 1914 s. 387; A. Naruševič, Osvjašćenie chrama v gor. Cechanovce. *Cer. Vest.* 1955 nr 7 s. 8-10; A. Višenko, Chramovoj prazdnik v Cechanoveckoj cerkvi. *Cer. Vest.* 1966 nr 7 s. 15-16, il.; [Kradzież w cerkwi]. *Kontrasty* 1976 nr 10 s. 11; P. Borowski, Zbrodnie hitlerowskie w cerkwi. Ciechanowiec 1941-1944. *WTK* 1981 nr 19 s. 7; G. Sosna, Ciechanowiec. *Wiad. PAKP* 1981 nr 4 s. 53-76; R. Sasna, Chram na Nurcy. *Belaruski Kalendar* na 1982 g. Belastok 1981 s. 139-146, il.; M. Hajduk, Adradzenne starażytnaj trdycyi. [Carkva u Cechanovce]. *Belaruski Kalendar* na 1982 g. Belastok 1981 s. 146-151, il.; A. Radziukiewicz, Zabytek ocalony [cerkiew]. *Gaz. Współ.* 28-30.05.1982 r. nr 105 s. 8, il.; R.S., Carkva u Cechanovcy. Pomniki Kul'tury. *Niva* 28.10.1984 r. nr 44 s. 6, il.; *Zabytkowe cmentarze woj. Łomżyńskie*. Warszawa 1991 [Ciechanowiec, s. 14]; (mag), Wodociąg przez cmentarz [Ciechanowiec]. *Kur. Por.* 12.05.1994 r. nr 90 s. 6;

CZARNA CERKIEWNA

Parafia Opieki Matki Bożej

17-316 Czarna Cerkiewna

tel. (0-85) 656-83-33

Cerkiew pw. *Opieki Bogurodzicy* istniała jako parafia już w 1555 r., a uposażenie zostało nadane lub powiększone w 1574 r. przez Barbarę z Chodkiewiczów Mikołajową Kiszczynę wojewodzinę podlaską.

Według *Letopisi Cerkiewnej* z XIX wieku lokalizacja cerkwi *na północny wschód siela Czarna w odległości 1 wiorsty znajduje się wzniesienie zakończone wydłużonym wierchołkiem. Pagórek ten znany jest pod nazwą „Cerkwisko”. Niegdyś tu stała cerkiew, a na znajdującym się obok kilka kroków na zachód pagórek, tam była dzwonnica.* Wspomniane źródło podaje, że w 1888 r. znaleziono już drugi krzyż w pobliżu *cerkwiska*. Krzyż miedziany, na nim wizerunek Jezusa Chrystusa, oraz na ramionach symboliczne wizerunki czterech ewangelistów został przekazany do cerkwi. Ówczesny proboszcz 3 listopada 1886 r. dokonał zbadania wzniesienia *cerkwiska*. Odkopano cały południowo-wschodni róg fundamentu budowli oraz w odległości kilkudziesięciu metrów od *cerkwiska* odkopano szczątki kamiennego muru przypominające fundament. Według przekazu najstarszych mieszkańców stała tu świątynia oraz osada, lecz z braku wody została przeniesiona na obecne miejsce. W 1676 r. wzniesiono kolejną cerkiew fundacji ówczesnego dziedzica wsi Maksymiliana Franciszka Ossolińskiego. *Wizyta generalna* z 1726 r. podaje, że *cerkiew pod Tytułem Protekcyi Najświętszey Panny Colationis ... Ossolinskich ... drewniana mała wpułwieczna ... płotem ogrodzona pod dachem dranicznym. Kopuła mała, okien w cerkwi cztery ... Ubogie Carskie Drzwi roboty stolarskiej oprawione między kolumnami ... Żertwennik przybrany z Obrazem Najświętszey Panny ... Babiniec za iedną z Dzwonnicą ... przy cerkwie wiązany tarcicami obity pod iednym Dachem z Cerkwią ... Fundusz od świętey pamięci JWIm Pani Barbary Chodkiewiczowny Mikołajowej Kiszczanki Woiewodziny Podlaskiej pod datą 23 czerwca w Roku 1574 ktorym nadaie grunta w iednym Polu włok dwie, w drugim polu pultory włoki w trzecim polu takóž pultory włoki y Morg do Cerkwi przypieraiący ...*

Według *Letopisi Cerkiewnej* cerkiew zbudowana została w 1733 r. ze środków fundatora hrabiego Ossolińskiego. Napis w języku łacińskim

Cerkiew *Opieki Matki Bożej* w Czarnej Cerkiewnej

wycięty na futrynie głównego wejścia wiodącego z przedsionka do cerkwi: *Ian steneln Ossolinski SD Fundator Anno 1733. Wizyta z 1757 r. potwierdza: ... cerkiew drewniana strukturą dobrą ale wierzch reperacyi potrzebuie choc nie stara gontem z iedney strony nowym podbita a z drugiej stronach poprzeginał ... Dzwonica wraz z cerkwi budowana, na ktorey Dzwony w kopule wyzey cerkwi wyniesione wchodząc do tej Cerkwi ...* Sama parafia obejmowała wsie: Czarna Cerkiewna, Czarna Średnia, Siemiony, Mierzynówka, Kozłowo, Spieszyn, Koryciny, Targowisko, Dobrohoszcze.

Wizyta z 1789 r. podaje, że parafię stanowią wsie Czarna Cerkiewna z liczbą 24 domów zamieszkałych przez 125 osób, Czarna Średnia – 30 i 254, Siemiony – 22 i 118, Kozłowo – 16 i 101. Razem 100 domów i 611 osób. Sama zaś cerkiew mocno nadwyreżona ... *w kleszcze wzięta w Dachy i sufficie a naybardzey w scianach znacznie nadwątlona podłogę maiąca z Tarcic dobrą ... Cmentarz dylami oparkaniony iuż się nie co Ruinuye Na*

których stoi Dzwoniczka na czterech słupach słomą pokryta. Kolejna wizyta z 1804 r. podaje, że w 1802 r. cerkiew wyremontowano.

Po przyłączeniu parafii do Kościoła Prawosławnego (1839), w 1844 r. wstawiony został ikonostas, zaś kapitalny remont został przeprowadzony w 1853 r. Ściany świątyni lisiciymi wzmocniono oraz wstawiono sześć drewnianych słupów. Kolejny remont przeprowadzono w 1869 r. pokrywając nowym gontem, a w 1875 r. wzbogacono o nowy ikonostas. Mimo to, autor *Letopisi* odnotował wielkie ubóstwo ... *cerkiew drewniana bardzo zniszczona, ściany oszalowane deskami, słupy – sześć kamiennych, w ścianach oraz sześć drewnianych wewnątrz*. Dzwonnica oddzielnie, na wschód od cerkwi, znajdują się w niej 4 dzwony. W 1884 r. zbudowano kamienne ogrodzenie. W opisie wyposażenia kronikarz Ks. Aleksy Wołkowski odnotował, że biblioteka cerkiewna posiada 57 tytułów książek oraz zachowała się stara rękopiśmienna *Ewangelia i Obichod* – napisane staro-cerkiewno-słowiańskim ustawem (pismo używane na Rusi w XI-XIV w.). Księgi metrykalne przechowywane były od 1712 roku. Dochowały się dwie ikony malowane w stylu greckim – *Św. Anny i Bogorodicielki*, jednak w 1875 r. zostały przemalowane. Z dawnych czasów zachował się krzyż (krucyfiks) z rzeźbionym Ukrzyżowaniem (nogi przebite dwoma gwoździami) oraz ikona *Opieki Matki Bożej* w prezbiterium. Uwagę zwracała również duża ilość ikon ze starego ikonostasu z czasów unickich oraz utensylia cerkiewne.

W 1885 r. ogłoszono przetarg na budowę budynków parafialnych, a w 1888 r. oddano do użytku nową murowaną plebanię. Koniecznością było wzniesienie nowej cerkwi, gdyż dotychczasowa nieubłaganie zbliżała się ku końcowi swego istnienia. Kilkakrotne starania proboszcza okazały się skuteczne. 10 grudnia 1901 r. uroczystie konsekrowano nową cerkiew. Nowowytbudowana cerkiew – murowana o pięciu kopułach, łącznie z okazałą dzwoniczą, zakończoną wysoką spiczastą wieżą. Wyposażono ją w rzadko spotykany ikonostas na tych terenach i po dzień obecny jest okazałym obiektem sakralnym. Sama cerkiew została wzbogacona ofiarami rzeczowymi, otrzymując bogate wyposażenie. Pod koniec XIX w. na terenie parafii dobrze rozwijało się szkolnictwo cerkiewne. Oprócz *narodnego uczyliszcza* w Czarnej Cerkiewnej (1876), powstały szkoły *gramoty* w Spieszynie (1886), Korycinie (1894), Kozłowie (1895) oraz

w Czarnej Średniej (1898) i Siemionach (1899). Te dwie ostatnie w 1901 r. zostały przemianowane na jednoklasowe szkoły cerkiewno-parafialne.

Na początku XX w. parafia w Czarnej Cerkiewnej dekanatu drohiczynskiego diecezji grodzieńsko-brzeskiej liczyła 1150 osób zamieszkałych we wsiach: Czarna Cerkiewna, Czarna Średnia, Siemiony, Spieszyn, Kozłowo, Korycin, Małyszczyna, Mierzynówka. Ziemi cerkiewnej 44 dziesięciny. Autor *Letopisi* odnotował ciężką dolę swoich parafian. Ciężka sytuacja zmusiła w 1913 r. do opuszczenia rodzinnych stron w poszukiwaniu lepszej doli 20 osób, które wyjechały na Syberię, a 30 do Ameryki.

Zbliżała się I wojna światowa, która spowodowała ewakuacji ludności w głąb Rosji, a powroty nastąpiły dopiero w latach 1918-1920. W odrodzonym państwie polskim życie religijne przebiegało w odmiennych warunkach. Mimo, że cerkiew w Czarnej otrzymała status parafii etatowej, dołączono do niej były parafialne cerkwie w Grodzisku, Ciechanowcu, Andryjankach, Żurobicach i Brańsku. Pozostawały one w zasięgu obsługi duszpasterskiej proboszcza z Czarnej i należały do dekanatu bielskiego diecezji grodzieńsko-nowogródzkiej, a od 1924 r. do dekanatu siemiatyckiego. W okresie międzywojennym według *Klirowoj Wedomosti* z 1938 r. parafia Czarnianska liczyła 2626 osób i obejmowała miejscowości: Czarna Cerkiewna – 214 osób, Czarna Średnia – 408, Siemiony – 132, Spieszyn – 47, Koryciny – 72, Kozłowo – 171, Małyszczyn – 12, Mierzynówka – 59, Dołubowo – 24, Grodzisk – 223, Sypnie – 115, Pobikry – 14, Drochlin – 124, Makarki – 353, Czarna Wielka – 403, Krynki – 33, Ciechanowiec – 79, Przybyszyn – 7, Malec – 21, Kobusy – 32, Niewirowo – 6, Pełchy – 5, Radziszewo – 10, Kułaki – 14, Holonki – 23, Dziadkowice – 83, Zaminowo – 7, Targowisk – 11. Po II wojnie światowej wielu wyznawców zmieniło miejsce zamieszkania. W latach 60-tych przystąpiono do generalnego uporządkowania budynków gospodarczych i zagospodarowania posesji cerkiewnej. Dobudowano ganek do plebanii. Zadbano o świątynię parafialną, utrzymując ją w należytym stanie. W 1990 r. przystąpiono do budowy nowej plebanii, którą 14 października 1991 r. poświęcono. W 1995 r. przystąpiono do kapitalnego remontu cerkwi. Wymieniono całkowicie więźbę dachową, rozebrano kopuły, montując nowe, i wraz z dzwonnica przykryto blachą miedzianą, natomiast cerkiew pokryto blachą ocynkowaną. W następnym roku przystąpiono do wykonania nowej stolarki, wymiany instalacji elektrycznej, tynków i malowania wnętrza.

Kolejny rok to elewacja zewnętrzna. Ogromny wysiłek finansowy parafian, i przychylność władz państwowych, zadecyduje o finale ogromnego przedsięwzięcia niewielkiej parafii.

Święta parafialne:

Świętego Ducha – II Dzień *Świętej Trójcy*

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Czarna Cerkiewna, Czarna Średnia, Kozłowo, Koryciny, Siemiony, Małyszczyn, Spieszyn, Holonki, Zaminowo, Dołubowo i Dziadkowice

Cmentarze:

Cmentarz grzebalny do 1851 r. znajdował się wokół cerkwi. Z braku jednak miejsca na pochówki, przeniesiony został o kilometr dalej, w kierunku wsi Czarna Średnia, gdzie znajduje się do dzisiaj. Najstarszy napis na krzyżu z datą 1878 r. W 1965 r. został poszerzony. Poprzedni parkan z kamienia, wykonany w 1878 r., został rozebrany. Ogrodzenie wykonano z betonu i w dniu *Podwyższenia Krzyża Pańskiego* w 1967 r. cmentarz poświęcono. Pow. wynosi 0,91 ha.

Grunta parafialne:

Ogółem ziemi 11,15 ha w tym: lasu – 4,02 ha, grunta orne – 1, 27 ha, grunta orne, łąka, siedlisko – 4,52 ha, grunta orne, łąka, siedlisko – 1,34 ha i pod cerkwią – 0,20 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Czarnej Cerkiewnej

Szkoła Podstawowa w Dołubowie

Szkoła Podstawowa w Dziadkowicach

Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Dziadkowicach

Katecheta: Ks. Mikołaj Owsieniuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Mikołaj Owsieniuk

Duchowieństwo:

Ks. Stefan Jabłoński (1726), Ks. Antoni Duchnowski (1789, dziekan drohicki), Ks. Grzegorz Warpechowski (1804, dziekan drohicki), Ks. wik. Jan Demianowicz (1830), Ks. Szymon Werpachowski (- 1839 - +15.04.1841), Ks. Teofil Bielawski (5.07.1842-17.01.1848), Ks. wik. Paweł Hackiewicz (1848-17.01.1851), Ks. Kalist Ralcewicz (19.12.1848-dziekan okr. Drohiczyn (21.10.1869-12.11.1873) - 31.01.1876), Ks. Dymitr Lebediew (2.03.1876-21.02.1885), Ks. Aleksy Wołkowski (8.12.1885-+10.02.1902), Ks. Jakub Archangielski (14.02.1902- 1915 ewakuacja). Po powrocie z bieżenstwa - Ks. Piotr Kuźmiuk (2.05.1919-1939), Ks. Mikołaj Syantowicz (1940-1941), Ks. Jan Jakubiuk (14.10..1941-4.07.1960), Ks. Eugeniusz Nielipiński (14.10.1960-1.09.1984), Ks. Mikołaj Owsieniuk (3.11.1984 -).

Literatura:

GGV 1866 nr 13 s. 71; *LEV* 1870 s. 607, 677; 1872 s. 355; 1885 s. 340; 1886 s. 450; 1887 s. 94; 1895 s. 208, 219; 1897 s. 56; L. Teodorović, S miru po nitke [pomoc̃ vdove matuške A. Volkovskoj s Ćarnjanskoj cerkvi]. *GEV* 1903 nr 37 s. 391-392; *GEV* 1907 s. 154; 1908 s. 258-259; 1911 s. 351; E. Pańko, Kartka z naszej przeszłości. Parafia Czarna Cerkiewna 1882-1939. *Cer. Vest.* 1966 nr 5 s. 21-25; K. Chilimon, Badania wykopaliskowe wczesnośredniowiecznych cmentarzysk kurhanowych w Czarnej Wielkiej i Czarnej Cerkiewnej. *Sprawozdania Archeologiczne* 1974 t. 26 s. 301-316, mapa; [M. Sacharević, R. Sasna] M.S., R.S., Ćornaja Carkounaja. *Niva* 1992 nr 14, 15; G. Sosna, Czarna Cerkiewna. *Przeg. Prawosl.* 1992 nr 3 s. 25-27, rys.; Czarna Cerkiewna. *Czasopis* 1992 nr 5, 7/8, 10; A. Wołkowski, *Historyczny oraz statystyczny opis cerkwi i parafii w Czarnej Cerkiewnej*. Czarna Cerkiewna-Bielsk Podlaski 1994.

DROHICZYN

Parafia Św. Mikołaja Cudotwórcy

17-321 Drohiczyn

ul. Kraszewskiego 7

tel. (0-85) 655-70-38

Od X wieku zamieszkiwała od zachodu, wzdłuż brzegów Bugu i Narwi, ludność mazowiecka, a od południa nad brzegiem Bugu – Rusini. Obie narodowości zachowują własną odrębność. Świadczą o tym mazowieckie groby z obstawą kamienną, określające najdalej wschodnią granicę

rozpowszechnienia się osadnictwa mazowieckiego, które zwarte koło Drohiczyzna, roztopia się dalej na wschodzie wśród osadnictwa ruskiego. Do utrwalenia podziału przyczyniło się też przyjęcie chrześcijaństwa w różnych obrządkach przez obie narodowości: Mazowszanie w obrządku łacińskim, Rusini w obrządku greckim. W Drohiczyźnie roku 1253 odbyła się (zapewne w cerkwi Bogurodzicy) koronacja królewska księcia Danieła Romanowicza, w czym niektórzy badacze dopatrują się „połączenia” podzielonego chrześcijaństwa. Z zachowanych źródeł ruskich dowiadujemy się o cerkwiach w XIII w. w Drohiczyźnie, Bielsku, Mielniku. Monaster Św. Spasa (tzw. *Zabużski*) w Drohiczyźnie sięga XIII w.

Prawa strona rzeki Bug – Drohiczyn Lacki

Cerkiew i monaster *Świętej Trójcy* w Drohiczyźnie

Cerkiew i klasztor *Świętej Trójcy* istniały w Drohiczyźnie o wiele wcześniej, niż nadany przywilej z 1494 r. Wielki książę Litewski Aleksander 22.11.1494 r. przyznaje przywilej cerkwi *Świętej Trójcy*, zbudowanej na *Kramczewskiej Górze* po Lackiej stronie Drohiczyzna ... *Namiestniku drohickiemu panu Jakutu Dowojnowiczu i innym Namiestnikom chto i na potom ot nas budiet Drohiczyn dierzati...* Pod koniec XV w. został założony drugi monaster w Drohiczyźnie *Nagórny*, pw. *Świętej Trójcy*. W 1563 r. wydzielono z gruntów miejskich dla cerkwi *Świętej Trójcy* 2 włóki i 6 morgów ogrodów oraz dziesięcinę ze wsi Sieniewicze i Chrołowicze oraz organizowano coroczne jarmarki w poniedziałek po *Świętej Trójcy*. Monaster na *Kramczewskiej Górze* posiadał świątynię pw. *Świętej Trójcy*, *Zaśnięcia Bogurodzicy* oraz szpitalną pw. *Św. Barbary*. Po unii brzeskiej (1596) cerkiew *Świętej Trójcy* nadal pozostawała Prawosławną. W pierwszej poł. XVII w. klasztor podlegał władzy biskupa łuckiego. Mimo trwania prześladowań *dyzunitów*, szczególnie w Drohiczyźnie, w 1636 r. komisarze królewscy przyznali cerkwi jurysdykcję Prawosławnego władcy łuckiego. Wkrótce jednak cerkiew została zamknięta, a jej duchowni zostali zmuszeni do opuszczenia miasta. Po interwencji króla Władysława IV zwrócono świątynię ludziom *greckiej wiary*. W 1659 r. król Jan Kazimierz potwierdza list metropolity Grzegorza Bałabana o założeniu cerkwi *Świętej Trójcy* w żeńskim monasterze. Kolejni władcy polscy, Jan III Sobieski w 1675 i 1676 potwierdza przynależność monasteru do prawo-

Cerkiew
Św. Mikołaja
w Drohiczyne
nad Bugiem

sławnych, a od Michała Korybuta Wiśniowieckiego monaster w 1677 r. otrzymał zwolnienia z wszelkich podatków. Natomiast w 1698 r. król August II Sas zezwolił na wolne rybołówstwo w Bugu i wyrąb lasu na potrzeby monasteru, budowę wiatraku i młyna wodnego. W 1769 r. monaster został spustoszony przez Konfederatów Barskich. Raport z 1808 r. podaje: ... *budynki wszystkie drewniane, cerkiew drewniana, stara o trzech kopułach*. W 1842 r. zgromadzenie zakonne zostało rozwiązane, a cerkiew monasterska *Świętej Trójcy* została przemianowana na parafię *miejską*, która przetrwała do 1876 r. Po tym okresie została połączona z istniejącą parafią *Św. Mikołaja*, zwaną *wiejską*.

Cerkiew Św. Barbary w Drohiczynie

Cerkiew *Świętej Trójcy* posiadała na *Kramczewskiej Górze* świątynię filialną *Św. Barbary*. Pełniła ona funkcję refektarza i cerkwi szpitalnej. Istnienie cerkwi *Św. Barbary* w XVI w. potwierdza dokument z 1588 r., który opisuje grabież cerkwi z szat i utensyliów. W 1636 r. zawładnęli nią unicy. Cerkiew posiadała cudowną ikonę *Św. Barbary* z częścią *Krzyża Pańskiego*, wymienia ją *wizyta* z 1727 r. Słynęła ona z łask i odnotowane były cudowne uzdrowienia. W okresie międzywojennym XX w. odbywały się jeszcze nabożeństwa. W 1940 r. została rozebrana. W miejscu gdzie znajdował się ołtarz, stoi Prawosławny krzyż, a w roku 1967 na tej posesji (prywatnej) odkopano dzwony, które zostały przekazane do obecnej cerkwi *Św. Mikołaja*.

Cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Drohiczynie

Jedną ze starszych świątyń w Drohiczynie była cerkiew *Narodzenia Bogurodzicy (Przczysta)*. Jak przypuszcza się, zbudowano ją za czasów Jarosława Mądrego. O istnieniu cerkwi *kroniki* wspominają w XIII w. *Książę Daniel* przybył do Drohiczyna, ale nie został wpuszczony i zburzył miasto wraz z cerkwią *Narodzenia*. Po 1240 r. wznosił cerkiew *Bogurodzicy*, w której miała miejsce koronacja Daniela. Dokumenty zachowały się z XVI w. i pochodzą z lat 1539, 1543, 1549, 1557, 1563, opisując grunta znajdujące się we wsiach Rogawka, Bujaki i Sytki w ilości 2 włók i 4 morgów. Po unii brzeskiej cerkwią *soborną* *Narodzenia Bogurodzicy* zawładnęli unicy. Cerkiew wraz z mieszkaniem prezbitera podczas pożaru miasta spaliła się w 1601 r. W 1625 r. król Zygmunt III w liście do biskupa J. Juchnowicza pisze: ... *Swiaszczennik cerkwi niegdyś w mieście naszym drohickim świętej Przczystej, która cerkiew od dawnego czasu zgorzała i ten grunt na którym ta cerkiew zbudowana była, także i dom gdzie sam swiaszczennik mieszkał na klasztor drohicki franciszkanom oddaje*

Co do miejsca jej lokalizacji, zdania były podzielone. Według jednej z XIX-wiecznych wersji cerkiew miała stać w *parowie*, według drugiej między górą Zamkową a cerkwią *Św. Mikołaja*. Natomiast kolejne źródło drukowane podaje, że *cerkiew Św. Przczystej przy ul. Lubelskiej*. Grunta znajdujące się we wsiach Rogawka, Bujaki i Sytki – dawne uposażenie cerkwi *Przczystej* – Zygmunt III w 1627 r. przekazał na wieczne uposażenie klasztoru benedyktynek.

Cerkiew *Zmartwychwstania Pańskiego* w Drohiczynie

Na wschód od miasta, niedaleko Bugu gdzie w późniejszym okresie znajdowała się cegielnia, stała cerkiew *Zmartwychwstania* (uroczysko *Cerkwisko*). Wzmianka o tej cerkwi pochodzi z 1567 r., prezbiter cerkwi Przemysław w Drohiczynie odkupił sianokos od prezbitera cerkwi *Woskresieńskiej*.

Cerkiew cmentarna *Św. Anastazji* w Drohiczynie

Po wybudowaniu w 1839 r. murowanej cerkwi *Św. Spasa* (lewa strona rzeki Bug), dotychczasową cerkiew (drewnianą) *Przemienienia Pańskiego* wraz z ikonostasem przeniesiono na prawą stronę Bugu na cmentarz parafialny. Przetrwiała ona do roku 1940 i podobnie jak cerkiew *Św. Barbary* decyzją władzy sowieckiej została rozebrana.

Cerkiew szpitalna *Św. Agapita Pieczerskiego* w Drohiczynie

W 1856 w opuszczonym kościele benedyktynek, mniszki Prawosławne prowadziły szkołę i szpital. Urządzono tu cerkiew pw. *Św. Agapita Pieczerskiego*. Działalność mniszek, jak i istnienie cerkwi zakończyły się w czasie ewakuacji ludności prawosławnej w 1915 roku do Rosji.

Cerkiew szkolna *Św. Apostoła Nikanora* w Drohiczynie

28 lipca 1905 r. odbyło się poświęcenie cerkwi pw. *Św. Ap. Nikanora* jako świątyni domowej przy dwuklasowej szkole. Znajdowała się ona w zakrystii zamkniętego kościoła pofranciszkańskiego (1831). Około 1836 r. zamieszkały tu mniszki prawosławne, które przez dwadzieścia lat prowadziły swoją działalność, by później przenieść się do byłego kościoła benedyktynek. Natomiast opuszczony budynek pofranciszkański został zamieniony na szkołę.

Kaplica cmentarna w Drohiczynie

W 1894 r. została zbudowana kaplica murowana ze środków wdowy radcy tytularnego Julii Pawłowny Aleksiejowej, która to kaplica przetrwała do dnia obecnego.

Lewa strona rzeki Bug – Drohiczyn Ruski

Cerkiew i monaster *Przemienienia Pańskiego (Św. Spasa)* w Drohiczynie

Początki monasteru *Św. Spasa* sięgają XIII w. Źródła pisane z XVI w. wymieniają darowizny na rzecz monasteru. W 1624 r. ofiarowano drzewo na budowę szpitala. Monaster zaliczany był do niewielkich ośrodków zakonnych. Cerkiew klasztorna pełniła funkcję świątyni parafialnej. Wzrost liczebności zakonu nastąpił po 1596 r. Przez cały okres unii klasztor pozostawał w zagrożeniu i prawosławni zmuszeni byli wysyłać petycje, i monitować u króla, o utrzymanie cerkwi i monasteru. Starosta drohicki, przeciwnik prawosławia, Marcin Sasinowski rozpętał szykanowanie w mieście i okolicy prawosławnych. Komisja królewska w 1625 r. nakazała pozostawić prawosławnym cały kompleks budynków klasztornych. W owym czasie powstaje bractwo cerkiewne *Św. Spasa* (prawnie uznane w 1645 r.). Król Władysław IV przywilejem z 30.04.1645 r. potwierdził wszystkie nadane prawa i przywileje (zorganizowano przytułek i szkołę). W 1635 r. cerkiew *Św. Spasa* w czasie pożaru spłonęła wraz z monasterem. Odbudowany monaster w 1769 r. został spustoszony przez Konfederatów Barskich. W 1813 r. rzeka Bug skierowała swoje wody na siedzibę monasterską, wszystko zatapiając, a miasto Drohiczyn podzieliła na dwie części. Zniszczeniu uległy wszystkie budynki mieszkalne i gospodarcze. W latach 1818-1820 cerkiew *Św. Spasa* i *Św. Proroka Eliasza* (będąca pod jednym dachem), zostały zlokalizowane w innym miejscu. W 1833 r. wymagała kapitalnego remontu, a 1837 r. powzięto decyzję o likwidacji klasztoru. Tego roku położono kamień węgielny pod budowę murowanej cerkwi we wsi Bużyski i w 1839 r. dokonano jej konsekracji. Starą cerkiew przeniesiono na cmentarz po prawej stronie rzeki Bug. Cerkiew w Bużyskach była stałą świątynią parafialną i jednocześnie kontynuatką klasztoru *Św. Spasa*. Po I wojnie światowej władze państwowe nie zezwoliły na reaktywowanie parafii prawosławnej i w 1924 roku dokonano rozbiórki cerkwi. Pozostał jedynie cmentarz ze zniszczonym pomnikiem. Znikł ślad po dawnym monasterze *Zabużskim* i cerkwi po stronie Ruskiej Drohiczyna.

Cerkiew *Św. Eliasza* w Drohiczynie

Do monasteru *Św. Spasa* należała cerkiew *Św. Eliasza*. Najwcześniejsza wzmianka zachowała się z XVII w. i dotyczy duchownych tej cerkwi.

W XIX w. cerkiew *Św. Eliasza* znajdowała się pod jednym dachem z cerkwią *Przemienienia Pańskiego*. W 1813 r. po powodzi cerkiew *Św. Spasa* przeniesiono na inne miejsce i przebudowano. W czasie przebudowy cerkiew *Św. Eliasza* przestała istnieć. Pod koniec XIX w. Chełmskie Bractwo Cerkiewne ofiarowało do cerkwi *Spasa* ikonę *Św. Eliasza* jako pamiątkę po dawnej cerkwi.

Cerkiew *Św. Jerzego* i kaplica pw. *Św. Paraskewy* w Drohiczynie

Kaplica *Św. Paraskewy*, a także cerkiew *Św. Jerzego*, należały do monasteru *Św. Spasa*. Podczas powodzi wierni nie mogli uczestniczyć w nabożeństwach w monasterze. Wybudowano na drugiej stronie rzeki Bug, kaplicę *Św. Jerzego*. Obie świątynie padły ofiarą powodzi.

Cerkiew parafialna *Św. Mikołaja* w Drohiczynie

Budowę cerkwi *Św. Mikołaja* rozpoczęto w 1626 r. Mieszczanin Iwan Prodiło ofiarował plac pod budowę nowej świątyni. W 1627 r. Zygmunt III nadał przywilej na utworzenie parafii *Św. Mikołaja*. Od czasu zbudowania cerkiew pozostawała w posiadaniu prawosławnych. Pierwsze nadania i darowizny przez szlachtą drohicką na rzecz cerkwi znajdowały się poza granicami miasta. Przy cerkwi istniało bractwo. Założycielami była drohicka szlachta, która stała się jednocześnie opiekunem cerkwi *Św. Mikołaja*. Represje władz miejskich wobec bractwa oraz grabież cerkwi i nietolerancja ze strony zakonu jezuitów, położyły kres działalności świątyni brackiej (1658). Część członków bractwa przeniosła się do cerkwi *Św. Spasa*. Wizyta z 1727 r. tak opisuje cerkiew: ... *nie wielka, drewniana na górze nad Bugiem* ... Cerkiew *Św. Mikołaja* istniała jeszcze w 1757 r., o czym wspomina wizyta, i podaje liczbę 157 *dyzunitów*. Mimo to, cerkiew przeszła we władanie unitów, zaś dyzunicy korzystali z cerkwi monasterskich *Św. Spasa* i *Świętej Trójcy*, będących pod zarządem jednego ihumena. Prawosławni, pozbawieni świątyni parafialnej, czynili starania o zezwolenie na budowę nowej cerkwi, które otrzymali w 1763 r. Unicy zdążyli już sprowadzić zakon bazylianów w celu nawracania prawosławnych. Po kilku latach zezwolenie cofnięto, a budowę zawładnęli unicy, dokonując poświęcenia nowej murowanej cerkwi *Św. Mikołaja* w 1792 r. Stara cerkiew w 1805 r. podczas pożaru miasta spłonęła. W 1838 r. cerkiew *Św. Mikołaja* została przekazana Prawosławnym i utworzono parafię,

zwaną *wiejską*, a po likwidacji parafii *Świętej Trójcy*, 5.03.1876 r. połączono w jedną pw. *Św. Mikołaja*, obejmująca miejscowości: Drohiczyn (prawa strona) oraz wsie: Wólka Zamkowa, Kłyżówka, Sieniewicze, Tonkiele, Runica, Zajęczniki, Bujaki, Minczewo, Chutkowice, Chrołowice, Wierzchuca, Putkowice, Lisowo i Klekotowo. Dekanat Drohiczyński, diecezja Litewska. W 1890 r. liczba parafian wynosiła 695 mężczyzn i 630 kobiet, a w *cerkiewnych* szkołach uczyło się 70 chłopców i 6 dziewcząt w 8 wsiach: Bujaki, Wólka, Zajęczniki, Klekotowo, Koczery, Minczewo, Putkowice i Sieniewicze oraz w *narodnom uczyłiszczu* 90 chłopców i 33 dziewczynki. Ziemi cerkiewnej 177,66 dziesięciny. W 1898 r. powstała *wtoroklasnaja obrazcowaja* cerkiewno-parafialna szkoła, przemianowana w 1904 r. na szkołę żeńską, która w 1905 r. przeszła pod zarząd nowo otwartej w Drohiczyńce filii klasztoru w Różanymstoku. Po I wojnie światowej parafia w Drohiczyńce została skasowana, cerkiew przyłączono do filii w Narojkach parafii Siemiatyckiej, a dom parafialny został zabrany przez władze państwowe. Cerkiew *Przemienienia Pańskiego* w Bużyskach (lewa strona) rozebrano, pozbawiając świątyni wsie: Ruska Strona i Góry. Podczas okupacji sowieckiej cerkwie *Św. Barbary* i cmentarna *Św. Anasztazji* przestały istnieć. W 1942 reaktywowano parafię, w której było 1445 wiernych zamieszkałych w: Drohiczyn – 263 osoby, Zajęczniki – 303, Wólka – 159, Bujaki – 124, Klekotowo – 197, Kłyżówka – 85, Minczewo – 116, Milewo 59, Sieniewicze – 116 i Runice – 25. Po II wojnie światowej liczba wiernych miała tendencje malejące (podziemie, ewakuacja, migracja). Cerkiew parafialna, zbudowana w latach 1763-1792, znajduje się w należytym stanie, otoczona solidnym parkanem. Dom parafialny wybudowany przed I wojną światową został odremontowany i zmodernizowany.

Święto parafialne:

Św. Antoniego Peczerskiego – 31 maja/13 czerwca

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Miasto Drohiczyn oraz wsie: Góry, Bujaki, Chudkowice, Mińczewo, Sieniewice, Kłyżówka, Runice, Klekotowo, Zajęczniki, Wólka Zamkowa

Grunta parafialne:

Ziemi pod cerkwią 0,29 ha, pod plebanią 0,63 ha

Cmentarz:

Zlokalizowany na zachód od miasta w odległości około 1,5 km, obok rzymskokatolickiego, zajmuje pow. 1,16 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Klekotowie; Katecheta: Ks. Eugeniusz Zabrocki
Szkoła Podstawowa i Liceum Ogólnokształcące w Drohiczynie; Katecheta: ks. Eugeniusz Zabrocki

Duchowieństwo parafialne:

Prob. ks. prot. Eugeniusz Zabrocki, psal. ks. diak. Janusz Awksietijuk

Duchowieństwo:

Parafii *Św. Mikołaja*: o Jan Tymiński (- 1839 -), Ks. wik. Bazyli Bursa (1838-1870), Ks. Wincenty Pawłowicz (- 1863, 1871 -), Ks. Antoni Pankratow (10.12.1875-1876), Ks. Piotr Baranowski (1876- +29.06.1877), Ks. Józef Taranowicz (18.06.1877-18.07.1877), Ks. Hilarion Budiłowicz (? - dziekan (1903-1904) - 1.07.1905), Ks. wik. Bazyli Lichaczewski (- 1895 -), Ks. Aleksy Winogradow (1.09.1905-4.04.1915), Ks. Mikołaj Rudeczko (20.05.1915-1.08.1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* w latach 1918-1922 obsługiwało duchowieństwo parafii Siemiatycze, Ks. Michał Pawłowski (1.02.1926-1.08.1928), później do 1941 r. z filii Narojki. Po usamodzielnieniu się cerkwi w Drohiczynie proboszczami byli: Ks. Mikołaj Naumow (1941-1944), Ks. Piotr Kuźmiuk (25.01.1944-4.10.1945), Ks. Maksym Sadowicz (13.07.1945-12.12.1946), Ks. Alipiusz (Kołodko) ihumen (6.02.1947-1951), Ks. Ignacy Romaniuk (14.12.1951-30.06.1953), Ks. Włodzimierz Garustowicz (30.06.1953-27.03.1959), Ks. Piotr Kosacki (28.03.1959-11.08.1970), Ks. Eugeniusz Naumow (11.08.1970-31.10.1972), Ks. Grzegorz Misijuk (10.02.1973-21.10.1986), Ks. Eugeniusz Zabrocki (17.01.1987 -).

Literatura:

Istoričeskoe opisanie goroda Drohičina Podlaśskogo. *Žurnal Ministerstva Vnutrennich Del.* S-Peterburg 1848 nr 21 s. 161-205; J. Jaroszewicz, Drohiczyn. Opis historyczny. *Atheneum*, Wilno 1847 nr 4 s. 38-49; N. A. Leopardov, *Nabroski o drohičenskich svinco-vych plombach.* Kijev 1890; N. Avenarius, Neskol'ko slov o drohičenskich plombach. *Zapiski IRAO.* T. VI, vyp. 2. S-Peterburg 1892 s. 279-289; F. Z. Wieremiej, *Stolica Jacwieży. Monografia miasta Drohiczyzna nad Bugiem w zarysie historycznym.* Drohiczyn 1932; K. Musianowicz, Wczesnośredniowieczny Drohiczyn na Bugiem w świetle wyników prac archeologicznych z lat 1954-1957. *Acta Baltico-Slavica* 1964 t. I s. 77-85; E. Pańko, Z naszej przeszłości. Drohiczyn. *Cer.Vest.* 1968 nr 2 s. 20-24, nr 3 s. 18-23, nr 5 s. 16-25; G. Sosna, Drohiczyn. Historia miasta i dzieje prawosławia. *Wiad. PAKP* 1981 nr 1/2 s. 84-146; - Drohiczyn. *Encyklopedia Katolicka* T. 4. Lublin 1983 szp. 224-225; K. Musianowicz, *Drohiczyn od VI do XIII wieku.* Olsztyn-Białystok 1982; *900-lecie parafii prawosławnej w Drohiczyźnie.* Warszawa 1985.; A. Mironowicz, Monaster Świętej Trójcy w Drohiczyźnie. *Cer. Vest.* 1999 nr 2 s. 24-28.

GRABARKA Świąta Góra

Parafia Przemienienia Pańskiego

Klasztor Śww. Marty i Marii

17-310 Siemiatycze 3

tel. (0-85) 655-02-32, 655-00-10

Miejscowość, znana w kraju i poza granicami państwa, jako *Świąta Góra Grabarka*, należy do najbardziej czczonych miejsc kultu Kościoła Prawosławnego w ciągu dziejów. W ostatnich czasach szczególnie otoczona czcią, stanowi sanktuarium *Prawosławia* w Polsce.

Najwcześniejszy drukowany artykuł o Grabarce znajdujemy w organie prasowym Litewskiej diecezji. Autor Kwiercestus, miejscowy nauczyciel z Drohiczyzna, opisał pielgrzymkę z 1858 roku na Św. Górę Grabarkę w dniu 6/19 sierpnia. Odnalazł w odległości półtorej wiorsty starożytny cmentarz *na nebol'som cholme zarossem částiju lesom nadgrobyne kameni, iz izvestnjaka plity s vysečennymi os'mikonečnymi krestami a po storonam ich gde sledovalo starynnyja slawjanskija bukvy podchodjaščija po načertaniju grečeskim.*

Wymieniony cmentarz świadczy o tym, jak sugeruje autor, że tu, *verno był monaster ili obitel' s pustynno-žitel'stvujuščemu bratieju.*

Święta Góra Grabarka stała się najbardziej znana podczas *morowego* powietrza, które dziesiątkowało ludność na terenie dzisiejszego Podlasia, i nie tylko. Ludność masowo opuszczała miasta i wsie. Pleban rzymskokatolicki wyjechał z Siemiatycz do folwarku w Cecelach. Duchowny unicki Paweł Smoleński z procesją udał się na Świętą Górę Grabarkę. W tradycji przechowywała się pamięć o cudownej ikonie *Spasa* i dlatego tam udano się z modlitwą. Na pamiątkę zbudowano kaplicę (ale czy pierwszą?). Wzniesiona cerkiew była nieduża, mogła zmieścić do stu osób i wyglądała jak niewielki podłużny dom mieszkalny.

Wizyta z 1726 roku cerkwi siemiatyckiej odnotowała a w Moszczoniej lesie nazwanym Teyże kolacyi Siemiatyckiej jest kaplica Nowa pod Tytułem Przemienienia Pańskiego założona. Ta kaplica o dwóch oknach pod Dachem tarcicowym z wierzchu z krzyżkiem drewnianym Na którą ociec Semiatycki za wszelką appaerencyą Cerkwie Siemiatyckiej zieżdza do czasu. Niektórzy snują wątpliwości, czy wezwanie świętyni Przemienienia Pańskiego jest równoznaczne świętu Spasa. Pełna nazwa w języku cerkiewnosłowiańskim brzmi: Svjatoe Preobrażenie Hospoda Naśeho Boha i Spasa Naśeho Iisusa Chrysta, zaś w mowie potocznej przyjęto używać skrótowo: Spasa.

Otóż w tradycji Kościoła Wschodniego potoczna nazwa święta *Spas* ma szerszy zakres i dotyczy dnia 1, 6 i 16 sierpnia, zwanych również *Pierwszy Spas*, *Drugi Spas* i *Trzeci Spas*. Okres postu w owym okresie nazywany jest *Spasowka*.

Jeszcze w XVIII wieku powstała ponownie kaplica na Św. Górze Grabarce. *Wizyta cerkwi siemiatyckiej z 1789 r. opisuje nowozbudowaną kaplicę drewniana niedawno wystawiona na miejscu starej kaplicy porządne tarcicami pokryta dokoła prezbiterium przystawiona kruchtą mająca w sobie okien 7 w olów oprawionych z chórem porządnym.* Wymienione są także ikony *Przemienienia Pańskiego*, *Świętej Trójcy*, *Bogurodicy* oraz *Św. Michała*. We wspomianej wizycie mowa jest nie o Grabarce, a Moszczoniej (nazwa miejsca lokalizacji kaplicy od rzeki Moszczona). Miejsce kaplicy wymieniane jest również często *Suminszczyzna* (dzisiaj Szumilówka), a także uroczysko *Troscianiec*, od nazwy strumyka płynącego obok wzgórza, gdzie dzisiaj znajduje się cudowne źródło-studnia. W odległości 2 km od Św. Góry znajdował się folwark Grabarka. Tereny te były słabo zaludnione, jedynie nad rzeką Moszczoną powstały miejscowości

młynarzy, dzisiejsze Oksiutyczne, Pawłowicze, Wakułowicze, Sycze, Homoty i Kudelicze.

Wizyta z 1804 roku zaznacza, że *do cerkwi parochialnej Siemiatyckiej należy kaplica w Trościeniu pod tytułem Przemienienia Pańskiego*. Jak widać **miejsce kultu** o nazwie **Św. Góra Grabarka** w różnych okresach przybierało różne nazwy od miejscowości lub uroczyska (jak świadczą zachowane dokumenty), jednak zawsze w orbicie dzisiejszego sanktuarium.

Po powrocie unitów do Kościoła Prawosławnego święto Spasa było kontynuowane. Wspomniany Kwiercestus z 1858 roku tak opisuje cerkiew „drewniana bardzo uboga, ale sławna ze swej wielkości i cudownych uzdrowień ... Ściany tej świątyni prawosławnej mocne ale dachu prawie nie było. (W 1857 r. pokryto słomą). Podłogi w niej zupełnie nie ma ... Ikonostas składa się tylko z czterech starych ikon malarstwa rusko-bizantyjskiego”. Niektórzy ... *starają się kult Spasa po 1839 roku pomniejszyć. Otóż tenże Kwiercestus opisuje samo święto Spasa ... Cerkiew drewniana, bardzo uboga, ale sławna ze swej wielkości i cudownych uzdrowień od różnych niemocy dla tych, kto przybywa z wiarą w to święte miejsce ... Tu 6 sierpnia w dniu Przemienienia Pańskiego spływa kilka tysięcy osłabionych cierpiących i zdrowych, nie tylko prawosławnych, również katolików (kto przybywa z prawdziwą pełną wiarą) zostaje uzdrowionych. Jest to miejsce święte ... Tysiące wiernych wokół świątyni, ale bez szumu, krzyku ... W samej cerkwi Liturgia trwa od godz. 10 do 13. Echo daleko roznosi się po lesie cerkiewne spiewy. Prawie niemożliwe staje się przedostanie do wnętrza cerkwi. Lepiej przyjść wcześniej, by zająć miejsce ...*

Kaplica na Św. Górze była w gestii parafii siemiatyckiej i do niej należał obowiązek utrzymania jej w należyтым stanie. W 1884 roku przystąpiono do budowy cerkwi. Pozyskano nowe drewno, a także materiał z rozebranej cerkwi Zmartwychwstania w Mielniku. W kronice siemiatyckiej cerkwi odnotowano to nieprzeciętne wydarzenie: „poczynając od 1884 roku w cerkwi zbudowano nowe ściany, sufit, podłogę, fundamenty, dach i ikonostas przy jednoczesnym poszerzeniu wnętrza cerkwi”. Proboszcz siemiatycki ks. Józef Gierminowicz podczas remontu napotkał wielkie trudności ze strony propagandy „zza Bugu”, że cerkiew zapadnie się pod ziemię.

Dziesięć lat później przystąpiono do wewnętrznej renowacji cerkwi. Odnowiono obraz Świętej Trójcy za ołtarzem, w ikonostasie ikony, ewangelie, krzyż naoltarzowy, carskie wrota oraz całą cerkiew pomalowano olejną farbą. Dużą pomoc w remoncie okazał proboszcz mielnickiej cerkwi Ks. Józef Sosnowski wraz parafianami, którzy ofiarowali około 50 drzew. Wierni żerczyckiej cerkwi złożyli ofiary pieniężne. Właściciele ziemscy hrabia Ciecierski, baron Fenszach i Wilczewski ofiarowali znaczną ilość drewna, gonty i cegły. Parafianie siemiatyckiej cerkwi byli osobiście zaangażowani w renowację Grabarskiej cerkwi. Proboszcz siemiatyckiej cerkwi Ks. Józef Gierminowicz kończąc swój trud, odnotował w *kronice cerkiewnej*: „Niech będzie chwała, cześć i uwielbienie Najwyższemu Pasterzowi Chrystusowi, zawsze chroniącemu Swą owczarnię”.

Wierni Prawosławni z wielką ofiarnością utrzymywali świątynię i uposażali w trudnych czasach wojen światowych i w okresach powojennych. Na szczęście *wrogie przepowiednie* nie spełniły się do końca, mimo że cerkiew z 1884 r. została spalona w nocy z 12 na 13 lipca 1990 roku.

W okresie międzywojennym w uroczystościach święta Przemienienia Pańskiego uczestniczył arcybiskup Grodzieńsko-Nowogródzki Aleksy. Cerkiew w Grabarce należała do parafii Siemiatycze, lecz podczas okupacji sowieckiej nabożeństwa odprawiał proboszcz z Mielnika. Po zburzeniu cerkwi w Żerczycach w 1944 r. proboszcz korzystał ze świątyni na Grabarce.

W 1947 roku z błogosławieństwa Arcybiskupa Tymoteusza, mniszka Maria (Niekludowa-Konetadis) podjęła trud założenia monasteru żeńskiego na Św. Górze Grabarce pw. *Śww. Marty i Marii*. Jego przełożoną zostaje *matuszka* Maria, a w rok później jest już osiem zakonnice. Początkowo zajmują starą stróżówkę, dzisiejszy zmodernizowany dom pielgrzyma. W 1953 r. rozpoczęto budowę *zimowej* cerkwi pw. Ikony Matki Bożej Radość Wszystkich Strapionych wraz z pomieszczeniami dla sióstr, którą w 1956 r. poświęcono. Niebawem rozpoczęto budowę domu dla duchownych. Pod koniec lat 60-tych zostaje przeprowadzony gruntowny remont cerkwi Przemienienia Pańskiego, a w latach 70-tych obu budynków klasztornych. Wnętrze cerkwi otrzymuje zupełnie nowy, nawiązujący do tradycyjnego, wystrój autorstwa prof. Adama Stalony-Dobrzańskiego i prof. Jerzego Nowosielskiego. W latach 1978-1980 wzniesiono korpus monasterski wraz z refektarzem i cerkwią *Św. Barbary*. Święta Góra od mo-

mentu założenia klasztoru miała szczególne znaczenie dla Prawosławnych. Tu odbywają się codzienne nabożeństwa. Po kilkudziesięciu latach przerwy w pielgrzymowaniu na Świętą Górę w latach 80-tych następuje odrodzenie tradycji pielgrzymowania prawosławnych w Polsce do miejsc szczególnie czczonych. Do tej tradycji powróciła młodzież. Sama Św. Góra Grabarka stała się miejscem pielgrzymek i obozów Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce. Każde takie modlitwne spotkanie młodzi upamiętniają postawieniem krzyża. W 1986 r. przed świętem Przemienienia Pańskiego wyruszyła z Białegostoku pierwsza piesza pielgrzymka, która jest co roku kontynuowana. Na Świętą Górę zmierzają również pieszo pielgrzymi z Sokółki, Czarnej Białostockiej, Hajnówki, Bielska Podlaskiego, Drohiczyzna, Mielnika, Siemiatycz, Grodziska i z wielu innych miejscowości, nie licząc pielgrzymek autokarowych i samochodowych z kraju i zagranicy. Pierwsze majowe (1980) zgromadzenie młodzieży na Świętej Górze dało początek istnieniu Bractwa Młodzieży Prawosławnej, ogólnopolskiej organizacji, której podstawowym celem stało się włączenie młodych ludzi w życie Cerkwi.

Najwięcej pielgrzymów, podobnie jak i w poprzednim wieku, gromadzi się na Grabarce podczas święta *Spasa*. Tysiące pielgrzymów przystępują do spowiedzi. Sakralny nastrój tej nocy potęguje *całonocne czuwanie*, nabożeństwo za zmarłych i Święte Liturgie, a wszystko to odbywa się przy tysiącach palących się świec, śpiewie religijnych pieśni. W święto *Spasa* zawsze uroczyste nabożeństwa są celebrowane przez zwierzchnika Cerkwi Prawosławnej w Polsce, a także wielu biskupów z kraju i zagranicy oraz rzesze duchowieństwa.

W nocy z 12 na 13 lipca 1990 r. wydarzyła się tragedia. Cerkiew została celowo podpalona przez mieszkańca sąsiedniej miejscowości. Po świątyni nie zostało śladu. Cudem ocalała ikona Św. Mikołaja. Natychmiast po pożarze podjęta została decyzja o odbudowie. Zewnętrzna forma świątyni pozostała niemal nie zmieniona. Dokonano tylko niezbędnego jej przemodelowania – podwyższono ściany cerkwi o jeden metr. Całkowicie zmieniono konstrukcję obiektu. Ściany drewniane zastąpiono murowanymi, strop drewniany – żelbetonowym, gont – łuską miedzianą ciętą w kształcie gontu. Wszystkie ściany zostały wyłożone drewnianą, szeroką szalówką. Odbudowana cerkiew została wzbogacona o elementy rzeźbiarskie autorstwa rzeźbiarza Wiaczesława Szuma. Wewnątrz świątyni

polichromię wykonał plastyk Jarosław Wiszenko, który jest również autorem malowideł w części ołtarzowej, nawie głównej. Ikony w ikonostasie są dziełem artystów plastyków Michała i Barbary Pieczonko. Autorami projektu odbudowanej świątyni są architekci Krzysztof Rymcza Mazur i Jan Pawlicki.

W 1997 r. odnotowano jubileusz 50. istnienia monasteru i z tej okazji wybito medal. Nową murowaną cerkiew, nawiązującą stylem i architekturą do spalonej, bogato ozdobioną i wyposażoną, 17 maja 1998 r. uroczystie poświęcono. Tegoż roku przystąpiono do budowy ogrodzenia Świętej Góry, a kamienie polne jako ofiary są dostarczane przez wiernych i pielgrzymów z różnych miejscowości i przez okolicznych mieszkańców.

Jak przed wiekami co roku przed świętem *Spasa* (Przemienienia Pańskiego) i innych świąt gromadzą się tu Prawosławni (i nie tylko) z całej Polski. Co roku zwiększa się ilość krzyży różnej wielkości stawianych przez pątników.

Cerkiew *Przemienienia Pańskiego* na Św. Górze Grabarce

Cerkiew Ikony Matki Bożej *Radość Wszystkich Strapionych* na Św. Górze Grabarce

Cerkiew położona w odległości ok. 100 m na południe od głównej świątyni. Budowę rozpoczęto w 1950 r., a poświęcenia dokonano w 1956 r. Budynek drewniany konstrukcji wieńcowej, dach dwuspadowy kryty blachą. Cerkiew ogrzewana piecem kaflowym, służy do odprawiania nabożeństw w okresie zimowym. Do cerkwi przylega budynek mieszczący pierwsze cele mniszek. Obecnie znajdują się tam baptysterium, skład cerkiewny, pomieszczenie gospodarcze oraz pomieszczenia noclegowe dla pielgrzymów.

Cerkiew refektarzowa *Zaśnięcia Bogurodzicy* na Św. Górze Grabarce

Cerkiew znajduje się na pierwszym piętrze budynku klasztornego, którego budowę rozpoczęto w latach 70-tych. Ikonostas autorstwa Michała Wojtkowicza z Bielska Podlaskiego.

Święta parafialne:

Dziesiąty Piątek po Wielkanocy (Piatienka) – Święto ruchome

Śww. Marty i Marii – 4/17 czerwca

Przemienienia Pańskiego – 6/19 sierpnia

*Ikony Matki Bożej *Radość Wszystkich Strapionych** – 24 października/
6 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Wsie: Grabarka, Homoty, Hałasówka, Oksiutycze, Pawłowicze, Sycze, Szumiłówka i Wakułowicze

Grunta klasztorne:

Grunta o pow. 9,32 ha

Cmentarze:

Grabarka – parafialny o pow. 1 ha

Grabarka – przyklasztorny

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Szerszeniach; katecheta z parafii Boratyniec Ruski.

Klasztor żeński *śś. Marty i Marii* z cerkwią *Zaśnięcia Bogurodzicy*
na Św. Górze Grabarce

Duchowieństwo parafialne:

Prob. ks. archim. Nikon Potapczuk, p.o. prob. ks. prot. Włodzimierz Zduniuk, ihumen Paisjusz (Martyniuk)

Przełożone klasztoru:

Schimonachinia Maria Niekludowa-Konetadis (1947 - +1949), mniszka Eufrozyna Michniewicz (1949-1954), ihum. Maria Borowska (1954-+1958), ihum. Angelina Zwierdowska p.o. (1958-1962), ihum. Barbara Grosser (6.03.1962 - +2.02.1986), ihum. Ludmiła Polakowska (21.03.1986-29.03.1995), ihum. Hermonia Szczur (29.03.1995 -).

Duchowieństwo:

Ks. Antoni Owerczuk (10.01.1948-6.07.1949), Ks. Mikołaj Pasternacki (25.10.1950-21.10.1951), Ks. Eugeniusz Izmajłow (25.05.1951-18.10.1955), Ks. Stefan Sorokosz (15.01.1954-22.06.1959), Ks. wik. ihum.

Eulogiusz Horbowiec (28.02.1956-1.04.1956), Ks. wik. Borys Domaradzki (19.02.1957-28.08.1959), Ks. Jonasz Gołub (28.08.1959-11.01.1972), Ks. wik. Stefan Sorokosz (25.10.1961-6.09.1966), Ks. Mikołaj Potapczuk (31.10.1972-12.09.1974), Ks. wik. Serafin Sańczyk (11.01.1972-19.01.1973), Ks. Aleksander Wiszenko (12.09.1974-11.01.1975), Ks. wik. Michał Szlaga (?), Ks. wik. Bazyli Taranta (5.09.1975-15.02.1976), Ks. Serafin Samojlik (? - 27.06.1977), Ks. hierom. Jerzy Siewiereniak (?), Ks. Eugeniusz Zabrocki (27.03.1982-16.12.1986), Ks. wik. Piotr Sokołowski (16.01.1983-11.04.1984), Ks. wik. Teodor Wiermiejuk (16.12.1986- 22.04.1987 prob. -18.05.1988), Ks. archim. Nikon Potapczuk (19.10.1988-8.08.1998 st. sp.), Ks. Wiaczesław Domaracki (13.08.1988-12.02.1990), Ks. wik. Jerzy Pytel (1990-1996), Ks. wik. Eugeniusz Podgajecki (12.03.1998-12.1998), Ks. wik. Jarosław Ogórek (01.1997-09.1997), Ks. wik. Piotr Nikolski (09.1997-12.03.1998), Ks. prob. Włodzimierz Zduniuk (14.08.1998 -), Ks. wik. Stanisław Strach (3.12.1998-04.1999), Ks. ihumen Paisjusz (Martyniuk) 4.05.1999 -).

Literatura:

Kvercetus, Grabarka. *LEV* 1866 s. 417-421; I. Germinović, Obnovlenie Grabarskoj cervki v Smjatičeskom prichode. *LEV* 1885 nr 8 s. s. 73-74; *LEV* 1886 s. 282; *GEV* 1901 s. 161; Ja. Archangel'skij, Poučenie na den' Preobraženija Gospodnja 6.08.1910 g., 200-letnjaogo suščestvovanija chrama v uročišće Grabarka. *GEV* 1901 s. 469-472; *GEV* 1913 s. 356; *Wiad. PKP* 1928 nr 17 s. 7; Klasztor żeński w Grabarce. *Wiad. Metrop. Prawosl. w Polsce* R. 4 (1948) nr 6-12 s. 22-24; *Kal. Prawosl.* na 1949 r., s. 44-45; V. Doroškevič, Duchovnaja radost'. *Cer. Vest.* 1954 nr 9 s. 8-12; L.V., Na sv. Gore Grabarke. *Cer. Vest.* 1955 nr 6 s. 14-17; V. Garustović, Cerkovnoe toržestvo v ženskoj obiteli na Grabarke. *Cer. Vest.* 1955 nr 8 s. 3-5; G. Klinger, Na Gore Grabarke. *Cer. Vest.* 1956 nr 8 s. 3-6; A. Naruševič, A. Devjatovskij, Osvjaščenie chrama v monasterie na Grabarke. *Cer. Vest.* 1956 nr 10/11 s. 3-5; S. Železnjaković, Prazdnik Preobraženija Gospodnja na svjatoj Gore Grabarke. *Cer. Vest.* 1957 nr 7/8 s. 11-17; N. Lenčevskij, Na svjatoj Gore. *Cer. Vest.* 1958 nr 8/9 s. 3-8; M. Hrycunjak, Na svjatoj Gore Grabarke. *Cer. Vest.* 1962 nr 8 s. 4-6; Miranin, Na svjatoj Gore Grabarke. *Cer. Vest.* 1962 nr 8 s. 7-10; Z. Benedyktowicz: *Wpływ monasteru na funkcjonowanie sacrum i profanum (na przykładzie Grabarki)*. Praca magisterska. UW Katedra Etnografii, Warszawa 1973 *mmps*; - Przemienienie Pańskie. *Tyg. Pow.* 24.08.1975 r. nr 34 s. 6; I. Bulhakova, Zvezdy nad Goroj Grabarkoj. *Cer. Vest.* 1964 nr 11 s. 10-12; M. Litvin'čuk, Pesnja o Grabarke. *Cer. Vest.* 1968 nr 6 s. 17-18; N. Sendul'skij Nikolaj, 25-letje ženskogo monasterja na Grabarke. *Cer. Vest.* 1972 nr 9 s. 8-12; I. Buchović, Svjatogorsko-Grabarskaja ženskaja obitel'. *Cer. Vest.* 1975 nr 4 s. 19-24; Simon (Romančuk) ihum., Kresty Grabarskie. *Cer. Vest.* 1975 nr 1 s. 9-13, il., 1976 nr 7/9 s. 16-24; J. Kalinowska, Przemienienie Pańskie na Św. Górze. *Tyg. Pow.* 4.12.1977 r. nr 49

s. 6; Pielgrzymka młodzieży prawosławnej na Św. Górę Grabarkę (15.05.1980 r.). *Wiad.PAKP* 1981 nr 2 s. 107-120; M. Hajduk, Macnejśaja za čas. *Niva* 11.10.1981 r. nr 41 s. 1, 3, 5, il.; Góra tysięcy krzyży. *Za i Przeciw* 3.10.1982 r. nr 36 s. 12-13, il.; Na pokutnej Górze. *Gaz. Współ.* 27-29.08.1982 r. nr 168 s. 4-5, il.; I. Ivanov, Palomnicestvo pravoslavnoj molodeži na sv. Goru Grabarku. *Cer. Vest.* 1982 nr 4/5 s. 30-31; A. Mironowicz, Grabarka. *Więź* 1983 nr 5 s. 153-156; - *Tyg. Podl.* 18.08.1985 nr 33 s. 5-6; - *Białostocko-zyzna* 1986 nr 2 s. 17-19; K. E. Stefaniak, Prawosławna Częstochowa. *Tyg. Polski* 4.12.1984 r. nr 45(104) s. 3-4; *Cerkiew i klasztor prawosławny Śww. Marii i Marty. Studium historyczno-architektoniczne.* Wyk. na zlecenie WKZ. Oprac. M.Gieź. Fot. W. Hulanicki. Białystok 1985 *mnp*s; A. Andrejuk, Pamięci matuszki Barbary. *Biul. Infor.* 1986 nr 1/2 s. 12-13; Z. Skrok, Na Grabarce. *Spotkanie z Zabytkami* 1986 nr 4 s. 26-29; G. Sosna, Grabarka. Bibliografia. *Tyg. Podl.* 1986 nr 33, 38; M. J. Karp, Św. Góra Grabarka. Ekumenizm u nas. *Tyg. Pow.* 1986 nr 35 s. 5; M. Bołtryk, Wzgórze pokutników. *Tyg. Podl.* 19.01.1987 r. 1(22) s. 4; S. Makal, VII pielgrzymka młodzieży prawosławnej na Św. Górę Grabarkę. *Biul. Infor.* 1987 nr 1/2 s. 3-5; M. Gieź, Grabarka - sanktuarium Kościoła prawosławnego. *Tyg. Podl.* 1988 nr 39 s. 4-5; T. Wyszomirski, Święta noc na Grabarce. *Więź* 1988 nr 7/8 s. 287-288; A.M., Raz jeszcze o młodzieży i Grabarce ... *Tyg. Podl.* 18.06.1989 r. nr 6(51) s. 1, 3; A. B u j a k, *Misteria.* Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1989; M. Bołtryk, Święto Spasa na Grabarce. „Boże słowo nie boi się ognia”. *Plus* 1990 nr 0 s. 1, 6-7; A. Bujak, Święta Góra Grabarka (po pożarze). *Tyg. Pow.* 5.08.1990 r. nr 31 s. 5; A. Matreńczyk, Wielka strata - wielkie wyzwanie. *Tyg. Podl.* 1990 nr 7/8 s. 1, 6; P. P a s z k i e w i c z, *Grabarka.* Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa 1990; Jeremiasz (Anchimiuk) bp, Czym jest Grabarka dla prawosławnych? *Gaz. Wyborcza* 1990 nr 191 s. 5; - *Kur. Por.* 1990 nr 155 s. 4; A. R a d z i u k i e w i c z A., M. Hajduk, *Święta Góra Grabarka.* Wyd. diec. białostocko-gdańska, Białystok 1990; J. Tofiluk, Grabarka - sanktuarium prawosławne. *Więź* 1990 nr 11/12 s. 241-242; P. Pytlakowski, Łuna nad cerkwią. Spalenie świątyni mogło być iskrą na styku dwóch społeczności. *Przeg. Tyg.* 1990 nr 30 s. 8-9; E. Czykwini, Grabarka - i nie tylko. *Gaz. Współ.* 1990 nr 153 s. 5; - *Niva* 1990 nr 34 s. 2; - *Tyg. Podl.* 1990 nr 7/8 s. 1; W dwa lata po tragedii. *Przeg. Prawosl.* 1992 nr 8 s. 2-3; M. Bołtryk, Podpalacz cerkwi. *Gaz. Współ.* 1993 nr 84; M. Krzeszowiec, Język inskrypcji krzyżowych ze Wzgórze Pokutników na Grabarce. *Biał. Przeg. Kresowy* 1994 t. 1 s. 37-50; E. Skadura: Święta Góra Grabarka. *Kultura* 1994 nr 6 s. 30-32; H. Godun, *Tradycja krzyży wotywnych na Św. Górze Grabarce w świetle historii prawosławia na terenie północnego Podlasia.* Praca magisterska. Instytut Wychowania Artystycznego, Lublin 1995 *mnp*s; - Druk [w:] *Nad Buhom i Narvoju* 1995 nr 6(22) i nast.; J. Charkiewicz, *Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce. Statystyczno-historyczny zarys działalności organizacji w latach 1980-1994.* Białystok 1995; *Ś w i ę t a G ó r a G r a b a r k a.* *Album.* Tekst Radziukiewicz Anna. Red. E. Czykwini. Fot. M. Dolecki. Wyd. Orthdruk, Białystok 1995 ss. 138, w jęz. ros. i ang.

GRODZISK

Parafia Św. Mikołaja Cudotwórcy

17-315 Grodzisk

ul. 22 Lipca 12

tel. (0-85) 656-80-66

Pierwotna cerkiew *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* wymieniana jest przed 1604 r. Kolejna drewniana, została zbudowana i uposażona w 1709 r. przez Marka Antoniego Butlera, starostę drohickiego. Wizyta generalna z 1726 r., za czasów Ks. Bazylego (Grodzkiego?), została opisana: ... *cerkiew drewniana ieszcze nowa z Dachem Nowym gątowym ... Cmentarz Lada iaki y niecały ogrodzony Dzwonica osobno od Cerkwie na słupach wiązana ... Ołtarzow bokowych dwa snickerskich sobie podobnych ... Oba na gradusach ieden Narodzenia Najswiętszey Panny, drugi S. Mikołaja ... Drzwi Carskie stolarskie Ubogie Ołtarz wielki podmurowany Item Obraz powazny bolesney Naysw. Matki. Jeszcze sie znajduie obrazow mniejszych z Moskiewskiem i Osim. Odnosnie funduszu ziemskiego cerkiew posiadała grunta ... Włok dwie we trzech polach nie wiadomym mieyscu leżących o miedze roznych Ludzi w Funduszu dostatecznie opisane ... Natomiast parafię tworzyły: wieś Grodzisk Butlerski, Makarki, Drochlin, Szmarklice, Sypnie, Czachy (?). Następną wizytę z 1757 r. potwierdza patrona cerkwi, a samą świątynię przedstawia w opłakanym stanie: *sama cerkiew drewniana pod kopuła iedną z krzyżem zelaznym gontami mizernie okryta opadło ... Zalecenie wizytatora ... azeby około upadaiący swey Grodziskiey wreperacyi miał Staranie Cerkwi, przy ktorej to Cerkwi zostaie xiądz Jan Artychowski ... Kolejną dochowaną wizytę pochodzi z 1789 r. i opisuje cerkiew pod wezwaniem Św. Mikołaja, której kołatorem był Józef Kajetan hrabia z Tęczyna Ossoliński, kasztelan podlaski. Sama cerkiew została opisana następująco: ... w Miasteczku Grodzisk Na Znanym Sytuowana in suo esse ac devre zostaiąca, na krzyż stawiona z drzewa rzniętego – Już stara. W 1784 r. parochia Grodziska obejmowała miasteczko Grodzisk, w tym 20 domów zamieszkałych przez 85 osób, wieś Makarki – 36 i 191, Drochlin – 9 i 35, Smarklice – 18 i 106, Sypnie – 3 i 7. Parafia liczyła 155 domów i 694 osoby. Liczba parafian wzrosła po przyłączeniu do Kościoła Prawosławnego i według *Klirovoj Vedomosti* z 1857 r. wynosiła 742 osoby i stale wzrastała. Pod koniec lat**

Cerkiew
Św. Mikołaja
w Grodzisku

80-tych XIX w. podjęto budowę nowej murowanej cerkwi z dzwonnica, którą 22 października 1891 r. poświęcono pw. *Św. Mikołaja*. Stała ona po drugiej stronie ulicy i została otoczona parkanem z cegły. Wewnątrz bogato wyposażona ofiarami rzeczowymi. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 1293 osoby zamieszkałe w miejscowościach Grodzisk, Drochlin, Jaszczolty, Krynki, Makarki, Mierzynówka, Miodusy, Niewierowo, Pobikry, Sypnie i Czarna Wielka. Ziemi cerkiewnej 44 dziesięciny.

Po I wojnie światowej sytuacja zmieniła się. Po powrocie ludności z *bieżeństwa* cerkiew nie otrzymała statusu parafii ani filii i została dołączona do parafii Czarna Cerkiewna. Drewniana cerkiew pw. *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* wraz z posesją została zabrana i zamieniona na

kościół, tworząc w 1923 r. parafię katolicką. Księgi metrykalne cerkwi grodziskiej z lat 1767-1826 również pozostały w parafii katolickiej. Prawosławni życie religijne zorganizowali przy cerkwi *Św. Mikołaja*, a obowiązki duszpasterskie sprawował proboszcz z Czarnej Cerkiewnej. W 1940 r. erygowano ponownie parafię w Grodzisku, a duchowny objął opieką duszpasterską cerkiew w Ciechanowcu. Parafia prawosławna w Grodzisku, nie mając budynków parafialnych, znajdowała się w trudnej sytuacji.

Po II wojnie światowej posesja parafialna została zlokalizowana na prywatnej posiadłości. Niespokojny okres powojenny był szczególnie uciążliwy dla normalnego funkcjonowania parafii, jak i dla wiernych. Wiele osób musiało wyjechać do Związku Radzieckiego. W latach 50-tych parafia nabyła od osoby prywatnej posesję, na której zlokalizowano budynki parafialne i gospodarcze. Natomiast sprawa gruntów długo była nierozwiązana. Ostatecznie grunta w ilości 11,40 ha w 1967 r. przeszły na Skarb Państwa. W latach 70-tych zadbano o nowe pokrycie cerkwi i odnowienie jej wyglądu. W ostatnich latach dokonano remontu wnętrza świątyni i odnowiono elewację zewnętrzną oraz ogrodzenie świątyni.

Cerkiew cmentarna Ikony *Kazańskiej Matki Bożej* we wsi Czarna Wielka

Cerkiew została zbudowana na cmentarzu przez mieszkańca tej wsi Franca Kudry i parafian Grodziskiej cerkwi w ciągu dwóch lat. 2 lutego 1869 r. została poświęcona. Świątynia w formie okrętu *długości 22 i szerokości 13 arszyn*, przetrwała dwie wojny światowe.

W 1921 r. wieś liczyła 67 domów, 343 mieszkańców, w tym 301 prawosławnych. Po II wojnie światowej 6 rodzin wyjechało na stałe do BSRR, a na ich miejsce osiedlili się repatrianci, 8 rodzin. W latach 1960 i 1982 cerkiew była remontowana, a ostatnio odremontowano jej wnętrze w 1997 r. Poza granicą wsi, w lesie przy drodze w kierunku wsi Zaręby, znajduje się granitowa stela z płaskorzeźbioną postacią *Św. Mikołaja*, data 1891 z inskrypcją cyrylicą, zwieńczona niskim kutym z żelaza krzyżem na półksiężycu.

Święta parafialne:

Św. Mikołaja – 9/22 maja

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 8/21 września

W Czarnej Wielkiej:

Zaśnięcia Św. Anny – 26 lipca/7 sierpnia

Ikony Kazańskiej Matki Bożej – 23 września/4 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Grodzisk, Czarna Wielka, Drochlin, Krynki Sobole, Makarki, Mierzynówka, Pobikry, Sypnie

Grunta parafialne:

Pod cerkwią – 0,27 ha, siedliska – 0,14 ha, gruntów ornych – (?)

Cmentarze:

Grodzisk – pow. 1,28 ha

Czarna Wielka – 0,67 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Grodzisku; Katecheta: ks. Mirosław Mołotowicz

Duchowieństwo parafialne:

Prob. ks. Mirosław Mołotowicz

Duchowieństwo:

Ks. Bazyli Grodkowski (1726), Ks. Artychowski Jan (1757), Ks. Mikołaj Artychowski (1784), Ks. Budiłowicz Stefan (1816-+25.06.1857), Ks. Bazyli Proniewski (16.02.1858-+8.01.1901), Ks. Sergiusz Towarow (25.02.1901-1.12.1901), Ks. Jan Samojłow (14.12.1901- 1915 ewakuacja). Po powrocie cerkiew była obsługiwana przez Ks. Piotra Kuźmiuka z parafii Czarna Cerkiewna. Po ponownym erygowaniu parafii: Ks. Józef Zubowicz (10.04.1940-03.1942), Ks. Jan Bortniczuk (21.02.1942-+13.07.1954), Ks. Mikołaj Gołowczyński (17.07.1954-7.11.1962), Ks. Leonidas Czystowski (7.09.1962-11.12.1971), Ks. Mikołaj Dejnego (1.01.1972 - 1991), Ks. Mirosław Oreszuk (?), Ks. Bazyli Litwiniuk (? - 16.08.1996), Ks. Mirosław Mołotowicz (16. 08.1996 -).

Literatura:

LEV 1863 s. 658; 1873 s. 59; 1875 s. 247; 1885 s. 30; 1886 s. 308; 1887 s. 94; 1891 s. 62, 366; *Katalog predmetov muzeja drevnostej sostojaščego pri Vilenskoj Publichnoj Biblioteki*. Vil'no 1885 izd. II; *GEV* 1905 nr 114, 492; 1911 s. 85, 351; I. Samojlović, O sovraščajuščichsja. *Prib. k Cer. Ved.* 1905 nr 25 s. 1041-1042; Postanovka kresta na pohoste Grodskoj cerkvi, 9.03.1905 g. *GEV* 1905 s. 384-5; Stradal'cy i mučenniki za veru pravoslauniju ... (Czarna Wielka). *GEV* 1909 nr 27 s. 288-289; I. Snarski, Hrodzisk. *Niva* 23.05.1976 nr 21 s. 3; Czarna Wielka [w:] *Atlas Białostoczczyzny*, I, 60]; K. Chilimon, *Katalog zabytków z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Czarnej Wielkiej*. *Rocznik Białostocki* 1981 t. 15 s. 211-244; G. Sosna, Grodzisk. *Wiad. PAKP* 1982 nr 3/4 s. 23-55; [R. Sasna] R. S., Hrodzisk. *Niva* 28.05.1985 nr 21 s. 5; *Dokumentacja ewidencyjna cmentarza prawosławnego w Czarnej Wielkiej*. Woj. Konserwator Zabytków, Białystok 1985 mmps; T. Zarzecka, *Napisy nadgrobnie na cmentarzu wiejskim w Grodzisku*. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Filologia Rosyjska, Białystok 1986 mmps.

MIELNIK nad Bugiem

Parafia Narodzenia Najświętszej Marii Panny

17-307 Mielnik

tel. (0-85) 657-70-20

Olechno Kmita w 1431 r. ufundował cerkiew. Źródła drukowane podają, że w XVII w. w Mielniku istniały 2 parafie: *Narodzenia Najświętszej Marii Panny (Preczysta)* i *Zmartwychwstania Pańskiego (Woskresieńska)*. Zachowany dokument z 1609 r. podaje, że obie parafie „od dawien dawna” korzystały z dziesięciny, a dokumenty z lat 1600 i 1610 to protesty składane przez prawosławnych o stosowaniu przymusu przy zaprowadzeniu unii, co nastąpiło prawdopodobnie ostatecznie w 1644 r. Natomiast pożary miasta w 1614 i 1656 r. nie oszczędziły obiektów sakralnych.

Cerkiew Zmartwychwstania Pańskiego (Woskresieńska) w Mielniku

Datę powstania cerkwi pod tym wezwaniem trudno dzisiaj ustalić. Inwentarz z 1551 r. informuje o 2 włókach gruntu cerkwi. Oprócz tego uposażenia duchowni posiadali dziesięcinę z większości włók miejskich. Pomiaru włóczna z 1560 r. wymienia ulicę *Woskresieńską* wychodzącą z południowo-zachodniej części Rynku i przecinającą ulicę Brzeską. Nazwa pochodzi od wezwania cerkwi *Woskresieńskiej*, która stała na ostatniej parceli po prawej stronie ulicy. Plac po lewej stronie ulicy naprzeciwko

cerkwi należał do duchownego tej cerkwi, Dziemienieckiego. Wzdłuż traktatu brzeskiego cerkiew *Woskresieńska* posiadała 184 przętów ogrodu. Pisana wzmianka z 1605 r. to skarga proboszcza cerkwi, a w 1607 r. duchowieństwo i wierni złożyli protest w urzędzie grodzkim przeciwko unii. Protest podpisali przedstawiciele cechu należącego do parafii *Woskresieńskiej* w Mielniku. W 1644 r. duchowni cerkwi *Woskresieńskiej* pozostawali w wierze greckiej. W 1646 r. duchowny uzyskał potwierdzenie uposażenie parafii w dziesięcinę ze wsiów *Borszuka, Szerpielec, Horoszkowej Woli y Klepaczowa*. W tym samym roku król Władysław potwierdził fundusz, a 1648 r. został zaakceptowany akt darowizny na rzecz budowy cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego, zniszczonej podczas pożaru. Ofiarodawca, mieszkaniec Mielnika, udzielił budulca, a ziemianin królewski z woj. brzeskiego Jerzy Michniewicz przekazał nowo zbudowany spichlerz nad Bugiem. W 1662 r. parafia *Woskresieńska* liczyła 62 rodziny (po potopie szwedzkim). Według wizyty z 1726 r. *cerkiew drewniana ieszcze niestara Na gurze niczym Nieogrodzona ... Dach na niey z tarcic bez kopuły y bez krzyża. Dzwonica Nowa do cerkwie przystawiona zrab ieszcze nie pokryty. Ziemi cerkiewnej 2 włóki. Do parafii należy 1/3 Mielnika oraz wsie Serepelice, Wola Horoszkowa, Borsuki, Klepacze, Wojków. Wizyta z 1744 r. tak opisuje cerkiew drewniana w kwadrat stawiona tarcicami kryta ... ieszcze dobra tylko wesrzodku posadki niemaiąca. Dzwonica pod iednym dachem. Cmentarza wkoło niemasz z dawnych czasów niebyło...* Zabudowania gospodarskie były za cerkwią drewniane stare kryte słomą, zaś plebania znajdowała się *nie daleko cerkwi za drogą*. Skład parafii przedstawiał się następująco: Mielnik – 27 domów i 143 osoby, Przedmieście Mielnika – 14 i 86, Borsuki – 39 i 232, Horoszuki – 22 i 131, Serepelice – 28 i 175, Klepaczewo – 9 i 50, Waykowo – 14 i 79. Razem 152 domy zamieszkałe przez 896 osób. Według wizyty z 1774 r. cerkiew przedstawiała się jeszcze bardziej ubogo, brakowało podłogi i ogrodzenia. Brak domu parafialnego, a stanowisko proboszcza nie obsadzone. Parafia przetrwała do 1836 r. i decyzją władz duchownych wraz z miejscowościami Mętna, Sutno, Wojków i Adamowo, przyłączona została do parafii *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* w Mielniku. W 1878 r. przydatny materiał z rozebranej cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego przekazano na remont cerkwi na Św. Górze Grabarce.

Cerkiew Świętego Ducha w Mielniku

Cerkiew ta, urządzona w latach 70-tych XIX w. z kościoła *Świętej Trójcy*, gdzie niegdyś na podgrodzium istniała cerkiew. Podczas pożaru w maju 1918 r. spłonęła i po zakończeniu I wojny światowej rewidykowana, dziś przedstawia trwałą ruinę.

Kaplica Św. Aleksandra Newskiego w Mielniku

Po 1865 r. zgodnie z zarządzeniem władz państwowych w Mielniku na *Górze Zamkowej* zbudowano kaplicę pw. *Św. Aleksandra Newskiego*. Po uzyskaniu Niepodległości na wniosek władz państwowych kaplica w 1927 r. została rozebrana.

Cerkiew cmentarna Opieki Matki Bożej w Mielniku

W Mielniku istniała kaplica cmentarna zbudowana kosztem protojereja Brzeskiego Józefa Łonskiego. W latach 70-tych XVIII w. zarządzeniem katolickiego proboszcza wraz ze wsią Wajków zabrana i zamieniona na świątynię obrządku łacińskiego. W dokumencie pisanym czytamy: *Rekognicje Kaplicy niegdyś będący na Mogilkach na których się ciała wiernych Chrystusowych obrządku greckiego Parachianow Cerkwi Mielnickiej Sto Woskresienskiej pogrzebali. Teraz podczas Wizyty niedopuszczył wizytować pomienionej Kaplicy ksiądz Łozowski proboszcz Mielnicki którą już blisko kilkunastu lat rok odebrał od cerkwi pomienionej Woskresienskiej a przy tym u Parochyi część wsi Waykowo odebrał y na obrządek swoy łaciński przewrócił.* Obecna kaplica na *starym Świętopreczystyjskim cerkwisku*. Zapisy w księgach metrykalnych 1782-1792 głoszą: *... pochowałem na cmentarzu kaplicy Świętopokrowskiej.* W księdze zmarłych z 1814 r. proboszcz odnotował: *poświęcono cmentarz na starym cerkwisku przy kaplicy Świętopokrowskiej.* Do 1910 r. znajdowała się w kaplicy ikona Matki Boskiej. Po I wojnie światowej przeniesiona do cerkwi parafialnej a w latach 70-tych XX w. odrestaurowana. W 1984 r. rozbudowano kaplicę, która stanowi najstarszy obiekt sakralny Mielnika.

Cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny (Preczystyjska) w Mielniku

W 1560 r. *Regestr Lustracyjny* wymienia w Mielniku tylko puste place. Na trzynastym placu licząc od Rynku stała cerkiew *Narodzenia*

Cerkiew *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* w Mielniku nad Bugiem

Najświętszej Marii Panny. W 1576 r. źródło wymienia 2. duchownych posiadających 3 włóki gruntów wolnych.

Na terenie Mielnika funkcjonowały dwie parafie, których duchowieństwo i wierni odrzucili postanowienia synodu brzeskiego i pozostawali w wierze greckiej. Od 1600 r. trwały spory między plebanem katolickim Janem Witkowskim, a wiernymi Prawosławnymi o oddawanie dziesięciny. Spór o dziesięcinę powracał w następnych latach i wpłynął negatywnie na stosunki wyznaniowe w mieście. W 1607 r. duchowieństwo i wierni wiary greckiej złożyli protest przeciw narzucaniu unii i uwięzieniu proboszcza cerkwi *Narodzenia Najświętszej Marii Panny*. Dnia 14 lutego 1614 r. cerkiew została spalona: *Objawlenie voznogo ob ubytkach ot požara, ponesennych svjaščennikom Mel'nickoj Pričistenskoj cerkvi o. Ieronimom Nr 149 - 1614 g. fevralja 24 dnja*. Dzięki zabiegom Ks. Hieronima i finansowym wsparciu cechów, cerkiew została szybko odbudowana. W latach 1633-1636 dalej trwały spory o dziesięcinę między katolickim proboszczem a mieszkańcami obu parafii mielnickich. Jeszcze w 1644 r. duchowni cerkwi *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* trwali w wierze

greckiej. W potwierdzeniu królewskim w 1646 r. uposażenia cerkwi *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* występują prezbiterzy greckokatolicy. Natomiast dziesięcina do cerkwi *od dawna należała ze wsiów Hołowcyc, Mierzwic, Moszczony y Radziwiłowky*. Informacja o cerkwi z wizyty 1726 r. wspomina dawną świątynię, ... *plac dawny gdzie cerkiew murowana była ...* Dotyczy to zapewne cerkwi grodowej o charakterze obronnym; sądzić należy, że określenie *cerkiew murowana* odnosi się świątyni grodowej, być może wymienionej w kronice jako *Bogorodzicy*. Natomiast o samej cerkwi napisano: ... *na ostrej gurze drewniana oparkaniona niebarzo potrzebuje, Dach ma gątowy dobry kopuła z krzyżem blachą ... pokryta. Z wewnętrznego wyposażenia ... carskie drzwi snickerskiej roboty ... służebnik dyzunit*. Cerkiew posiada 2 włóki gruntu z *dawnych czasów paeifca uczynioną*. Do parafii należały 2/3 części miasta Mielnik oraz wsie: Hołowczyce, Mierzvice, Moszczona, Młynarze, Radziwiłówka. Opis cerkwi według wizyty 1774 r. dekanatu mielnickiego podaje, *cerkiew drewniana, wkoło tarcicami okazauchowana w sufity y posadzą ceglana de nowo dobrą*. Z wyposażenia ... *Carskie wrota snycersko rżnięte pozłacone*. Do parafii należały 2/3 miasta Mielnik oraz wsie Osłowo, Młyn Stankowicze, Maćkowicze, Kudelicze, Homoty, Pawłowicze, Oksiutycze, Moszczona, Mierzvice, Hołowczyce, Radziwiłówka. Lustracja miasta Mielnika z 1789 r. podaje, że cerkiew istniała na wspomnianym miejscu. Dzisiejsza cerkiew parafialna została zbudowana w latach 1821-1823 na nowym miejscu w *sąsiedztwie Preczystyńskiego cmentarza*. W 1847 r. liczba parafian wynosiła 1408 osób. Cerkiew w 1875 r. została przebudowana i dobudowano 5 kopuł, a w następnym roku ją konsekrowano.

Pod koniec XIX w. liczba parafian wynosiła 2339 osób zamieszkałych w Mielniku, Aleksandrówce, Wajkowie, Homotach, Kudeliczach, Maćkowiczach, Moszczonie, Mutnej, Niemirowie, Oksiutyczach, Osłowie, Pawłowiczach, Stańkowiczach i Sutnie. Parafia znajdowała się dekanacie drohiczyńskim. Ziemi cerkiewnej było 124,94 dz. Szkoły *gramoty* istniały w Homotach, Maćkowiczach, Moszczonie, Mętnej i Pawłowiczach z 60 chłopcami i 18 dziewczynami oraz *narodnoje uczyliszcze* w Mielniku i Aleksandrówce ze 150 uczniami. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 2565 osób, a naukę uczniowie pobierali w 2 szkołach *cerkiewno-parafialnych*, 3 szkołach *gramoty* i 2 szkołach Ministerstwa Oświaty. Ziemi cerkiewnej było 157 dziesięcin.

Po I wojnie światowej parafia należała do dekanatu siemiatyckiego, i w 1935 r. liczyła 1871 wiernych, zamieszkałych w 489 domach w następujących miejscowościach: Mielnik – 180 domów, Oksiutycze – 25, Radziwiłłówka – 70, Moszczona Królewska – 55, Mętna – 42, kol. Adamowo-Zastawa – 2, Osłowo – 30, Maćkowicze – 10, Kudelicze – 8, Stan-kowicze – 5, kol. Olechowicze – 2, Homoty – 15, Pawłowicze – 20, kol. Łyskowszczyzna – 1, Sutno – 5, Wajków – 10 i Niemirów – 9. Ziemi cerkiewnej było 60, 204 ha.

W 1941 r., podczas działań wojennych, cerkiew została mocno uszkodzona, a dzwonica dobudowana przed I wojną światową rozbita. Ze względu na strefę graniczną w okresie od 22.04.1940 do 5.11.1942 r. cerkiew była zamknięta, a nabożeństwa były odprawiano w cerkwi na Świętej Górze Grabarce. Po II wojnie światowej część wyznawców ewakuowała się do ZSRR, a wsie Homoty, Pawłowicze i Oksiutycze przeszły pod opiekę klasztornej cerkwi w Grabarce. W latach 60-tych zbudowano nową plebanię przy cerkwi parafialnej, zaś stara plebania z 1825 r. została sprzedana. W latach 80-tych odbudowana została dzwonnica według pierwotnego projektu, a w latach 90-tych cerkiew wewnątrz wzbogaciła się o freski.

Kaplica Św. Cyryla i Metodego w Maćkowiczach

15 października 1995 r. położono kamień węgielny pod budowę drewnianej kaplicy we wsi Maćkowicze. Budowa i wyposażenie w utensylia trwa do chwili obecnej.

Święta parafialne:

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 8/21 września

Miejscowości stanowiące parafię:

Mielnik oraz wsie: Adamowo, Kudelicze, Maćkowicze, Mętna, Moszczona Królewska, Niemirów, Osłowo, Radziwiłłówka, Sutno, Wajków

Grunta cerkiewne:

Ziemi cerkiewnej – 53,31 ha

Cmentarz:

Pow. 3,23 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Mielniku; Katecheta: mgr Piotr Niesteruk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. ks. prot. Eugeniusz Niesteruk, psal. Eugenia Niesteruk

Duchowieństwo:

Ks. Dziemienicki (1560), Ks. Dawid dziekan (1562), Ks. Trofim Wierzba (1605, 1609), Ks. Hieronim (1614), Ks. Mateusz Mankowski (1718), Ks. Jakub Bielawski (? - + 5.05.1818), Ks. Florian Zienkiewicz (1814-1849), Ks. wik. Józef Zienkiewicz (27.02.1844-1849 prob.-21.04.1869), Ks. Jan Telakowski (1869-1872), Ks. Józef Sosnowski (14.02.1873- dziek. drohiczyński (17.11.1903-5.12.1904) - +16.08.1890), Ks. Włodzimierz Sosnowski (6.12.1890- dziek. drohiczyński (17.11.1903-5.12.1904) - 1915), Ks. wik. Mikołaj Borowski (-1909-), Ks. Leoncjusz Pietropawłowski (25.01.1920-10.01.1925), Ks. Michał Wiertielnikow (10.01.1925-10.07.1928), Ks. Mikołaj Krukowski (10.07.1928-29.09.1928), Ks. Michał Wiertielnikow (29.09.1928-7.08.1932), Ks. Mikołaj Turowski (7.08.1932-17.06.1933), Ks. Grzegorz Kratiuk (29.06.1933-17.10.1933), Ks. Antoni Naruszewicz (5.10.1933-15.02.1946), Ks. Stefan Sorokosz (1946-18.04.1948), Ks. Jan Antiporowicz (5.04.1948-27.03.1952), Ks. Włodzimierz Bliźniuk (26.11.1952-6.10.1958), Ks. Eugeniusz Naumow (6.10.1958-17.03.1966), Ks. Eugeniusz Niesteruk (27.04.1966 - 1989 dziekan siemiatycki -).

Literatura:

LEV 1876 s. 357; 1878 s. 31; 1888 s. 25; 1889 s. 41; 1895 s. 81, 438; 1896 s. 18; 1897 s. 56, 208; *GEV* 1901 s. 361; 1906 s. 1213; 1912 s. 93-5; 1914 s. 455; N. Krejdić, Osvjaśnienie cerkvi v gor. Mel'nike. *GEV* 1911 s. 213; A. Narušević, Iz žizni Mel'nickogo pri-choda. *Cer.Vest.* 1955 nr 9/10 s. 3-6; G. Sosna, Mielnik i jego parafie (1799-1835). *Wiad. PAKP* 1972 nr 1 s. 69-71; E. Niesteruk, W imię prawdy. *Wiad. PAKP* 1980 nr 1/4 s. 31-40; A. Matreńczyk, Moja cerkiew. *Tyg. Podl.* 1987 nr 10(31) s. 8; L. Dacewicz, Nazwiska w osiemnastowiecznych księgach metrykalnych parafii mielnickich. *Białostoczczyzna* 1989, II, 8-11; - Nazwy osobowe w *Księdze pogrzebowej* parafii mielnickiej z II poł. XVIII w. *Slavia Orientalis* 1990 nr 3/4 s. 295-302; Michałuk D., *Rozwój układu przestrzennego Mielnika w XII-XVIII w.* Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku, Instytut Historii, 1990 *mnps*; - Rezydencja gospodarska w Mielniku w XIV-XVI w. *Białostoczczyzna* 1991 nr 3 s. 1-4; - Rozwój układu przestrzennego Mielnika w XIII-XVIII w. *Studia Podlaskie*

T. 4. Białystok 1993 s. 25-50; A. Matreńczyk, Duchowa radość w Maćkowiczach. Przeg. Prawosł. 1995, XII, 15-16; D. M i c h a l u k, *Mielnik. Stolica Ziemi Mielnickiej na Podlasiu (do końca XVIII wieku)*. Mielnik 1999.

NAROJKI

Parafia Św. Kosmy i Damiana

17-318 Miłkowice

tel. (0-85) 655-12-24

Najwcześniejsza zachowana wzmianka o cerkwi datowana jest na 1629 r. i jest to *inwentarz mienia cerkiewnego*. Według *wizyty generalnej* z 1726 r. opis cerkwi przedstawia się następująco: *mała zbyt stara palem ogrodzono, Dach na niey y Polap zgniły na cmętazu krzyż stary*. W cerkwi zachował się ikonostas. Cerkiew w dekanacie drohickim, posiadała 1 włókę gruntu, ale nadanie zostało przez Aleksandra Skiwskiego zabrane. Parafię stanowiły wsie: Skiwy, Bryki, Kułygi i Narojki. *Wizyta* z 1757 r. podaje, że cerkiew wybudowana została w 1738 r. Ze starej cerkwi przeniesiono obrazy *Św. Kosmy i Damiana* i *Najświętszej Marii Panny*, zaś ikonostas został rozstawiony przy bocznych ścianach cerkwi. *Wizyta* z 1789 r. wymienia, że cerkiew została wyremontowana, a w skład parafii wchodziły wsie: Narojki – 20 domów i 87 osób, Bryki – 22 i 120, Skiwy – 26 i 147, Kułygi – 9 i 36 oraz Korzeniówka – 2 i 12 i Moczydły 7 i 22. Razem 86 domów zamieszkałych przez 441 osób. Fundator uposażył cerkiew w 2 włóki gruntów. W 1847 r. liczba parafian wynosiła 152 osoby. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1854 r. w parafii zamieszkiwało 167 rodzin z liczbą 522 osób we wsiach Narojki, Skiwy, Bryki, Zalesie, Sytki, Korzeniówka, Osnówka, Sady, Miłkowice, Kułygi, Śledzianów, Smorczewo i Jaszczółty. W latach 1864-1866 r. wybudowano murowaną cerkiew. W miejscowej *Kronice* zostało odnotowane, że podczas budowy cerkwi, objawiła się na gruszy ikona Matki Bożej *Galackiej*. Ze względu na budowę cerkwi, została ona umieszczona w prywatnym budynku jednego z parafian. Gospodarz zatrwożony wielkim światłem pochodzącym od obrazu przechowywanego w spichlerzu, postanowił umieścić go w cerkwi w Rogawce, a po wybudowaniu nowej świątyni w Narojkach, uroczyście ikonę do niej przeniesiono. Parafia znajdowała się w dekanacie

drohicim diecezji litewskiej i według spisu z 1875 r. oprócz wspomnianych wsi, wymienione są jeszcze miejscowości Obniże, Ostrożany, Sytki oraz Cecele i Klukowo. Te dwie ostatnie przyłączone z parafii Siemiatycze, po dwu latach ponownie wróciły do macierzystej cerkwi. Do I wojny światowej należały jeszcze Stadniki, Krasewice, Kamienska, Bużyska. Liczba wiernych sięgnęła 1364 osób. Ziemi cerkiewnej 55 dziesięcin.

W okresie międzywojennym cerkiew w Narojkach otrzymała jedynie status filii parafii Siemiatyckiej z obsługiwaniem cerkwi w Drohiczynie, której władze państwowe całkowicie odmówiły jakiegokolwiek statusu, ani parafii ani filii. Ziemia cerkiewna została zabrana przez władze państwowe.

Po II wojnie światowej sytuacja się zmieniła, a okres powojenny bardzo niestabilny, wprowadził istotne zmiany. Spora liczba ludności opuściła rodzinne miejscowości. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1967 r. parafia zarejestrowała 490 osób zamieszkałych w 151 domach, a mianowicie: Narojki – 41 domów i 166 osób, Bryki – 21 i 50, Sady – 14 i 50, Miłkowice Paszki – 3 i 14, Skiwy – 31 i 64, Kułygi – 13 i 54, Korzeniówka – 7 i 23, Zalesie – 4 i 12, Stadniki – 14 i 42, Kamienska – 3 i 15. W latach 60-tych zbudowano nową murowaną dzwonnice i przebudowano parkan dookoła cerkwi. Sama zaś świątynia w 1975 r. została powiększona, dobudowano z cegły narteks w miejsce drewnianego. W ostatnim czasie przystąpiono do budowy nowej murowanej plebanii.

Święta parafialne:

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Św. Kosmy i Damiana – 1/14 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Wsie: Narojki, Bryki, Kamionki, Korzeniówka, Kułygi, Miłkowice Paszki, Sady, Skiwy Duże i Małe, Stadniki, Zalesie

Grunta cerkiewne:

Pod plebanią – 0,77 ha, pod cerkwią – 0,33 ha, orne – 1,36 ha

Cmentarz:

Cmentarz parafialny znajduje się na północ od wsi w odległości około 1 km, ogrodzony murem betonowym, o pow. 0,41 ha

Cerkiew *Śww. Kosmy i Damiana* w Narojkach

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Narojkach

Szkoła Podstawowa w Stadnikach

Zasadnicza Szkoła Rolnicza w Ostrożanach

Katecheta: Ks. prot. Jerzy Krysiak

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jerzy Krysiak

Duchowieństwo:

Ks. Grzegorz (1653), Ks. Stefan Kozłowski (1726), Ks. Damian Jaroszewicz (1738), Ks. Justyn Łojewski (1789), Andrzej Noskowicz (1831 -), Ks. Mikołaj Budiłowicz (1846-1849), Ks. Włodzimierz Czapkowski (1850- 1863 -), Ks. Michał Kraskowski (22.10.1867 -), Ks. Platon Gierminowicz (16.10.1875 -), Ks. Hipolit Gomolicki (10.10.1876-9.06.1883), Ks. Antoni Dubiński (21.08.1883-19.11.1900), Ks. Jakub Ilulkiewicz (24.11.1900-1908), Ks. Mikołaj Kuźmiński (29.11.1908 -), Ks. Eugeniusz

Andrejew (25.03.1909-02.1914), Ks. Włodzimierz Litwińczuk (26.04.1914-1915). Po powrocie z *bieżeństwa* obsługiwało duchowieństwo z Siemiatycz: Ks. Zenobiusz Czackwin (1918-1922) i Ks. Waczesław Skałabanowicz (1922-1924). Na stałe obsługiwali: Ks. Łukasz Plutowicz (1.11.1924-18.11.1925), Ks. Michał Pawłowski (1.01.1926 -), Ks. Nikita Tomczuk (3.10.1927-1.05.1928), Ks. Jan Misiejuk (9.08.1928-1.12.1928), Ks. Leonidas Naumow (1.07.1928-6.12.1930), Ks. Mikołaj Naumow (6.12.1930-1941), Ks. Leonidas Naumow (1941-1944), Ks. Stefan Sorokosz (1.02.1944-1946), Ks. Łukasz Janowicz (23.07.1946-14.12.1951), Ks. Józef Kowszyk (1952-20.04.1961), Ks. Mikołaj Dejnego (1.05.1961-1.01.1972), Ks. Mikołaj Słokotowicz (5.05.1972-30.08.1977), Ks. Włodzimierz Kuprianowicz (1979 -), Ks. Mikołaj Słokotowicz (?), Ks. Stanisław Strach (7.07.1979-4.09.1986 ponownie 6.12.1986- 1.08.1996), Ks. Jan Gacuta (1.08.1996 - 2000), Ks. Jerzy Krysiak (2000 -).

Literatura:

LEV 1863 s. 341; 1870 s. 606; 1882 s. 427; 1884 s. 430; 1889 s. 247; *GEV* 1907 s. 154; 1909 s. 417; 1912 s. 95-96; E. Pańko, Kartka z dziejów naszej przeszłości. Parafia Narojki. *Cer. Vest.* 1967 nr 1 s. 10-14 nr 2 s. 12-17; [R. Sasna] R.S., Chram u Narojkach. *Niva* 1986 nr 33 s. 4-5; I. Snarski, Cerkiew w Narojkach. *Kur. Podl.* 4-6.12.1987 r. nr 237 s. 6; G. Sosna, Narojki. Parafia prawosławna. *Tyg. Podl.* 1989 nr 10 s. 12; A. Miranović, Svjata Uspennja u Narojkach. *Niva* 1991 nr 38 s. 6-7; L. Długopolska, Wstępne sprawozdanie z badań prowadzonych w Narojkach na współczesnośredniowiecznym cmentarzu Mogiłki. *Rocz. Biał.* T. 17 (1991) s. 388-393; A. Kondej, Komisyjne palenie ikon. *Kur. Podl.* 1991 nr 28 s. 12-13, nr 72 s. 8; *Katalog Zabytków Sztuki*. Seria Nowa T. XII z. 1. Siemiatycze, Drohiczyn i okolice. Pod red. M. Kałamajskiej-Saeed. Warszawa 1996 s. 44-45, il.

ROGAWKA

pw. *Cudownego (Obrazu) Zbawiciela*

17-311 Krupice

tel. (0-85) 655-26-63

W źródle drukownym pod rokiem 1563 odnotowano, że 2 włóki ziemi między Rogawką i wsią Sytki z nadania Zygmunta Starego przeznaczone na uposażenie cerkwi *Przeczystej Najświętszej Marii Panny* w Drohiczynie, około 1625 przekazanych zostało cerkwi parafialnej w Siemiatyczach.

Cerkiew *Przeczystej Marii Panny* w Drohiczynie posiadała 2 łany ziemi w Rogawce, Bujakach i Sytkach. W 1627 r. Zygmunt III przekazał dawne uposażenie cerkwi *Przeczystej* na wieczyste uposażenie klasztoru benedyktynek w Drohiczynie. Źródło drukowane podaje, że proboszcz parafii w Siemiatyczach Ks. Aleksander Hołodowski, listem króla Zygmunta III z 26.02.1631 r. otrzymał dożywotnio ziemię we wsi Rogawka. Lecz to samo źródło w kilkanaście lat później podaje, że 4.11.1644 r. zostało przekazane królewskie wezwanie do sądu przełożonej klasztoru benedyktyńskiego w Drohiczynie za naruszenie posiadłości we wsi Sytki i Rogawka, należących do proboszcza cerkwi w Siemiatyczach. W dwa lat później, 29.05.1646 r., wydano dekret królewski w sprawie procesu między Ks. Aleksandrem Hołodowskim z cerkwi w Siemiatyczach a zakonnikami benedyktyńskiego klasztoru w Drohiczynie, zgodnie z którym kościół zakonnicy postawiony na miejscu prawosławnej cerkwi w ciągu trzech lat powinien być przeniesiony na inne miejsce. Dalszy bieg sądowej sprawy nie jest znany. Wiadomym jest, że klasztor w Drohiczynie istnieje po dzień dzisiejszy. Natomiast pod rokiem 1646 wymieniono, że w Rogawce istnieje cerkiew pw. *Św. Demetriusza*, uposażona przez Annę Mikołajową Lubecką, a w 1726 roku określana jest jako stara. Miejsce lokalizacji nie jest znane. Według relacji najstarszych mieszkańców, miejsce na wysokim wzgórzu między Krupicami a Rogawką, po dzień dzisiejszy nazywany jest *cerkwiskiem*. Poczynając od drugiej połowy XVIII w. wieś Rogawka należy do parafii w Siemiatyczach.

Obecna cerkiew pw. *Św. Szymona Słupnika*, zbudowana w 1854 roku, wznosi się na wzgórzu w miejscu dawnego cmentarzyska z XI-XII wieku. Jeszcze w 1946 roku można było zobaczyć na belce przy wejściu napis: *Ta kaplica wystawiona staraniem Szymona Szumowicza dnia 3 maja 1854 r.*, ale napis podczas remontu został usunięty. Dzwonnica drewniana, pobudowana obok cerkwi. Z zachodniej strony cmentarza zachowały się resztki kamiennej konstrukcji w obstawie wielkich kamieni. Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora w Białymstoku w 1985 r., umieszczono tabliczkę z napisem: *Cmentarzysko słowiańskie z XII wieku*. Na najwyższym wzniesieniu pochowany został fundator cerkwi: *zdies' pokitsia stroitiel' cerkvi Simion Šum ...* Natomiast od strony zachodniej przy wejściu do cerkwi wzniesiono trzy cementowe krzyże przez mieszkańców wsi Rogawka, Krupice, Klukowo i Cecele na znak dziękczynienia za przetrwanie

Cerkiew *Cudownego Obrazu Zbawiciela* w Rogawce

podczas I wojny światowej, gdyż większość wyznawców prawosławia opuściła rodzime tereny.

Po II wojnie światowej w latach 70 i 80-tych świątynia została gruntownie wyremontowana i bogato wyposażona. Cmentarz został ogrodzony siatką drucianą, bramę wejściową zbudowano z białej cegły. W 1995 r. położono ikonostas, na cmentarz doprowadzono wodę z wodociągu. Decyzją Metropolity Bazylego z 16 sierpnia 1996 r. erygowano parafię pw. *Cudownego Zbawiciela* w Rogawce, obejmującą wsie Rogawka, Ccele, Klukowo, Krupice wraz z koloniami, wyłączając je z parafii *Św. Apostołów Piotra i Pawła* w Siemiatyczach. Dla nowopowstałej parafii przekazano cmentarz grzebalny o pow. 0,82 ha z filialną cerkwią cmentarną jako parafialną oraz grunta rolne o łącznej pow. 7,03 ha przekazane przez parafię macierzystą w Siemiatyczach. Staraniem proboszcza i wiernych odkupiono od gminy Siemiatycze dwie działki o pow. 6432 m kw. jedną pod budowę plebanii, drugą na plac parafialny, rozdzielone dawną

szkołą cerkiewno-parafialną, przemianowaną obecnie na wiejski klub. 1 kwietnia 1998 r. przystąpiono do budowy domu parafialnego.

Święto parafialne:

Przeniesienia Św. Obrazu Pańskiego z Edessy do Konstantynopola – 16/29 sierpnia.

Miejscowości stanowiące parafię:

Rogawka, Cecele, Klukowo, Krupice

Grunta cerkiewne:

Ziemi cerkiewnej – 7,03 ha, siedziba – 0,6432 ha

Cmentarz:

Pow. – 0,82 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Cecelach; Katecheta: Ks. Borys Domaracki

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Borys Domoracki (16.08.1996 - ; psal. Aleksandra Domoracka (26.08.1997 -).

Literatura:

Akty izd. Vilenskoju komissieju... T. 33. Vil'na 1908; B. Kłoczko, *Elementy wschodniosłowiańskie w antroponimii wsi Rogawka*. Praca magisterska. UW filia w Białymstoku, Filologia Rosyjska, Białystok 1978/79, *mnps.*; Foto: *Cer. Vest.* 1981 nr 11 s. 4; *Niva* 1981 nr 6 s. 5; - 1982 nr 18 s. 11; *Pravoslavnyj Kalendar* na 1985 g. Warszawa 1984, wkł.; *Belaruski Kalendar* na 1986 g. Belastok 1985 s. 98; M. Hajduk, *Ich pjajuc' pravaslaunija...* *Cer. Vest.* 1983 nr 4/6 s. 52-57, nuty; G. Sosna, *Rys historyczny parafii prawosławnej w Siemiatyczach na tle historii miasta*. *Wiad. PAKP* 1983 nr 3 s. 53-103; - *Rys historyczny parafii prawosławnej w Siemiatyczach [w:] Studia i materiały dziejów Siemiatycz*. Praca zbiorowa. Prace BTN, Warszawa 1989; [R. Sasna] R.S., *Carkva u Rohaucy*. *Niva* 1984 nr 25 s. 7; *Nowe parafie prawosławne*. *Głos Siemiatycz* 1996 nr 19 s. 3.

SIEMIATYCZE

Parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła

17-300 Siemiatycze

ul. Powstania Styczniowego 1

tel. (0-85) 655-25-70

Pierwsza pisana wzmianka o istnieniu cerkwi w Siemiatyczach pochodzi z pierwszej połowy XV w. Data fundacji cerkwi w źródłach pisanych wymieniana jest jako rok 1431 i przez niektórych badaczy jest podważana. Analizując dzieje rodu Sudymontowiczów rok fundacji zasługuje na wiarygodność. W 1456 r. syn Aleksego Kmity, Michał Kmity Sudymontowicz, wyremontował zbudowaną przez ojca cerkiew i fundował dodatkowo grunte orne i łąki w uroczysku Gryczówki o nazwie *Myszkowo*. Następnie córka Michała Aleksandra, po mężu Tęczyńska, w 1513 r. ponownie potwierdziła prawa siemiatyckiej cerkwi, dane jej przez dziadków. Z jej zapisów wynika również, że istniała kaplica Św. Anny.

Dokument erekcyjny cerkwi pochodzi z 1431 r. i czytamy w nim: *cerkow w Siemiatyczach na gore nad rekoju Muchowcem meźdu dorogami Czetygowskuju [Czartajewskuju] i Cechanowieckoju sediba sweszczennika nad tojuż reczkoju Muchawiec do dorogi Cechanoweckoj i ze sadibami dwoma i z morgami szestoma na gorode i zabudowano na tych morgach cerkownych so sluziteli do cerkwe należaczi z zabudowanem należaczi, kotoryj majut należaszczzi służbu cziniti den eden w sedmicu.*

Po unii brzeskiej cerkiew w Siemiatyczach pozostawała Prawosławną do 1614 r. Właściciel miasta Lew Sapieha, jako wielki kanclerz Księstwa Litewskiego, propagował unię kościelną wśród swoich poddanych. *Prezenta z 1627 r. tak brzmi: prezenta dana królem według prawa patronatu pod warunkiem, że w Siemiatyczach będzie utrzymana unia.* Lew Sapieha fundował także w Siemiatyczach cerkiew i uposażył ją w dobra we wsi Rogawka i Sytki. Wizyta generalna z 1726 r. tak opisuje cerkiew: *... pod tytułem Trojcy Przenajśw... cerkiew drewniana Na podgórkcu Cmętarz ma wkóło oparkaniony z dwoma ... Dzwonica osobno od Cerkwie słusznie opatrzona. Dach na cerkwie gątowy ieszcze się trzyma, kopuł dwie starych z krzyżami iuż opadaiących ... Carskie Drzwi Snickerskiej Roboty pod pozłoto oprawne między kolumny porządne ... Do cerkwi należały trzy włóki gruntu oraz czwarta włóka we wsi Boratyniec. Do parafii należały*

Cerkiew Św. *App. Piotra i Pawła* w Siemiatyczach

miasto Siemiatycze i wsie Słochy, Klekotowo, Stare Słochy alias Ogrodniki, Wolka, Ogrodniki Turniewskie, Turna, Wieś do Turnej należąca, Boratyniec Ruski, Moszczona Młynarze, Baciki Bliższe, Srzednie, Baciki Zadnie, Czartaiewo, Weremeyki, Hrycki, Czeczele, Klukowo, Rogawka. Ogólna liczba domów 425 zamieszkałych przez 2511 osób. Następna zachowana wizyta z 1789 r. informuje, że cerkiew jest już pod wezwaniem Św. *Apostołów Piotra i Pawła y S. Paraskiewy*. Sama cerkiew ... *sytuowana stara Drewniana, okien wszystkich w cerkwi 8 ... Przy tej Cerkwi przystawione jest kruchta z Drzewa ...* Do parafii siemiatyckiej należała kaplica w Moszczoniej, dzisiaj nazywana Św. Góra Grabarka, i pozostawała w niej do chwili utworzenia tam w 1947 r. monasteru żeńskiego.

Okres unicki w życiu parafii to czas bezustannego ubożenia parafii, a co zatem idzie i świątyni parafialnej, mimo dynamicznego rozwoju miasta, szczególnie za rządów Anny Jabłonowskiej. Po powrocie unitów do

Kościół Prawosławny (1839) cerkiew przedstawiała obraz ubóstwa. 29 kwietnia 1865 r. nastąpiło poświęcenie kamienia węgielnego pod nową cerkiew, a 6 listopada 1866 r. konsekrowano ją pw. *Św. Apostołów Piotra i Pawła i Św. Paraskewy*. Nowa cerkiew w formie krzyża została wzniesiona obok starej, drewnianej. Wzbogaciła się w wiele cennych ikon i w różne utensylia. W 1905 r. parafia liczyła 5177 wyznawców, istniały dwie szkoły cerkiewno-parafialne i dziesięć szkół *gramoty*, w których naukę pobierało 324 uczniów. Parafia posiadała 82 dziesięciny gruntów. W 1908 r. cerkiew wzbogaciła się o nowy ikonostas wykonany w Grodnie. Sama zaś parafia wykazywała tendencje szybkiego rozwoju i przed wybuchem I wojny światowej osiągnęła 6625 osób, zamieszkałych w 22 okolicznych wsiach. W sierpniu 1915 r. większość parafii ewakuowała się do Rosji, a opuszczona cerkiew została zamieniona na budynek gospodarczy. W okresie międzywojennym Siemiatycze otrzymały status etatowej parafii, a jej duchowni roztaczali opiekę duszpasterską nad wiernymi także poza jej granicami. W tym czasie Siemiatycze były siedzibą dziekana okręgu siemiatyckiego diecezji grodzieńsko-nowogrodzkiej. Okres II wojny światowej przyniósł dezorganizację życia parafialnego, ofiary w ludziach i wielkie straty materialne. W 1952 r. Siemiatycze podniesione zostały do rangi miasta powiatowego, co spowodowało wzrost liczby mieszkańców. Przypadające 100-lecie cerkwi w 1966 r. stało się okazją do wzbogacenia świątyni o nowe ofiary rzeczowe. Wybuch pożaru 1.05.1973 r. zniweczył poprzednie remonty, lecz z drugiej strony zobowiązywał do ponownego wysiłku. Wiele ikon zostało odrestaurowanych, a sama cerkiew wzbogaciła się o nowe ofiary. W 1982 r. parafia przystąpiła do budowy nowego murowanego parafialnego domu z baptysterium, którego budowę ukończono w 1990 r. i w dniu święta parafialnego poświęcono dom i cerkiew pw. *Św. Męczennika Młodzieńca Gabriela*. W tym też roku przystąpiono do kapitalnego remontu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni. W jego trakcie wymieniono wszystkie stropy oraz stolarkę okiennie-drzwiową na nową dębową. Wykonano tynki zewnętrzne i wewnętrzne, zainstalowano nową instalację elektryczną, nagłośnieniową i alarmową. Drewnianą podłogę zamieniono na posadzkę betonowo-lastrikową pod którą położono system ogrzewczy. Odnowiono wszystkie ikony w ikonostasie, a cała konstrukcja została poddana gruntowej renowacji, natomiast ramy ikon, carskie wrota, i elementy ornamentowe zostały pozłoczone. Uwieńczeniem

prac remontowych było wykonanie polichromii w całym wnętrzu świątyni. Posesja parafialna od strony cerkwi została otoczona parkanem z cegły.

Przełomowym okresem w życiu parafii był rok 1996, gdy z dotychczasowej jednej parafii zostały utworzone cztery samodzielne placówki duszpasterskie. W Siemiatyczach oprócz dotychczasowej parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła, we wschodniej części miasta zwanej Zamoście, utworzono parafię pw. Zmartwychwstania Pańskiego, we wsi Rogawka, przy cmentarnej cerkwi, i we wsi Boratyniec Ruski przystąpiono do budowy murowanej cerkwi.

Była kaplica Św. Aleksandra Newskiego w Siemiatyczach

W 1865 r. w centrum miasta wzniesiono murowaną kaplicę Prawosławną. Znajdował się w niej obraz Św. Aleksandra Newskiego w srebrnej ryzie. W 1901 r. przeprowadzono kapitalny remont, kaplicę ogrodzono ozdobnym murem z cegły. W 1925 r. kaplica została zburzona, a ikonę przeniesiono do cerkwi parafialnej.

Święta parafialne:

Św. Apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca/12 lipca

Św. Praskewy Serbskiej – 14/27 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Miasto Siemiatycze (część zachodnia do rzeki Kamionka) – ul. ul. Anna-polska, Anny Jabłonowskiej, Armii Krajowej (do rzeki Kamionka), Ciecchanowiecka, Dądrowskiego, Drohiczyńska, Głowackiego, Grodzieńska, Kilińskiego, Krótka, Krasickiego, 11 Listopada, Legionów Piłsudskiego. Lewandowskiego, 3 Maja, Małopolska, Nowa, Ogrodowa, Plac Wyzwolenia, Pałacowa, Przybyszewskiego, Powstania Styczniowego, Rogińskiego, Sobieskiego, Ściegiennego, Świętojańska, Szpitalna, Targowa, Walendziuki, Witosa, Wesoła, Zielona, Zaszkolna, Żwirki i Wigury, Żeromskiego oraz wsie: Słochy Annopolskie z kol. Wilczy Dół, Ogrodniki, Wólka nad Bugiem, Turna Mała, Czartajew, kol. Wieremiejki, Laskowszczyzna, Leszczka i Romanówka.

Grunta parafialne:

Plac cerkiewny na którym znajduje się świątynia – pow. 0,7645 ha, posesja parafialna na której są usytuowane budynki mieszkalne i gospodarcze – pow. 2,1707 ha oraz grunta orne w siedmiu działkach o łącznej pow. 9,83 ha. Ogólna pow. gruntów wraz z zamkniętym cmentarzem przy ul. Powstania Styczniowego (0,8470 ha) wynosi 13,6122 ha.

Cmentarze:

W zachowanych księgach zmarłych parafii Siemiatycze pod rokiem 1806 znajduje się notatka mówiąca o utworzeniu wspólnego dla wszystkich wyznań cmentarza. W 1805 r. poświęcono plac, a w rok później zaczęto grzebać na nim zmarłych. Wcześniej zmarli byli chowani na cmentarzu wokół cerkwi. W 1806 r. zbudowano mur wokół cmentarza i podzielono cmentarz na trzy części: dla katolików, unitów i protestantów. Środkowa część została przeznaczona dla parafii grecko-unickiej (później Prawosławnej). 27 kwietnia 1806 r. każda parafia święciła swoją część osobno. Cmentarz zlokalizowano na północnym krańcu miasta, przy drodze wylotowej w kierunku Ciechanowca. W okresie międzywojennym cmentarz katolicki został powiększony. Natomiast Prawosławny, o ogólnej pow. 0,8470 ha został zamknięty w 1970 r.

Cmentarz Komunalny założony został w 1970 r. na północnych krańcach miasta (na dawnych gruntach parafii Prawosławnej z przyłączeniem dawnego cmentarza cholerycznego), na którym odbywają się wszystkie pochówki.

Katechizacja:

Przedszkole nr 3 przy ul. Pałacowej w Siemiatyczach; Katecheta: Walentyna Sadowska

Przedszkole przy Szkole Podstawowej Nr 1 ul. Ogrodowa w Siemiatyczach; Katecheta: Walentyna Sadowska

Przedszkole przy Szkole Podstawowej Nr 2 ul. Świętojańska w Siemiatyczach; Katecheta: Walentyna Sadowska

Szkoła Podstawowa nr 1 w Siemiatyczach; Katecheci: mgr Anna Cyrkun, Ewa Podgórzak

Szkoła Podstawowa nr 2 w Siemiatyczach; Katecheci: Ks. Andrzej Jakimiuk, lektor Andrzej Stremkowski

Szkoła Podstawowa w Czartajewie; Katecheci: Ks. mgr Tomasz Cyrkun, Ks. Jan Awksitijuk

Zespół Szkół Rolniczych w Czartajewie; Katecheci: Ks. mgr Rościśław Białomyzy, Ks. Ireneusz Koziejuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Andrzej Jakimiuk, wik. Ks. prot. Mikołaj Dejnego, wik. ks.prot. Rościśław Białomyzy, Ks. diak. Tomasz Cyrkun, psal. Ks. hiera-
diak. Piotr Jakimiuk.

Duchowieństwo:

Ks. Jelisiej Jefimowicz (1431), Ks. Wasilij Parafinowicz (1605), Ks. Eli-
feriusz Kętrzyński (1614), Ks. Aleksander Oładowski (Hoładowski) (1627,
1631, 1634), Ks. Awksencjusz Twarowski (1631), Ks. Aleksander Oład-
owski (-1643-1646-), Ks. Jerzy Oładowski (1654), Ks. Słochowski ?
(1654), Ks. Dymitr Wierzba (1658), Ks. Jan Wierzba (Wierzbicki) (1660,
1662), Ks. Paweł Stapa Smoleński (1710, 1722 dziekan drohicki, 1724),
wik. Ks. Jan (1722), wik. Ks. Ksawery Duchnowski (1724), Ks. Gabriel
Duchnowski (1750 dziekan drohicki, 1757), Ks. wik. Paweł Pansiewicz
(1758), Ks. Mikołaj Duchnowski (1759 - konsekrowany na biskupa su-
praskiego 29.04.1804 r. - + 21.06. 1805), Ks. wik. Mateusz Budziłowicz
(1771), Ks. wik. Bartłomiej Bańkowski (1778), Ks. Bazyli Dołbieński
(1784), Ks. Stefan Łopaciński (1806), Ks. Jan Pilecki (19.06.1806-
+15.02.1848), Ks. wik. Bazyli Wysiekierski (1840-1844), Ks. Szymon
Kuzmiński (1845), Ks. Stefan Szołgini (25.01.1848-04.1848), Ks. Julian
Lacewicz (25.03.1848-1878), Ks. wik. Benedykt Kulczycki (16.05.1861-
1863), Ks. wik. Mikołaj Leszkiewicz (17.06.1868-), Ks. Józef Giermino-
wicz (23.03.1878-+25.02.1896), Ks. wik. Aleksy Smirnow (15.09.1892-
26.02.1898), Ks. Jan Smirnow (23.05.1896-+18.10.1900), Ks. wik. Jakub
Archangelski (5.03.1898-14.02.1902), Ks. Antoni Dubiński (19.11.1900-
1915 ewakuacja), Ks. wik. Jan Pilichowski (7.03.1902-15.11.1911), Ks.
Aleksander Sawicki (3.06.1912-1915 ewakuacja). Po powrocie z bieżen-
stwa Ks. Zenobiusz Czakwin (7.09.1918-18.06.1922), Ks. Wiaczesław
Skabałanowicz Wiaczesław (9.06.1922-dziekan siemiatycki -11.03.1926),
Ks. wik. Mikołaj Skabałanowicz (9.06.1932-30.05.1934), Ks. Michał
Wiertielnikow (11.08.1934-23.04.1937), Ks. Konstanty Michajłow

(4.04.1936-dziekan siemiatycki- 1939), Ks. wik. Elizeusz Gierasimowicz (12.08.1937-1939 prob.-1945), Ks. wik. Józef Zubowicz (10.03.1942-06.1945), Ks. Piotr Kuźmiuk (4.10.1945-dziekan siemiatycki-1.09.1965), Ks. wik. hierom. Ezekil Martynowicz (1945), Ks. Stanisław Zembrzusi (30.06.1948-21.08.1948), Ks. wik. Antoni Naruszewicz (15.02.1946-dziekan siemiatycki-3.08.1965), Ks. wik. Grzegorz Sosna (18.03.1964-23.03.1987), Ks. Eugeniusz Pańko (1.09.1965-dziekan siemiatycki-21.10.1965), Ks. Andrzej Rutkowski (8.11.1965-15.05.1983), Ks. wik. Eugeniusz Martynowicz (20.05.1979-23.03.1987), Ks. Włodzimierz Doroszkiewicz (15.05.1983-1.07.1986), Ks. wik. Stanisław Strach (4.09.1986-6.12.1986), Ks. Grzegorz Misiejuk (21.10.1986-23.03.1987), Ks. wik. Mikołaj Mielniczuk (19.01.1987- prob. (28.12.1987-18.01.1988) -16.08.1996), Ks. Andrzej Jakimiuk (26.03.1988-), Ks. wik. Borys Domaracki (26.03.1988-16.08.1996), Ks. wik. Mirosław Mołotowicz (28.12.1989-16.08.1996), Ks. wik. Mikołaj Dejnego (11.02.1991-), Ks. wik. Marek Jakimiuk (4.07.1993-25.03.1996 ponownie 4.07.1996-12.03.1998), Ks. wik. Andrzej Opolski (1.08.1996-16.08.1996), Ks. wik. Rościsław Biełomyzy (1999 -).

Literatura:

Duchownoe zaweščanie Bohuša Bohovitonoviča (1529 g.). *GGV* 1847 cz. II nr 36 s. 1-4; - *Wiad. PAKP* 1983 nr 3 s. 97-99; I. Germinović, Obnovlenie Grabarskoj cerkvi v Semjatičeskom prichode. *LEV* 1865 nr 8 s. 73-4; *GGV* 1865 nr 5 s. 5; *LEV* 1865 s. 970, 1884 s. 299, 1885 s. 30, 1888 s. 91, 1891 s. 112, 1897 s. 437; F. A. Grebenščikov, *Etnografičeskij i istoričeskij očerk m. Semjatiči i Smjatičeskoj pravoslavnoj cerkvi*. *LEV* 1877 nr 4-11, odb.; Mestečko Semjatiči. *Drevnaja i Novaja Rosija* 1877 s. 89; *GEV* 1905 s. 406, 1906 s. 1125, 1908 s. 313-315, 1911 s. 85-86; A. Naruševič, Prestol'nyj prazdnik v Semjatičeskom prichode. *Cer. Vest.* 1954 nr 3 s. 9.; I. Gilewski, *Siemiatycze. Zarys monografii od pradziejów do 1939 r.* Siemiatycze 1958; E. Pan'ko, *Istorija pravoslavnoj cerkvi v Smjatičach*. *Cer. Vest.* 1966 nr 9-10, 1967 nr 3; Pożar cerkwi w Siemiatyczach, 1.05.1973 r. *Gaz. Biał.* 4.05.1973 r. nr 121; *Dokumentacja konserwatorska 3 obrazów z ikonostasu (Ostatnia Wieczerza, MB z Dzieciątkiem i Chrystus Błogosławiący)*. PPPKZ, Warszawa 1973 *mnp*s; *Zespół cmentarzy parafialnych. Studium historyczno-przestrzenne*. Oprac. M. Jankowska. Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, Białystok (?) *mnp*s; A. C h o r o b i ń s k a - M i s t a l: *Z dziejów Siemiatycz II poł. XVIII w. Działalność reformatorska Anny Jabłonowskiej*. Białystok 1978; G. Sosna, *Rys historyczny parafii prawosławnej Siemiatycze na tle historii miasta*. *Wiad. PAKP* 1983 nr 3 s. 53-103, odb.; - [w:] *Studia i materiały do dziejów Siemiatycz*. Praca zbiorowa pod red. H. Majeckiego. Warszawa 1989 s. 51-63, tab., il.; - *Cerkiew w Siemiatyczach*. *Tyg. Podl.* 21.09.1986 r. nr 38(202) s. 12; K. Morawski, *Milczące ikony*. *Przeg. Tyg.* 8.11.1987 r. nr 45(293) s. 8-9;

W. Jarmolik, Sudymontowicze - średniowieczni właściciele Siemiatycz. *Białostoczczyzna* 1990 nr 4(20) s. 33-34; (m-i), Włamanie do cerkwi w Siemiatyczach. *Gaz. Współ.* 24.01.1991 r. nr 17 s. 2; [R. Sasna, M. Sacharević] R.S., M.S.: Historyja Smjacickaha pravaslaunaha prichoda. *Niva* 11.10.1992 r. nr 41- 43, il.; A. Laszuk, Parafia siemiatycka (rzyms.-kat.) i jej mieszkańcy w XVIII w. *Białostoczczyzna* 1993 nr 2 s. 25-29; L. Dacewicz, W sprawie mieszkańców XVIII-wiecznej parafii siemiatyckiej. *Polem. Białostoczczyzna* 1994 nr 1 s. 108-109; A. Laszuk, Jeszcze raz w sprawie mieszkańców XVIII-wiecznej parafii siemiatyckiej. *Białostoczczyzna* 1994 nr 3 s. 130-131; List. Proboszcz parafii prawosławnej w Siemiatyczach Ks. Andrzej Jakimiuk do burmistrza m. Siemiatycz Andrzeja Kochańskiego (w sprawie obchodów rocznicowych). *Czasopis* 1995 nr 6 s. 26-27. *Katalog Zabytków Sztuki. Seria Nowa T. XII Z. 1. Województwo Białostockie*. Pod red. Marii Kałamańskiej-Saeed. *Siemiatycze, Drohiczyn i okolice*. Warszawa 1996; Nowe parafie prawosławne. *Głos Siemiatycz* 17.09.1996 r. nr 19(159) s.3.

SIEMIATYCZE

Parafia Zmartwychwstania Pańskiego

17-300 Siemiatycze

ul. Sikorskiego 3

tel. (0-85) 655-66-02

W 1992 r. na nowopowstałym osiedlu „Górne”, we wschodniej części miasta, zakupiono pod budowę cerkwi plac o pow. 1,07 ha. Po zbudowaniu nowego domu parafialnego w parafii Św. App. Piotra i Pawła w Siemiatyczach, starą plebanię przewieziono i zaadaptowano na cerkiew pw. Św. Proroka *Eliasza* na nowym miejscu. Na wyposażenie wzięto między innymi pierwotny ikonostas z obecnej cerkwi Św. *Apostolów Piotra i Pawła* zbudowanej w 1866 r. oraz inne utensylia.

Decyzją Metropolity Bazylego z 16 sierpnia 1996 r. erygowano parafię pw. *Zmartwychwstania Pańskiego*, wydzielając ją, z dotychczasowej parafii Św. *App. Piotra i Pawła*. Granica obu parafii przebiega wzdłuż rzeki Kamionki. Parafia poczyniła starania o budowę murowanej parafialnej świątyni. 14 października 1998 r. patriarcha Konstantynopola Bartłomiej I poświęcił kamień węgielny pod budowę nowej cerkwi.

Święto parafialne:

Zmartwychwstania Pańskiego – Trzeci dzień Wielkanocy (Paschy)

Św. *Proroka Eliasza* – 19 lipca/2 sierpnia

Cerkiew *Zmartwychwstania Pańskiego* w Siemiatyczach (czasowa)

Miejscowości stanowiące parafię:

Siemiatycze, ulice: Akcyjowa, Asnyka, Armii Krajowej (od rzeki Kamionka), Bukowa, Berlinga, Brzozowa, Bohaterów M.Cassino, Chopina, Dębowa, Fabryczna, Gilewskiego, Górna, Kościuszki, Kochanowskiego, Kasztanowa, Krzywa, Konopnickiej, Klonowa, Kraszewskiego, Leszczyńska, Lipowa, Mickiewicza, Moniuszki, Nałkowskiej, Norwida, Nadrzeczna, Osiedle „Hortex”, Obrońców Wizny, Obrońców Warszawy, Obrońców Helu, Obrońców Westerplatte, Orzeszkowej, Prusa, Pona, Reja, Reymonta, Reginisa, Sikorskiego, Słowiczyńska, Słowackiego, Sienkiewicza, Spacerowa, Sosnowa, Świerkowa, Wierzbowa, Wysoka, Osiedle „Wysokie” oraz wsie Baciki Bliższe, Baciki Średnie, Baciki Dalsze, Kajanka i Turna Duża.

Grunta parafialne:

Pod cerkwią – 1,07 ha, grunta rolne – 15,31 ha.

Cmentarz:

Założony w 1997 r. przy drodze w kierunku Boratyńca Lackiego, o pow. 4 ha.

Katechizacja:

Zespół Szkół w Siemiatyczach; Katecheta: Ks. mgr Mikołaj Mielniczuk; Szkoła Podstawowa nr 3 w Siemiatyczach; Katecheci: Ks. mgr Bazyli Litwiniuk, Ks. diak. Michał Androsiuk i mgr Walentyna Androsiuk.

Szkoła Podstawowa w Tołwinie; Katecheta: Ks. diak. Michał Androsiuk.

Szkoła Podstawowa przy Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Bacikach Średnich; Katecheta: Ks. mgr Bazyli Litwiniuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Bazyli Litwiniuk (16.08.1996 -), wik. Ks. prot. Mikołaj Mielniczuk (16.08.1996 -), Ks. diak. Michał Androsiuk (16.08.1996 -).

Literatura:

A. Karpowicz, Zgoda buduje. *Przeg. Prawosl.* 1992 nr 9(87) s. 4-5, il.; Podziękowanie duchowieństwu przez parafian z osiedla „Zamoście” za zbudowanie nowej cerkwi pw. Św. Eliasza. *Przeg. Prawosl.* 1992 nr 12(90) s. 27; (r), Nowa cerkiew w Siemiatyczach. *Głos Siemiatycz* 1998 nr 1(194) s. 1, rys.

TELATYCZE

Parafia Św. Kosmy i Damiana
17-333 Tymianka

Cerkiew w Telatyczach zapewne istniała już w XVI w. Zachowany dokument z 1629 r. świadczy o niekorzystnym stosunku kolatorów do świątyni i duchownych. W skardze złożonej do ksiąg grodzkich, czytamy: *Ja Terentij Hoładowski prezbiter cerkwi Telatyckiej, z wielkim i nieżnosnym żalem donoszę iako Radzie na pana Krasuskiego i małżonkę ... o tym że wziąwszy przed sobą zły zamysł i jakąś niesłuszną nienawiść przeciwko mnie i małżonce mojej ... wszystko to jako człowiek duchowny spokoju Bożego pragnący, mimo siebie przepuszczał i skromnie to wszystko znosił ... przyszedłszy do domu mego w Telatyczach ... itam zastawszy małżonkę Anastazję z córką, bez żadnej przyczyny gwałtownie i Nielito-*

ściwie zbili kijami ... Gdy proboszcz uskarżał się przed panem Krasuskim ten powiedział: *ciebie z żoną zabijemy i majątność wszystką ogniem wypalimy i koniecznie tu korzenie się nie będziesz* ... Pozostając pod taką „opieką” trudno nie wyobrazić sobie jaki był stosunek do duchownego, do Domu Bożego ale i czasy były przełomowe, podyktowane propagowaniem unii kościelnej przez kolatorów, którzy byli rzeczywistymi władcami ludu i duchownych.

Zachowana wizyta generalna z roku 1725 dekanatu kamienieckiego cerkwi Telatyckiej *pod Tytułem Wniebowstąpienia Jezusa Pana Naszego pod Tytułem fundacyi Ich MM PP Telatyckich przy ktorej ad praesens Probitera Nie masz wakuie post fata Sp. Bazylego Pietrzykowskiego, bez zadnego Administratora Cerkiewka Alias Szopka prosta barzo mizerna między słupy deskami zarzucona bez podłogi. Mieyscami słoma trocha a mieyscami Niebem pokryta* ... Niewiadomym pozostaje dalszy los cerkwi w Telatyczach. O istnieniu zaś parafii świadczą księgi metrykalne z lat 1777-1801. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1900 r. cerkiew została zbudowana w latach 1799-1802.

Do czasów współczesnych zachowała się oryginalna *Księga Metryk* z lat 1827-1834, skąd wiadomym jest, że parafię stanowiły wsie Pieszczałka, Siemichocze, Stowpcy (Stołby), Tymianka i Wierzchpole (Werpol). Liczba parafian w 1847 wynosiła 978 osób. Sama cerkiew była remontowana w 1865 r. Założone w 1864 r. bractwo było motorem wszelkich poczynań w parafii. Zadbana świątynia wzbogaciła się o ofiary rzeczowe. W 1870 r. otwarto cerkiewno-parafialną szkołę z 13 chłopcami. Liczba parafian w 1878 r. wynosiła 1095 osób. W latach 80-tych założono szkołę *gramoty* oraz *narodnoje uczyliszcze* w Siemichoczach. Ziemi cerkiewnej użytkowanej przez duchowieństwo 33 dziesięcin 1750 sążni. W 1867 r. przyłączono dla parafii jeszcze 70 dziesięcin gruntów położonych w różnych miejscach. Na początku XX w. w Telatyczach przystąpiono do wzniesienia parafialnej świątyni, która 22 października 1903 r. została uroczystie poświęcona pw. *Św. Kosmy i Damiana*. Z tego okresu pochodzi ogromny kamień położony przed wejściem do cerkwi w Telatyczach. Prawdopodobnie został on przywieziony z cmentarza we wsi Pieszczałka, a napis wyryty na nim ze znakiem krzyża w półksiężycu brzmi: *tut leżił pan Fiodor Mackiewicz ziat' pana Turów*. Ta pamiątka świadczy o dawnych właścicielach tej okolicy. Nowo zbudowana cerkiew znajdowała się

Cerkiew
Św. Kosmy
i Damiana
w Telatyczach

w dekanacie wysokolitewskim diecezji grodzieńsko-brzeskiej, z liczbą parafian 1630 osób, zamieszkałych we wsiach Werpól, Sołbcy, Siemichocze, Tymianka i Pieszczatka. Ziemi cerkiewnej 33 dziesięcin. Dobrze zorganizowane bractwo gorliwie opiekowało się uposażeniem świątyni, co znalazło wyraz wdzięczności w *Blagosłowiennych Gramotach* przekazywane przez Władze Duchowne, które dochowały się do dzisiaj i możemy zobaczyć je w cerkwi. Sam wpis do *bractwa* przebiegał bardzo uroczystość podczas Świętej Liturgii, co zachowało się do dzisiaj. Zakupiona przez bractwo ikona *Wniebowstąpienia Pańskiego* w 1908 r. podtrzymała tradycję święta parafialnego, które było wezwaniem dawnych cerkwi.

Po I wojnie światowej ludność wracała z *bieżeństwa* w latach 1918-1920. Cerkiew w Telatyczach otrzymała status parafii etatowej i znajdowała się w diecezji poleskiej. Po II wojnie światowej Telatycze należą do dekanatu siemiatyckiego diecezji warszawsko-bielskiej. Według *Klirovoj Vedomosti* z 1949 r. parafię stanowią miejscowości: Telatycze – 3 domy, Anusin – 7, Stołbce – 42, Siemichocze – 98, Tymianka – 81, Pieszczatka – 24, Litwinowicze – 64, Werpól – 63, Borysowszczyzna – 16 i pół wsi Wilanowo – 15 domów. Ilość wiernych 2050 osób. Dnia 27 kwietnia 1951 r. Skarb Państwa przejął grunta cerkiewne o pow. 32,5 ha, pozostawiając parafii 7,28 ha. Dopiero w 1995 r. władze państwowe dokonały zwrotu gruntów cerkiewnych. Sama cerkiew zachowana jest w dobrym stanie i stale wzbogacana. W latach 60-tych została ogrodzona siatką umocowaną w betonowych słupach. Dotychczasowe drewniane, budynki parafialne wymieniono na mury, a dom parafialny zbudowany w 1875 r. gruntownie zmodernizowano. W latach 70-tych cerkiew została zelektryfikowana, a w 1978 r. dach cerkwi wraz z dzwonnica pokryto nową ocynkowaną blachą. Wewnątrz cerkwi w latach 1992-1995 wykonano prace konserwatorskie i renowacyjne ikon, pozłożono detale dekoracyjne, kolumny i ramy ikon.

Święta parafialne:

Wniebowstąpienia Pańskiego – 40 dzień po Wielkanocy

Św. Kosmy i Damiana – 1/14 listopada

Cerkiew cmentarna *Święcia Głowy Św. Jana Chrzciciela*

Na cmentarzu cerkiew istniała już w 1867 r. Obecna zbudowana została w 1938 r., na planie dwóch czworoboków z prostokątną częścią ołtarzową i kwadratowym korpusem, poprzedzonym od zachodu gankiem na dwóch słupach. Dach kryty blachą. Gruntownie wyremontowana w 1970 r.

Miejscowości stanowiące parafię:

Telatycze, Anusin, Stołbce, Siemichocze, Tymianka, Pieszczatka, Litwinowicze, Werpól, Borysowszczyzna i pół wsi Wilanowo

Cmentarz:

W Telatyczach o pow. 1,98 ha. W 1972 r. zawłaszczono na cmentarz komunalny, w 1995 odzyskano na rzecz parafii.

Grunta parafialne:

W 1951 r. ziemię cerkiewną zabrano a parafii pozostawiono wraz z cerkwią i siedzibą 7,28 ha. Decyzją władz państwowych w 1995 r. zwrócono 32,38 ha. Obecnie parafia bez cmentarza posiada łącznie 39,66 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Siemichoczach; Katecheci: Ks. Włodzimierz Sawczuk i Halina Szwed.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Włodzimierz Sawczuk

Duchowieństwo:

Ks. Terencjusz Hołodowski (1629), Ks. Jana Czynkowski (1676), Ks. Bazyli Pietrzykowski (1724), Aleksander Kurhanowicz (1827), Adam Horaczko (1828-1841), Ks. Piotr Sołóściukiewicz (1846-+19.07.1868), Ks. Bazyli Kraskowski (08.1868-14.04.1895), Ks. Konstanty Sawicz (11.05.1895-8.12.1900), Ks. Leonidas Ruppert (17.11.1903-4.03.1905), Ks. Piotr Lejt (25.04.1905-15.11.1913), Ks. Piotr Łagonda (28.04.1914 - 1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* ponownie Ks. Piotr Łagonda (1919-+11.05.1937), Ks. Mikołaj Mironowicz (23.05.1937-1939), Ks. Włodzimierz Antiporowicz (8.02.1940-14.12.1951), Ks. ihumen Alipiusz Kołodko (01.1952-09.1952), Ks. Piotr Miedwiediew (28.08.1952-17.02.1954), Ks. Bazyli Zabrocki (17.07.1954-18.08.1966), Ks. Włodzimierz Zduniuk (18.08.1966-8.08.1998), Ks. wik. Mirosław Oreszczuk (17.04.1997-), Ks. Włodzimierz Sawczuk (8.08.1998 -).

Literatura:

LEV 1865 s. 452; 1866 s. 565; 1872 s. 840; 1880 s. 34; 1882 s. 219, 237; 1885 s. 413; 1898 s. 70; 1900 s. 12; *Udar molnii v cerkov' v Teljatičach* (9.06.1885). *LEV* 1885 s. 277; *GEV* 1903 s. 441; 1908 s. 245; 1909 s. 148; 1912 s. 135; *O napravlenii dejatel'nosti cerkovnych bratstv na pol'zu mestnych cerkvej i cerkovno-prichodskich škol.* [O bratstve cerkvi v Teljatičach]. *LEV* 1888 nr 45 s. 381-383; P. Lejt, *Iz sela Teljatič, Brestskogo uезда.* *GEV* 1913 nr 8/9 s. 97-101; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej posiadłości na Podlasiu w XV i XVI w.* Wrocław 1951; M. Hajduk, Barysauścyna. *Krajaznaucy slownik.* *Niva* 18.06.1978 r. nr 25 s. 1, 4; - *Vilinava.* *Krajaznaucy slownik.* *Niva* 18.11.1979 r. nr 46 s. 1, 4; - *Verpal'.* *Krajaznaucy slownik.* *Niva* 29.11.1981r. nr 48 s. 1, 5; Tymianka [w:] *Atlas Białostoczczyzny* 1, 62]. [R. Sasna] R.S., *Pomniki kultury. Carkva u Cjaljacičach.*

Niva 23.10.1983 r. nr 43 s. 6, 8; I. Snarski, Cerkiew w Telatyczach. *Kur. Podl.* 25-27.03.1988 r. nr 60 6, rys.; J. Hawryljuk, Nadmohil'na plyta Fedorovi Mackevyčovi. Pam'jatki našaho mynuloho. *Nad Buhom i Narvoju* 1991 nr 11 s. 1, rys.

TOKARY

Parafia Ikony „Matki Bożej Wszystkich Strapionych Radość”

17-334 Klukowicze

tel. (0-85) 657-46-68

Akt fundacji gruntów pochodzi z 1592 r. i brzmi: *ruska starodawna cerkiew Tokarewska otrzymuje nadział ziemi 1 włoka i pięć morgów*. Pod koniec XIX w. we wsi Tokary znajdowała się cerkiew drewniana z dzwonicą z 1816 r. Liczba parafian wynosiła 2734 osoby zamieszkałe w 7 wsiach: Tokary, Wielinowo, Wolka, Zalesie, Zarecze, Maczuliszcze (Mohuliszczcze ?) i Klukowicze. Do parafii należała również filialna cerkiew pw. *Przemienienia Pańskiego* w uroczysku Pauki. Ziemi cerkiewnej 69 dziesięcin 2200 sążni. Na początku XX w. parafia Tokary obejmowała wsie Tokary, Wielinowo, Klukowicze i Wolka z liczbą 1740 osób i 23 dziesięciny ziemi cerkiewnej. W parafii były 3 szkoły *gramoty* z 75 uczniami i *narodnoje uczyliszcze* z 68 uczniami. W 1912 r. zbudowano cerkiew na cudownym źródleku w uroczysku *Koterka*, która okazała się zbawienną dla obecnej parafii.

Historia cerkwi w uroczysku Koterka sięga roku 1852. Na trzeci dzień *Świętej Trójcy*, mieszkanka wsi Tokary Eufrozyna Iwaszczuk wybrała się zbierać szczaw. W pewnej chwili stanęła przed nią nieznajoma kobieta. Powiedziała, że święto ustanowiono przez Boga po to, aby ludzie chodzili do cerkwi, a nie pracowali. Na dowód tego powiedziała, że okolicę nawiedzi morowe powietrze (co miało miejsce w 1853 r.). Na koniec poleciła miejscowemu duchownemu, aby ludność modliła się i prosiła Boga o przebaczenie. Po tym postać zniknęła, i nie było wątpliwości, że to Matka Boża. Proboszcz Szymon Budziłowicz bez wiedzy władz zwierzchnich postawił krzyż w miejscu objawienia. Z czasem zaczęły przybywać tu tłumy ludzi różnych stanów i wyznań. Pielgrzymów było coraz więcej, a liczni chorzy doznawali łaski cudownego uzdrowienia. Władze cerkiewne poleciły przenieść ustawiony krzyż z uroczyska na miejscowy cmentarz.

Cerkiew
*Ikony „Matki Bożej
Wszystkich
Strapionych Radość”*
w Tokarach

Po pewnym czasie okazało się, że w miejscu gdzie stał krzyż, pojawiło się źródło. Tłumy pielgrzymów ponownie odwiedzały miejsce, a woda ze źródła była pomocną w cierpieniach i wielu chorych zostało uzdrowionych. Kolejni proboszczowie rozpoczęli starania o wzniesienie kaplicy, by na miejscu odprawiać nabożeństwa. Po wielu zabiegach, władze zwierzchnie zezwoliły na odbycie procesji z parafialnej cerkwi do uroczyska *Koterka* w trzeci dzień *Świętej Trójcy*. Ostatecznie powołano komitet budowy cerkwi i 19 maja 1909 r. położono kamień węgielny. Zgromadzone ofiary dały możliwość wybudowania okazałej świątyni, bogato wyposażonej, którą 29 lipca 1912 r. poświęcono.

W okresie międzywojennym cerkiew w Tokarach otrzymała status parafii etatowej, i ze względu na cudowne źródło zwane *Krynoczka*, była miejscem licznych pielgrzymek. Miejscowy proboszcz w latach 1944-48 był dziekanem okręgu tokarskiego. Zmiany zaistniałe po II wojnie światowej sparaliżowały życie parafialne. Wytyczona granica państwa w 1947 r., przebiegała dokładnie przez środek wsi. Tokary – duża wieś wraz z cerkwią i kościołem na dwóch przeciwległych końcach długości ok. 3 km z 200 domostwami, została bardzo niekorzystnie podzielona. Po stronie ZSRR pozostała cerkiew parafialna Św. Archanioła Michała wraz z zabudowaniami oraz cmentarz i ziemia cerkiewna. Po stronie polskiej jedynie cerkiew w uroczysku *Koterka*, w odległości 2 km od wsi Tokary. W tych okolicznościach 1948 r. erygowano parafię Tokary pw. *Ikony Matki Bożej Wszystkich Strapionych Radość*. Cmentarz grzebalny założono w odległości ok. 0,5 km. Dom parafialny skromny, początkowo drewniany, wzniesiony we wsi położonej o 2 km od cerkwi, w latach 80-tych zamieniony na murowany. Cerkiew bez instalacji elektrycznej, pięknej architektury, zadbana, bogato wyposażona, ikonostas ostatnio pozłożony, usytuowana w krajobrazie leśnym, stanowi perłę turystyczną, a dla pielgrzymów stanowi miejsce Opatrzności Bożej.

Święta parafialne:

Trzeci Dzień Świętej Trójcy – święto ruchome

Ikony Matki Bożej Wszystkich Strapionych Radość – 25 października/
6 listopada

Miejscowości stanowiące parafię:

Wsie: Tokary, Klukowicze i pół wsi Wilinowo

Grunta cerkiewne:

Siedlisko o pow. 0,22 ha, pastwiska – 0,94 ha i pod cerkwią – 0,29 ha.

Cmentarz:

Po wytyczeniu granicy państwowej w 1947 r. cerkiew i cmentarz parafialny pozostały po stronie białoruskiej. Ostatecznie granicę zamknięto 28 maja 1948 r. Tegoż roku założono cmentarz opodal cerkwi w Koterce

o pow. 0,40 ha i pierwszy pogrzeb miał miejsce w grudniu 1948 r. Ostatnio powiększono cmentarz o 0,38 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Tokarach; Katecheta: Ks. Ireneusz Koziejuk
Szkoła Podstawowa w Klukowiczach; Katecheta: Ks. Ireneusz Koziejuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Ireneusz Koziejuk

Duchowieństwo:

Ks. Szymon Budiłowicz (1849-25.03.1863), Ks. Aleksy Leczycki (25.03.1863-20.06.1895), Ks. Jakub Illukiewicz (20.06.1895-24.10.1900), Ks. Konstanty Sawicz (8.12.1900-1915). Po powrocie z bieżęstwa Ks. Jan Antiporowicz (15.06.1942-5.04.1948). W nowych granicach parafii - Ks. Leonidas Czystowski (6.04.1948-22.05.1952), Ks. Anatol Niedzielko (21.04.1953-6.06.1970), Ks. Aleksander Wiszenko (11.04.1970-12.09.1974), Ks. Eugeniusz Naumow (2.10.1974- ?), Ks. Aleksander Wiszenko (11.01.1975-16.05.1978), Ks. Aleksy Szepielow (1978-1993), Ks. Mirosław Awksietijuk (31.01.1994 -8.08.1998), Ks. Ireneusz Koziejuk (8.08.1998 -).

Literatura:

M. Ignatovskij, 14 sentjabrja 1886 g. v prichode Tokary. *LEV* 1886 nr 50 s. 495-496; *LEV* s. 181, 294; *GEV* 1903 s. 465; 1907 s. 377-378; 1912 s. 255, 332-335; 1913 s. 106; K. Savić, Cerkovnoe torżestvo v sele [ur. Koterka]. *GEV* 1912 nr 40 s. 418-432; S. Kamin'skij, Poezdka mitropolita po Podljaśju. [5.06.1928 g., Tokary]. *Voskr. Čtenie* 1928 nr 38 s. 569-570; Čudesnoe iscelenie bol'nogo. *Voskr. Čtenie* 1926 nr 38 s. 601-602; Učastnik, Chramovoj prazdnik v sele Tokarach. *Voskr. Čtenie* 1939 nr 24 s. 380; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.* Wrocław 1951; A. Narušević, V sele Tokary. *Cer. Vest.* 1958 nr 8/9 s. 28-32; A. Višenko, Iz prichodskoj letopisi (Tokarskoj cerkvi). *Cer. Vest.* 1972 nr 6 s. 10-13; P. Bajko, Cerkiew w uroczysku Koterka. *Tyg. Podl.* 1987 nr 7 s. 5; A. Matreńczyk, Z krestnym chodom przez granicę [z Tokar do Tokar]. *Tyg. Podl.* 1990 nr 7/8 s. 11; Foto cerkwi w Tokarach (BSRR). *Niva* 1991 nr 24 s. 5; J. Zieleniewski, Delimitacja północno-wschodniego odcinka granicy państwowej między RP a ZSRR w latach 1944-1947 i związane z nim problemy narodowościowe. *Rubież* 1992, I, 46-61; A. Kwiatkowska, I ptak nie przeleci ... [Tokary]. *Gaz. Współ.* 1993 nr 191 s. 10-11;

ŻERCZYCE

Parafia Św. Dymitra Sołuńskiego

17-330 Nurzec

tel. (0-85) 657-50-11

Datę powstania cerkwi w Żerczycach niektórzy wyznaczają na 1001 r., zgodnie z zapisem w *wizytach generalnych* z XVIII w. Jednak zachowane źródła pisane pochodzą dopiero z XVI w. W 1583 r. wymieniony jest duchowny Jakub Kuźmicz. W 1651(4) r. odnotowano objawienie się Ikony Matki Bożej *Tichwińskiej*, zaś jako fundator cerkwi w 1662 wymieniana jest ... *Pani Kniahini Heleny Moskiewki Połubinsky*. Duchownym w 1662 r. był Pocij Fedorowicz. *Wizyta* z roku 1726 informuje o cerkwi dekanatu drohickiego, ... *pod Tytułem S. Demetryusza Męczenika Colationis IKM-sci przy ktorej zostaje ad prasens W Ociec Prokopi Szalicki Prezbiter Zyrzycki* ... Cerkiew została zniszczona przez pożar, a na tym miejscu wybudowano ... *malutką szopkę postawiono i słomą pokryto* ... *Dzwonniczka osobno od Cerkwie na czterech Słupkach* ... Z wyposażenia cerkwi ... *Namiesnych Obrazow dwa z Ottarzykami ubogiem. Carskie Drzwi stolarskiej [roboty] z wierzchem w Listwach opravne pomalowane* ... *Ieszcze sie znajduie Obrazow roznych z Moskiewskiem i czterynascie. Fundusz Heleny Moskiewki Sapieżyney Kniahini Połubinsky* ... *aktykowany Grodzie Mielnickim we wtorek po trzech krolach w Roku 1662*.

Do cerkwi należały 2 włoki gruntu w trzech poletkach oraz ... *dziesięcina z Żerczyc, Zalesia, Pokaniewa y Zabłocia* ... która została zabrana na rzecz kościoła milejczyckiego. Według wizyty z 1789 r. cerkiew ... *wsi Żerczycach Sytuowana z drzewa Wybudowana w [lisice] wzięta y okuzuchowana Tarcicami* ... *Cmentarz Dylami wkoło ogrodzony z Zamknięciem, na tym Cmentarzu Dzwonica na Czterech słupach stara zruynowana* ... *Parochem prezentowany Jakub Sokołowski* ... *Parochię tworzą wsie Żerczyce, Zalesie, Pakuniew, Zabłocie, Moszczona i wieś Młynarze*. Po przyłączeniu parafii do Kościoła Prawosławnego, liczba parafian w 1847 r. wynosiła 1026 osób. 25 maja 1872 r. poświęcono nowozbudowaną murywaną cerkiew wraz z dzwonnica według projektu Leonarda Krzyżanowskiego. Świątynia wzbogaciła się o ofiary rzeczowe. Według zarządzenia litewskiej diecezji z 1875 r., cerkiew żerczycka, dekanatu drohiczynskiego z etatem proboszcza i psalmisty skupiała miejscowości: Grabarka, Mosz-

czona, Pakaniewo, Suminszczyń-Wolka, Zabłocie, Zalesie i Żerczyce. Liczba parafian w 1878 r. wynosiła 1440 osób. W latach 80-tych na terenie parafii zorganizowano szkolnictwo cerkiewne. Powstały szkoły *gramoty* w Zalesiu, Moszczonie, Pakaniewie i Zabłociu. Liczba parafian stale wzrastała i pod koniec lat 90-tych wynosiła 1875 osób. Na początku XX wieku parafia znalazła się w diecezji grodzieńskiej i liczba wiernych wynosiła 2085 osób, było 5 szkół *gramoty* ze 169 uczniami i 1 szkoła cerkiewno-parafialna. Ziemi cerkiewnej 79 dziesięcin, a parafię tworzyły wsie: Żerczyce, Zalesie, Zabłocie, Pakaniewo, Moszczona, Sycze, Wakułowicze, Grabarka, Wolka i Sycze.

Po I wojnie światowej sytuacja w parafii diametralnie się zmieniła. Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew nie otrzymała statusu parafii i została przyłączona do parafii Milejczyce. Z chwilą utworzenia w 1928 r. etatowej filii milejczyckiej parafii w Rogaczach przyłączono cerkiew w Żerczycach. Grunta cerkiewne zostały zabrane pod Zarząd Dyrekcji Lasów Państwowych w Siedlcach. Troska o utrzymanie świątyni spoczywała na wiernych. Przy cerkwi istniało bractwo męskie pw. *Św. Dymitra Soluńskiego* i żeńskie *Św. Marii Magdaleny*. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1938 r. wyznawców przy cerkwi w Żerczycach zarejestrowano 2475 zamieszkałych w 569 domach, a mianowicie: Żerczyce – 88 domów i 360 osób, Żurobice – 95 i 394, Zalesie – 99 i 406, Zabłocie – 51 i 223, Moszczona Pańska – 92 i 446, Sycze – 42 i 204, Wakułowicze – 16 i 75, Grabarka – 23 i 78, Szumiłówka – 21 i 57, kol. Augustynka – 5 i 32, kol. Sokóle – 17 i 74, os. kol. Nurzec – 23 i 78. Mimo niekorzystnych warunków dla nieetatowych parafii (brak ziemi, budynków), życie religijne skupiało się przy świątyni. Taki stan trwał do wybuchu II wojny światowej. Z chwilą zorganizowania parafii w 1940 r. odbudowano budynki parafialne. Podczas działań wojennych 22 lipca 1944 r. odremontowana cerkiew wraz z dzwonnica, plebania, budynki gospodarcze a także wieś Żerczyce została zbombardowana i spalona. Życie religijne skupiło się przy cerkwi cmentarnej w Żerczycach. Niespokojne lata powojenne zmusiły wielu parafian do ewakuowania się do BSSR. W związku z powstaniem klasztoru żeńskiego na Św. Górze Grabarce, odłączono od parafii Żerczyce wsie Wakułowicze i Grabarkę, i przyłączono do parafii klasztornej. Odbudowano cerkiew i budynki parafialne. W nerteksie umieszczono tablicę z okazji poświęcenia cerkwi 10 lipca 1951 r., umieszczając na niej nazwiska duchownych żerczyckiej parafii (nie-

Cerkiew
Św. Dymitra
Soluńskiego
w Żerczycach

zbyt dokładna). Liczba parafian wynosiła 1331 osób zamieszkałych w 275 domach, a mianowicie: Żerczyce – 37 domów, Zalesie – 34, Zabłocie – 20, Moszczona Pańska – 82, Sycze – 33, os. kol. Nurzec – 24, kol. Sokóle – 8, Hornowszczyzna – 1, Augustynka – 3 oraz Żurobice – 18. Odremontowana cerkiew stopniowo wzbogacała się o ofiary rzeczowe. Zadbano o nową ikonę Matki *Bożej Tichwińskiej*, w miejscu spalonej, szczególnie od wieków czczonej. Plebanię zmodernizowano. Ostatnio wzniesiono okazałą bramę cerkiewną, a posesję parafialną otoczono parkanem z cegły.

Cerkiew cmentarna Św. Wiery, Nadzieży i Luby i ich matki Sofii w Żerczycach

Po wybudowaniu cerkwi parafialnej w 1872 r., w następnym roku wzniesiono świątynię na cmentarzu. Wykorzystano materiał ze starej cerkwi, uzupełniając nowym. Poświęcenia dokonano w 1929 r.

Cerkiew filialna Św. Archaniola Michała w Żurobicach.

Cerkiew istniała już w XVI w. Dokument z 25.11.1644 r. złożony do sądu, to skarga duchownego Zachariusza Dokudowskiego o pobicie. Ze źródeł pisanych dowiadujemy się, że w 1662 r. fundatorem cerkwi była Helena Połubińska księżna Moskiewska, która na uposażenie przekazała 2 włóki gruntu. *Wizyta generalna z 1726 r. cerkiew zilustrowała następująco: ... pod Tytułem S. Michała Archaniola Colationis IKMsci przy ktorej zostaje ad praesens W Ociec Ian Iabłoński Prezbiter Zurobicki. Cerkiew Drewniana z fundamentem wszytka Nowa pod Dachem gątowym z kopułą iedną y krzyżem żelaznym. Cmętarz wkoło oparkaniony ... Dzwonniczka osobno ... Babiniec z Cerkwią rowny w zrębie pod iednym Dachem ... kratki z kryłosami dwoma przed ktoremi Ołtarzow dwa snickerskiej roboty sobie podobnych ab oppositto stojących ieden z Obrazem S. Mikołaiia na wierzchu Obraz S. Antoniego ... a drugi z Obrazem S. Michała ieszcze nie malowany. Deisusu y Carskich Drzwi Nie masz. Apostołowie y Prorocy roznie po Cerkwie rozpierzchnięte. Drzwi Carskie starey Cerkwie Na Chor zawleczone. Namiesnych Nie widac Obrazow Ołtarz wiellki przy scienie na Stole z Obrazem Zmartwychwstania barzo ubogo przybrany ... Ieszcze sie z nayduie obrazow wielkich szesc a moskiewskich cztery ... Kolejna wizyta z 1757 r. informuje, ... a cerkiew drewniana iuż ostarzała, kopuły niemasz ... Plebania z chlewami przez dopuszczenie Boskie zgorzała, Stodoł dwie iedna z chlewem przy Cmentarzu, druga zadrogą na ogrodzie Plebańskim opadła. Natomiast wizyta z 1789 r. opisuje cerkiew ... Stara drewniana, na podłodze y potapie z Tarcic, Częścią snopkami Częścią gątami pokryta ...*

Parafię tworzyły wsie: Żurobice – 56 domów i 245 osób, Lubejki – 4 i 20, Hornowo – 1 i 8, Wałki – 9 i 44, Choroszczewo – 9 i 39 i Jasionowka – 1 i 3. W porównaniu z poprzednią wizytą zmniejszyła się liczba wiernych. *Dom plebański nowo wystawiony kosztem WX Parocha. Natomiast funduszem nadana dziesięcina ze wsi Zurobic z kazdey włoki po*

kopie żyta, ktorey JWW Starostowie Żurobicy nie kazą oddawać – Ludzie sami z łaski swey dają po snopow 5 – żyta, jęczmienia y owsa.

Cerkiew w Żurobicach, jak podaje źródło drukowane, była usytuowana na południe od zabudowań wsi i została przeniesiona na nowe miejsce. Zbudowana w [1805?] 1809 r., została przeniesiona w 1845 r. i dziś znajduje się na cmentarzu grzebalnym. Liczba parafian w 1847 r. wynosiła 409 osób. W 1864 r. cerkiew została wyremontowana. W 1867 r. sąsiedni kościół katolicki zamieniono na filialną cerkiew parafii Żurobickiej. W 1870 r. po ustanowieniu ikonostasu, konsekrowano pw. *Świętej Trójcy*, i utworzono parafię Dziadkowicko-Żurobicką, dekanatu drohiczyńskiego, obejmującą wsie Żurobice, Hornowo, Malewicz, Choroszczewo, Wałki i Lubiejki. Po roku 1880 cerkwie w Dziadkowicach i filialna w Żurobicach były remontowane i wyposażone w ofiary rzeczowe. Znajdująca się w Żurobickiej cerkwi od najdawniejszych czasów szczególnie czczona ikona *Matki Bożej Rudnienskiej*, od 1882 r. miała ustalony dzień świętowania na 12 października. Dotychczas świętowanie było połączone z każdym świętem ku czci *Najświętszej Marii Panny*. Związane jest z nią opowiadanie o cudownym przeniesieniu jej podczas pożaru w 1845 r. na inne miejsce. Odremontowana cerkiew w Dziadkowicach 21.05.1884 r. została poświęcona. W latach 80-tych pomyślnie rozwijało się szkolnictwo cerkiewne. Powstały szkoły *gramoty* w Choroszczewie, Pakaniewie, Moszczoniej, Zalesiu, Zabłociu i cerkiewno-parafialna w Żerczycach. Pod koniec XIX w. parafia dziadkowicka, drohiczyńskiego dekanatu, diecezji litewskiej posiadała 33 dziesięciny ziemi, natomiast cerkiew filialna w Żurobicach miała gruntów 41,5 dziesięciny. Budynki parafialne b. stare. Na początku XX w. liczba parafian wynosiła 774 osoby, i stale wzrastała. Na terenie parafii była 1 szkoła cerkiewno-parafialna, 2 szkoły *gramoty* z 60 uczniami i *ministerialne uczylniszcze* z 47 uczniami. Ziemi cerkiewnej 75 dziesięcin Cerkiew parafialna w Dziadkowicach była bogato wyposażona w ofiary rzeczowe, a Żurobicka wzbogaciła się o odnowiony ikonostas i *kiot* rzeźbiony poświęcony dla ikony *Matki Bożej Rudnienskiej*.

Do wybuchu I wojny światowej liczba parafian wynosiła 840 osób zamieszkałych w 129 domach, a mianowicie: Dziadkowice – 12 domy i 99 osób, Żurobice – 67 i 425, Malewicz – 3 i 16, Hornowo – 23 i 152, Choroszczewo – 16 i 107 i Wałki – 8 i 51.

Po odzyskaniu niepodległości, dziadkowicka parafia przestała istnieć, świątynię rewindykowano w 1919 r. Na cmentarzu dziadkowickim usytuowano cerkiew przywiezioną z Andryjanek i zamieniono na kościół, który przetrwał do dnia obecnego. Powracająca ludność z *bieżeństwa* życie religijne organizowała przy cerkwi w Żurobicach, która była obsługiwana przez duchowieństwo sąsiednich parafii. Należy zaznaczyć, że po II wojnie światowej w ramach „ewakuacji” do BSRR, mieszkańcy Żurobic i okolicy, nękani przez „różny element”, opuszczali swoje domostwa, a ich miejsca zajmowali repatrianci. Zgodnie z *Klirowoj Vedomostju* z 1946 r. z terenu Żerczyckiej parafii wyjechało ponad 900 osób. Mimo to, w 1953 r. dobudowano dzwonnice nad wejściem do cerkwi. Zadbano o ogrodzenie cmentarza oraz utrzymano wyposażenie świątyni.

Święta parafialne:

Ikony Matki Bożej Tichwińskiej – ostatnia niedziela przed świętem Apostołów Piotra i Pawła

Św. Apostoła Jana Teologa – 21 września/6 października

Św. Dymitra Sołuńskiego – 24 września/8 listopada

Św. Archaniola Michała – 8/21 listopada w Żurobicach

Miejscowości należące do parafii:

Żerczyce, Augustynka, Moszczona Pańska, Nurzec Stacja, Sokóle, Zabłocie, Zalesie oraz Żurobice i Hornowszczyzna

Grunta parafialne:

Ziemi cerkiewnej według rejestru geodezyjnego 5,72 ha, w tym: stary cmentarz – 0,10 ha, cmentarz grzebalny – 1,42 ha, plac obok cerkwi – 1,91 ha, cerkiew – 0,32 ha i siedlisko – 1,97 ha.

Cmentarz:

Na wschód przy szosie Siemiatycze – Kleszczele znajduje się cmentarz o pow. 1,42 ha z cerkwią.

W Żurobicach cerkiew wraz z cmentarzem o pow. 1,86 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Nurcu Stacji; Katecheci: Ks. Waczesław Domaracki i Julita Domaracka.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Waczesław Domaracki

Duchowieństwo:

Ks. Antoni Chrustowicz (1493), Ks. Samson Konopacki (1536), Ks. Julian Longinowicz (1564), Ks. Jan Lipkowski (1591), Ks. Jakub Kuźmicz (1583), Ks. Józef Ilczyński (1611), Ks. Zachariusz Dokudowski (1644), Ks. Pocij Fedorowicz (1662), Ks. Flor Witkowski (1657), Ks. Grzegorz Stajewski (1681), Ks. Hieronim Głowacki (1712), Ks. Prokopiusz Szalicki (1726), Ks. Jan Jabłoński (1726), Ks. Jakub Sokołowski (1752), Ks. Piotr Szumowski (1757), Ks. Piotr Michniakiewicz (1781), Ks. Mikołaj Paszkiewicz (1789), Ks. Jakub Sokołowski (1789), Ks. Teodor Michniakiewicz (1803), Ks. Faust Budziłowicz (1809), Andrzej Żebrowski (1819-1859), Julian Lacewicz (16.01.1844-25.03.1848), Ks. Teofil Bielawski (1848-2.11.1863), Ks. Jan Kaliszewicz (2.03.1853- + 12.02.1890), Ks. Platon Ralcewicz (2.11.1863-28.03.1879), Ks. Tomasz Taranowicz (17.07.1879-+20.11.1881), Ks. Jan Smirnow (24.11.1881-16.04.1883), Ks. Platon Piotrowski (9.06.1883-13.06.1883), Ks. Jan Smirnow (28.06.1883-19.07.1905), Ks. Konstanty Krukowski (21.03.1890 - 1915 ewakuacja), Ks. Paweł Markiewicz (29.07.1905-4.09.1905), Ks. Konstanty Nikolski (4.09.1905-30.10.1910). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew była obsługiwana przez duchowieństwo parafii Milejczyce. Później cerkiew otaczali opieką: Ks. hierom. Tichon (1927-15.1928), Ks. hierom. Włodzimierz Naumienko (10.09.1928-?), Ks. Kondrat Fetisow (20.12.1928-28.05.1935), i przez dłuższy okres Ks. Eugeniusz Pańko (9.06.1935-+6.11.1989), oraz Ks. Sławomir Bołtryk (?), i Ks. Waczesław Domaracki (12.02.1990 -).

Duchowieństwo cerkwi w Żurobicach:

Ks. Teodor Nowosielecki (18.12.1910-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* parafia została skasowana a cerkiew była obsługiwana początkowo przez kler parafii Siemiatycze, Czarna Cerkiewna, a od 1928 r.

duchownego z Milejczyc, pod koniec lat 30-tych opieką otoczył duchowny z Żerczyc. W latach 1945-1946 w Żurobicach z duszpasterską opieką przebywał Ks. Jan Bandałowski, później zaś, aż po dzień obecny, opiekę sprawuje ponownie kler parafii Żerczyce.

Literatura:

LEV 1870 s. 243; 1872 s. 315, 432; 1875 s. 68; 1879 s. 263; 1884 s. 47; 1885 s. 291; 1886 s. 333; 1891 s. 118; *GEV* 1906 s. 596, 1211; 1912 s. 359-360; 1914 s. 455; *Wiad. PAKP* 1928 nr 15 s. 3; Cerkiew Św. Dymitra w Żerczycach. *Kal. Prawosl.* na 1951 r. Warszawa-Praga, s. 46; R., O Żerczycach. Z czasów Bolesława Chrobrego. *Za i Przeciw* 15.05.1966 nr 20(477) s. 6. Rep. Z. Szpakowski, Czy ślad najstarszej organizacji parafialnej? *Więź* 1996 nr 10(102) s. 142-144; K. Buczek, Kto to byli żyrdnicy (żerdnicy)? *Język Polski* T. 38 s. 231; J. Judycki, Z życia parafialnego. *Cer. Vest.* 1965 nr 8 s. 30-32; Poseśnienie Mitropolitom prichoda v Żerczycach. *Cer. Vest.* 1967 nr 5 s. 6-8, nr 6 s. 9; J. Szewczyk. Czy Zabłocie to zaginione XVI-wieczne Melechowicze. Studium metodologiczne. *Przeg. Geograficzny* 1976 t. 48 s. 4s. 7-15, mapy; Żerczyce [w:] *Atlas Białostockczyzny* I, 62 nr 105; V. Rudczyk, U Żerczycach. *Niva* 18.04.1982 nr 7 s. 1, 4; [R. Sasna] R. S., Żurobićy. Pomniki kultury. *Niva* 12.12.1982 nr 41 s. 3, foto; M. Hajduk, Valki. Krajznaućy słounik. *Niva* 25.07.1982 r. nr 21 s. 1, 4; J. Wirski, Żerczyce. Parafia prawosławna. *Tyg. Podl.* 1988 nr 9 s. 1, 6-7; Żerczyce. Żurobice [w:] *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria Nowa* t. XII z. 1. Woj. Białostockie. Siemiatycze, Drohiczyn i okolice. W-wa 1996 s. 78-79, il.;

Duchowieństwo dekanatu siemiatyckiego

*Ks. mitrat Eugeniusz Niesteruk,
dziekan dekanatu siemiatyckiego,
proboszcz parafii Narodzenia
Najświętszej Marii Panny w Mielniku
ur. 28.XI.1936, święcenia 21.IX.1958*

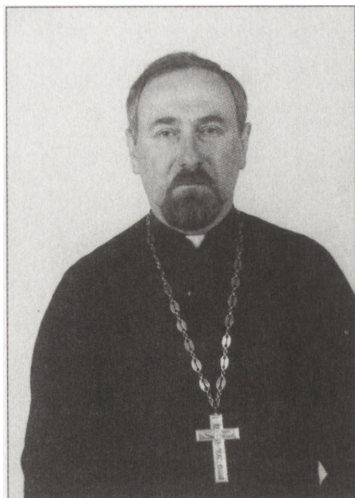
*Ks. prot. Andrzej Jakimiuk, z-ca dziekana
dekanatu siemiatyckiego, proboszcz
parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Siemiatyczach
ur. 17.XI.1951, święcenia 25.III.1972*

*Ks. prot. Mikołaj Dejnego, wikariusz
parafii Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Siemiatyczach
ur. 29.X.1931, święcenia 19.II.1956*

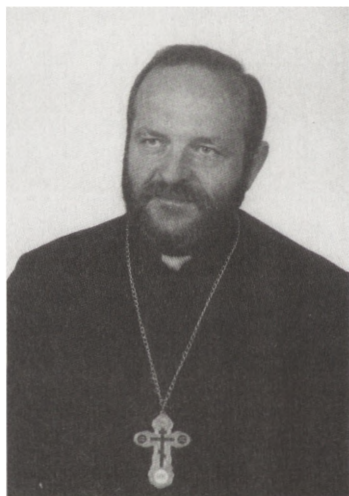
*Ks. prot. mgr Rościślaw Białomyzy,
wikariusz parafii Św. Apostołów
Piotra i Pawła w Siemiatyczach
ur. 24.I.1954, święcenia 7.VII.1980*

*Ks. prot. mgr Bazyl Litwiniuk, proboszcz
parafii Zmartwychwstania Pańskiego
w Siemiatyczach
ur. 18.IX.1954, święcenia 3.VII.1983*

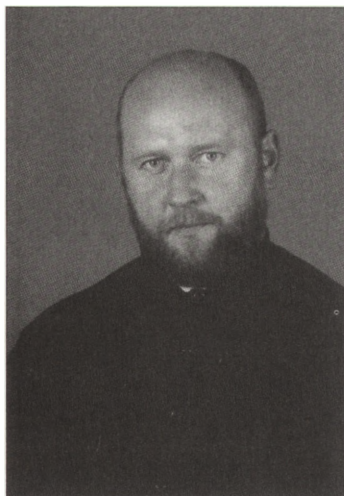
*Ks. prot. mgr Mikołaj Mielniczuk, proboszcz
parafii Wniebowstąpienia Pańskiego
w Ciechanowcu, wikariusz parafii
Zmartwychwstania Pańskiego w Siemiatyczach
ur. 6.X.1955, święcenia 18.I.1987*

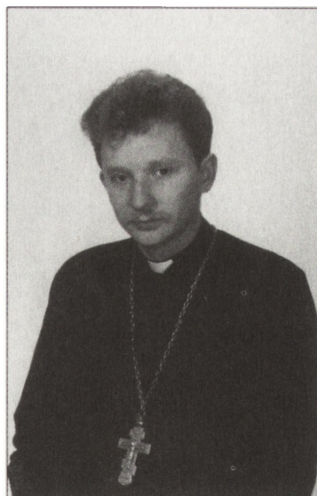
*Ks. prot. mgr Aleksander Surel,
wikariusz parafii Zmartwychwstania
Pańskiego
w Siemiatyczach
ur. 29.III.1957, święcenia 15.X.1978*

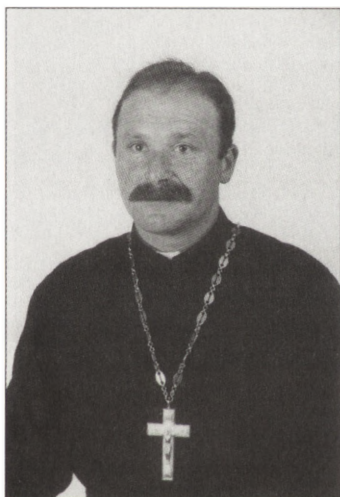
*Ks. diakon mgr Tomasz Cyrkun,
parafia Św. Apostołów Piotra i Pawła
w Siemiatyczach
ur. 27.IX.1973, święcenia 29.VII.1998*

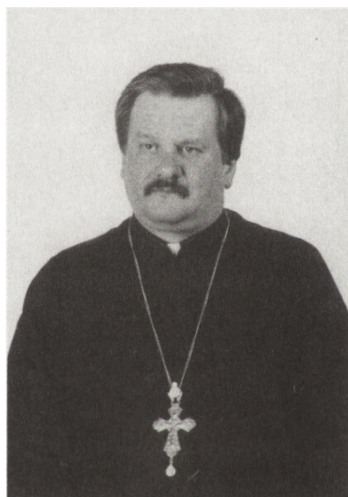
*Ks. diakon Michał Androsiuk, diakon
parafii Zmartwychwstania Pańskiego
w Siemiatyczach
ur. 21.XI.1958, święcenia 24.XI.1986*

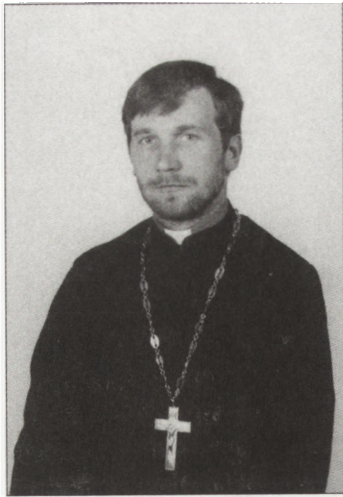
*Ks. Andrzej Opolski,
proboszcz parafii Św. Anny
w Boratyńcu Ruskim
ur. 14.III.1971, święcenia 30.X.1994*

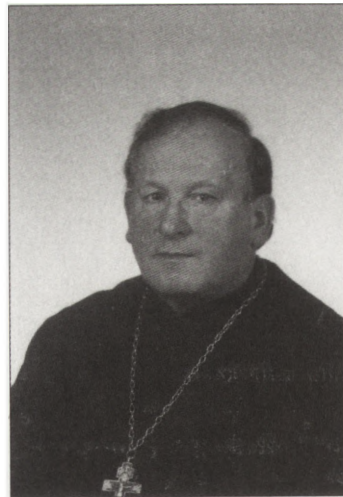
*Ks. prot. Mikołaj Owsieniuk,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Czarnej Cerkiewnej
1.IV.1962, święcenia 28.X.1984*

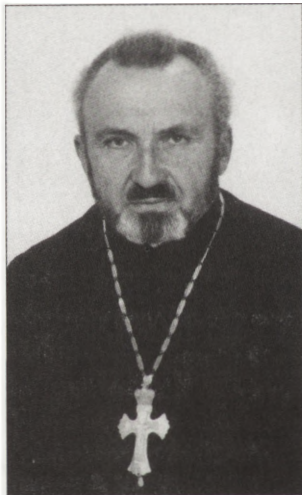
*Ks. prot. Eugeniusz Zabrocki,
proboszcz parafii Św. Mikołaja
w Drohiczynie
ur. 18.I.1958, święcenia 28.III.1982*

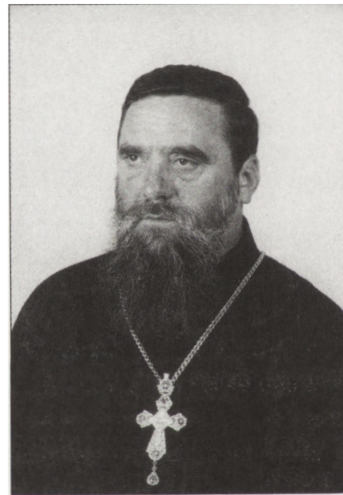
*Ks. prot. Mirosław Mołotowicz,
proboszcz parafii Św. Mikołaja
w Godzisku
ur. 16.VII.1966, święcenia 30.XI.1986*

*Ks. prot. Jerzy Krysiak,
proboszcz parafii Św. Kosmy i Damiana
w Narojkach
ur. 27.V.1936, święcenia 8.IV.1962*

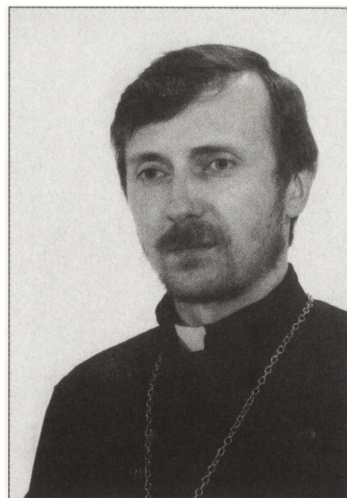
*Ks. prot. Borys Domaracki,
proboszcz parafii Cudownego
Zbawiciela
w Rogawce
ur 24.XI.1936, święcenia 11.XII.1956*

*Ks. prot. Włodzimierz Sawczuk,
proboszcz parafii Św. Kosmy i Damiana
w Telatyczach
ur. 30.VII.1948, święcenia 15.II1970*

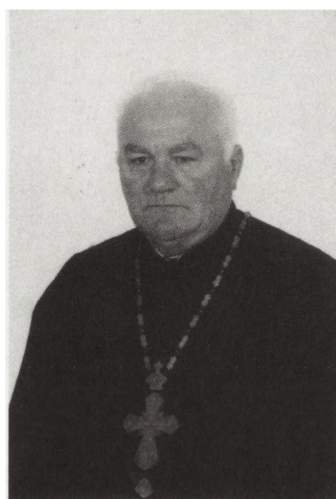
*Ks. Ireneusz Koziejuk, proboszcz parafii
Ikony Matki Bożej „Wszystkich
Strapionych Radość” w Tokarach
ur. 10.IV.1969, święcenia 6.IV.1998*

*Ks. Waczesław Domaracki, proboszcz
parafii Św. Dymitra Sołuńskiego
w Żerczycach
ur. 28.II.1960, święcenia 11.IX.1988*

*Ks. Achimandryta Nikon (Potapczuk),
Kapelan klasztoru Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce
ur. 30.IX.1911, święcenia 28.XII.1952*

*Ks. Mitrat Włodzimierz Zduniuk,
Kapelan klasztoru Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce
ur. 12.XII.1936, święcenia 17.XI.1957*

*Ks. Ihumen mgr Paisjusz (Martyniuk),
Kapelan klasztoru Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce
ur. 7.VI.1969, święcenia 22.IV.1989*

*M. Ihumenia Hermiona (Szczur),
przełożona klasztoru Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Katarzyna (Chmur),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Maria (Żebrowska),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Daria (Sawczuk),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Aleksandra (Pawluczuk),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

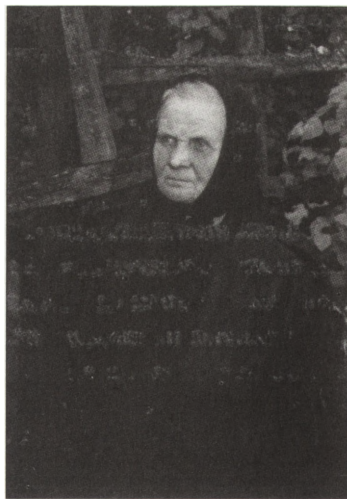
*M. Joanna (Pytel),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Ewa (Zinkiewicz),
klasztor Św. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*M. Julita (Boruta),
klasztor Śww. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*nowicjuszka Lidia Jurczuk,
klasztor Śww. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*nowicjuszka Ewa Kryszew,
klasztor Śww. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

*nowicjuszka Ewa Piech
klasztor Śww. Marty i Marii
na Świętej Górze Grabarce*

DEKANAT KLESZCZELOWSKI

Dekanat kleszczelowski utworzony został w końcu XIX w. i istniał do wybuchu I wojny światowej. Po powrocie ludności prawosławnej i duchowieństwa z *bieżeństwa*, parafie z byłego dekanatu kleszczelowskiego weszły w skład dekanatów bielskiego i siemiatyckiego, a z chwilą powstania dekanatu hajnowskiego w 1940 r. niektóre znalazły się w tymże dekanacie. 30 października 1993 r. decyzją Metropolity Bazylego, restaurowano dekanat kleszczelowski z siedzibą w Kleszczelach. Z dekanatów bielskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego wyłączono po kilka parafii, razem – 11 – włączając ich do nowego kleszczelowskiego dekanatu.

Parafie:

1. Czeremcha – *Opieki Matki Bożej*
2. Dubicze Cerkiewne – *Opieki Matki Bożej*
3. Kleszczele – *Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny*
4. Kośna – *Św. Mikołaja Cudotwórcy*
5. Kuzawa – *Św. Męczennicy Barbary*
6. Milejczyce – *Św. Męczennicy Barbary*
7. Rogacze – *Narodzenia Najświętszej Marii Panny*
8. Saki – *Św. Dymitra Sołuńskiego*
9. Wólka Wygonowska – *Św. Archaniola Michała*
10. Werstok – *Podwyższenia Krzyża Świętego*
11. Zubacze – *Opieki Matki Bożej*

CZEREMCHA

Parafia Opieki Matki Bożej

ul. Szkolna 7a

17-240 Czeremcha

tel. (0-85) 685-02-57

Wizyta generalna z 1727 r. podaje, że wieś Czeremcha należy do parafii Św. Mikołaja w Kleszczelach. Klirowaja Vedmost' podaje, że w 1799 r. na cmentarzu zbudowano drewnianą kaplicę pw. Kosmy i Damiana. Była

Cerkiew
Opieki Matki Bożej
w Czeremsze

obsługiwana przez duchowieństwo parafii Kleszczele. W 1933 r. kaplica została przebudowana, a dach pokryty blachą i dobudowano dzwonnice. Dnia 28.08.1939 r. poświęcono ołtarz. Po II wojnie światowej rozwój kolei żelaznej i tym samym osady kolejowej, rzutował na większe zainteresowanie cerkwią cmentarną wsi Czeremcha. W celu zaspokojenia potrzeb religijnych rozrastającej się osady kolejowej, w 1984 r. powstała parafia przy cerkwi w Kuzawie, sąsiadującej z osadą Czeremcha. Jednak już w dwa lata później erygowano parafię przy cerkwi cmentarnej we wsi Czeremcha. 11 października 1987 r. położono kamień węgielny pod budowę nowej parafialnej cerkwi według projektu Michała Bałasza, w osadzie kolejowej Czeremcha, *pw. Ikony Matki Bożej „Godne to jest”*. W 1989 r.

założono cmentarz grzebalny. Pierwsze nabożeństwa w nowej cerkwi zaczęto odprawiać w 1991 r. Dom parafialny wzniesiono w 1994 r. Prace przy cerkwi i otoczeniu trwają nadal. Freski wykonuje Andrzej Świrynenko z Symferopola (Krym), a autorem czterorzędownego ikonostasu jest Michał Wojtkowicz z Bielska Podlaskiego.

Cerkiew cmentarna *Św. Kosmy i Damiana* we wsi Czeremcha

Cerkiew została zbudowana w 1799 r. na cmentarzu koło wsi Czeremcha przez miejscowych mieszczan i do 1984 r. należała do parafii Kleszczele. Do chwili wybudowania cerkwi w osadzie Czeremcha, była cerkwią parafialną, a obecnie jest filialną cerkwią parafii erygowanej 1986 r. Dzień *Św. Proroka Eliasza* jest tu uroczyście obchodzony.

Święto parafialne:

Ikony Matki Bożej Miłującej – 11/24 czerwca (przenoszone na najbliższą niedzielę)

Ikony Matki Bożej Nieoczekiwana Radość – 29 września/11 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Osada Czeremcha i wieś Czeremcha.

Cmentarz:

Obok wsi Czeremcha – pow. 1,98 ha

Nowozałożony w 1989 r w osadzie Czeremcha o pow. 0,23 ha

Grunta parafialne:

Pow. 0,651 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w osadzie Czeremcha; Katecheci: Ks. Jerzy Plis, Ks. Jerzy Krysiak, Ks. Mikołaj Białomyzy, Ks. Grzegorz Ostapkowicz, Anna Białomyzy

Szkoła Podstawowa we wsi Czeremcha; Katecheta: Ks. Jerzy Plis

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Jerzy Plis, Ks. Mikołaj Białomyzy

Duchowieństwo;

Ks. Mirosław Oreszuk (?-25.01.1988), Ks. Jerzy Plis (25.01.1988 -), Ks. wik. Paweł Sterlingow (1994-18.02.1998), Ks. wik. Mikołaj Białomyzy (12.03.1998 -).

Literatura:

Czeremcha [w:] *Atlas Białostoczczyzny* cz. I nr 102 s. 61; Czeremcha. [Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę cerkwi]. *Tyg. Podl.* 1987 nr 12 s. 6;

DUBICZE CERKIEWNE

Parafia Opieki Matki Bożej

17-204 Dubicze Cerkiewne

ul. Parkowa 15

tel. (0-85) 685-20-15

Źródło drukowane podaje, że cerkiew w Dubiczach posiadała przywilej króla Zygmunta II Augusta z 1553 r. W *lustracji województwa podlaskiego* z 1576 r. wymieniono, że wieś Dubicze posiada 60 włók ziemi w tym na cerkiew 2, natomiast w *księdze poborowej* z 1578 r. odnotowano osobę duchowną. Pierwotnie cerkiew pw. *Św. Apostołów Piotra i Pawła* zlokalizowana była w uroczysku *Bachmaty* w pobliżu rzeki *Orlanki*. Dziś znajduje się tam krzyż. *Wizyta generalna* z roku 1727 podaje *fundusz ... za iedną Cerkwią zgorzał...*, a jednak święto Piotra i Pawła, patronów cerkwi, do dziś jest uroczyście obchodzone. Natomiast wśród mieszkańców przetrwało opowiadanie związane z pożarem cerkwi. Rozszalały wiatr w czasie żywiołu, ikonę Opieki Matki Bożej „przeniósł” na drugi koniec wsi, w miejsce, gdzie dzisiaj jest zlokalizowana cerkiew.

Wspomniana *wizyta* z 1727 r. wymienia świątynię już *pod Tytułem Protekcyi Najsświętszej Panny przy ktorey zostaie ad presens WO Ignacy Michniakiewicz ... Cerkiew ta w Collacyi Najjasniejszych Krolow Ich M. Strukturka drewniana mała iuż połwieczna. Cmętarz ma. Obszerny wkoło oparkaniony ... Ołtarzyk wielki przy scienie na zrębie z Obrazem Naysw. Panny Bolesnej ... Ieszczenie znajduie Obrazow dwa wielkich porządných a mniejszych z Moskiewskimi piętnascie.*

Wizyta ta wymienia, że było przygotowane drzewo do budowy nowej cerkwi *Drzewa oprawnego Na Nowo ... należycie sztuk iesto mało co iezeli Nie będzie dosić*. Cerkiew została zbudowana w 1729 r., posiadała gruntu *wlok trzy we trzy pola we wsi Dubiczach z morgami Naddatkami łakami, zaroslami, morgami y ze wszystkimi przynależnościami*. Parafię tworzyły wsie Dubicze, Grabowiec, Czechy, Iolanka, Saki, Rudka, Tofiłowce, Drugie Tofiłowce, Orzeszkowo, Werstok, Kuraszewo. Wymienia się także kaplicę w Sakach, *fundacyi PP Sakowskich, w ktorey zaś w Rok odprawuie się Naboženstwo Na Święty Demetryusz za Indulam ...* Zaznaczono również, że *... Jarmarkowe w dzien S. Pakrowy przypadającego Festu Założenia od wszystkich ogulnie towarow nomine interessante do*

Cerkiew
Opieki Matki Bożej
w Dubiczach
Cerkiewnych

przeszkody. W wymienionym okresie Dubicze były siedzibą dekanatu bielskiego. W 1769 r. zbudowano cerkiew we wsi Werstok pw. *Św. Krzyża ... erygowałem, wystawilem i oddaę pro filia pryncypialnej Cerkwi Dubiczach ...* tak brzmi zapis fundacyjny. Księgi metrykalne z lat 1798-1801 świadczą, że Werstok był już parafią samodzielną. W 1804 r. parafia Dubicze rejestrowała 291 domów zamieszkałych przez 1135 osób, a w 1847 r. liczba wiernych wynosiła 1833 osoby.

W latach 1860-1879 został przeprowadzony remont cerkwi. Cerkiew bogato wyposażono w ofiary rzeczowe. W 1884 r. wstawiono nowy ikonostas i uroczyscie konsekrowano, zaś stary przekazano do cerkwi w Sakach. W upiększeniu i wyposażeniu cerkwi czołową rolę odegrała rodzina Ks. Teofila Kraskowskiego. W latach 80-tych rozwinęło się szkolnictwo cerkiewne. Pod koniec XIX w. liczba parafian wynosiła 2016 osób zamieszkałych w 248 domach, a mianowicie: Dubicze – 42 domy i 338 osób, Grabowiec – 48 i 406, Dubicze Murowane – 44 i 354, Rutka – 10 i 80, Jelonka – 20 i 189, Czechy – 31 i 251, Saki 16 i 119, uroczysko Żołobok – 2 i 24. Powstały szkoły *gramoty* i w roku szkolnym 1899 rejestrowały w Grabowcu – 32 uczniów, Jelonce – 14, Czechach – 22 oraz w Sakach – 14. Natomiast *narodnoje uczyliszcze* w 1904 r. miało 171 uczniów. We wsi Dubicze w 1907 r. została założona biblioteka – czytelnia. Parafia Dubicze znajdowała się w dekanacie kleszczelowskim diecezji grodzieńskiej. Ziemi cerkiewnej parafia posiadała 118 dziesięcin. W 1910 r. przeprowadzono kolejny remont cerkwi, dobudowując dzwonnice. Całość posesji cerkiewnej otoczono parkanem. Pierwsza wojna światowa wprowadziła ogromne zmiany. Po powrocie z *bieżeństwa*, parafia Dubicze uzyskała status parafii etatowej, lecz włączono w jej granice były parafię w Starym Korninie. Cerkiew w Starym Korninie obsługiwał duchowny na etacie drugiego psalmisty. W latach 30-tych życie religijne było zakłócanie przez sympatyków neounii, w rezultacie czego w parafii Dubicze niektórzy mieszkańcy wstąpili do różnych wyznań protestanckich.

Okres międzywojenny nie sprzyjał stabilizacji życia parafialnego a II wojna światowa całkowicie zdeorganizowała życie religijne. Podczas działań wojennych w 1941 r. spłonęła cerkiew wraz z zabudowaniami parafialnymi. Zakupiono dom, który tymczasowo służył do odprawiania nabożeństw. Dopiero po zakończeniu działań wojennych przystąpiono do budowy świątyni. W 1955 r. w dniu święta *Opieki Matki Bożej* uroczyscie

dokonano konsekracji cerkwi. W wyniku zmian zaistniałych po wojnie, ewakuacji na Wschód oraz migracji do miast, liczba parafian stale się zmniejszała i w 1970 r. wynosiła 1194 osób. Mimo tego, w latach 70-tych zadbano o budynki parafialne i gospodarcze. Natomiast w latach 1990-1993 przeprowadzono gruntowny remont cerkwi, łącznie z urządzeniem nowego pozłoczonego ikonostasu oraz wyposażono świątynię w nowe ikony. Stary ikonostas przekazany został do kaplicy w Jelonce.

Cerkiew cmentarna Św. Dymitra w Sakach

Wśród mieszkańców wsi żywą jest legenda dotycząca ikony Św. Dymitra Sołuńskiego. Mieszkaniec wsi Saki dostał się do niewoli tureckiej. Podczas snu zobaczył młodzieńca, który prosił, aby zabrał ze sobą ikonę, służącą do zastawiania otworu piecowego. Obraz położył pod głowę i gdy obudził się to zobaczył, że jest na górze w swojej rodzinnej okolicy. Na tym miejscu pobudowano cerkiewkę, ikona okazała się cudowną i wiele osób zostało uzdrowionych.

Od niepamiętnych czasów znajdowała się tu cerkiew. Według *Klirowoj Vedomosti* cerkwi z Dubicz Cerkiewnych została przeniesiona z Dubicz w 1595 r. Cerkiew ta padła ofiarą pożaru, lecz ikona w cudowny sposób ocalała. *Wizyta generalna* Dubickiej cerkwi z 1727 r. podaje, że ... *kaplica w Sakach fundacji PP Sakowskich w ktorej zaś w Rok odprawuie się Nabozenstwa Na Święty Demetryusz za Indulam ... W niey Apparencyja Ołtarz ieden z Obrazem w Dachu w podłogach oknach y Drzwiach dobrze opatrzona*. Było zalecenie aby nabożeństw nie odprawiać, zaś ... *Oiciec Dubicki ...odprawia*. Pod koniec XIX w. cerkiew została wyremontowana i dokonano 26.10.1890 r. konsekracji. Obok wzniesiono dzwonnice. W 1889 r. przeniesiono stary ikonostas z Dubicz, ustawiono również nowy ołtarz. W 1900 r. cerkiew pokryto nowym gontem i wstawiono nowy żelazny krzyż. Nabożeństwa odbywały się trzy razy w Wielkim Poście (spowiedź wielkanocna), trzeci dzień Paschy, święto Dymitra, trzeci dzień Bożego Narodzenia oraz na prośbę parafian. W okresie międzywojennym remontowana. W latach 50-tych rozbudowana i pokryta blachą. W 1990 r. przeprowadzono kapitalny remont, uzupełniając ściany nowym materiałem. 27 marca 1992 r. erygowano samodzielną parafię przyłączając wieś Toporki z parafii orlańskiej, a proboszczem mianowany został Ks. Alim Rusinowicz [19.03.1992-27.06.1998]. Po czterech latach, w 1998 r.,

Saki ponownie przyłączono do parafii Dubicze. Nabożeństwa odprawia co niedzielę i święta, jeden z duchownych z Dubicz Cerkiewnych.

Uroczyscie jest obchodzony dzień *Przemienienia Pańskiego* (6/19 sierpnia) i *Św. Dymitra* (24 października/8 listopada).

Kaplica Św. Apostoła Jana Teologa w Jelonce

W 1993 r. na cmentarzu w Jelonce wybudowano kaplicę. Ikonostas przekazano z cerkwi parafialnej w Dubiczach. Uroczystości odbywają się w święto *Ap. Jana Teologa* w dniach 8/21 maja i 24 września/9 października.

Święta parafialne:

Św. Apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca/12 lipca

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Dubicze Cerkiewne, Czechy Orłańskie, Grabowiec, Jelonka, Rudka, Tofiłowce i ostatnio ponownie Saki oraz Toporki. Cerkiew cmentarna w Sakach straciła status samodzielnej parafii i przyłączona została do parafii Dubicze Cerkiewne.

Cmentarze:

Cmentarz parafialny w Dubiczach Cerkiewnych o pow. 0,84 ha.

Cmentarz w Jelonce – łączna pow. 0,36 ha (dwie działki 0,23 ha i 0,13 ha).

Grunta parafialne:

Plac pod cerkwią – 0,39 ha, siedliska – 1,18 ha, pastwiska – 1,07 ha, łąki – 1 ha, ziemi ornej – 1,31 ha i 1,48 ha, lasu – 1,39 ha oraz innych gruntów 1,44 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Dubiczach Cerkiewnych; Katecheci: Ks. mgr Józef Wojciuk, Ks. mgr Sławomir Awksietijuk, Ewa Awksietijuk

Szkoła Podstawowa w Sakach; Katecheta: Ks. mgr Mikołaj Kiełbaszewski

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Sławomir Awksietijuk, wik. Ks. Marek Jakimiuk

Duchowieństwo:

Ks. Ignacy Michniakiewicz (1727, 1738, 1750), Ks. Antoni Michniakiewicz (1812), Ks. Marcin Michniakiewicz (1822), Ks. Adam Kostecewicz (1823), Ks. Antoni Kraskowski (- 1839 -), Ks. Teofil Kraskowski (1843 - +24.05.1884), Ks. Ignacy Kraskowski (4.07.1884 - 7.12.1906), Ks. Włodzimierz Drużyłowski (27.02.1907-28.02.1913), Ks. Włodzimierz Pugaczewski (24.04.1913-1915). Po powrocie z *bieżaństwa* Ks. Trofim Siemacki (1919-08.1921), Ks. Wiktor Sawicz (21.04.1922-13.08.1924), Ks. Waczesław Łopatyński (13.11.1924-14.02.1928), Ks. Nikita Tomczuk (14.02.1928-4.09.1931), Ks. Dymitr hierom. (9.06.1931-4.09.1931), Ks. Anatol Kulczycki (4.09.1931-9.05.1932), Ks. Eufimiusz Maksimczuk (17.05.1932-26.10.1934), Ks. Miron Sienkiewicz (26.10.1934-1939), Ks. Jan Jakubiuk (19.11.1939-14.10.1941), Ks. Jan Bandałowski (25.10.1941-29.09.1942), Ks. Dymitr Doroszkiewicz (1942-4.10.1943), Ks. Michał Gudkow (1944-03.1945), Ks. Łukasz Janowicz (10.04.1945-23.07.1946), Ks. Antoni Wiszenko (15.01.1946-26.04.1950), Ks. Jan Bliźniuk (24.05.1950-1977), Ks. wik. Bazyli Andrejuk (26.03.1975 - 1977 prob. - 26.08.1986), Ks. Grzegorz Ostaszewski (26.08.1986-19.03.1992), Ks. Witalis Gawryluk (19.03.1992-15.11.1995), Ks. Sławomir Awksietijuk (29.11.1995 -), Ks. wik. Andrzej Busłowski (26.06.1998-14.04.1999), Ks. Marek Jakimiuk (14.04.1999 -).

Literatura:

Napadenie na swjaščennika Dubickoj cerkvi F. Kraskovskogo vo vremja vosstanija 1863 g. *LEV* 1863 s. 217-218; *LEV* 1873 s. 24; 1879 s. 319; 1880 s. 88; 1890 s. 368; 1891 s. 337; 1899 s. 516, 572; N.N., Obnovlenie i osvjaščenie Dubičeskoj cerkvi. *LEV* 1888 nr 42 s. 355-356; *GEV* 1911 s. 119-120; 1913 s. 118; 1915 s. 56; N. Nesluhovskij, Toržestvo osvjaščenijsa chrama v sele Dubiči Cerkovnyja. *Cer. Vest.* 1955 nr 9/10 s. 10-12; M. Panfiljuk, Lehenda [o carkve]. *Niva* 1978 nr 48 s. 5; 1980 nr 30 s. 7; - Ver - ne ver [o batiuške z Dubič]. *Niva* 1982 nr 9 s. 4, 7; [Foto starej i nowej cerkwi]. *Niva* 1981 nr 40 s. 6; G. Sosna, Dubicze Cerkiewne [parafia prawosławna i cerkiew filialna w Sakach]. *Wiad. PAKP* 1989 nr 1 s. 63-74; K. Mik, Wyznawcy niejednego Boga. *Tyg. Biał.* 1990 nr 19 s. 1, 6; M. Ziółkowski, Reguły i wyjątek Dubicz Cerkiewnych. *Tyg. Biał.* 1990 nr 26 s. 14; G. Sosna, Cerkiew w Sakach. *Przeg. Prawosł.* 1992 nr 11 s. 22, il. - *Niva* 7.06.1992 r. nr 23 s. 5, plan.

KLESZCZELE

Parafia Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny

17-250 Kleszczele

ul. 1 Maja 2

tel. (0-85) 681-80-43

Powstanie pierwszej cerkwi należy łączyć, jak podają historycy, z kolonizacją tych terenów w XI wieku. Gdy założono miasto na prawie magdeburgskim w XVI w., w Kleszczelach istniały już, dwie cerkwie, *Św. Mikołaja* i *Św. Jerzego*. Zachowany dokument z 1582 r. mówi o pobiciu duchownego z cerkwi *Św. Mikołaja*, Ks. Gabriela i jego syna przez podstarostę kleszczelowskiego Lenarda Falkowskiego.

Po zawarciu unii kościelnej *uspakając ludzi religii Greckiej nieunitów z ludźmi religii Greckiej w unii z Kościołem Św. rzymskim będącej ...* król Władysław IV uniwersałem z dnia 14 marca 1633 r. przekazuje cerkiew *Św. Mikołaja* dla nieunitów. Przybyła do Kleszczel komisja, 9 kwietnia 1636 r. postanowiła ... *za iednostainą przy dyskursy gromadę z swiaszczennikiem zostawiamy, przeto pomienionym ludziom niechcącym bydź w uniey cerkiew Świętego Mikuli w mieście y cerkiew świętego Jerzego pustą w ulicy (ea cum conditione, aby one naprawiwszy, popem obsadzili), wiecznemi czasy ... postanowieniem wolni obywatelom miasteczka tego w uniey nie będącym zostawuemy acces.* Przez piętnaście lat bractwo i jego cerkwie pozostawały w *wierze greckiej*. Niepomyślne wydarzenia, jak groźba powstania kozackiego w latach 1647-48, śmierć metropolity Piotra Mohyły i króla Władysława IV, brak stabilności w Kościele Prawosławnym, wykorzystali unicy i cerkiew została odebrana, co przekreśliło nadzieje ludzi *wiary greckiej* na odzyskanie świątyni i zmusiło członków bractwa do przyjęcia unii. Rejestr pogłównego z 1676 r. wymienia *swiaszczennika cerkwi Jury z żoną i swiaszczennika cerkwi Nikulskiej*. Przez cały wiek XVIII obie cerkwie kleszczelowskie były obsługiwane przez duchownych unickich. W 1799 r. wybudowano kaplicę koło wsi Czeremcha. W 1819 r. parafia *Św. Mikołaja* liczyła 2125 wiernych, zaś duchowieństwo składało się z proboszcza, wikariusza oraz *diaka, psalmisty, ponomara i zwonara*. Przy cerkwi znajdowało się także schronisko (*bogodielnia*) dla ubogich. Parafianie byli zgrupowani w 9 bractwach: 5 męskich i 4 żeńskich.

W 1825 r. dwie parafie (*Św. Mikołaja* i *Św. Jerzego*) w Kleszczelach zostały połączone w jedną pw. *Św. Mikołaja*. Proboszczem pozostał Ks. A. Sosnowski, i mianowano po dwóch wikariuszy przy każdej cerkwi.

Przy cerkwi *Św. Mikołaja* istniała szkoła parafialna, w której dzieci otrzymywały wykształcenie. Kształciła także psalmistów i diakonów, z których wielu stawało się z czasem kapłanami, piastując wyższe szczeble hierarchiczne w Kościele. Szkoła kleszczelowska w diecezji brzeskiej cieszyła się opinią dobrej szkoły, dającej gruntowne poznanie języka cerkiewno-słowiańskiego i śpiewu cerkiewnego. Oprócz szkoły były organizowane *szkółki* nauki początkowej we wsiach i w 1820 r. naukę pobierało: Kuzawa – 30 uczniów, Czeremcha – 23, Suchowolce – 20,

Cerkiew
*Zaśnięcia Najświę-
trzej Marii Panny*
w Kleszczelach

Dobrowodzie – 21, Dasze – 28. Według sprawozdania z 1822 r. szkoła kleszczelowska mieściła się w domu bractwa, a naukę w niej pobierało 70 chłopców i 10 dziewczynek w wieku od 7 do 12 lat. Uczyli się czytania i pisania języka cerkiewno-słowiańskiego, rosyjskiego i polskiego oraz matematyki, ogrodnictwa i śpiewu cerkiewnego. Chór z Kleszczel miał miano jednego z lepszych w diecezji litewskiej. W cerkwi w Kleszczelach utrzymywał się zwyczaj śpiewania modlitw podczas Świętej Liturgii przez całą cerkiew. Również i dzisiaj spotykamy, że niedzielna Liturgia rozpoczyna się przy śpiewie wszystkich obecnych na nabożeństwie.

Bezsprzeczne zasługi w propagowaniu wiedzy wśród parafian, położyli księża Sosnowscy, sprawując probostwo przez trzy pokolenia. Szczególną rolę spośród nich odegrał Ks. Antoni Sosnowski, zarówno w życiu parafii, jak i w historii Rosyjskiej Grecko-Unickiej Cerkwi. Był obrońcą duchowieństwa unickiego przed pobieraniem dziesięciny z unitów przez kler katolicki. Zasługi Ks. Sosnowskiego były duże, gdyż zdecydował się stanąć w obronie Cerkwi Grecko-Słowiańskiej i unickiego duchowieństwa parafialnego, kiedy groziło im ostateczne rozbitcie. W ten sposób pośrednio torował drogę powrotowi unitów na łono Kościoła Prawosławnego, od którego ich przodkowie zostali oderwani. Jego wszechstronna działalność i zainteresowania nie mogły być obojętne dla duchownych władz zwierzchnich. Starał się pozostać przy swoich przekonaniach, co pociągnęło za sobą konsekwencje. Pomimo tego, w marcu 1839 r. jako prawosławny kapłan wraca do rodzinnych Kleszczeli, a w następnym roku obejmuje probostwo. Kontynuował nadal wszechstronną działalność i w 1847 r. zbudował dom dla duchowieństwa, który przetrwał do 1995 r. Zmarł 3 marca 1852 r. i pochowany został na cmentarzu w Kleszczelach.

Według *Klirowoj Wedomosti* z 1856 r. parafia obejmowała następujące miejscowości: Kleszczele – 769 osób, Dobrowoda – 346, Kuzawa – 180, Repczyce – 47, Czeremcha – 474, Pozdyki – 22, Dasze – 396, Zaborcy – 23, Suchowolce – 202, Plebanka – 13, razem 2471 osób. 28 lutego 1865 r. w samym miasteczku poświęcona została murowana kaplica pw. *Św. Aleksandra Newskiego*, która w okresie międzywojennym została rozebrana.

Zgodnie z zarządzeniem władz dicezjalnych z 1875 r., świątynią parafialną pozostawała nadal cerkiew *Św. Mikołaja*, a obsługującą ją duchowieństwo składało się z proboszcza, pomocnika proboszcza i dwóch psalmistów. Natomiast wieś Dasze została przyłączona do parafii Kośna.

W Kleszczelach w środku miasteczka, przystąpiono do wzniesienia murowanej cerkwi, którą 22 października 1877 r. poświęcono pw. *Zaśnięcia Bogurodzicy*. Ikona Św. Mikołaja znajdowała się w cerkwi *Św. Mikołaja* i była szczególnie czczona. Obrane wezwanie parafialnej świątyni było nieprzypadkowe, a święto *Zasnięcia* w Kleszczelach po dzień obecny jest uroczyście obchodzone.

W 1878 roku liczba parafian wynosiła 2707 osób, w tym w samych Kleszczelach w 1879 r. mieszkało 1121 prawosławnych. Filialne cerkwie w Kleszczelach wyremontowano – *Św. Jerzego* poświęcono 26 września 1878 r. i 9 maja 1885 r. poświęcono cerkiew *Św. Mikołaja*. Pod koniec XIX w. parafia w Kleszczelach została opisana następująco: cerkiew wraz z dzwonnica, otoczona parkanem z kamienia. Parafian 1452 mężczyzn i 1458 kobiet; zamieszkałych w dziewięciu miejscowościach; cztery filialne cerkwie (Kleszczele *Św. Mikołaja* i *Św. Jerzego*, Czeremcha i Kuzawa); pięć szkół cerkiewnych (Dobrowoda, Zaleszany, Kuzawa, Suchowolce i Czeremcha) ze 116 uczniami; dwa *narodnyje uczyłiszcza* w Kleszczelach – męskie 90 uczniów i żeńskie 67 uczennic. Duchowieństwo – dwóch księży i dwóch psalmistów. Ziemi cerkiewnej 131, 78 dziesięciny. Na początku XX w., z chwilą utworzenia diecezji grodzieńskiej, parafia była w jej granicach, a ilość parafian wynosiła 3121 osób i stale wzrastała. Cerkiew parafialna została wzbogacona o cenne ofiary rzeczowe, w 1911 r., dobudowano *ryznicę*.

Podczas I wojny światowej w sierpniu 1915 r., ludność ewakuowała się w głąb Rosji, a we wrześniu wskutek działań wojennych została zniszczona cerkiew *Św. Mikołaja*. Ocalała tylko dzwonnica, która od 1937 r. pełni rolę kaplicy. Nie lepszy los spotkał także cerkiew *Św. Jerzego*. Podczas pożaru miasteczka 25 września 1924 r. doszczętnie została strawiona przez ogień. Powracająca ludność z *bieżeństwa* w latach 1918-21 w nowych warunkach budowała życie religijne. Parafia należała do dekanatu bielskiego diecezji grodzieńsko-nowogródzkiej, a od 1924 do dekanatu siemiatyckiego. Cerkiew w Kleszczelach otrzymała status parafii etatowej z dołączeniem do niej cerkwi w Kośnej i Wólce Wyganowskiej. Ta ostatnia od 1928 r. usamodzielniała się jako filia etatowa, zaś cerkiew w Kośnej w latach 30-tych została zagarnięta przez neounitów. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1938 r. w składzie parafii Kleszczele została zarejestrowana osada kolejowa Czeremcha z 62 prawosławnymi ale już w 1943 r. – 95 wiernych.

Druga wojna światowa przyniosła nowe straty. Dnia 25 lipca 1944 r. w wyniku działań wojennych poważnie została uszkodzona cerkiew parafialna *Zaśnięcia*. Dach i wyposażenie wnętrza uległy całkowitemu zniszczeniu. Powojenna sytuacja na tych terenach mocno odbiła się wśród ludności Prawosławnej. Wieś Zaleszany całkowicie spalono, a 18 osób bestialsko zamordowano. *Klirovaja Vedomost'* za rok 1949 podaje, że cerkiew została już odbudowana, a obrazy i ikonostas uzupełnione z opuszczonej cerkwi w woj. lubelskim w wyniku akcji „Wisła”. W okresie okupacji i w pierwszych latach po wojnie parafia wchodziła w skład dekanatu bielskiego diecezji białostocko-bielskiej, później dekanatu hajnowskiego diecezji warszawsko-bielskiej.

W latach 60-tych wybudowano cerkiew w Dobrowodzie, a rozwijająca się prężnie osada Czeremcha została podzielona między dwie sąsiednie parafie Kleszczele i Zubacze. Według *Klirovoj Vedomosti* z 1965 r. liczba wiernych wynosiła 2950 osób, zamieszkałych w: Kleszczele – 780 osób, Czeremcha wieś – 557, Czeremcha st. kol. – 261, Dobrowoda – 426, Suchowolce – 313, Zaleszany – 208, Repczyce – 49, Kuzawa – 300, Wólka Terechowska – 72.

Cerkiew w Kleszczelach posiadała gruntów w rejestrach: cerkiew – 0,19 ha, zabudowania parafialne – 0,92 ha, plac parafialny – 0,18 ha, plac przy ul. Ciasnej – 0,07 ha, plac przy ul. Kościelnej – 0,4 ha, plac przy ul. Białowieskiej – 0,52 ha oraz łąka – 0,88 ha, orne i las – 1,49 ha, orne – 0,42 ha, las – 0,26 ha, las – 0,72 ha, orne, pastwiska i las – 1,34 ha. Poza tym we wsiach znajdowały się cmentarze grzebalne.

W latach 70-tych wzniesiono piętrowy murowany dom parafialny, a cerkiew wewnątrz wzbogaciła się o nowe, zamontowane nad wejściem do środkowej części cerkwi, *chóry*. We wsi Kuzawa w 1978 r. wybudowano nową murowaną cerkiew. W Kleszczelach wzniesiono drugi murowany budynek parafialny, a w cerkwi parafialnej odrestaurowano w 1984 r. ikonę *Św. Mikołaja Cudotwórcy* z XVI w., szczególnie czczoną. Tegoż roku na cmentarzu w Wólce Terechowskiej zbudowano cerkiew. Wzbogacono parafię o nowe obiekty sakralne, co dało możliwość erygowania w 1984 r. nowej parafii w Kuzawie, z miejscowościami: Kuzawa, Czeremcha st. kol., Czeremcha wieś, Wólka Terechowska i Repczyce. Ta parafia z kolei, w 1986 r. ze swoich granic wyłoniła nową parafię z siedzibą w Czermśze. Natomiast w 1993 r., powracając do tradycji, utworzono

dekanat kleszczelowski z siedzibą w Kleszczelach, wyłączając do niego: 3 parafie z dekanatu siemiatyckiego, 1 z bielskiego, 4 z hajnowskiego i 3 nowoutworzone. Na placu pocerkiewnym w Kleszczelach w 1996 r. wzniesiono kaplicę pw. *Św. Jerzego*. W ostatnim czasie zadbano o parafialną świątynię. Przeprowadzono remont, wewnątrz pozłożono ikonostas, a zewnątrz zbito całkowicie tynki, naprawiono gzymsy i położono nową elewację.

Cerkiew *Św. Mikołaja* w Kleszczelach

Pierwsza wzmianka o cerkwi pochodzi z 1560 r., z czasu pomiaru włócznej i placowej miasta Kleszczele. Wymienia się, że przy Rynku *Cmentarz z kościołem (Cerkwi) Św. Mikołaja posiadała 9 1/2 prętów sadzibne oraz pop mikulski 6 1/2 prętów sadzibne i 20 prętów ogrodowych*. Po stronie wschodniej rynku stała cerkiew *Św. Mikołaja* z cmentarzem, budynek parafialny z ogrodem. Do cerkwi należało 1 włóki gruntu i 1 włóka do duchownego Hawryły. Wymienia się też *Hawryło pop mikulski z bratem Omikejem mieli 1/2 włóki gruntu poza miastem*. Przy ulicy Osowej *Lauryn pop mikulski ruski posiadał 4 prętów sadzibne i 13 prętów ogrodowych*. Patronat nad cerkwią *Nikolską* sprawowali kupcy kleszczelowscy, którzy utrzymywali przy niej szpital dla ubogich i szkołę. Lustracja z 1616 r. wymienia jarmarki w dniach *Św. Mikołaja, Św. Jerzego i Pokrowy*. Po unii brzeskiej starosta odebrał Prawosławnym w 1632 r. świątynię *Nikolską*, lecz dzięki wstawiennictwu bractwa cerkiewnego, król Władysław nakazał ją zwrócić 14 marca 1633 r. Cerkiew po 1636 r. została odremontowana, wyposażona w ikony, księgi i utensylia liturgiczne. Szczególną czią darzono ikonę *Św. Mikołaja Cudotwórcy*. W 1648 r. unicy siłą zabrali cerkiew. Kosztem bractwa w 1709 r. wybudowano dzwonnice przy cerkwi *Św. Mikołaja*, o czym informuje pozostawiony na belce napis: *Sija zwonica sorużena goda Hospodnia 1709 dnia 19 miesieca maja za staranijem bractwa ize wo swiatych otca naszego archireja Mikołaja Czudotworca. Mayster Jerzy Szybinski*. Dochowana wizyta generalna z 1727 r. opisuje cerkiew ... *pod Tytułem Sto Mikołaja ... przy niej pozostaje ... ociec Bazyli Kierznowski. Cerkiew drewniana wielka z dwoma kaplicami ... Cmętarz spory nowym płotem oparkaniony. Kaplica po prawym boku pod tytułem Wniebowzięcia Nayswiętszey Panny z Otarzem przedzielonym z trzema Ołtarzami ... Drzwi Carskie stolarskiej sztuki ...*

Ołtarz wielki Na zrębie z Obrazem Uspienija Obraz także wielki na Drzewie, dalsza w tej kaplicy Apparencyja na ten czas bywa kiedy Iest Solenizacya. Kaplica druga po lewym boku pod Tytułem S. Praxedy Mniszki ... I onych obrazow także większych roznie stojących dziewięć. I Płaszcznica na płotnie. zertownik roznemi Obrazami sine ordyne zagaiony, ktorzych iest in numero szesc moskiewskich ... Służebnik dizunitski iako Niepotrzebny kassuiemy ... Parafia Św. Mikołaja obejmowała Miasta Kleszczelow Części dwie a trzecia do Stego Ierzego. Wies Czeremcha, Dasze, Kuzawa, Sucha Wola ... Natomiast ziemi cerkiewnej ... Gruntu ... Włok Dwie we trzy Pola ... I tem ogrodu Dwa ... za Mostem ... Drugi w Ulicy ciasney ... I tem plac przy Cerkwie ...

W 1825 r. do cerkwi Św. Mikołaja przyłączono parafię Św. Jerzego i tym samym w Kleszczelach została utworzona jedna parafia. Przetrwiała ona do chwili wybudowania cerkwi murowanej parafialnej pw. *Zaśnięcia* w 1877 r. Sama cerkiew we wrześniu 1915 r. została zniszczona podczas działań wojennych. Pozostała dzwonnica, która od 1937 r. pełni rolę kaplicy. Z adaptacją wiąże się dobudowa części ołtarzowej. W latach 80-tych gustownie odremontowana, a wartość obiektu podnosi niespotykana i interesująca adaptacja dzwonnicy na cerkiew z zastosowaniem elementów zabytkowego wyposażenia.

Cerkiew Św. Jerzego w Kleszczelach

Lustracja starostwa Kleszczelowskiego z 1560 r. poczyniona w związku z pomiarem włóchną i placową wymienia, że *przy ulicy Kamienieckiej* (obecnie Puszkina) ... *cerkiew S. Jury* z cmentarzem i gdzie *pop* mieszka 18 przętów ogrodowych i dom *popowski* 4 przęty sadzibne i 6 1/2 przętów ogrodowych. Imie duchownego *Jacz* [Jakub] *pop* *Jurija* 3 przętów sadzibne i 5 przętów ogrodów przy ulicy Chodkiewicza. Grunta należące do *Jakub* *pop* *jurewski* wolną jako i *pierwej* miał 1 włokę oraz i ta druga na cerkiew. W 1632 r. cerkiew Św. Jerzego została zabrana przez unitów. W następnym roku przyjazd komisarzy spowodował zwrot z zaleceniem, żeby świątynia została odremontowana i był przy niej na stałe duchowny. W latach 1632-36 cerkiew nie była obsługiwana, a w 1648 r. została zabrana siłą przez unitów. Zachowana wizyta *generalna* z 1727 r. podaje ... *cerkiew pod Tytułem S. Ierzego Męcz. y Stego Onufrego Colationis I.K.Msci* przy ktorey zostaie *W.O. Iakob Swiderski* ... *cerkiew drewniana*

mała spoiona obok z Cerkwią Stego Onufrego obok tak dalece że y ściany przegradzaiącey Cerkiew od Cerkwi we szrodku Nie masz Szrodkiem sciana Między niemi urznęta. Cmętarz dostatni wkoło oparkaniony ... Cerkiew ma gruntu zafundowanego włok Dwie w trzy Pola ... Parafię stanowią ... miasta Kleszczelow trzecia część, Wies Dobrowoda. Folwark Królewski, w Kuraszelwie w Dobrach ImCi X Suzina ... Dochowała się do czasów współecznych Księga pogrzebów cerkwi Św. Jerzego z lat 1798-1827.

W 1825 r. do cerkwi Św. Mikołaja przyłączono parafię Św. Jerzego przy której były 2 włoki ziemi i 554 wiernych. Filialna cerkiew Św. Jerzego po przeprowadzeniu remontu kapitalnego, była ponownie konsekrowana 26 września 1878 r. Podczas pożaru miasta 25 września 1924 r. została doszczętnie strawiona przez ogień. Przez kilkadziesiąt lat teren pocerkiewny, ogrodzony, był odwiedzany w dniu Św. Jerzego przez uroczystą procesję, wnosząc tu modlitwy. Życzenie parafian, by tu była świątynia, zostało zrealizowane i kamień węgielny pod budowę cerkiewki Św. Jerzego położono 26 maja 1996 r.

Cerkiew Św. Paraskewy we wsi Dobrowoda

Cerkiew została wzniesiona w latach 1960-63 w miejscu szczególnie czczonym, gdzie obok od dawien dawna, znajduje się kapliczka nad źródelkiem. 27 października uroczyście obchodzone jest święto patronki cerkwi w Dobrowodzie. W latach 70-tych świątynia została całkowicie wyposażona i pokryta blachą ocynkowaną. Konsekracja cerkwi miała miejsce 27 października 1977 r. W dwadzieścia lat później, podjęto decyzję o budowie murowanej cerkwi i 17 maja 1998 r., położono kamień węgielny, a 13 czerwca 1999 r. świątynię poświęcono.

Święta parafialne:

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Św. Jerzego – 23 kwietnia/6 maja

Miejscowości należące do parafii:

Miasto Kleszczele i wsie: Dobrowoda, Suchowolce i Zaleszany.

Cmentarze:

Kleszczele – pow. 1,7 ha

Dobrowoda – pow. 0,5 ha i 0,85 ha (2 cmentarzy – stary i nowy)

Suchowolce – pow. 0,92 ha

Zaleszany – pow. 0,35 ha

Grunta parafialne:

Ziemi 30 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Kleszczelach; Katecheci: Ks. mgr Mikołaj Kielbaszewski, Ks. Paweł Nikitiuk, Mirosława Kielbaszewska

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. mitrat Mikołaj Kielbaszewski, wik. Ks. Paweł Nikitiuk, psal. Anna Kupryciuk

Duchowieństwo:

Ks. Jakub (1560) Ks. Gabriel (1582), Ks. Jan Jabłoński (1650), Ks. Piotr Świdorski (1676), Ks. Michał Kondratowicz (1686), Ks. Jan Starosielski (1699), Ks. Bazyli Kiersnowski (1723, 1730), Ks. Jakub Świdorski (1718, 1733), Ks. Jan Hajewski (1733), Ks. J. Markiewicz (1734), Ks. Jan Kiersnowski (1736), Ks. Michał Świdorski (1739, 1745, 1762, 1771, 1780), Ks. Jan Sosnowski (1744, 1765), Ks. Jerzy Sosnowski (1772, 1778), Ks. Bazyli Makowiecki (1779), Ks. Antoni Sosnowski (1804 - dziekan okr. Drohiczyn - +3.03.1852), Ks. wik. Jan Knyszyński (1806), Ks. wik. Adam Głowacki (1808), Ks. wik. Stefan Biedrzycki (1817, 1820, 1823), Ks. wik. Teofan Dołbiński (1816, 1817, 1819, 1821), Ks. wik. Grzegorz Zakrzewski (1813, 1818, 1824), Ks. wik. Piotr Michniakiewicz (1820-1821), Ks. wik. Dymitr (Chorosiewicz) Charsewicz (1821-1824), Ks. wik. Piotr Sołusiukiewicz (1824-1826), Ks. wik. Dionizy Lewicki (1825-1826), Ks. wik. Mikołaj Szumowicz (1826), Ks. wik. Jan Demianowicz (1835-+15.04.1873), Ks. Onufry Gogolewski (1852 - 1857 dziekan okr. Kleszczele - 1859), Ks. Mikołaj Bazylewski (20.10.1860 - dziekan okr. Kleszczele - 29.04.1871), Ks. Hilarion Budziłowicz (29.04.1871-1877), Ks. Józef Taranowicz (18.07.1877-12.05.1887), Ks. wik. Jan Hryniewiecki

(17.08.1880-26.05.1887), Ks. Aleksander Sołowjewicz (12.06.1887 - dziekan okr. Kleszczele (28.08.1887-28.07.1897) - +1.04.1911), Ks. wik. Piotr Degiewicz (12.06.1887-16.12.1887), Ks. wik. Michał Staruchin (16.12.1887-7.09.1888), Ks. wik. Włodzimierz Stupnicki (20.11.1888-8.04.1897), Ks. wik. Włodzimierz Szczerbiński (13.05.1897-5.10.1901; Ks. wik. Ioil Birujkowicz (1901-17.05.1903), Ks. wik. Herasym Teodorowicz (30.05.1903-21.08.1903), Ks. wik. Aleksy Ralcewicz (15.09.1903-4.05.1907), Ks. wik. Sergiusz Cebrik (30.07.1907-1912), Ks. Teofil Demianowicz (10.06.1911-1915 ewakuacja), Ks. wik. Sergiusz Rakitin (1912-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa*, Ks. Eufimiusz Maksymczuk (7.12.1920-30.12.1924), Ks. Platon Pańko (30.12.1924-10.07.1928), Ks. Andrzej Kuczuk (10.07.1928-12.10.1931), Ks. Włodzimierz Kudriawcew (10.10.1931-12.10.1938), Ks. Mikołaj Rudeczko (12.10.1938-+6.07.1958), Ks. wik. Łukasz Kuryłowicz (21.08.1946-25.05.1951), Ks. wik. Antoni Owerczuk (6.07.1949-31.08.1968), Ks. wik. Wincenty Pugacewicz (1.12.1956-28.06.1958), Ks. wik. Piotr Kosacki (28.06.1958 - 3.09.1958 prob. - 27.03.1959), Ks. Włodzimierz Garustowicz (27.03.1959-1.06.1966) Ks. wik. Mikołaj Kielbaszewski (8.11.1964 - 1.09.1966 prob. - 2.11.1993 dziekan okr. Kleszczele -), Ks. wik. Włodzimierz Biełomyzy (1.08.1968-25.08.1977), Ks. wik. Grzegorz Mazuruk (25.08.1977-1980), Ks. wik. Antoni Czapko (23.02.1981-31.12.1983), Ks. wik. Paweł Nikitiuk (1997 -).

Literatura:

M. Bobrowski, Nekrolog Ks. Platona Sosnowskiego. *Dziennik Wileński* 1828 t. 3 s. 311-317; (Ig. Sankiewicz) Ig. S., Miasto Kleszczele na Podlasiu, z przydaniem wiadomości o Jadźwingach. *Biblioteka Warszawska* 1845 nr 3 s. 172-179; O sovraśceni i w latinstwo prawoslawnych žitelj m. Kleśćel'. *Vestnik Jugo-Zapadnoj i Zapadnoj Rossii* 1864 t. 2 s. 397-407; *LEV* 1865 s. 338-340; 1872 s. 241; 1877 s. 363; 1878 s. 4, 13, 352; 1885 s. 238; 1886 s. 33; 1895 s. 357; A. Sosnowskij, O sredstvach umnoženija v greko-unitskom duchovenstve prosveśćenija. *LEV* 1874 nr 19-24; P.I.B., Antonij Jur'evič Sosnowskij, staršij sobornyj protoierej, nastojatelj' Nikolaevskoj cerkvi v Kleśćelach. Istoriko-biografičeskij očerk. *LEV* 1889 nr 20-47, 1890 nr 1-11; P.O. Bobrovskij, K biografii Antonija Jur'eviča Sosnowskogo. Peregiska v 1826, 1827 i 1828 godach. *LEV* 1891 nr 8-11; Mestnyj žitel', 50-letie svjaśćenstva prot. A. Solov'eviča. *LEV* 1900 nr 27-8 s. 264; B-skij N-r Ivanovič, Vospominanija ob Antone Nikolaeviču Šumoviče. *GEV* 1901 s. 39-42; Kleśćel'skaja smuta 1838 i 1860-63 gg. *GEV* 1902 nr 16, 30; *GEV* 1904 s. 844, 1067; 1906 s. 1209; 1907 s. 296; 1910 s. 79; 1911 s. 84-85; R. Sikorski, „Łyki” i „kołtuny”. Pamiętnik mieszczanina podlaskiego (1790-1816). Kraków [bmrw]; V. Garustovič,

V Kleśćel'skom prichode. *Cer. Vest.* 1961 nr 12 s. 22-27; P.I. Batau, Kontrudar pad Kleśćeljami. *Niva* 1969 nr 28-30; *Inwentarz zespołu akt kościelnych różnych wyznań. Zbiór szczątków zespołów z lat 1835-1940.* Oprac. I. Grochowska. Archiwum Państwowe w Białymstoku *mnp*s [dot. cerkwi w Kleszczelach 1835-1838, 1846-1872, 1883-1913]; W. Roszczenko, *Zdrobnienia w ukraińskich pieśniach ludowych okolic Kleszczel.* Praca magisterska. Uniwersytet MCS, Lublin 1978 *mnp*s; M. Roszczenko, *Gwary północno-ukraińskie okolic Kleszczel. Fonetyka i fleksja.* Praca doktorska. Uniwersytet MCS Lublin 1979 *mnp*s; Suchowolce [w:] *Atlas Białostoczczyzny* cz. I nr 98 s. 60; M. Roszczenko, *Rozwój osadnictwa i gospodarka Kleszczel oraz okolicy do końca XVIII wieku.* Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Wydział Humanistyczny Instytut Historii, Białystok 1980 ss. 60 *mnp*s; R. Sasna, Kljaśćeli. *Belaruskij Kalendar* na 1982 g., s. 117-123; J. Niczyporowicz, Uciekliśmy z piekła [Zaleszany]. *Kur. Podl.* 16-18.11.1984 r. nr 227 s. 5, il.; B. Rudkovskij, *Topografija dorog, učasťta zemli i cerkwi Uspenija Preswjatoj Devy Marii sela Kleśćeli...*, maj 1985 g. *mnp*s; M. Kiełbaszewski, 20 lat pracy duszpasterskiej. Rozm. przepr. Antoni Mironowicz. *Tyg. Podl.* 16.11.1986 r. nr 20 s. 6, foto; *Dokumentacja konserwatorska prac wykonanych przy obrazie „Św. Mikołaja Cudotwórcy”.* Woj. Konserwator Zabytków w Białymstoku. Warszawa 1984 *mnp*s; A. Miranović, Ikona sv. Mikoly Cudatvorca. *Niva* 21.12.1986 r. nr 51 s. 6-7, foto; A. Mironowicz, Ikona Św. Mikołaja Cudotwórcy. *Białostoczczyzna* 1990 nr 1(17) s. 6-7, foto; Polem. J. Tomalska: O ikonie Św. Mikołaja Cudotwórcy - ciąg dalszy. *Białostoczczyzna* 1990 nr 2(18) s. 42-44; A. Mironowicz: *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII w.* Białystok 1991 s. 252-256; J. Zieleniewski, Rejestr pomiary włócznej Kleszczel z roku 1560. *Studia Podlaskie* T. 3 (1991) s. 201-250; G. Sosna, Kleszczele. *Co słyćać w gminie* 1991 nr s. 11-3, 1992 nr 15 s. 6-7 nr 16 s. 4-5; (R. Sasna, M. Sacharević) R.S., M.S., Horad Kljaśćeli. *Niva* 1992 nr 51-52, 1993 nr 1-18; *Kleszczele.* Oprac. M. Klimowicz. Wyd. Urząd Gminy, Kleszczele 1993 ss. 16, mapki; A. Wakuluk, Kleszczele znowu miastem. *Gaz. Tyg.* 21.11.1993 nr 46(84) s. 1, 11; M. Roszczenko, Stara i nowa cerkiew Św. Jerzego w Kleszczelach. *Nad Buhom i Narvoju* 1996 nr 6 s. 9-10; (jc), Nowa kaplica (w Kleszczelach). *Gaz. Współ.* 15.06.1998 r. nr 113 s. 9; M. Hajduk, Owocny zaczyn. Śladami stuleci. *Przeg. Prawośł.* 1998 nr 5 s. 26, 28;

KOŚNA

Parafia Św. Mikołaja Cudotwórcy

17-250 Kleszczele

tel. (0-85) 681-80-29

Źródła pisane o Kośnej, zawarte w *Rejestrze pomiary włócznej Kleszczeli z 1560 r.*, wymieniają *sielo miesckie na Kosnoj włók 42 gruntu dobrogo*. Duchowny *Hrycz pop Kosnienski* posiadał 1/2 włóki gruntu. Dokładnie określone jest usytuowanie gruntów ... *Rozdanie włók temu*

siołu idąc od cerkwi pana Pawła Sapiehy Wojewody Nowogrodzkiego ku Bacze [Hrehory Baka starosta rohaczewski]. To pole, które leży bokiem od cerkwi pana Sapiehy rzeczki Kosnoj na krzyż rozdana z tej przyczyny aby się popa tego sioła zgadzała z miastem Kleszczele. Można przypuszczać, że cerkiew w Kośnej istniała dawno przed pomiara włóczną. Zachowany opis cerkwi pochodzi dopiero z 1727 r. Wizyta generalna Cerkwie Kosnianskiej pod Tytułem S. Mikołaja Colationis Ich MWPP Paryssow ... Cerkiew Na gurze mała palem ogrodzona przestarzała Mieyscami tarcicami obito z kopuła y z Krzyżem żelaznym. Dach Na cerkwie gątowy stary Babiniec stary bez podłogi. Carskie Drzwi stolarskie staroswieckie ... obrazow Moskiewskich pięć ... Cerkiew posiadała jedną włókę gruntu na trzech polach i dwa morgi posesji przy cerkwi. Do parafii należała wieś Kośna i Pohreby. Zgodnie z Księgą Metryk Kleszczele z 1740 r. odnotowano, że pobliska wieś Dasze należy do parafii Św. Mikołaja w Kleszczelach, i 9 czerwca erygowane zostały mogiłki Daszowskie dla wsi Dasze. Według wizyty z 1811 r. ziemi 2 włóki, lecz właściciel Piotrowszczyzny odebrał łąkę o nazwie Proskura.

Cerkiew Św. Mikołaja w Kośnej

Po przyłączeniu unitów do Kościoła Prawosławnego (1839), liczba wiernych w 1846 r. wynosiła 684 osoby dorosłe i 154 małoletnich, razem 838 osób.

Według *Klirowoj Vedomosti* z 1853 r. cerkiew w uroczysku Kośna, dekanatu drohickiego, drewniana pw. *Św. Józefa*. Brak wiadomości o zmianie wezwania świątyni, lecz już w drugiej połowie XVIII w. ponownie parafia kośniańska pw. *Św. Mikołaja*. Nową murowaną cerkiew pw. *Św. Mikołaja* z dzwonnica konsekrowano 3 lutego 1889 r. Parafię stanowiły wsie Kośna, Bielki, Dasze, Żuki, Mołoczki, Pogreby, Snieżki z ogólną liczbą wiernych 1963 osób. Zorganizowane szkolnictwo cerkiewne w latach 80-tych, dały możliwość nauki 120 chłopcom i 12 dziewczynom w roku szkolnym w 6-ciu szkołach *gramoty*. Ziemi cerkiewnej 77 dziesięcin.

Na początku XX w., wsie Bielki i Snieżki weszły w skład parafii sasinowskiej, a do Kośnej przyłączono wieś Pietrowszczyznę. Parafia należała do dekanatu kleszczelowskiego diecezji grodzieńsko-brzeskiej, a liczba wiernych w 1899 r. wynosiła 2055 osób. Na terenie parafii istniała cerkiewno-parafialna szkoła w Daszach z 31 uczniami i 3 szkoły *gramoty* z 52 uczniami. Ziemi cerkiewnej 77 dziesięcin.

Po I wojnie światowej parafia została skasowana i przyłączona do Kleszczeli. Z takiego „statusu” skorzystali neounicy i w latach 1928-1939 założyli parafię „wschodnio-słowiańską”. Dla propogowania unii w 1933 r. przybył biskup rzymskokatolicki z Pińska. Parafia neounicka przestała istnieć w 1940 r. i od marca były już prowadzone księgi metrykalne przez duchownych prawosławnych.

Po II wojnie światowej parafia znalazła się w dekanacie bielskim. Zarząd Gminy w Kleszczelach w 1949 r. zabrał 2 ha ziemi cerkiewnej pod budowę szkoły w Daszach. W latach 70-tych parafia według rejestru geodezyjnego posiadała gruntów 10,68 ha, w tym cmentarze w Daszach i Kośnej. Pogrzeby mieszkańców z Dasz odbywały się wyłącznie na ich cmentarzu, natomiast pochówki pozostałych parafian były dokonywane na cmentarzu w Kośnej.

W 1988 r. poświęcono nowy murowany dom parafialny. W latach 90-tych przeprowadzono remont cerkwi, wymieniono tynki na zewnątrz, a dach pokryto nową ocynkowaną blachą.

Święta parafialne:

Św. *Eufemii* – 16/29 września

Miejscowości stanowiące parafię:

Wsie: Dasze, Mołoczki, Pogreby, Żuki i kol. Kośna

Grunta cerkiewne:

Grunta otaczające cerkiew wraz z posesją obejmują 8,55 ha.

Cmentarze:

Kośna – pow. 1,35 ha

Dasze – pow. 0,78 ha

Katechezacja:

Szkoła Podstawowa w Daszach; Katecheta: Ks. Paweł Kononiuk

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Paweł Kononiuk

Duchowieństwo:

Ks. Laurenty Maliszewski (1699), Ks. Hrycz (1560), Ks. Jan Pietrzykowski (1727), Ks. Tadeusz Tarasiewicz (1835 - +8.07.1847), Ks. wik. Dionizy Lewicki (24.08.1835-24.08.1847 prob. - +29.05.1861), Ks. Mikołaj Lewicki (12.11.1861-8.07.1899), Ks. Eugeniusz Lewicki (1899 -+3.05.1902), Ks. Jan Kudrycki (- 13.12.1902), Ks. Eugeniusz Kraskowski (20.01.1903 - +14.08.1912), Ks. Eugeniusz Marusow (21.12.1912 - 1915 ewakuacja). Po powrocie księży unicy: Ks. Bazyli Gaponowicz (1928-1924, Ks. Grzegorz Drozdow (1928-1929), Ks. Jerzy Rzecki (1929-1930), Ks. Justyn Sielecki (1931-1936), Ks. Konstanty Songajło (1936- +1940). Po wybuchu II wojny światowej parafia prawosławna: Ks. Eufimiusz Maksimczuk (1941-10.07.1949), Ks. Łukasz Janowicz (14.12.1951-10.11.1952), Ks. Jonasz Gołub (8.12.1952-28.08.1959), Ks. Włodzimierz Biełomyzy (22.10.1050-1.09.1968), Ks. Leonidas Jankowski (9.09.1969-31.05.1976), Ks. Mikołaj Bańkowski (-27.04.1977), Ks. Witalis Gawryluk (30.08.1977-21.09.1977), Ks. Włodzimierz Kuprianowicz (- 29.11.1977), Ks. Paweł

Kononiuk (28.11.1977-30.09.1982), Ks. Mirosław Oreszczuk (30.09.1982-3.04.1984), Ks. Paweł Kononiuk (3.07.1984 -).

Literatura:

Akta metrykalne i parafialne (1835-1866, 1867-1913). Archiwum w Białymstoku, sygn. 85; *LEV* 1883 s. 254; 1884 s. 280; 1889 s. 2, 375; 1896 s. 271; 1897 s. 244, 362; *Iz Bel'skogo uezda [Kos'naja]*. *LEV* 1885, s. 27; - 1887 s. 198; *GEV* 1903 s. 306; 1910 s. 151; 1906 s. 1214; 1914 s. 88-89, 130; *Kośna. Tyg. Podl.* 21.02.1988 r. nr 2(35) s. 6; (zb), *Kultowy krąg w dolinie Nurca (w pobliżu miejscowości Mołoczki)*. *Sensacyjne odkrycie archeologiczne. Kur. Por.* 19.09.1997 r. s. 4;

KUZAWA

Parafia Św. Męczennicy Barbary

17-240 Czeremcha

tel. (0-85) 685-00-04

Według *Klirovoj Vedomosti* cerkiew zbudowano w 1828 r. na cmentarzu pw. *Połozienija Rizy Priswjatoj Bohorodicy*. Według innego źródła, w Kuzawie obchodzono jeszcze uroczyscie dzień *Św. Tekli*. Cmentarz grzebalny w 1868 r. został zamknięty. W 1900 r. wieś Kuzawa liczyła 29 domów zamieszkałych przez 228 osób. Przed I wojną światową podczas pożaru wsi cerkiew się spaliła. W okresie międzywojennym poczyniono starania o odbudowę świątyni. Wzniesiono pomnik marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu po prawej stronie pogorzelska cerkwi. Ten gest sprawił, że władze państwowe wyraziły zgodę na budowę drewnianej kaplicy, *by wznosić modły za duszę marszałka*. Zbudowana cerkiewka otrzymała wezwanie *Św. Barbary* i przetrwała do 1977 r. Po obudowaniu jej cegłą, ze znacznym poszerzeniem – została rozebrana, a nową 11.05.1980 r. poświęcono. Decyzją Metropolity 15 marca 1984 r. została erygowana parafia w skład której weszły dotychczasowe miejscowości z parafii Kleszczel: Kuzawa, Wólka Terechowska, Repczyce, Hajki, Czeremcha osada kolejowa i Czeremcha wieś. W dwa lat później z nowoutworzonej parafii wyłoniono nową parafię – Czeremchę, a przy Kuzawie pozostały wsie Kuzawa, Wólka Terechowska, Hajki, Chlewiszczce i Repczyce. Plebania usytuowana na działce o pow. 0,28 ha. W latach 1993-95 r. cerkiew była zewnątrz i wewnątrz remontowana.

Cerkiew cmentarna *Zaśnięcia Św. Anny* w Wólce Terechowskiej

W 1984 r. na cmentarzu grzebalnym o pow. 0,4 ha, zbudowano cerkiew. Święto *Zaśnięcia Św. Anny* 25 lipca/7 sierpnia, jest uroczyscie obchodzone.

Święta parafialne:

Położenia Szaty Najświętszej Marii Panny – 2/15 lipca

Św. Męczennicy Tekli – 24 września/7 października

Św. Męczennicy Barbary – 4/19 grudnia

Miejscowości stanowiące parafię:

Kuzawa, Repczyce, Wólka Terechowska i kol. Hajki i Chlewiszcze

Cmentarz:

Kuzawa – 0,85 ha

Wólka Terchowska – 0,4 ha

Cerkiew *Św. Męczennicy Barbary* w Kuzawie

Grunta parafialne:

Plac pod cerkwią wraz z zamkniętym cmentarzem – 0,18 ha i posesja wraz z przekazanym domem na plebanię – 0,28 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Czeremsze

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. Stanisław Strach

Duchowieństwo:

Ks. Mirosław Oreszczuk (3.04.1984-27.03.1986) i Ks. Jerzy Krysiak (27.03.1986 - 2000), Ks. Stanisław Strach (2000 -).

Literatura:

Niva 1980 nr 33 s. 7; *Pravoslavnyj Kalendar* na 1981 g., s. 34-35; M. Hajduk, Volka Arcichouskaja. Krajaznaučy slounik. *Niva* 1981nr 36 s. 1,5,8; Učastnik, Osvjaščenie novopostroennogo chrama. *Cer. Vest.* 1981 nr 4/5 s. 20-25, il.; J. Nitkiewicz, Aż trudno uwierzyć. [Pomnik J. Piłsudskiego w Kuzawie]. *Kur. Podl.* 1990 nr 145 s. 12.

MILEJCZYCE

Parafia Św. Męczennicy Barbary

17-332 Milejczyce

ul. Św. Barbary 34

tel. (0-85) 657-90-16

W 1529 r. król Zygmunt I nadał kościołom dziesięcinę, a będące tu cerkwie – monaster jeden i parafialną cerkiew drugą ... *uposażył, nadał funduszem, zagwarantował swobodę wiary dla każdego a protekcją swoją przyobiecał bronić*. Drukowane źródło dotyczące fundacji cerkwi przez króla odnotowało, że w 1566 r. cerkiew posiadała 2 włóki gruntu. Wiadomym jest, że w owym czasie w Milejczycach było dwie cerkwie: Św. Mikołaja i Św. Barbary. Unia kościelna 1596 r. nie znalazła poparcia u Milejczyckiego dziekana Leontija z cerkwi Św. Barbary. Dokument z 1615 r. mówi o wielkim spustoszeniu Milejczyc przez wojska Konfederacji Brzeskiej

i gradobicie. W dokumencie tym czytamy: ... że w mieście Milejczycach spustoszało y nie siano włok dla zniszczenia żołnierzow piędziesiąt cztery trzecin dwie, popwskich włok cztery spustoszało za zamarciem popow pogorzalcow ...

Dochowana wizyta generalna dekanatu kamienieckiego z 1725 r. podaje: ... *Cerkwie Milejczyckiej pod Tytułem Stey Barbary zostaiącej Collationis IKMsci ... cerkiew drewniana struktury mierney Parkanem ogrodzona, kopuła zdarta krzyż Iey żelazny ... Babiniec przy Cerkwie Dzwonicy ma na sobie ... Namiesnych Obrazow trzy z Oltarzykami prostemi. Deisus z Apostołami barzo stary. Carskie Drzwi Stolarskiej roboty w Priediele Oltarzoowym Oltarz na zrębie ... Zertownik z Obrazem wielkim. Ieszcze sie znayduie obrazow dwa zacnych Wielkich Salwatora y S. Mikołai a mniejszych z Moskiewskimi 19.* Do parafii należała połowa Mielejczyc, wieś Mielniki (?) i wieś Nurzec.

Po powrocie z unii liczba parafian w 1847 r. wynosiła 1586 osób, a parafialną świątynią była cerkiew Św. Barbary, która została zniszczona podczas pożaru miasta w 1859 r. Do niej należała, jako filialna, cerkiew Św. Mikołaja i cerkiew cmentarna w Sobiatyń, która spaliła się w 1859 r. Po roku 1865 został zamknięty kościół i 12 listopada 1867 r. poświęcony jako cerkiew Świętego Ducha. Cerkwie milejczyckie były bogato wyposażone. Istniejące bractwo cerkiewne było promotorem upiększania świątyń. Honorowa członkini bractwa, księżna Katarzyna Pawłowna Szyryńska-Szachmatowa oraz żona kuratora Wileńskiego Szkolnego Okręgu, a także inni, wzbogacali cerkwie o ofiary rzeczowe. Zgodnie z planem geodezyjnym sporządzonym w 1869 r. ziemi parafialnej rejestrowano 121 dziesięcin. Według zarządzenia litewskiej diecezji cerkiew należała do dekanatu wyskokoliteńskiego i obejmowała miejscowości Milejczyce, Chanie, Chursy, Jałtuszczyki, Grabarka, Klimkowicze, Chańki, Kościukowicze, Sobiatyń, Nurzec, Nurczyk, Bystre i Sasiny. Liczba parafian w 1885 r. wynosiła 2164 osoby, i stale wzrastała. W latach 1899-1900 przystąpiono do budowy nowej parafialnej cerkwi, którą 25 września 1900 r. poświęcono pw. *Św. Barbary*. W następnym roku wybudowano w Milejczycach szkołę cerkiewno-parafialną. Wsie Sasiny i Bystre w roku 1903 odeszły do nowoutworzonej parafii sasińskiej, a 10 lat później dopisano i wieś Sobiatyń. Zgodnie z zarządzeniem władz diecezji grodzieńskiej z 1905 r. na terenie parafii istniała żeńska cerkiewno-parafialna szkoła z 63 uczennicami,

prichodskoje uczyłiszcze z 98 uczniami i *narodnoje uczyłiszcze* z 90 uczniami. Liczba parafian wynosiła 2347 osób. Ziemi cerkiewnej 106 dziesięcin.

Zbliżał się okres I wojny światowej, a z nią okres *bieżeństwa*, co prowadziło do poniewierki, tułaczki i powojennych koszmarów. Powrót ludności z ewakuacji następował w latach 1918-1920. Zgodnie z zarządzeniem władz państwowych cerkiew w Milejczycach otrzymała status etatowej parafii i objęła swoją opieką duszpasterską były parafie Rogacką, Sasinską, Żerczycką i Żurobicką. W 1928 r. cerkiew w Rogaczach mianowano filią etatową milejczyckiej parafii z obsługiwaniem cerkwi w Żerczycach. Wieś Pokaniewo z liczbą 295 osób przyłączono do cerkwi w Milejczycach. Cerkiew w Sasinach z cmentarną kaplicą w Sobotynie, była obsługiwana przez stałego duchownego, a cerkiew w Żurobicach otoczył opieką duszpasterską duchowny z Żerczyc. W ten sposób zdeorganizowane życie religijne ludności stopniowo zaczęło wracać do normy, pomimo prób nawracania parafian przez neounitów z Kośnej. Parafianie odnowili parafialną cerkiew *Św. Barbary*. Życzeniem mieszkańców było zagospodarowanie posesji po dawnej cerkwi *Św. Mikołaja* Mimo wielkich wysiłków, procesów sądowych, celem przeniesienia cmentarnej cerkwi *Św. Mikołaja*, wzniesiono tu jedynie dom dla psalmisty. Według *Klirowoj Wedomosti* z 1934 r. liczba parafian wynosiła 2329 osób zamieszkałych w miejscowościach: Milejczyce – 852 osoby, Jałtuszczyki – 60, Klimkowicze – 92, Chańki – 43, Kościukowicze – 70, Grabarka – 115, Pokaniewo z kolonią – 320, Chursy – 30, Nurzec – 290, Nurczyk – 65, Chanie – 102, Hornowo – 67, kol. Hornowo – 20, kol. Hornowszczyzna – 26, Choroszczewo – 91, kol. Choroszczewo – 40, Wałki – 35 i Malewicze 11 – osób.

Wybuch II wojny światowej sparaliżował życie religijne. Nastąpił okres trwogi, bezprawia i koszmaru. Wielu żołnierzy radzieckich walczących na tych terenach, zakończyło tu szlak bojowy, co zapoczątkowało ogromny cmentarz przy szosie Milejczyce – Kleszczele. Po wojnie nekropolia ta przyjęła wszystkich tych, którzy w okolicach Milejczyc pozostali na zawsze.

Po zakończeniu wojny, w wyniku porozumienia o ewakuacji, do BSRR wyjechało sporo rodzin z Milejczyc, Hornowa, Choroszczewa, Pokaniewa, Nurczyka i innych miejscowości. Ewakuację przyspieszały grasujące bandy terrorystyczne o charakterze rabunkowym, jak i oddziały podziemia. Jak podaje *Kronika cerkiewna* z parafii Milejczyce ogółem

Cerkiew
*Św. Męczennicy
Barbary*
w Milejczycach

wyjechało około 40% wyznawców. W trudnych warunkach przystąpiono do odbudowy życia religijnego. Zadbane o dom dla psalmisty na *Nikolszczyźnie*, który był spalony. Cerkiew parafialną pokryto nową blachą. Zafundowano dzwony o ciężarze 255 i 35 kg w firmie Antoniego Kruszewskiego w Węgrowie. Zadbane o drewniane ogrodzenie cmentarza grzebalnego, jak i cerkwi parafialnej. Pożar miasteczka w 1959 r. strawił wiele budynków mieszkalnych i gospodarczych. W miarę zdobywania środków, wzbogacano wewnątrz świątynię. Zadbane o grunta pod nowy cmentarz, i otoczono go parkanem z białej cegły. W latach 70-tych przystąpiono do budowy plebanii, jak również urządzono metalowe ogrodzenie parafialnej świątyni. Obrazy znajdujące się w parafialnej cerkwi zostały w latach 1984-1986 r. odrestaurowane, a w latach 90-tych odrestaurowano ikonostas.

Była cerkiew *Św. Mikołaja* w Milejczycach

Cerkiew *Św. Mikołaja* w źródle drukowanym wzmiankowana jest w 1566 r. Zlokalizowana była w centrum miasteczka, co pozawala przypuszczać, że była obiektem bardzo starym. Dziś pozostała po niej jedynie posesja w centrum miasteczka. Zachowana wizyta *generalna* z 1725 roku cerkwi *Św. Mikołaja* podaje: ... *przy ktorey Prezbitera nie masz instalowanego post fata S. Iakoba Radzinowicza bywszego Prezbitra. Teraz zaś do Czasu Naznaczony Administrator W Ociec Stephan Łapinkiewicz Administrator Sto Mikolinski Mileyczycki. Cerkiew sama stara pod Dachem starym z kopułką y krzyżem zelaznym. Cmentarz Mieyscami ogrodzony. Babiniec Dzwoniczkę Na sobie maiący ... prezbiter gruntu włok dwie we trzy pola ... Parafia do Cerkwi ... należąca miasta Mileyczyc Połowa, Wies Pokaniwo, Wies Sobiatyn, y wies Kostiukowicze ...* Zachowana księga inwentarzowa [*Glavnaja cerkovnaja opis' pripisnoj sv. Nikolaevskoj, Milejćickoj cerkvi Grodnenskoj gubernii, Brestskago uezda, Kameneckago blagoćinija 1856 g. sostavlena*] z 1856 r. opisała filialną cerkiew *Św. Mikołaja* następująco: *drewniana, gontem pokryta, w większości spróchniała, obita deskami, nie wiadomo kiedy i przez kogo zbudowana ... Sama cerkiew posiada 13 arszynów długości i 12 szerokości. ... W prytworze pełniącym funkcję dzwonicy znajdują się dzwony ... cerkiew dookoła otoczona drewnianym parkanem.* Księga inwentarzowa szczegółowo opisuje wewnętrzne wyposażenie. Spalenie się cerkwi 1895 r. w Zubaczach, było pretekstem odsprzedania obiektu na potrzeby wzniesienia tam cmentarnej świątyni. Przetrwała ona tam do 1969 r., gdy podczas wyładowań atmosferycznych, doszczętnie została spalona. Ikonostas z cerkwi *Św. Mikołaja* pozostał w Milejczycach i dziś znajduje się w cerkwi parafialnej *Św. Barbary*. W okresie międzywojennym życzeniem parafian było, by odremontowaną cerkiew cmentarną, przenieść na *Nikolszczyne* (miejsce po dawnej cerkwi *Św. Mikołaja*). Czyniono starania u władz państwowych, założono sprawę sądową o eksmisję budynków mieszkalnych wzniesionych przez 7 rodzin narodowości żydowskiej. Proces rozpoczęty w 1928 r. zakończył się dopiero w 1931 r., przyznając parafii plac *Nikolszczyzny*. Celem jego zagospodarowania wybudowano tu dom psalmisty, który podczas wojny został spalony. Po wojnie ponownie zbudowano dom dla psalmisty, a miejsce ołtarza po cerkwi *Św. Mikołaja* ogrodzono i uwieczniono krzyżem. Powierzchnia posesji wynosi 0,82 ha.

Była cerkiew *Świętego Ducha* w Milejczycach

Po roku 1865 kościół w Milejczycach został zamknięty i przekazany pod zarząd parafii prawosławnej. 12 listopada 1867 r. został poświęcony jako cerkiew pw. *Świętego Ducha*. Przetrwiała ona do I wojny światowej, a w 1919 r. została rewindykowana. W latach 30-tych zwłoki proboszczów Ks. Hipolita Pajewskiego, Ks. Jana Pajewskiego i jego żony Natalii, zostały ekshumowane i spoczęły przy cerkwi *Św. Barbary*. W 1949 r. ikona *Świętej Trójcy* – patrona dawnej cerkwi została przekazana prawosławnym i umieszczona w parafialnej świątyni.

Cerkiew cmentarna *Św. Mikołaja* na starym cmentarzu w Milejczycach

Data budowy nie jest znana. W okresie międzywojennym w 1927 r. przystąpiono do jej kapitalnego remontu. Wewnątrz wstawiono ikonostas, a cerkiew pokryto dachówką. Po nieudanej próbie przeniesienia cerkwi cmentarnej na *Nikolszczyznę*, 9 maja 1929 r. została poświęcona. W latach 1977-1980 ikony z XVIII i XIX w., pochodzące z byłej cerkwi *Św. Mikołaja* i znajdujące się w cerkwi cmentarnej, zostały odrestaurowane. Dach cerkiewki pokryto eternitem.

Cerkiew *Św. Apostoła Tomasza* na nowym cmentarzu w Milejczycach

Cmentarz został założony w latach 60-tych o pow. 2,19 ha, przy szosie Milejczyce – Siemiatycze. We wrześniu 1996 r. przystąpiono do budowy murowanej cerkwi.

Święta parafialne:

Św. Barbary – 4/17 grudnia

Św. Mikołaja – 9/22 maja

Niedziela Św. Apostoła Tomasza – Pierwsza Niedziela po Wielkanocy

Miejscowości należące do parafii:

Milejczyce, Klimkowicze, Chańki, Kościukowicze, Wieś Nurzec, Nurczyk, Hanie-Chursy, Grabarka, Pokaniewo, Choroszczewo i Hornowo.

Cmentarz:

Stary cmentarz o pow. 1,14 ha

Nowy cmentarz o pow. 2,19 ha

Grunta parafialne:

Korzystając z ustawy o zwrocie gruntów zabranych w 1951 r., parafia odzyskała je, i obecnie posiada około 60 ha ziemi cerkiewnej.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Milejczycach; Katecheci: Ks. Antoni Czapko i Antonina Czapko.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Antoni Czapko, psal. Antonina Czapko.

Duchowieństwo:

Ks. Malicha (1500), Ks. Kalisz, Ks. Leontij (1595), Ks. Jan Miskiewicz (1676), Ks. Michał Radionowicz (1676), Ks. Jan Teodorowicz (1700), Ks. Stefan Łapinkiewicz (1725), Ks. Piotr Korytynskij (1725), Ks. Piotr Kotowicz (1750), Ks. Mikołaj Zabłocki (1780-1785), Ks. Gabriel Horoszkiewicz (1785-1886), Ks. Antoni Duchnowski (1784 - dziekan drohicki - 1794), Ks. wik. Stefan Oniśkiewicz, (1788), o.wik. Grzegorz Mariano-wicz (1790), Ks. Antoni Szymański (1811), Ks. wik. Teodozy Noskowicz (1824), Ks. Grzegorz (Zakrzewski ?) Zakroniewski (1832), Ks. wik. Stefan Szołgini (1833, 1835), Ks. Aleksander Charłampowicz (1835-1868), Ks. wik. Aleksander Bursa (1.01.1860-4.03.1868 prob. - +15.10.1882), Ks. wik. Hipolit Pajewski (22.04.1868-+21.10.1889), Ks. Bazyli Charłampowicz (20.09.1882-1.12.1882), Ks. Jan Pajewski (9.11.1882-dziekan okr. wysokolitewskiego (22.03.1872-3.07.1895) - +12.02.1898), Ks. Teodor Pajewski (26.02.1898 1915 ewakuacja). Po powrocie Ks. Platon Pańko (23.08.1920-21.08.1923), Ks. Jan Kraskowski (28.09.1923-5.01.1925), Ks. Włodzimierz Chomicz (28.02.1925-18.06.1925), Ks. Andrzej Turowski (21.05.1925-5.07.1927), Ks. Roman Łotocki (5.07.1927-11.10.1934), Ks. Konstanty Michajłow (18.08.1934-4.03.1936), Ks. Piotr Rodkiewicz (4.03.1936-9.04.1937), Ks. hierom. Izydor Mogilny (11.04.1937-23.04.1937), Ks. Michał Wiertielnikow (23.04.1937-15.06.1937), Ks. Teodor Tokarewski (13.07.1937-7.09.1963), Ks. Piotr Piluś (7.12.1963-11.10.1966), Ks. Stefan Jakimiuk (12.10.1966-31.12.1983), Ks. Antoni Czapko (31.12.1983 -).

Literatura:

Glavnaja cerkovnaja opis' pripisnoj sv-Nikolaevskoj Melejićckoj cerkvi Grodnenskoj guberni Brestskogo uезда Kameneckogo blagocinija 1856 g. sostavlena. Rkps; Plan ugodij Milejićckogo prichodskogo praavoslavnogo duhovenstva, byvszego kazennogo imenija Omelencza Grodnenskoj guberni Brestskogo uезда, sostavlen v 1869 g. Mapa; Opisanie Berestejskogo starostva 1566 g. Mesto Milejići. Dokumenty Moskovskogo Archiva Ministerstva Justici T. 1, Moskva 1897 s. 406-426; LEV 1864 s. 536; 1866 s. 625-627; 1867 s. 1068; 1874 s. 15; 1886 s. 212; 1896 s. 546; GEV 1902 s. 49, 253; P. Peško, Prośćanie pastyrja s pastvoj. Cer. Věst. 1963 nr 10 s. 3-5, il.; R. Kras'ko, Horad na zakaz. Niva 29.08.1965 nr 35 s. 5, 7; Miasta Polskie w Tysiącleciu. T. 1. Wrocław 1965 s. 272; V. Rudćyk, Jak Milejićuki buntovalisja. Niva 12.09.1976 r.nr 37 s. 1, 4; Dokumentacija fotograficzna zabytków ruchomych z cerkwi cmentarnej pw. Św. Mikołaja w Milejczycach, należącej do parafii Św. Barbary. Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków, Białystok 1977-1980, mnps; G. Sosna, Parafia prawosławna Milejczyce. Wiad. PAKP 1980 nr 1/4 s. 41-68, il.; Ks. Siemieniuk, Milejczyce w XVI-XVII wieku. Praca magisterska. UW Filia w Białymstoku Wydział Humanistyczny, Białystok 1982, mnps; Ikony konserwowane z Milejczyce (przed i po). Wykonano w S.P.T.P.A.P. „Plastyka” w Warszawie 1984-1985, mnps; Nabożeństwo na cmentarzu żołnierzy radzieckich, 5.11.1988 r. Tyg. Podl. 18.12.1988 nr 12 s. 14; L. Stalończyk, Prace konserwatorskie w woj. białostockim 1985-1990. Ochrona Zabytków 1992 nr 3 s. 268-271, il.;

ROGACZE

Parafia Narodzenia Najświętszej Marii Panny

17-340 Rogacze

tel. (0-85) 657-90-69

Istnienie cerkwi pw. *Pryczystej Bohorodicy* wzmiankowane jest pod rokiem 1610. Syn Simiona Kaleczyckich, Wasil, w 1624 r. w pamiętniku domowym zapisał: *przebudowałem Cerkiew rohacką i wszystko odnowiłem i aparata posprawiałem, która cerkiew kosztuje tak budynek, rzemieślnik aparata złotych 400*. W aktach sądu grodzkiego w Brześciu z XVII w. wymienia się prezbitera z rohackiej cerkwi.

Natomiast wizyta *generalna Cerkwie Rohackiej pod Tytułem Narodzenia Maryey Panny zostaiąca Colationis ImC Pana Woyciecha Paprockiego*, ... z 1725 r. dekanatu kamienieckiego opisuje cerkiew następująco: *cerkiew drewniana zgniła palem ogrodzona bez kopuły y bez krzyża ... Carskie Drzwi stolarskie opierzchłe iuz malowania nie znać*. Parafię stanowiły wsie: *Rohacze, Mikulicze, Miedwiedki, Podmokły, Hruska*.

W 1784 r. Wśród mieszkańców zachowało się opowiadanie o powstaniu cerkwi. Głosi ono, że przy drodze między Rogaczami a Mikuliczami na wzgórzu rosła grusza, obok której Matusiewicz znalazł ikonę *Św. Antoniego Peczerskiego*. Uważając, że znalezienie obrazu nie jest dziełem przypadku, a dziełem Opatrzności Bożej, początkowo umieścił ikonę we własnym domu, zaś później w miejscu znalezienia zbudował cerkiew. Pień ściętej gruszy posłużył jako ołtarz. Ikona *Św. Antoniego* szybko stała się obiektem szczególnego kultu czci w okolicy.

Ikona cudownie ocalała podczas pożaru cerkwi w 1872 r. W przededniu spalenia cerkwi, ówczesny proboszcz oddał obraz celem pozłocenia na nim *ryzy*. Odnowiona *ryza* przetrwała do dnia dzisiejszego, zaś ikona w 1915 r. została ewakuowana do Rosji i nie powróciła. W miejsce cudownej ikony mnich Archip z żyrowieckiego monasteru *napisał* kopię, która została osadzona w ramy, a zachowana *ryza* okazała się cudowną. W miejsce spalonej świątyni, przewieziono cerkiew ze wsi Dubiny koło Hajnówki, i w dniu święta *Narodzenia Najświętszej Marii Panny*, 8 września 1873 r. poświęcono. Dziesięć lat później, 29.06.1884 r., pożar strawił wszystkie budynki gospodarcze wraz z wyposażeniem i inwentarzem żywym.

Było podejrzenie o umyślne podpalenie. Odbudowana cerkiew parafialna została przez parafian hojnie wyposażona w ofiary rzeczowe, a firma ludwisarska *Włodkowski* w 1897 r. zrealizowała zamówienie na dzwony. Bogate wyposażenie świątyni, mimo upływu czasu, zauważalne jest do dzisiaj. Do I wojny światowej parafia Rogacze należała do dekanatu wyskolitewskiego, diecezji grodzieńskiej i obejmowała wsie Rogacze, Mikulicze, Miedwieżyki, Borowiki, Lewosze, Nowosiółki i Hruzka z liczbą parafian w roku 1905 wynosiła 1473 osób. Ziemi cerkiewnej było 94 dziesięciny.

Po I wojnie światowej cerkiew w Rogaczach nie uzyskała statusu parafii i została przyłączona do parafii w Milejczycach, która obejmowała cerkwie w Żerczycach, Sasinach i Żurobicach. Dopiero w 1928 r. zalegalizowano dawną parafię Rogacze jako filię parafii Milejczyce, bielskiego dekanatu, grodzieńsko-nowogródzkiej diecezji i przyłączono dawną parafię Żerczyce jako cerkiew *prispisnuju*. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1938 r. filia Rogacze obejmowała wsie: Rogacze – 73 domy, Mikulicze – 50, Miedwieżyki – 42, Gruzka – 21, Nowosiółki – 16, Lewosze – 14, Borowi-

ki – 18, Gołubowszczyzna – 12 oraz kolonie – 6 domów. Razem 252 domów z 1629 wiernymi. W 1940 r. cerkwie w Rogaczach i Żerczycach usamodzielniały się w swoich dawnych granicach. W tym też roku w cerkwi w Rogaczach urządzono boczny ołtarz na koszt parafianina, cudownie wyleczonego z padaczki przed ikoną Św. Antoniego Peczerskiego.

Po II wojnie światowej parafia Rogacze należała do dekanatu siedmiatyckiego diecezji warszawsko-bielskiej. Parafię tworzą następujące miejscowości Rogacze – 64 domów, Miedwieżyki – 56, Mikulicze – 52, Borowiki – 20, Lewosze – 14, Gołubowszczyzna – 11, Nowosiółki – 21, Gruzka – 32 oraz kolonie Rogacze i Mikulicze – 16 domów. Ziemi cerkiewnej wraz z cmentarzem grzebalnym ogółem 5,72 ha. Dotychczasowe

*Cerkiew Narodzenia
Najświętszej Marii
Panny
w Rogaczach*

drewniane budynki parafialne w latach 70-tych zamieniono na murowane. Powstały w cerkwi pożar w 1996 r., na szczęście nie spowodował znaczących strat.

Była cerkiew Św. Paraskewy we wsi Hruzka

W źródłach pisanych odnotowano istnienie cerkwi w tej miejscowości. *Wizyta generalna z 1727 r. opisała cerkiew: pod tytułem S. Praxedy Męczeniczki Collationis Ich MMWWPP Parysów przy ktorey postacie ad praesens WO Leon Iabłoszewski Prezbiter Hruzski. Cerkiewka mała palem ogrodzona iuz przestarzała ... kosnienskiey Cerkwie we wszystkim podobna. Carskie Drzwi stolarskiey roboty opravne wszystkie w stare rzeczy y proste. ... Zertowniczek ubogi Na swoim Mieyscu. Ieszcze sie znajduie obrazow roznych z Moskiewskiem trzynascie na drzewie y płotnie roznie stojących. Ta Cerkiewka blisko ruiny tak dalece ze wszystkim zgnęła. Inwestytura ad Iasnie Wielmoznego ImCi X Fabrycego z Plebanią – ogniem przypadkowym w Ro ku 1726 w Iuliu zgorzała ... Parafia do Cerkwie Hruzkiej należąca; wieś Maloczki wieś Katoczynie (?), wieś Swoceczki (Snieżki?), wieś Bielki, wieś Pietruszczyzna.*

Dziś żadnego śladu po cerkwi już nie ma. Jak głosi tradycja, cerkiew znajdowała się w uroczysku *Dubiniak*. Otaczające dookoła grunta orne naszą nazwę *popowszczyzny*. Sama wieś należy do parafii Rogacze.

Święta parafialne:

Św. Antoniego Peczerskiego – 10/23 lipca

Narodzenia Najświętszej Marii Panny – 8/21 września

Miejscowości stanowiące parafię:

Rogacze, Borowiki, Gruzka, Lewosze, Miedwieżyki, Mikulicze, Nowosiółki

Grunta parafialne:

Parafia posiada 5,54 ha gruntów ornych i pastwisk, w 1997 roku odzyskała 11,15 ha obszarów leśnych.

Cmentarz:

W Rogaczach przy drodze do Milejczyc o pow. 1,17 ha.

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Milejczycach

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Piotr Martyniuk, psal. Walentyna Martyniuk

Duchowieństwo:

Ks. Mateusz Hancewicz (1676), Ks. Michał Ponosowicz (1725), Ks. Michał Nepomowicz (1826), Ks. Szymon Koncewicz - (1845, 1847), Ks. Bazyli Charłampowicz (26.09.1865 - +20.11.1890), Ks. Lew Smolski (26.02.1891-+15.04.1904), Ks. Jan (?) hieromnich (1904-1905), Ks. Sergiusz Lichaczew (26.05.1904-10.04.1909), Ks. Jan Szewalewski (2.07.1909-1911), Ks. Klemens Kowalonia (18.03.1912-1915 ewakuacja). Po powrocie, cerkiew należała do parafii Milejczyce. Nominację na obsługę cerkwi w Rogaczach otrzymali: Ks. Paweł Fiedorowicz (1922-21.08.1925), Ks. Jan Markiewicz (5.07.1926- +1927), Ks. Mikołaj Turowski (26.06.1927-16.10.1930), Ks. Stefan Iwankiewicz (16.10.1930-27.05.1931), Ks. Jan Misiejuk (27.05.1931-31.05.1932), Ks. Mateusz Petelski (31.05.1932-6.12.1932), Ks. Leoncjusz Aleksiejuk (6.12.1932-1940); Po restaurowaniu parafii: Ks. Włodzimierz Kudriawcew (16.02.1940-1942), Ks. Eugeniusz Izmajłow (21.01.1942-1.05.1947), Ks. Piotr Doroszkiewicz (24.06.1947-+6.12.1952), Ks. Jan Juzwuk (27.03.1953-20.06.1973), Ks. Piotr Piluś (?-24.07.1973), Ks. Serafin (Sańczyk) hieromnich (24.07.1973-3.08.1973), Ks. Eugeniusz Naumow (1.01.1974-26.09.1974), Ks. Jan Mironko (26.08.1974-13.08.1989), Ks. Piotr Martyniuk (30.08.1990 -).

Literatura:

Z. Gloger, Pamiętnik Sasinów Kalejczyckich. *Kronika Rodzinna* 1875 nr 3 s. 42-43; - *Silva rerum Sasinów Kalejczyckich. Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do Gazety Lwowskiej* 1876, s. 1146-1148; *LEV* 1870, 728; 1872, 433; 1873, 303; 1874, 137; 1877, 153, 370; 1879, 25; 1880, 368; 1885, 413; 1886, 211; 1889, 274, 394; 1894, 10; 1896, 232; *GEV* 1901, 177; 1909, 126; 1915, 10; *Akta Vilenskie* t. 3 s. 948; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.* Wrocław 1951; Skazanie o cudotvornoj ikone prepodobnogo Antonija Pećerskogo [v Rogačach]. *Pravoslavnyj Kalendar* na 1960 g., Warszawa 1959 s. 70-71, 111, foto; R.S., Rahaćy. *Niva* 29.01.1984 r. nr 5(1446) s. 7; (jkj): Ogień w świątyni. *Kur. Podl.* 27.05.1996 r. nr 102(3322) s.5.

WERSTOK

Parafia Podwyższenia Krzyża Pańskiego

17-241 Policzna

tel. (0-85) 685-21-27

Istnienie cerkwi w Werstoku, można datować już na XVII w., mimo że dochowane źródło drukowane pochodzi z 1766 roku, o czym świadczy dokument ... *w którym to Wersztoku, ich świadczą nasze dowody, była cerkiew ritus parochialna ale z niedostateczną dla sustentacyi kapłanow sufficiencyą y exdotacyą, przeto w czasie upadła.* W parafii obchodzą uroczystości święto *Zaśnięcia*, ta dawna tradycja jest kontynuacją wezwania pierwszej cerkwi, zapewne zlokalizowanej na tym samym miejscu. Brak było dobrej woli „kolatorów”, aby utrzymać cerkiew dla ludności prawosławnej. *Wizyta* cerkwi dubickiej z 1726 roku podaje, że wsie Werstok i Kuraszewo należały do parafii Dubicze, Wojnowka i Policzna do cerkwi omelanieckiej (dziś w Republice Białoruś), natomiast Witowo do parafii Stary Kornin. Pozostałe wsie Starzyna, Jakubowo, Piaski, Długi Bród, powstały jako strażę leśne pod koniec XVIII wieku.

Następna wiadomość to zapis fundacyjny z 1769 roku właściciela dóbr Werstok Józefa z Wilczewa Wilczewskiego. ... *Chwale Boską restaurować y aby wiecznemi czasy trwała, ufundować, nayprzód de nowaradice cerkiew arcy potrzebą w tym horyzoncie pod tytułem Świętego Krzyża erygowałem y wystawiłem w ołtarze aparaty y oddaję pro filie pryncypalney cerkwi w Dubiczach, z tym obowiązkiem, ażeby Imć xiądz Marcin Michniakiewicz, pleban Dubicki terazniejszy y następcy jego, trzymając iey rząd y dyspozycyą ku należytey tey cerkwi y parafianów in adminstrandis sacramentis usłudze wiecznemi czasy konserwowali wikarego y dziaków dwóch ...* Pobudowana w 1769 roku cerkiew w Werstoku była filialną świątynią parafii Dubicze Cerkiewne. Fundacja ustanawia *ks. wikarego oraz dwóch diaków, z których jeden pod rejestrem zakrystię trzymał. Na osobę wikariusza i dwóch diaków, proporcjonalną i przywoitą dla każdego subwencję przyznał i zapisał sumę 14.000 złotych polskich. Ksiądz pleban dubicki terazniejszy i następny będą od tej sumy pobierać prowizję. Fundusz cerkwi werstockiej zapisany w gotówce nie ma gruntów, jedynie potwierdza plac cerkiewny, plac z ogrodem oraz siedlisko ...* Podane wyżej sumy lokowano następująco: 3350 złotych polskich (złotem ważnym

obronczkowany) ulokowano na dobrach Dubicze Murowane, Tofiłowce i Sobotka u Michała Wielowiejskiego cześnika Żydaczewskiego. 2000 złotych polskich (złotem ważnym obronczkowanym) na tych samych dobrach Michała Wielowiejskiego 4000 złotych polskich moneta nowa srebrna ulokowano w kahale Orlenskim. 4650 złotych polskich lokować ma w miejscu pewnym.

Księgi metrykalne z lat 1798-1801 świadczą, że w owym czasie werstocka cerkiew była już parafią. W 1869 r. przeprowadzano kapitalny remont cerkwi. Dobudowano *riznicę i panomarkę*, postawiono na fundamencie cerkiew, oszalowano na zewnątrz deskami, w środku urządzono ikonostas. Następnie na początku XX wieku, od strony zachodniej, do cerkwi dobudowano dzwonicę. Według danych źródłowych w 1905 r. parafia znajdowała się w dekanacie wysokolitevskim diecezji grodzieńsko-brzeskiej, liczba wiernych 1761, zamieszkałych we wsiach: Kuraszewo, Policzna, Wołkostawiec, Wojnówka, Horinowy Hrud, Starina, Kruhłe, Aleksiejuki, Grabowiec, Łozice, Jakubowo, Pieski, Zabogonne, Długi Bród, Wiluki, Pasoczniki. Miejscowości te znajdowały się w granicach trzech powiatów: bielskiego, brzeskiego i prużańskiego. Na terenie parafii funkcjonowało *narodnoje uczyliszcze* z liczbą 53 uczniami i 5 szkół *gramoty* z 63 uczniami. Ziemi cerkiewnej 36 dziesięciny. Po I wojnie światowej sytuacja diametralnie się zmieniła. W okresie międzywojennym cerkiew nie otrzymała statusu prawnego parafii ani filii i była nieetatową cerkwią parafii w Omelańcu, trzeciego dekanatu powiatu brzeskiego, diecezji poleskiej. Benificjum ziemskie zostało zabrane przez władze państwowe. W 1940 roku ponownie stała się samodzielną parafią. Po II wojnie światowej według *Klirowoj Vedomosti* w 1954 r. ziemi cerkiewnej 10 ha, liczba parafian 1258 osób, zamieszkałych we wsiach: Werstok – 20 domów, Łozice – 12, Jakubowo – 5, Pieski – 15, Zabagonie – 5, Długi Bród – 17, Wieluki – 20, Policzna – 70, Kuraszewo – 18, Górny Gród – 17, Staryna – 19, Pasoczniki – Małe – 10, Opaka Duża – 26, Wojnówka – 28, Razem 292 domów. W latach 60-tych odremontowana w 1966 r. cerkiew wzbogaciła się o nowe dzwony o ciężarze 507 kg, sama zaś w 1968 r. została otoczona żelaznym parkanem na murowanym fundamencie z białej cegły. W latach 1980-1982 władze konserwatorskie przeprowadziły restaurację najstarszych ikon z drugiej połowie XVIII wieku, a mianowicie Św. Ap. Andrzeja, Tadeusza Judy, Tomasza, Filipa, Szymona, Jakuba

Starszego oraz Hold Pasterzy. Także zakonserwowano pięć ikon datowanych na ten sam okres, a mianowicie Prorok Mojżesz i Aaron, Ukrzyżowanie Chrystusa, Chrystus w Grójcu oraz Chrystus upadający pod Krzyżem. Natomiast parafia obok starego, wzniosła nowy murowany piętrowy budynek parafialny.

W 1988 przeprowadzono gruntowną renowację *kiotu* ikony Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny z II poł. XVIII wieku. Dochowały się cerkiewny *Ewangeliarz* i *Apostoł* z własnoręcznym napisem fundatora *J(ózef) z (Wilczewa) Wilczewski Podkomorzy P(odkomorzy) Z(iemi) W(iskiej) prosi o modlitwy.*

Cerkiew obecnie znajduje się w należytym stanie, zewnątrz i wewnątrz farbami pomalowana, ikonostas pozłożony. W skład parafii wchodzi miejscowości Werstok, Łozice, Jakubowo, Piaski, Zabagonne, Długi Bród, Wieluki, Policzna, Kuraszewo, Górny Gród, Starzyna, Pasieczniki Małe, Opaka Duża z cerkiewką i Wojnówka. Sama cerkiew parafialna dobrze utrzymana, stanowi ciekawy zabytek architektoniczny wśród obrzeża kompleksu leśnego dawnej puszczy Białowieskiej.

Cerkiew cmentarna *Narodzenia Najświętszej Marii Panny* w Opacie Dużej

Cerkiewkę na cmentarzu wzniesiono wysiłkiem mieszkańców i 21 września 1966 r. poświęcono pw. *Narodzenia Najświętszej Marii Panny.*

Święta parafialne:

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Podwyższenia Krzyża Pańskiego – 14/27 września

Miejscowości stanowiące parafię:

Babinka, Długi Bród, Górny Bród, Opaka Duża, Kuraszewo, Pasieczniki Małe, Pieski, Policzna, Starzyna, Topiło, Werstok, Wojnówka, Wiluki, Zabagonie.

Grunta parafialne:

Grunta orne i łąki – 8,81 ha oraz lasu – 20,92 ha. Razem 29,73 ła. W 1997 r. dokonany został zwrot 14,21 ha lasu zabranego przez władze państwowe w 1951 r.

Cmentarze:

Werstok – o pow. 2,7 ha

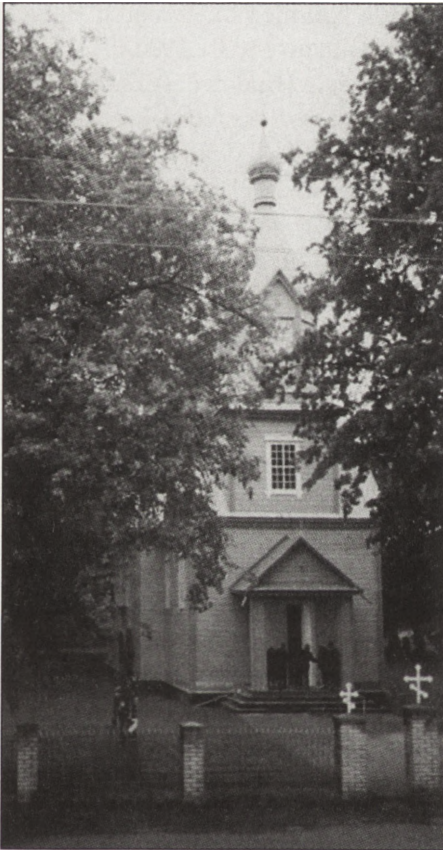
Opaka Duża – o pow. 1,33 ha

Katechizacja:

Dzieci z terenu parafii dowożone są do Szkół Podstawowych w Dubiczach Cerkiewnych, Kleszczelach i Orzeszkowie. Tam odbywa się i katechizacja.

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Józef Wojciuk

Cerkiew
Podwyższenia Krzyża Świętego
w Werstoku

Duchowieństwo:

Ks. Ludwik Szwedkowski (-1843, 1852-), Ks. Józef Żukowski (-1864, 1871 - 11.04.1873), Ks. Dawid Kaczanowski (24.06.1873-14.02.1875), Ks. Bazyli Sitkiewicz (14.02.1875-1875), Ks. Antoni Biegałowicz (28.12.1875-18.12.1889), Ks. Teodozy Dietjewski (3.05.1890-14.03.1894), Ks. Teodor Chrucki (3.04.1894-1.10.1894), Ks. Adam Andruszkiewicz (4.03.1904-+31.08.1904), Ks. Jakub Miedwiedkow (-1905, 1907-), Ks. Eugeniusz Marusow (16.11.1911-21.12.1912), Ks. Antoni Jaroszewicz (27.02.1913-15.03.1913), Ks. Paweł Kuszniw (-23.10.1913), Ks. Lucjan Tarima (8.03.1914-1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* cerkiew była obsługiwana przez duchownych na etacie 2-go psalmisty parafii Omelaniec. Ks. Klemens Klemenia (? - 1928), Ks. Aleksander Lulkowski (1928-3.10.1930), Ks. hierom. Irynarch Barycz (31.10.1930-10.01.1931), Ks. Aleksander Diukow (30.01.1931-1932), Ks. Michał Bożerianow (1933-1938), Ks. Grzegorz Hrudowik (-23.08.1934), Ks. Piotr Szczensunowicz (-3.06.1936), Ks. Tymoteusz Mackiewicz (23.03.1938-), Ks. Ignacy Romaniuk (29.09.1936-1939 -), Ks. hierom. Ezechiel Martynowicz (1941-1943), Ks. Jan Bliźniuk (24.08.1946-24.05.1950), Ks. Włodzimierz Garustowicz (25.05.1950-), Ks. Grzegorz Paszczewski (30.06.1950-1978), Ks. Antoni Czapko (1.02.1979-29.02.1981), Ks. Eugeniusz Chodakowski (18.03.1981-10.09.1982), Ks. Piotr Oliferuk (-1982-), Ks. Stefan Jakimiuk (31.12.1983-12.07.1985), Ks. Jerzy Kos (12.07.1985-1993), Ks. Jan Gacuta (1994-1.08.1996), Ks. Józef Wojtiuk (1.08.1996 -).

Literatura:

LEV 1869 s. 1300-1; 1870 s. 243; 1882 s. 275; 1885 s. 372; *GEV* s. 1901 s. 382; 1906 s. 1213; 1909 s. 456; M. Hajduk, Vjarstok. *Niva* 27.07.1980 r. nr 30 s. 1, 4; R.S., Vjarstok. *Niva* 5.08.1984 r. nr 32(1473) s. 4, il.; Ks. Pacewicz, Miejsowości, które omijamy [Werstok]. *Gaz. Współ.* 10.07.1987 r. nr 159 s. 6; B. Rudkovskij, *Topografija teritorii ograady i zdanija chrama pravoslavnogo Verstok, sent'jabr 1989 g.* Archiwum Cerkiewne par. Werstok *mnp*; B. Rudkovskij, Ćarkva u Vjarstoku i jae navakolle. Oprac. M. Sacharević. *Czasopis* 1991/2 grudzień-styczeń s. 15-17, rys.; S. Borowik, 230 lat cerkwi w Werstoku. *Przeg. Prawosl.* 1998 nr 8(158) s. 32,il.

WÓLKA WYGONOWSKA

Parafia Św. Archanioła Michała

17-136 Gregorowce

tel. (0-85) 739-18-94

Wyciąg z ksiąg grodzkich brańskich z 1686 r. świadczy o nadaniu gruntu *1 włóki we trzy pola* jako funduszu cerkiewnego przez Paryssa kasztelana lubelskiego.

Zachowana z 1727 r. Wizyta *Generalna Cerkwie Wolenskiej pod Tytułem S. Michała* kolacji *Panow Paryssow ...* tak opisuje: *Cerkiew ... na gurce drewniana zbyt stara. Cmętarz z parkanu ruina iest ... Dzwoniczka osobno na słupkach pod daszkiem dranicznym ... z lewey strony Oltarz bokowy Snickerskiej sztuki ... Nowy proporcjonate Moskiewski Nadany przez P. Sadłowskiego ... Carskie Drzwi Staroswieckie ... Oltarz wielki Na zrębie ... Ieszcze sie znajduie Obrazow dwa wielkich. Salvatora y S. Antoniego a Moskiewskich Szesc. ...* Parafię stanowiły wsie: *Wolka Wyhanowska, Kruhla, Czechy, Syposze* [obecnie uroczysko], *Dydule, Olexiszcze, Meszkiewszce* [Moskiewce]. Pod koniec XVIII w. Wólka Wygonowska należała do Ignacego Bobrownickiego, podstolego ziemi mielnickiej. W źródle drukowanym czytamy: *... 1792 r. na odnowienie tej cerkwi upadkiem grożącej, jako dobroczynny kolator wyłożył w gotowiźnie do 800 złotych polskich i drzewa z własnego lasu, ile było trzeba, wywieść pozwolił: a tak ściany tylko dawniejszej budowy pozostały ...* Po przyłączeniu do Kościoła Prawosławnego, liczba parafian w 1847 roku wynosiła 923 osób. Spis parafii dekanatu kleszczelowskiego diecezji litewskiej z 1875 roku podaje, że do cerkwi wólkowskiej należały wsie Wólka, Gregorowce, Moskowce, Czechy, Kruhła, Dydule, Oleksze i Krasne Sieło. Liczba parafian w 1879 r. wynosiła 1156 osób. Istniejąca XVII-wieczna cerkiew została wyremontowana i wyposażona została w nowy ikonostas, który 7 listopada 1876 r. poświęcono. W latach następnych świątynia wzbogaciła się o ofiary rzeczowe. Na terenie parafii w latach 80-tych założono szkoły *gramoty* we wsiach Krasne Sieło, Gregorowce, Czechy i Dydule. Na początku XX w. liczba parafian osiągnęła 1968 osób, a naukę pobierano w *narodnom uczyliszcze* i szkołach cerkiewno-parafialnych. Ziemi cerkiewnej było 43 dziesięcin, budynki parafialne wszystkie nowe. Po I wojnie światowej parafia została zlikwidowana, a cerkiew

Cerkiew
Św. Michała w Wólce
Wygonowskiej

przyłączona do parafii w Kleszczelach. Ziemia cerkiewna została zabrana przez Dyрекcję Lasów Państwowych w Siedlcach, budynki parafialne wywłaszczone. Dla duchowieństwa pozostawiono 2 ha. Dopiero w 1927 r. władze państwowe wyraziły zgodę na utworzenie filii w Wólce Wygonowskiej parafii Kleszczele dekanatu siemiatyckiego diecezji grodzieńsko-nowogródzkiej.

Według *Klirovoj Vedomosti* z 1928 r. liczba wiernych wynosiła 1800 osób, zamieszkałych we wsiach: Wólka – 312 osób, Moskowce – 185, Czechy – 177, Krasna Wieś – 361, Dydule – 178, Oleksze – 74, Gregorowce – 284, Pawlinowo – 72, kol. Kruhte – 64 i kol. Wólka – 93. 4 kwietnia 1937 r. podczas pożaru wsi, cerkiew wraz z całym

wyposażeniem i dzwonnica została spalona. Żywioł strawił i zabudowania psalmisty. Nabożeństwa rozpoczęto odprawiać w plebanii. 14 października 1938 r. w dniu święta parafialnego Opieki Bogurodzicy uroczystie położono kamień węgielny pod nową murowaną cerkiew.

Wybuch II wojny światowej przerwał roboty, a materiał został zde-wastowany. Grunta cerkiewne rozparcelowano wśród miejscowej ludności. Po zakończeniu wojny w wyniku walk podziemia w 1946 r. w Wólce Wygonowskiej zabito 2 osoby, a 27 rodzin (110 osób) pozostało bez środków do życia. Spora liczba ludności zdecydowała się na wyjazd do BSSR. Mimo to, parafianie przystąpili tego roku do budowy cerkwi. Według *Klirowoj Vedomostju* z roku 1946 parafia należała do dekanatu bielskiego diecezji białostocko-bielskiej i obejmowała wsie Wólka, Krasna Wieś, Oleksze, Gregorowce, Moskiewce, Dydule, Czechy Zabołotne, Pawlinowo, maj. Kruhłe. Budowę cerkwi ukończono w 1949 r. i poświęcono 14 października 1953 r. Dobudowanie dzwonnicy nastąpiło w 1967 r., a w latach 70-tych wzniesiono nową murowaną plebanię.

Cerkiew posiada szczególnie czczoną ikonę Matki Bożej „Znak” w metalowej ryzie, ulokowaną po lewej stronie klirosa. Natomiast na cmentarzu cerkiewnym zachował się kamienny nagrobek Anny z Krupieckich Bobrowskiej (zm. 1792 r.), wystawiony przez synów Ks. Michała i Józefa, wielce zasłużonych dla nauki i kultury Kościoła Prawosławnego, dzieci Ks. Cyryła Bobrowskiego.

Kaplica Św. Serafina Sarowskiego

Znajduje się w lesie na terenie wsi Krasna Wieś. Zbudowana pod koniec lat 80-tych, drewniana, kryta blachą.

Święta parafialne:

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Wólka Wygonowska, Czechy Zabołotne, Dydule, Gregorowce, Krasnowieś, Krugłe, Oleksze, Pawlinowo, kol. Pasieka.

Grunta parafialne:

Ziemi 7,5 ha. [Według szkicu geodezyjnego z 1975 r. gruntów cerkiewnych parafia posiada 6,88 ha, w tym: siedliska – 2,08 ha, placu cerkiewnego wraz z cerkwią – 1 ha, starego cmentarza – 0,48 ha, grzebalnego cmentarza – 1,3 ha, gruntów ornych – 1,02 ha, łąki – 1 ha.]

Cmentarze:

Wólka Wygonowska (stary cmentarz) – pow. 0,49 ha oraz obecny o pow. 1,35 ha
Gregorowce – 1,22 ha
Krasnowieś – 0,99 ha
Pawlinowo – 0,2 ha
Dydule – 0,42 ha
Czechy Zabołotne – 0,16 ha

Katechizacja:

Szkoła Podstawowa w Malinnikach; Katecheta: Ks. Leon Sajewicz

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Leon Sajewicz

Duchowieństwo:

Ks. Paweł Dubowski (1699), Ks. Abraham Mojewski (1717), Ks. Bazyl Polczewski (1727), Cyryl Bobrowski (1780-1824), Ks. wik. Augustyn Wyszowski (1824, 1825), Ks. wik. Michał Bobrowski (1825), Ks. Charzewicz Cyryl (1813 - +31.05.1863), Ks. Jan Wróblewski (15.09.1863-3.06.1889), Ks. Włodzimierz Lewicki (27.08.1889-1.10.1911), Ks. Aleksander Trajkowicz (15.03.1912-1915 ewakuacja). Po powrocie cerkiew obsługiwało duchowieństwo parafii Kleszczele, Ks. Eufimiusz Maksimczuk (7.12.1920-30.12.1924). Po utworzeniu filii, administrator -Ks. Aleksander Samojlik (19.03.1927-15.10.1963), Ks. wik. Mikołaj Bliźniuk (28.05.1955-18.10.1955), o.wik. Wincenty Pugacewicz (14.09.1955-1.12.1956), Ks. wik. Lewkijusz Jarocewicz (21.11.1956 - 15.10.1963 prob. - 1979), Ks. Leon Sajewicz (1979 -).

Literatura:

A. Kostycewicz ks., Przemówienie do ludu przy włożeniu do grobu ciała śp. ks. Cyryllego Bobrowskiego, parocha cerkwi Wólczańskiej dn. 7 lipca 1824 r. *Dzieje Dobroczyńności* 1824, VI, 329-331. Tłum. na jęz. ros. P.O. Bobrowskij, *LEV* 1887 s. 166; P. Jankovskij, Biografii zamečatel'nejšich dejatelej po sochraneniju russkoj narodnosti meždu uniatami (prot. Michail Bobrowskij). *Cholmskij greko-uniatskij Kalendar* na 1867 g. Varšava 1866 s. 100-117; *LEV* 1871 s. 691; 1876 s. 66, 381; 1882 s. 27; 1893 s. 126; 1897 s. 381; 1898 s. 147; *GEV* 1914 s. 89; 1915 s. 57; P. O. Bobrowskij, *Michail Kirillovič Bobrowskij (1785-1848). Istoriko-biografičeskij očerk*. S-Petrburg 1889 ss. 92; Jubilejnoe toržestvo. *LEV* 1890 nr 32 s. 259-260; N. Krukovskij, Toržestvo osvjašćenija chrama v sele Vol'ka Vygonovskaja. *Cer. Vest.* 1954, VI, 6-12; M. Hajduk, Vol'ka Vygonovskaja. *Niva* 23.02.1980 r. nr 47 s. 1; Učastnik, Na našich prichodach (Vol'ka Vygonovskaja, 13.07.1980 g.). *Cer. Vest.* 1981 nr 4/5 s. 32; M. Hajduk, R. Sasna, Hryhoraucy. Krajaznaučy slounik. *Niva* 23.04.1985 r. nr 17 s. 5-6; M. Sacharevič, Rujnucca kaplica (u Paulinove). *Czasopis* 1991 marzec-kwiecień s. 5; J. Zieleniewski, Rejestr pomiary włócznej Kleszczel z roku 1560 [w:] *Studia Podlaskie* T. 3 (1991) s. 241; R. Sasna a., M. Sacharevič, Vol'ka Vyhanovskaja (historyja carkvy i prychođa na fone minulaha wioski). *Belaruski Kalendar* na 1993 hod. Belastok 1992 ss. 61-69; M. Stepanjuk, Zimnik u Krasnym Sele. *Bel'ski Hostinec'* 1999 nr 2(6) s. 4-6, il.

ZUBACZE

Parafia Opieki Matki Bożej

17-240 Czeremcha

tel. (0-85) 685-00-59

W pierwszej ćwierci XVII w. cerkiew została obdarzona funduszem przez Andrzeja Woynę podczaszego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dokument z 8 sierpnia 1624 r. *aktykowany* w Mielniku 1705 r. , w którym czytamy: ... *contenta tego funduszu Gruntu (oranego) Pultrzeci Włoki we trzy Pola idące We Wsi Bobrowce, ze wszyskiem in genere przynaleztyosciami, w Miescie Zubacz Dwa Placy puste z Ogrodami do tychże Placow Należącemi Sianożenć Nazwiskiem Kamionka mała za brodem. Poddanych na tey Fundacyi było dwóch wieczystych, lecz teraz tylko ieden Chłop Daniło Huk w Grodzie Brzeskim przyznany. Dziesięcina w Cały Włosci Zubackiey co się kolwiek znyduie Włok, z kazdey włoki co Rok Zyta po korcu iednym miary Brzeskiey y kolendy z Włoki po dwa Groszy Litewskie ...*

W 1677 r. duchowny zubacki miał sprawę sądową, o czym świadczy wzmianka w aktach sądu grodzkiego w Brześciu. Fundusz cerkiewny

w 1694 r. został potwierdzony przez Michała Sapiehę Strażnika, a w 1719 r. przez Michała Józefa Sapiehę Pisarza Polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Wizyta generalna dekanatu kamienieckiego z 1725 r. cerkwi Zubackiej pod tytułem S-tych Apostołów Piotra y Pawła w kolacji Michała Sapiehy pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego, przy której pozostaje Ks. Michał Połczewski prezbiter Zubacki, dziekan Brzeski, podaje opis: ... Cerkiew Drewniana Mała z pokryciem dranicznym ogrodzona parkanem z dwoma fortami. Dzwonica na czterech kolumnach iuz zgniła waląca się. ... Wewnątrz cerkwi z wyposażeniem: ... Carskie Drzwi Stolarskiej roboty oprawne pod zolotą iako należy, przystoynie przed kraty Oltarz S. Antoniego, ab opposito Nayswięższej Panny drugi, Oba te oltarzyki Na gradusach porządnie do Mszy S-tey przybrane w Predile Oltarz Wielki. Na zrębie z Obrazem Naysw. Matki Bolesney y Pana Jezusa. ... Ieszcze sie znajduie Obrazow innych Małych y większych Na drzewie y płotnie roznie stoiących z Moskiewskimi trzynascie ... Item krzyz Spizowy Moskiewski ... Parafia obejmowała miasteczko Zubacze oraz wsie Bobrowka, Turowuszczyna, Tumin Mały i Wielki, Łumna, Wolka, Borowiki, Lewosze, Iwacewicze a także wieś Luterska Wiczółka. Obsługę duszpasterską sprawował Ks. Michał Połczewski, który przyioł Cadiutora sobie W Oyca Pawła Kowalskiego Zięcia swego ... Duchowni ci otaczali opieką również cerkiew w Wierzchowicach.

W składzie parafii Zubackiej, jak wynika z wizyty 1725 r., znajdowała się wieś *luterska Wiczółka*. Na wyjaśnienie tego stanu, odnajdujemy zapis, że sąsiednie Klukowicze przed rokiem 1647 były w posiadaniu Piotra Kochlewskiego, sędziego brzeskiego, działacza kalwińskiego. Zapewne część wyznawców protestantyzmu znalazła się we wsi Wyczółki.

Zachowany dokument z roku 1732 dotyczy zamiany zapisu fundacyjnego cerkwi Zubackiej przez wojewodę podlaskiego Michała Sapiehę. Spór powstał o dziesięcinę pomiędzy poddanymi a proboszczem parafii ... *Zaczym ia, iako pan dziedziczny y kallator tey cerkwi Zubackiej, za tę dziesięcinę, dla lepszey zgody, w zamian daię za konsensem ... xiedza Teofila Godebskiego, biskupa Włodzimirskiego y Brzeskiego , półtrzeci włoki pustego pola, w poletkach będącego z łakami, naddatkami y ze wszestkiemi należytościami do nich we wsi Bobrowie o miedzę Kwoktanowa, y sianożęć Kamionkę maią, z drugiey strony o miedzę włoki aręgarskiej, do arędy*

karczmy Zubackiej należącej, terazniejszemu księdzu Michałowi Połczewskiemu, wiecznemi czasami do cerkwi Zubackiej dać y daruję, tak iemu samemu, iako y successorom iego potym będącym ...

W pierwszej połowie XIX w. parafia należała do Kościoła Prawosławnego i w 1847 r. liczba wyznawców wynosiła 1400 osób. W roku 1870 odnotowano istnienie cerkiewno-parafialnej szkoły z 24 chłopcami. Według danych z 1875 r. o parafiach litewskiej diecezji, Zubacze należały do dekanatu wysoko-litewskiego, a cerkiew pw. *Opieki Matki Bożej* służyła mieszkańcom wsi Zubacze, Bobrówka, Turowszczyzna, Tumino, Łumna, Wyczółki i Wólka. Liczba wiernych w 1879 r. wynosiła 1545 osób. W latach 80-tych szkolnictwo cerkiewne poszerzyło swój zasięg. Zakładano szkoły *gramoty*. W 1891 roku liczba parafian osiągnęła 2076 osób. Pod koniec XIX w. parafia przeżyła wielkie nieszczęście. 20 listopada 1895 r., z niewiadomej przyczyny spaliła się drewniana, parafialna cerkiew z jej wyposażeniem. Podjęto decyzję zbudowania cmentarnej cerkwi, w celu normalizacji życia religijnego w parafii. W roku następnym,

Cerkiew *Opieki Matki Bożej* w Zubaczach

1 października poświęcono drewnianą, parafialną świątynię pw. *Opieki Matki Bożej*.

Na początku XX w. parafia znajdowała się w dekanacie wysokolitewskim diecezji grodzieńsko-brzeskiej. Liczba wiernych 2274 osoby. Na terenie parafii znajdowała się 1 szkoła cerkiewno-parafialna z 44 uczniami, 2 szkoły *gramoty* z 46 uczniami oraz 1 szkoła Ministerstwa Oświaty z 74 uczniami Ziemi cerkiewnej 121 dziesięcin.

Po I wojnie światowej sytuacja w życiu parafialnym uległa zasadniczej zmianie. Ewakuowana ludność w 1915 r. powracała z *bieżeństwa* w latach 1918-1921. Zdewastowane budynki parafialne, ubóstwo parafian nie rokowało szybkiej normalizacji życia religijnego. Cerkiew w Zubaczach otrzymała status etatowej parafii i włączona została do diecezji poleskiej, trzeciego okręgu dekanalnego powiatu brzeskiego. Według *Klirowoj Vedomosti* z 1932 r. parafia składała się z miejscowości: Zubacze – 74 domów i 378 osób, Bobrówka – 47 i 236, Wólka Nurzecka – 104 i 588, Wyczółki – 67 i 344, Łumna – 79 i 454, Łumianka – 7 i 36, Tumin – 49 i 249, Bereżyszcze – 15 i 61, Turowszczyzna – 12 i 51, kol. Nowo-Jancewicze – 9 i 53. Razem 463 domy zamieszkałe przez 2450 osób.

Po wybuchu II wojny światowej ziemia cerkiewna została przekazana przez władze okupacyjne miejscowym mieszkańcom. Podczas działań wojennych plebania uległa zniszczeniu. Zbudowano dom parafialny o skromnych rozmiarach. W wyniku wojny granica państwowa wprowadziła zmiany w terytorium parafii, pozostawiając kilka wsi po stronie radzieckiej, zaś inne wsie z byłej sąsiedniej parafii Połowce, obecnie należą do cerkwi w Zubaczach. Parafia początkowo należała do bielskiego dekanatu diecezji białostockiej. Po utworzeniu w 1949 r. diecezji warszawsko-bielskiej cerkiew w Zubaczach znalazła się na jej obszarze i włączona została do dekanatu siemiatyckiego. Parafia skupiała 254 domy w miejscowościach: Zubacze – 43 domy, Wólka Nurzecka – 75, Bobrówka – 60, Wyczółki – 61, Bereżyszcze – 8, Turowszczyzna – 4 i kol. Jancewicze – 3.

W 1969 r. w wyniku wyładowań atmosferycznych, cerkiew cmentarna w Zubaczach została doszczętnie spalona. Na jej miejscu w 1978 r. wzniesiono nową murowaną z białej cegły. Kapitałny remont cerkwi parafialnej przeprowadzono w 1984 r. Parafię stanowią: Zubacze, Bobrówka, Stawiszcze, Wyczółki, Wólka Nurzecka, Bereżyszcze, Połowce, kol. Jancewicze i Chlewiszcze oraz część osady Czeremcha. Ta ostatnia, z chwilą

utworzenia parafii w Czeremsze (1984 r.), została wyłączona od cerkwi zubackiej.

Cerkiew cmentarna *Św. Mikołaja w Zubaczach*

Pierwsza cerkiew na cmentarzu została zbudowana, gdy w 1895 r. została spalona parafialna i zachodziła potrzeba odprawiania nabożeństw. Postanowiono odkupić filialną cerkiew *Św. Mikołaja* w Milejczycach i 4.02.1896 r. poświęcono pw. *Świętej Trójcy*. Przetrwała ona do 1969 r., gdy podczas wyładowań atmosferycznych doszczętnie została spalona. W 1978 r. zbudowano nową murowaną i poświęcono pw. *Św. Mikołaja*. Wewnątrz ikonostas autorstwa Michała Wojtkiewicza z Bielska Podlaskiego.

Cerkiew cmentarna *Cudu Św. Archaniola Michała w Stawiszczach*

Od niepamiętnych czasów wieś Stawiszcze należała do parafii Połowce. W wyniku zmian granic zaistniałych po II wojnie światowej wieś Stawiszcze pozostała po stronie polskiej. Mieszkańcy tej miejscowości postanowili na nowo wytyczonym cmentarzu grzebalnym wznieść cerkiewkę w 1965 r. i obrali wezwanie cerkwi macierzystej w Połowcach *Cudu Św. Archaniola Michała*.

Kaplica cmentarna *Św. Apostoła Jana Teologa w Połowcach*

Po II wojnie światowej dawna parafialna cerkiew w Połowcach pozostała po stronie radzieckiej. Na utworzonym cmentarzu grzebalnym dom mieszkalny zaadaptowano w 1966 r. na kaplicę cmentarną.

Święta parafialne:

Opieki Matki Bożej – 1/14 października

Miejscowości stanowiące parafię:

Zubacze, Bobrówka, Połowce, Stawiszcze, Wólka Nurzecka, Wyczółki

Cmentarz:

W Zubaczach na końcu wsi od strony północnej, o pow. 2,39 ha

W Stawiszczach – pow. 1,05 ha

W Połowcach – pow. 0,54 ha

Grunta parafialne:

Według danych geodezyjnych z 1975 r. areалу ziemskiego 3,53 ha, w tym: plac pod cerkwią 0,62 ha, siedliska 1,59 ha, ornej 1,75 ha i łąki 0,25 ha.

Katechizacja:

Zbiorcza Szkoła Podstawowa w Czeremsze

Duchowieństwo parafialne:

Prob. Ks. prot. Grzegorz Ostapkowicz, psal. Maria Własiukiewicz

Duchowieństwo:

Ks. Paweł Smoleński (1677), Ks. Michał Połczewski (1725 - dziekan brzeski - 1732), Ks. wik. Paweł Kowalski (1727), Ks. Jan Makowielski (- 1815 - + 1856), Ks. Jan Kraskowski (25.06.1839 - (1859-1872 dziekan) - 10.04.1895, Ks. Bazyli Kraskowski (14.04.1895 - 3.07.1895 dziekan - 1915 ewakuacja). Po powrocie z *bieżeństwa* Ks. Gabriel Chwedosiuk (1921-1923), Ks. Maksym Sankiewicz (15.08.1922 - +4.07.1943), Ks. Grzegorz Konach (-1940-), Ks. Jakaub Sacharczuk (1943-10.1944), Ks. Mikołaj Wakułowicz (12.1944-12.07.1960), Ks. Anatol Kononiuk (12.07.1960-5.03.1984), Ks. wik. Grzegorz Ostapkowicz (1983 - 3.07.1984 prob. - 1998 -).

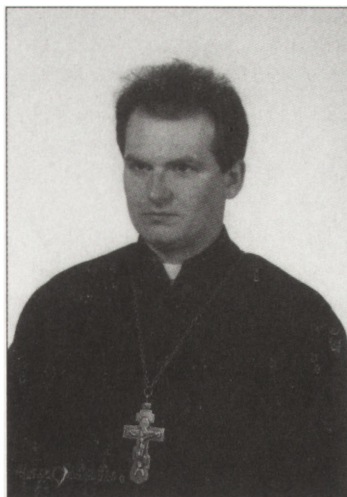
Literatura:

LEV 1895 s. 492, 1896 s. 71; 1897 s. 423; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.* Wrocław 1951; B. Rudkouski, Razbjar pa drevu. *Niva* 7.10.1979 r. nr 40 s. 7; M. Hajduk, Vyčulki. *Niva* 15.06.1980 r. nr 24 s. 1, 4; A. Hauryljuk, Mastactva najvyšejšaha klasa. *Niva* 26.04.1981 r. nr 17 s. 33; [R. Sasna] R.S., Pomniki kul'tury. Zubačy. *Niva* 23.01.1983 r. nr 4 s. 3; R.S., Čarkva u Staviščach. *Niva* 1990 nr 44 s. 4.

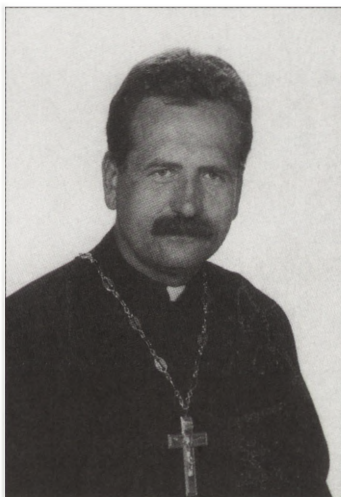
Duchowieństwo dekanatu kleszczelowskiego

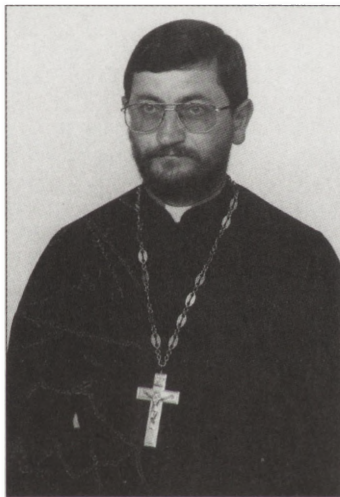
*Ks. Mitrat mgr Mikołaj Kielbaszewski,
dziekan dekanatu kleszczelowskiego,
proboszcz parafii Zaśnięcia Najświętszej
Marii Panny w Kleszczelach
ur. 17.VI.1939, święcenia 8.XI.1964*

*Ks. Paweł Nikitiuk, wikariusz parafii
Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
w Kleszczelach
ur. 21.X.1971, święcenia 22.VI.1997*

*Ks. Jerzy Plis,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Czeremsze
ur. 30.IV.1962, święcenia 12.IX.1983*

*Ks. mgr Mikołaj Białomyzy,
wikariusz parafii Opieki Matki Bożej
w Czeremsze
ur. 28.V.1959, święcenia 31.III.1996*

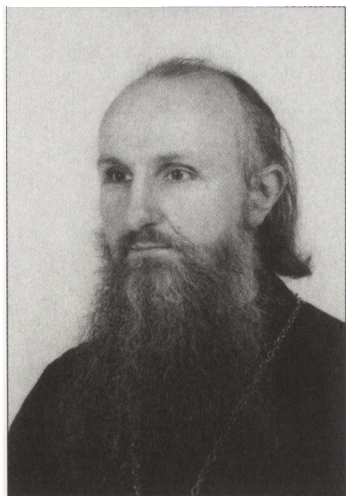
*Ks. prot. mgr Sławomir Awksietjuk,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Dubiczach Cerkiewnych
ur. 17.XI.1965, święcenia 4.IX.1994*

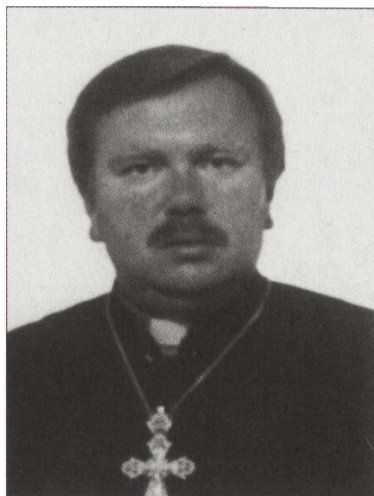
*Ks. Marek Jakimiuk,
wikariusz parafii Opieki Matki Bożej
w Dubiczach Cerkiewnych
ur. 14.X.1971, święcenia 25.III.1996*

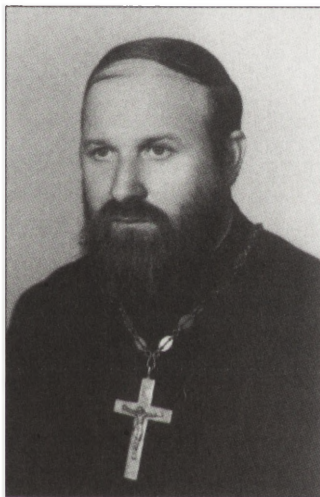
*Ks. prot. Paweł Kononiuk,
proboszcz parafii Św. Mikołaja
w Kośnej
ur. 5.I.1950, święcenia 11.VI.1972*

*Ks. Stanisław Strach,
proboszcz parafii Św. Męczennicy
Barbary
w Kuzawie
ur. 6.III.1957, święcenia 26.III.1978*

*Ks. prot. mgr Antoni Czapko,
proboszcz parafii Św. Męczennicy
Barbary
w Milejczycach
ur. 28.V.1956, święcenia 7.VIII.1977*

*Ks. prot. mgr Piotr Martyniuk, proboszcz parafii
Narodzenia Najświętszej Marii Panny
w Rogaczach
ur. 5.VII.1942, święcenia 25.XII.1963*

*Ks. prot. Leon Sajewicz, proboszcz
parafii Św. Archanioła Michała
w Wólce Wygonowskiej
ur. 3.XII.1952, święcenia 31.IX.1979*

*Ks. prot. mgr Józef Wojciuk, proboszcz
parafii Podwyższenia Krzyża Pańskiego
w Werstoku
ur. 24.I.1933, święcenia 8.VIII.1954*

*Ks. prot. Grzegorz Ostapkowicz,
proboszcz parafii Opieki Matki Bożej
w Zubaczach
ur. 3.VIII.1956, święcenia 24.XII.1977*

Stauropigialny
Klasztor Św. Onufrego
21-526 JABLECZNA 69
woj. lubelskie
tel/fax (083) 378-31-11

Historia powstania klasztoru Św. Onufrego w Jabłecznej nie jest dokładnie znana. Tradycja głosi, iż na brzegu Bugu, w pobliżu Jabłecznej, w miejscu, gdzie obecnie znajduje się klasztor, pewnego dnia ukazał się rybakom Św. Onufry i rzekł: *W tym miejscu sławione będzie imię moje.* Niedługo potem przyplłynęła w to miejsce ikona Świętego. Wkrótce wśród lasów i mokradeł zbudowano kapliczkę. Niebawem powstał klasztor, którego patronem został Św. Onufry.

Według źródeł historycznych, początek istnienia klasztoru przypada na koniec XV wieku, a data 1498 r., widniejąca na ewangeliarzu, uważana jest za początek jego ufundowania przez ród Zaberezińskich, właścicieli Jabłecznej i okolicznych miejscowości. Zapis z 1624 r. przez biskupa chełmskiego i bełskiego Paisjusza brzmi: *Wpis w siju swjataju knihu Jevangeliju naprestolnym w cerkwi swjataho prepodobnaha otca Onufrija w Jablecznoj pierewodjaczci prawo dawnoje ot pierwszych dawnych ktitorow swjatoje obitiele sija.*

Przywilej króla Zygmunta Starego z 1522 roku potwierdza kupno wsi Jabłeczna z monasterem Onufrego przy Bugu. Z zachowanych dokumentów wynika, że w 1527 r. kult Św. Onufrego był szeroko rozpowszechniony na Podlasiu. Popularność postaci Św. Onufrego sięga czasów panowania Władysława Jagiełły, kiedy nastąpił rozkwit sztuki bizantyńskiej na ziemiach litewsko-ruskich. Rozwój zainteresowania postacią świętego wynikał również z działalności grupy malarzy, którzy wykonali na zamówienie królewskie freski w kościołach Sandomierza, Krakowa i Lublina.

Klasztor posiadał 1355 dziesięcin nadziału ziemskiego i należał do diecezji łuckiej metropolii kijowskiej.

Pod koniec XVI wieku, w wyniku zmian zachodzących w Kościele Prawosławnym w Rzeczypospolitej, klasztor został wystawiony na ciężkie próby. Większość klasztorów i parafii uznało akt unii brzeskiej (1596),

Klasztor Św. Onufrego w Jabłecznej

monaster w Jabłecznej wytrwał w Prawosławiu. Ówczesny właściciel Jabłecznej – Radziwiłł, propagator unii, funduje cerkiew we wsi Jabłeczna (1750). Mimo to klasztor pozostaje przy wierze przodków. Przy Prawosławiu, oprócz Jabłecznej, wytrwały monasterium w Brześciu, Bielsku Podlaskim, Drohiczynie i Zabłudowie.

Po III rozbiórce Polski (1795) klasztor znalazł się w Cesarstwie Austriackim, podporządkowany metropolicie bukowińskiemu, a od 1815 r. w Królestwie Polskim. Początkowo zwierzchnictwo duchowe należało do biskupa mińskiego, później wołyńskiego, a od 1835 r. do diecezji warszawskiej. Częste zmiany granic politycznych i kościelnych ujemnie wpływały na stan obiektów sakralnych. Dopiero w latach 1837-1840 wybudowano okazałą cerkiew Św. Onufrego, dzwonnice, ogrodzenie i budynki dla mnichów, które przetrwały do dziś. W klasztorze otwarto szkołę dwuklasową (1838), a w 1862 r. szkołę rysunku i malowania ikon.

W drugiej połowie XIX wieku klasztor staje się ponownie znaczącym ośrodkiem religijnym. W latach 1876-1880 wybudowano nowy

dwupiętrowy budynek dla mnichów, a na początku lat 80-tych dokonano zmiany biegu rzeki Bug, podmywającej prawy brzeg, na którym znajdował się monaster.

W 1889 r. otwarto szkołę psalmistów i dyrygentów cerkiewnych, a w 1896 r. zbudowano szkołę we wsi Jabłeczna, w której od 1907 r. rozpoczęto kształcenie nauczycieli dla szkół cerkiewno-parafialnych i szkół gramoty. Wkrótce powstały oddziały o profilu rzemieślniczym i rolniczym. W ten sposób działało tutaj 5 szkół, w których w 1914 r. naukę pobierało 431 osób.

W nowoerygowanej diecezji chełmsko-lubelskiej (1905) klasztor w Jabłecznej pełnił szczególną rolę. Liczba mnichów zwiększyła się do 35 osób. Rozbudowano klasztorną cerkiew. W 1908 r. wybudowano kaplicę Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, a w 1909 r. na wyspie na Białym Jeziorze powstała pustelnia pw. *Św. Sergiusza i Germana Wałamskich*. W 1912 r. nad brzegiem Bugu, w miejscu zwanym Święte Pole, gdzie według tradycji znaleziono ikonę Św. Onufrego, wzniesiono kaplicę *Spotkania Pańskiego*. Monaster roztoczył swą opiekę nad cerkwią *Św. Eliasza* w Dratowie. Liczba mnichów w 1913 r. przekroczyła 80 osób. Były to czasy największego rozkwitu klasztoru i jego znaczącej roli w odrodzeniu Prawosławia.

Po I wojnie światowej życie religijne odżyło dopiero w 1918 roku. W 1922 r. wydalono z Jabłecznej przełożonego monasteru biskupa Sergiusza (Korolowa). Władze zastosowały restrykcje. Liczba mnichów w 1924 r. zmniejszyła się do 4 osób.

W monasterskich zabudowaniach znalazł miejsce sierociniec. W 1927 r. udało się zorganizować w klasztorze dom dla emerytowanych duchownych. Latem prowadzono kolonie dla Prawosławnych dzieci z biednych rodzin. W 1934 r. otwarto także szkołę psalmistów, a w dwa lata później kursy diakonów i katechetów.

Akcja niszczenia cerkwi na Chełmszczyźnie i Podlasiu w 1938 r. zaciążyła na sytuacji klasztoru, a wybuch II wojny światowej zmienił sytuację Cerkwi na tych terenach. W 1940 r. restytuowano diecezję chełmsko-podlaską, a jej ordynariuszem został biskup Hilarion (Ogijenko). Okres okupacji niemieckiej szczególnie zaważył na monasterskim majątku. Dokonano rekwizycji, 10 sierpnia 1942 r. spłonęła większość budynków oraz biblioteka i archiwum, a jednego mnicha zabito.

Po zakończeniu II wojny światowej okoliczna ludność ewakuowana do ZSRR, później w ramach akcji „Wisła” na Ziemie Zachodnie. W okolicy pozostało jedynie 80 parafian. W 1950 r. w ramach nacjonalizacji odebrano ziemię klasztorną i wszystkie zabudowania gospodarcze wraz z inwentarzem. Początkowo zamierzano całkowicie zlikwidować klasztor. Na szczęście pozostał jako jedyny męski monaster w granicach Polski. W 1953 r. powróciły, po 40-letniej tułaczce po ZSRR, ikony Św. Onufrego i Bogarodzicy (w 1990 r. zostały skradzione i w 1994 r. odzyskane).

Po 1956 r. ożyło życie monastyczne. Niektórzy wracali z Ziemi Zachodnich, ludność znajdowała łaskę otuchy i pocieszenia w modlitwach do Św. Onufrego. Rozpoczęto odbudowę budynków gospodarczych i monasterskich.

W czasie, gdy przełożonym klasztoru był Archimandryta Sawa (Hrycuniak), obecny Metropolita, otworzono Wyższe Prawosławne Seminarium Duchowne. Przeprowadzono kolejne remonty budynków klasztornych.

W 1989 r. kolejny przełożony Ihumen Abel (Popławski) zostaje ordynariuszem reaktywowanej diecezji chełmsko-lubelskiej, a monaster stał się siedzibą biskupa do przeniesienia jej rezydencji do Lublina. W 1990 r. umieszczono w sobornej cerkwi klasztoru kopię ikony Matki Bożej Turkowickiej z nieistniejącego żeńskiego monasteru w Turkowicach koło Tyszowic.

W 1994 r. przy klasztorze założono pierwsze w Polsce muzeum cerkiewnej sztuki sakralnej.

Decyzją Św. Soboru Biskupów z 30 marca 1999 r. klasztor w Jabłecznej stał się stauropigialnym i przekazany został pod bezpośrednią jurysdykcję Metropolity Warszawskiego i całej Polski.

Obecnie w Jabłecznej jest 15 mnichów, a parafię przyklasztorną tworzy 6 okolicznych wsi. Przełożonym klasztoru jest Achimandryta Jerzy (Pańkowski).

Święta parafialne:

Św. Onufrego – 12/25 czerwca

Drugi Dzień Świętej Trójcy – Poniedziałek VIII tygodnia po Wielkanocy

Ikony Matki Bożej Turkowickiej – Pierwsza niedziela po 15 lipca

Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny – 15/28 sierpnia

Grunta klasztorne:

Grunta o pow. 68 ha

Cmentarz:

W odległości 1,2 km od klasztoru, o pow. 1,2 ha.

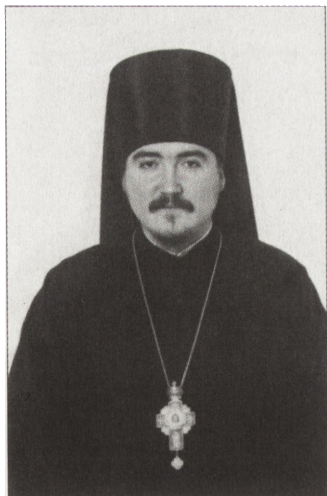
Miejscowości stanowiące parafię:

Jabłeczna, Nowosiółki, Parośle, Pniski, Terebiski.

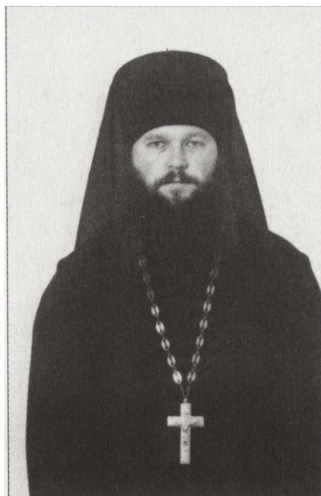
Literatura:

L. I. Denisov, *Pravoslavnye monastyri rossijskoj imperii*, Moskwa 1908 s. 784; N. A., Kotlinskij, *Jabłoćinskij svjato-onufrijevskij, pervoklassnyj mužskoj monastyr i ego prošloe*, Cholm 1914; A. D. Grigorjev, *K istorii jablocinskago svjato-onufrijevskago monastyrja cholmskoj guberni*, Varšava 1915; A. M., *Klasztor prawosławny pod wezwaniem świętego Onufrego w Jabłecznej*, *Przeg. Prawosl.* 1939 z. 6 s. 11-14; N. Voly nec, *Jabłoćinskij svjato-onufrijevskij monastyr*, *Cer. Vest.* 1954 nr 5 s. 14-22 nr 6 s. 23-24; S. Żelznjaković, *Iz istorii jabłoćinskoago svjato-onufrijevskago monastyrja [v:] Pravoslavnyj Kalendar na 1967 g.*, Varšava 1967 s. 82-88; - *Iz istorii jabłoćinskago svjato-onufrijevskago monastyrja*, *Cer. Vest.* 1968 nr 3 - 11; J. Kady lak, *Malarstwo bizantyńskie w kościele Świętej Trójcy na zamku w Lublinie a klasztor w Jabłecznej*, *Wiad. PAKP* 1974 nr 4 s. 52-63; S. Żelenjaković, *Jabłoćinskij monastyr v meždubaennyj period (1918-1939)*, *Cer. Vest.* 1983 nr 4-6 s. 39-52; *Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, Warszawa 1993 s. 108-109; G. Sosna, *Monaster nad Bugiem*, *Przeg. Prawosl.* 1994 nr 7 s. 23-24; G. Kuprianowicz, K. Leśniewski, *Monaster Św. Onufrego w Jabłecznej*, Jabłeczna 1995; A. Mironowicz, *Monaster Św. Onufrego w Jabłecznej*, *Białorus. Zesz. Hist.* 1998 z. 9 s. 26-43; S. Żelznjaković, *Jabłoćinskij monastyr so vremeni padenija pol'sko-Litovskogo gosudarstva do voznikovenija Pol'skoj Respubliki 1795-1918 g.* *Cer. Vest.* 1998 nr 10 s. 20-40, 1999 nr 1 s. 26-53, nr 2 s. 29-62, nr 3 s. 19-50, il.

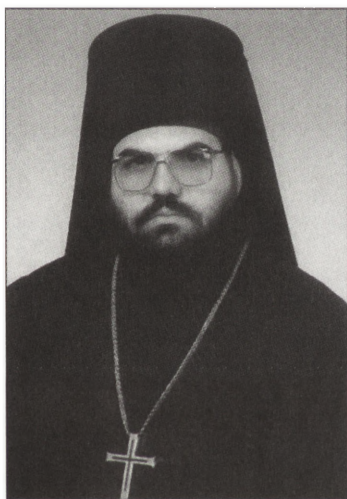
Mnisi Klasztoru Św. Onufrego w Jablecznej

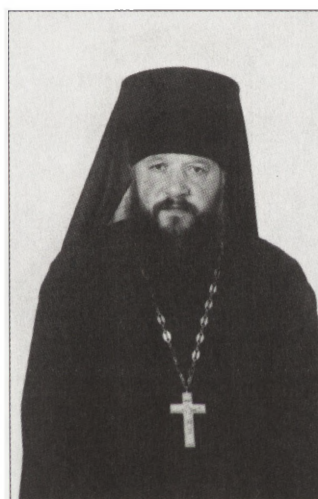
*Ks. Archimandryta mgr Jerzy (Pańkowski),
Namiestnik klasztoru Św. Onufrego
w Jablecznej
ur. 4.VIII.1974, święcenia 15.X.1998*

*Ks. Ihumen mgr Atanazy (Nos),
Dziekan klasztoru Św. Onufrego
w Jablecznej
ur. 27.XI.1968, święcenia 1.IX.1996*

*Ks. Ihumen Makary (Horenesjanin),
klasztor Św. Onufrego
w Jablecznej
ur. 26.III.1968, święcenia 2.VIII.1989*

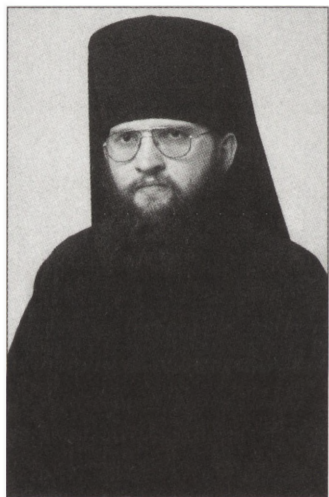
*Ks. Ihumen Jerzy (Siewiereniuk),
klasztor Św. Onufrego
w Jablecznej
ur. 14.I.1950, święcenia 25.III.1977*

*Ks. hieromnich Michał (Kondratiuk),
klasztór Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur. 26.IX.1979, święcenia 24.VI.2000*

*Ks. hieromnich Roman (Awksitijuk),
klasztór Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur 15.VI.1978, święcenia 25.VI.2000*

*Ks. hierodiakon mgr Piotr (Jakimiuk),
klasztór Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur. 23.VIII.1974, święcenia 20.I.1999*

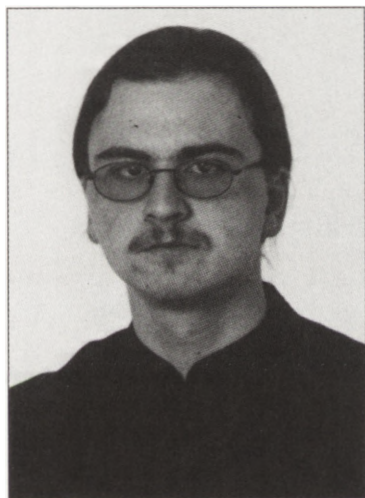
*Ks. hierodiakon Paweł (Hrynaszkiewicz),
klasztór Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur. 03.XII.1980, święcenia 27.I.2000*

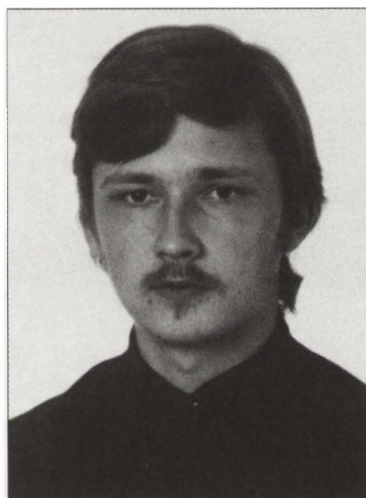
*Ks. hierodiakon Tomasz (Bartoszewicz),
klasztor Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur. 20.XII.1978, święcenia 25.VI.2000*

*Ks. hierodiakon Marek (Post),
klasztor Św. Onufrego
w Jabłecznej
ur. 20.VI.1978, święcenia 24.VI.2000*

*nowicjusz Piotr Kosakowski,
klasztor Św. Onufrego
w Jabłecznej*

*nowicjusz Paweł Tokajuk,
klasztor Św. Onufrego
w Jabłecznej*